

MUHASEBE VE DENETİME

BAKIS

Accounting and Auditing Review

Yıl/Year : 15 • Sayı/Issue : 47 • Ocak/January 2016 • 10.00 TL • ISSN:1307-6639

- ✍ Sürdürülebilirlik Bağlamında Uluslararası Güvence Denetimi Standardı GDS (ISAE) 3410 – Sera Gazı Beyanları – I
Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU
Doç. Dr. Arzu ÖZSÖZGÜN ÇALIŞKAN
- ✍ İşletmelerde Kar Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Yapıları Arasındaki İlişki : BIST Üzerine Bir Uygulama
Prof. Dr. Ahmet AĞCA - Yrd. Doç. Dr. Şerife ÖNDER
- ✍ İç Denetimde Örneklem Kullanımı : Kamu Sektöründe Satın Alma Sürecinde Bir Uygulama
Doç. Dr. Murat KIRACI - Arş. Gör. Şafak AĞDENİZ
- ✍ Öz Kaynaklar : Kurumsal Yapı ve Türkiye Mevzuatında Uygulama Deneyimi
Yrd. Doç. Dr. İpek TÜRKER
- ✍ Tarım Kredi Kooperatiflerinde Kullanılan Krediler ve Muhasebeleştirilmesi
Yrd. Doç. Dr. Mihriban COŞKUN ARSLAN
Öğr. Gör. İbrahim ÇİDEM
- ✍ Denetim Komitesi Özellikleri ve İhtiyatlılık Arasındaki İlişki : Borsa İstanbul Örneği
Dr. Koray TUAN
- ✍ Türkiye’de Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar Nezdinde Bağımsız Denetim Yapan Denetim Kuruluşlarının Şeffaflık Raporları Üzerinde Bir İnceleme
Öğr. Gör. Burcu GÜROL - Uzm. Tayfun TÜYSÜZOĞLU
- ✍ Türkiye Finansal Raporlama Standartları 3: İşletme Birleşmeleri
SMMM Ümmühan ERDEM

TÜRMOB ADINA SAHİBİ

Owner on behalf of TURMOB

Nail SANLI

&

Genel Yayın Yönetmeni

Executive Editor

Yücel AKDEMİR

&

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Responsible For Desk Editor

Ali E. DOĞANOĞLU

&

Editör ve Yayın Kurulu Başkanı

Editor and Head of the Editorial Board

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

&

Yayın Kurulu / Editorial Board

Erdoğan ARSLAN

Hakan AY

Garip AYZ

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

Prof. Dr. Kadir GÜRDAL

Prof. Dr. Semih ÖZ

Doç. Dr. C. Yiğit ÖZBEK

&

Hakemli Dergi / Refereed Journal

Yayın Türü : Süreli Yaygın

Publication Type : Periodical issue

&

TÜRMOB MU-DEN A.Ş. tarafından yayınlanmaktadır

İdari Merkez / Administrative Office

Gençlik Cad. No:107 Anıttepe/ANKARA

Tel: (0.312) 232 50 60

E-mail : alid@turmobil.org.tr

<http://www.turmobil.org.tr/TurmobilWeb/EKutuphane/EKAnasayfa.aspx>

&

Basım Yeri / Published in : ANKARA

Basım Tarihi / Date of Publication : 25.01.2016

Üç ayda bir yayımlanır

Published four times a year

&

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler

Veri Tabanı'na (SBVT) kayıtlıdır.

EBSCO tarafından taranmaktadır.

Registered in TÜBİTAK-ULAKBİM Turkish Social Sciences

Database. Indexed by Ebscohost Academic Search

Complete

&

Dizgi Düzenleme

Tuncay TEKYILDIZ

&

Baskı / Print

Ziraat Gurup Matbaacılık A.Ş.

İstanbul Yolu Trafo Karşısı Varlık/ANKARA

Tel : (312) 384 73 44

&

ISSN: 1307-6639

BİLİM HAKEM KURULU
ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali Alagöz

Doç. Dr. Tamer Aksoy

Prof. Dr. Doğan Argun

Osman Arıoğlu

Erdoğan Arslan

Prof. Dr. Sinan Aslan

Hakan Ay

Prof. Dr. Yıldız Ayanoğlu

Garip Ayaz

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan

Prof. Dr. Kerim Banar

Cansen Başaran

Prof. Dr. Ercan Bayazıtılı

Prof. Dr. Selim Bekçioğlu

Recep Bıyık

Kadir Boy

Prof. Dr. Kamil Büyükmirza

Prof. Dr. Yurdakul Çaldağ

Prof. Dr. Orhan Çelik

Prof. Dr. Ferruh Çömlekci

Doç. Dr. Volkan Demir

Prof. Dr. N. Cömert Doyrangöl

Prof. Dr. A. Hayri Durmuş

Dr. Fatih Kemal Ebiçlioğlu

Prof. Dr. Selman Aziz Erden

Prof. Dr. Halim Ergen

Doç. Dr. Deniz Umur Erhan

Prof. Dr. Fatih Coşkun Ertaş

M. Nazmi Esen

Prof. Dr. A. Ümit Gökdeniz

Prof. Dr. Recep Güneş

Prof. Dr. Kadir Gürdal

Prof. Dr. Ali Ersin Güredin

Prof. Dr. Rüstem

Hacırüstemoğlu

Prof. Dr. Cemal İbiş

Prof. Dr. Mustafa İpçi

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Aydın Karapınar

Prof. Dr. Reşat Karcıoğlu

Prof. Dr. Uğur Kaya

Prof. Dr. Sait Yüksel Kaygusuz

Sami Kazıcı

Prof. Dr. Sadık Kırbaş

Prof. Dr. Şükrü Kızılot

Doç. Dr. Murat Kiracı

Özcal Korkmaz

Prof. Dr. Güray Küçükkocaoğlu

Prof. Dr. Ganite Kurt

Prof. Dr. Nihat Küçüksavaş

Prof. Dr. Ömer Lalik

Prof. Dr. Beyhan Marşap

Eray Mercan

Prof. Dr. Can Şimga Mungan

Prof. Dr. Rifat Ortaç

Mehmet Ferudun Ökten

Prof. Dr. Semih Öz

Derya Özalp

Doç. Dr. Yiğit Özbek

Mustafa Özdil

Prof. Dr. Salih Özel

Prof. Dr. Yıldız Özerhan

Prof. Dr. Bülent Pamukçu

Prof. Dr. Recep Pekdemir

Prof. Dr. Alparslan Peker

Prof. Dr. Necdet Sağlam

Prof. Dr. Cevat Sarkamış

Doç. Dr. Zafer Sayar

Prof. Dr. Mehmet Sayarı

Prof. Dr. Nevzat Saygılıoğlu

Prof. Dr. Güven Sayılğan

Prof. Dr. Seval Kardeş Selimoğlu

Dr. Veysi Seviğ

Prof. Dr. Orhan Sevilengül

Prof. Dr. Fevzi Sürmeli

Prof. Dr. Münir Şakrak

Prof. Dr. Macide Şoğur

Prof. Dr. Hülyla Talu

Prof. Dr. Selahattin Tuncer

Prof. Dr. Tuğrul Tüfekçioğlu

Dr. İpek Türker

Dr. Masum Türker

Prof. Dr. Selçuk Uslu

Doç. Dr. Özgür Özmen Uysal

Prof. Dr. Şaban Uzay

Bülent Üstünel

Mahmut Vural

Doç. Dr. Serap Yanık

Prof. Dr. Yüksel Koç Yalçın

Prof. Dr. F. Münevver Yılancı

Prof. Dr. Göksel Yücel

Prof. Dr. Süleyman Yükcü

Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Prof. Dr. Figen Zaif

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

**Prof. Dr. Seval
KARDEŞ SELİMOĞLU**
**Doç. Dr.
Arzu ÖZSÖZGÜN**
ÇALIŞKAN

Sürdürülebilirlik Bağlamında Uluslararası Güvence Denetimi
Standartı GDS (ISAE) 3410 – Sera Gazı Beyanları – I
*International Assurance Standards In The Context
Of Sustainability: Isae 3410 Assurance Engagements On
Greenhouse Gas Statements*

1

**Prof. Dr.
Ahmet AĞCA**
**Yrd. Doç. Dr.
Şerife ÖNDER**

İşletmelerde Kar Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Yapıları
Arasındaki İlişki : BIST Üzerine Bir Uygulama
*The Relationship Between Profit Management and Corporate
Governance in the Entity: An Analysis on Istanbul Stock
Exchange (BIST)*

23

**Doç. Dr.
Murat KİRACI**
**Arş. Gör.
Şafak AĞDENİZ**

İç Denetimde Örnekleme Kullanımı :
Kamu Sektöründe Satın Alma Sürecinde Bir Uygulama
*Usage Of Sampling In Internal Auditing : A Case Study
Of The Purchasing Process In The Public Sector*

43

**Yrd. Doç. Dr.
İpek TÜRKER**

Öz Kaynaklar : Kurumsal Yapı ve Türkiye Mevzuatında
Uygulama Deneyimi
*Equity : Corporate Structure and Practical Experience in
Turkish Legislation*

65

**Yrd. Doç. Dr. Mihriban
COŞKUN ARSLAN**
**Öğr. Gör.
İbrahim ÇİDEM**

Tarım Kredi Kooperatiflerinde Kullanılan Krediler ve
Muhasebeleştirilmesi
*The Credits Of Agricultural Credit Cooperatives
And Accounting*

97

Dr. Koray TUAN

Denetim Komitesi Özellikleri ve İhtiyatlılık Arasındaki İlişki :
Borsa İstanbul Örneği
*The Association Between Audit Committee Characteristics And
Accounting Conservatism : Evidence From Borsa Istanbul*

115

**Öğr. Gör.
Burcu GÜROL**
**Uzm.
Tayfun TÜYSÜZOĞLU**

Türkiye’de Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar Nezdinde
Bağımsız Denetim Yapan Denetim Kuruluşlarının
Şeffaflık Raporları Üzerinde Bir İnceleme
*A Rerwiev And Evaluation On Transparency Reports Of
Turkish Audit Firms*

131

**SMMM
Ümmühan ERDEM**

Türkiye Finansal Raporlama Standartları 3: İşletme Birleşmeleri
*Turkish Financial Reporting Standards (TFRS) 3:
Business Combinations*

149

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA ULUSLARARASI GÜVENCE DENETİMİ STANDARDI GDS (ISAE) 3410-SERA GAZI BEYANLARI-I

Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU *

Doç. Dr. Arzu ÖZSÖZGÜN ÇALIŞKAN**

Makale Gönderim Tarihi : 22.11.2015 / Kabul Tarihi : 27.12.2015

ÖZ

Sanayileşme, fosil yakıtların tüketimi, orman arazilerinin tahrip edilmesi, tarımsal faaliyetler ve şehirleşme sera gazlarının atmosferdeki birikimlerini hızlandırarak, küresel ısınmaya neden olmaktadır. İşletmelerce raporlanan sera gazı salımına ilişkin üretilen bilgiler “Uluslararası Güvence Denetimi Standardı GDS (ISAE) 3410 Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Standardı” uyarınca denetlenmekte ve bu denetim sonucu paydaşlara güvence yaratılmaktadır. Bu güvence hizmeti karbon ayak izi verilerinin yanlış açıklanma riskini azaltma, şirket aleyhindeki çevresel iddialara karşı güvence yaratma, yöneticilerin ve yatırımcıların karbon emisyon verilerine dayalı kararları için tutarlı, güvenilir ve objektif veri sunma gibi avantajlar sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilirlik ile ülkemiz için çok yeni ve daha önce hiç ele alınmamış bir konu olan “Uluslararası Güvence Denetimi Standardı GDS (ISAE) 3410 Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Standardı” sürecinin ilişkisini açıklamak ve bu standarda ilişkin raporlanmanın nasıl yapılacağına dair bu alanda çalışan akademisyenlere ve uygulamacılara bir yol haritası sunmaktır. Çalışmamız birbirinin devamı olan iki makaleden oluşmaktadır. Birinci çalışmamızda, küresel ısınma ve sürdürülebilirliğe ilişkin kavramsal çerçeve ve uluslararası ve ulusal boyuttaki yasal düzenlemeler ele alınmıştır. İkinci çalışmamızda ise sera salımının muhasebeleştirilmesinde ve raporlanmasında göz önüne alınan standartlar ve GDS (ISAE) 3410 Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Denetimi Standardının kapsamı, süreci ve raporlaması başlıkları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Isınma, Sürdürülebilirlik, Kyoto Anlaşması, GDS (ISAE) 3410, Karbon Muhasebesi, Türkiye

* Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, sselimoglu@anadolu.edu.tr

** Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ozsozgun@yildiz.edu.tr

INTERNATIONAL ASSURANCE STANDARDS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABILITY: ISAE 3410 ASSURANCE ENGAGEMENTS ON GREENHOUSE GAS STATEMENTS**ABSTRACT**

Industrialization, fossil fuel consuming, forest land devastation, agricultural activities and urbanization lead to global warming by accelerating greenhouse gas accumulation in the atmosphere. Information about greenhouse gas emission reported by business controlled by international standard on assurance engagements (ISAE) 3410, assurance standards based on greenhouse gas emission and result of this control, warrant to the partners. This service get the edge on such as; preventing to get wrong carbon footprint data, warranty the arguments to the detriment of the company ,get trustful, objective and consistent data for enterpriser and administrator's decisions based on carbon emission data.

Aim of this study is to explain important concepts about greenhouse gas emission with sustainability of this issue which is new and unmentioned before in our country, come out national and international legal procedure of the issue and in order to warrant to shareholders, how to go on international standard on assurance engagements (ISAE) 3410, assurance standards based on greenhouse gas emission procedure and reporting is to guide academicians, practitioners studying in this field. Our study has two parts. In the first part; conceptual frame about global warming and sustainability, and national, international legal procedures are mentioned. In the second part standards taking into consideration about reporting and recognition of greenhouse gas emission and scope of international standard on assurance engagements (ISAE) 3410, assurance standards based on greenhouse gas emission, procedure and reporting are mentioned.

Keywords: Global Warming, Sustainability, Kyoto Agreement, Carbon Accounting, ISAE 3410

1. GİRİŞ

İnsan ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yürütülen ekonomik faaliyetler gerek girdilerin bir bölümünün doğadan elde edilmesi, gerekse üretim süreçleri ve sonrasında ortaya çıkan atık ve gaz salınımları nedeniyle çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Küresel ısınma, hava ve su kirliliği, doğal kaynakların zarar görmesi, insan sağlığı ve yaşam kalitesinin kötüleşmesi sözkonusu etkilerden sadece bazılarıdır. Çevresel ve sosyal sorunların giderek şiddetlendiği günümüzde, özellikle ekonomi ve çevre sistemi ortaklığının kapasitesinin korunabilmesi için, faaliyetlerin, ekonomik sonuçları yanında, sosyal ve çevresel etkilerinin de gözetilerek yürütülmesi

gerekmektedir. Bu gerekliliğin giderek daha fazla kesim tarafından fark edilmesi, dikkatlerin sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarına yönelmesine neden olmaktadır¹.

Sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için ekonomik sistem içerisinde yer alan aktörlerin tamamı, bu hedef doğrultusunda hareket etmelidir. Bu açıdan bakıldığında işletmelere de önemli sorumluluklar düşmektedir. İşletme faaliyetlerinin ekonomik sonuçları, geleneksel olarak finansal tablolar aracılığı ile kapsamlı olarak ortaya konulmaktadır. Ancak bu faaliyetlerin çevresel ve sosyal etkileri para ile ifade edilemediğinden finansal tablolara yansıtılmamaktadır. Bu eksikliğin giderilebilmesi için sürdürülebilirlik raporu olarak

1 Heriberto Cabezas, Christopher W. Pawlowski, Audrey L. Mayer ve N. Theresa Hoagland, "Sustainability: Ecological, Social, Economic, Technological, and Systems Perspectives", **Clean Technologies and Environmental Policy**, 2003, Vol. 5, Numbers 3-4, s. 169; Watchaneeporn Setthasakko, "Barriers to implementing corporate environmental responsibility in Thailand: A qualitative approach", **International Journal of Organizational Analysis**, 2009, Vol. 17, No. 3, s. 170; Michael S. Common ve Sigrid Stagl, **Ecological Economics: An Introduction**, UK: Cambridge University Press, 2005, s. 1.

bilinen raporlara ihtiyaç vardır. Sürdürülebilirlik raporu, ekonomik sistemin temel aktörlerinden olan işletmelerin faaliyetlerinin ekonomik sonuçlarını, seçilmiş temel finansal göstergeler ile sunarken çevresel ve sosyal sonuçlarını da bu sonuçlara has göstergeler ile ortaya koyan bir rapordur. Bu rapor, bir yandan faaliyetlerin finansal olmayan sonuçlarını paydaşlara sunarak işletmenin hesap verme sorumluluğunu yerine getirmesini sağlarken, diğer yandan faaliyetlerin yarattığı etkilerin bütünsel resmini göstererek, raporlayan işletmenin sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda yarattığı olumlu ve olumsuz etkilerine dair bilgi sağlamaktadır.

Sürdürülebilirlik raporlaması ile ilgili en önemli zorluklardan biri, kurumsal faaliyetlerin çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere üç farklı açıdan etkilerini ana hatları ile de olsa ortaya koyabilmektir. Dahası bu etkiler; birbirleriyle çelişen amaçları, aralarındaki etkileşimi, öncelikleri ve karar alma süreçlerini de içermektedir. Bir sürdürülebilirlik raporunun kendisinden beklenen amaçları gerçekleştirmekte bir araç olarak kullanabilmesi için raporlama yapan kurumun sürdürülebilirlik performansının, hem pozitif hem de negatif sonuçlarıyla birlikte, dengeli ve makul bir sunumunun yapılması gerekir². Ancak işletmeler faaliyetlerinin negatif etkiler yaratan sonuçların açıklanmaktansa, pozitif etkiler yaratan sonuçlarının açıklanmaya daha fazla istekli olabilirler. Oysaki özellikle sürdürülebilirlik açısından konuya bakıldığında, olumsuz etkilerin azaltılması ve yönetilebilmesi için, özellikle negatif etkilerin raporlanmasına ihtiyaç vardır. Bu nedenle herhangi bir raporun içeriğinde yer alan verilerin gerçekten olduğu veya olması gerektiği haliyle raporlanıp raporlanmadığının, bir bağımsız otorite tarafından irdelenmesi ve onaylanması bu raporun içeriğinin

güvenirliliğini ve karar almada kullanılabilirliği arttırmaktadır. Ama sadece para ile ölçülebilen bilgileri içeren finansal raporların aksine, sürdürülebilirlik raporları, çeşitli finansal olmayan verileri de içermektedir. Bu da sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanmasında ve raporun içeriğinde yer alan bilgilerinin doğruluğunun denetlenmesinde mühendis ve muhasebe meslek mensuplarının da içinde yer aldığı geniş bir ekibin birlikte çalışmasını gerektirmektedir.

İşletmelerin yayınladıkları (finansal ve finansal olmayan) raporlardaki bilgilerin doğruluğunu irdelenen, bu bilgilerin denetlenmesini konu edinen çeşitli güvence standartları vardır. Bu standartlar Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu tarafından yayınlanmaktadır. Bu Kurul tarafından yayınlanan ve tarihi finansal bilgilerin denetimi veya gözden geçirilmesi dışındaki güvence hizmetlerini düzenleyen Uluslararası Güvence Denetimleri Sözleşmeleri Standartları'ndan GDS (ISAE) 3410- Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Denetimleri Standardı (ISAE 3410 International Standard on Assurance Engagements), işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarında yer alan ve küresel ısınma probleminin kaynağı olarak kabul edilen sera gazı verilerinin denetimini konu edinmektedir. GDS 3140, işletmenin sürdürülebilirlik raporlarında yer alan sera gazı emisyonlarının beyanına ilişkin raporlama kapsamındaki güvence sözleşmelerini ele almaktadır. Başka bir ifade ile bu standart, işletmelerin sera gazı beyanlarına ilişkin güvence hizmeti verecek uygulamacıların (bağımsız muhasebecilerin); bu standart ile denetim yaparak görüş oluşturduklarını raporlarında beyan etmeleri halinde, uyulması gereken esasları düzenlemektedir. Çalışmamız esas olarak iki bölümden oluşmaktadır. Bu makalenin kapsamında yer alan ilk bölümde, küresel

2 GRI, (2014a), "About Sustainability Reporting", <https://www.globalreporting.org/information/sustainability-reporting/Pages/default.aspx>, Erişim: 11.09.2015.

ısınma ve sürdürülebilirlik ilişkisi ve önemli kavramları ile uluslararası ve ulusal boyuttaki yasal düzenlemeler ele alınarak açıklanacaktır. İkinci bölümde ise sera salımı muhasebesi, raporlaması ve denetimi konuları ele alınarak irdelenecektir.

2. Küresel Isınma ve Sürdürülebilirlik

Küresel ısınma ve beraberinde getirdikleri dünyadaki yaşamı tehdit etmektedir. Yirminci yüzyılda insanoğlu yaşadığı gezegene dışarıdan bakma fırsatını elde etmiştir. Bu dışsal bakış açısıyla dünya; insanların değil, bulutların, okyanusların, bitki örtülerinin ve toprakların belli bir düzen içinde egemen olduğu bir küredir³. Bu küre, yerçekiminin de etkisiyle gaz ve buhar tabakası tarafından çepeçevre sarılmıştır. Atmosfer adı verilen bu tabaka, yerküredeki her bir canlının yaşamının devamlılığı için vazgeçilmezdir ve birçok gazın karışımından oluşmaktadır. Azot (% 78.08), oksijen (% 20.95) ve argon (0.93) atmosferi oluşturan temel gazlar iken, daha küçük bir tutara sahip olan (% 0.03) karbondioksit dördüncü önemli gaz iken, atmosferin kalan bölümü ise birikimleri çok az olan çok sayıda diğer gazlardan oluşur. Sera etkisi, iklim sistemi için önemli olan etmenlerin başında gelmektedir⁴.

Yerküre, Güneş'ten gelen kısa dalgalı radyasyonun (ışınımın) bir bölümünü yeryüzünde, bir bölümünü alt atmosferde (troposferde) emer. Güneş ışını-

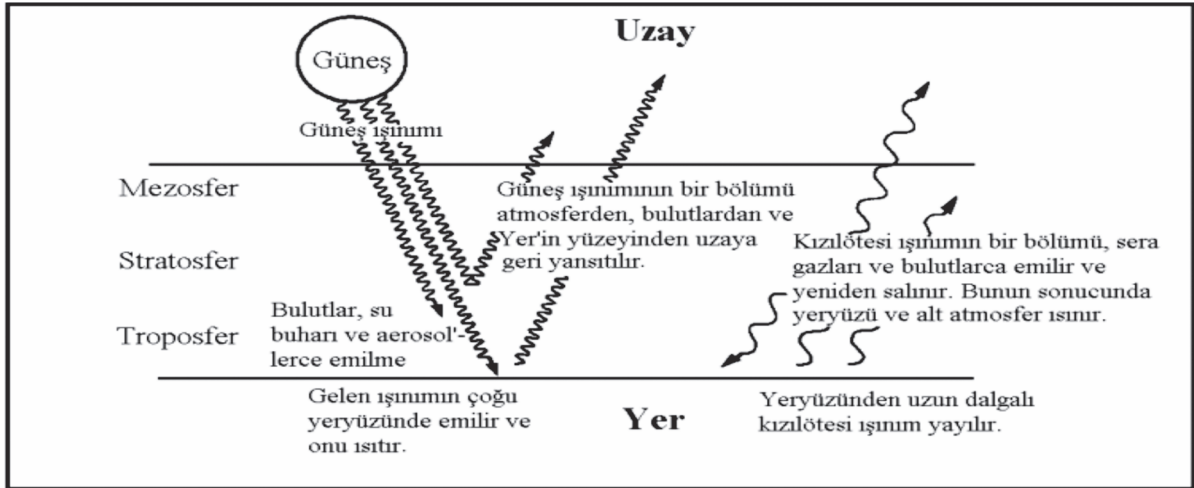
mının bir bölümü ise, emilme gerçekleşmeden, yüzeyden ve atmosferden yansıyarak uzaya kaçar. Başka bir ifade ile atmosfer Güneş'ten gelen görünür ışınların onda dokuzunun yeryüzüne geçişini engellemez. Böylece, yeryüzüne ulaşarak burada ve troposferde tutulan enerji, genel atmosfer ve okyanus dolaşımıyla yeryüzüne dağılır ve onu ısıtır. Gelen ışınlarla ısınan dünya dev bir radyatör gibi davranmaya başlar. Ancak dünya (Yerküre), bu ısıyı Güneş'in yaydığı şekilde tüm dalga boylarında yayamaz, sadece kızılötesi ışınlar şeklinde yayabilir. Bunun nedeni, atmosferde yer alan ve sera gazları olarak bilinen gazların bu ışınları soğurması ve sonra da yüzeye doğru yansıtmasıdır. Tropikal kuşaktan yükselen sıcak hava kutuplara doğru, soğuk kutup havası da yüzeye inip ekvatora doğru ilerler. Bu şekilde atmosfer olayları, su çevrimi, karbon çevrimi vb. süreçler işleyerek dünyada yaşamın devamlılığı sağlanır⁵. Atmosferdeki gazlar gelen Güneş ışınlarının dünyaya ulaşmasına izin verirken, Yerküre'den uzaya geri salınan uzun dalgalı yer ışınlamalarının sadece küçük bir bölümü geçirir. Böylece Yerküre'nin yüzeyinin ve troposfer beklenenden daha fazla ısınması sağlanır ve böylece ısı dengesi düzenlenir. Bu durum güneş ışınlarıyla ısınan ancak içindeki ısıyı dışarıya bırakmayan seraları andırır ve bu nedenle de bu doğal süreç, sera etkisi olarak adlandırılmaktadır⁶. Şekil 1, sera etkisinin nasıl işlediğini şematik olarak göstermektedir.

3 Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (TÇSV) , Ortak Geleceğimiz. Çev: Belkis Çorakçı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara: Ekim 1991, s. 23.

4 Murat Türkeş, "Hava, iklim, şiddetli hava olayları ve küresel ısınma", Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi:1, Ankara: 2001, s. 189.

5 Kamil B. Varınca, Gülten Güneş ve Ferruh Ertürk, "Hava Kirlenmelerinin İnsan Sağlığı ve İklim Değişikliği Üzerine Etkileri", Ulusal Hava Kalitesi Sempozyumu, Konya, 2008, s. 5.

6 Türkeş, a.g.e., s. 189; Varınca, vd., a.g.e., s. 5; Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ankara: Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)), 2000, DPT Yayın No: 2532, ÖİK Yayın No: 548, s. 2-3.

Şekil 1: Sera Gazı Etkisinin Şematik Gösterimi

Kaynak: Türkeş, Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma, 2001:189

Dengeli bir sera etkisi, dünyanın yaşanabilir bir sıcaklığa ulaşmasını sağladığı için gereklidir. Bu etkinin olmaması halinde yeryüzünde ortalama sıcaklığın -18°C civarında olacağı öngörülmektedir. Buna karşın, bu etkinin çok kuvvetli olması da yaşamı destekleyen koşulları ortadan kaldıracaktır⁷. Zira sanayi devrimi, fosil yakıtların tüketilmesi, ormansızlaşma, arazi kullanım değişiklikleri, tarımsal etkinlikler ve sanayi süreçleri ile insanların çeşitli faaliyetleri, salınan sera gazlarının atmosferdeki birikimlerini hızla arttırmıştır. Şehirleşmenin katkısı da eklenince doğal sera etkisi çok daha kuvvetlenmiştir⁸.

Sera etkisine bağlı olarak, yeryüzünde ve atmosferin alt bölümlerinde (alt troposfer) görülen sıcaklık artışı “küresel ısınma” olarak adlandırılmaktadır. Başka bir ifadeyle, küresel ısınma, atmosferdeki birikimleri artmaya devam eden sera gazları nedeniyle kuvvetlenen sera etkisi sonucunda oluşmaktadır⁹. Bu etki iklim değişikliğine neden olmaktadır. Birleşmiş Milletler İklim

Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne göre iklim değişikliği; “karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik¹⁰” olarak tanımlanmaktadır.

Doğal sera gazlarının en önemlileri su buharı (H_2O), karbondioksit (CO_2), metan (CH_4), diazotmonoksit (N_2O) ve troposfer ile stratosferde (troposferin üzerindeki atmosfer bölümü) bulunan ozon (O_3) gazlarıdır. Bu gazların yanında kloroflorokarbonlar (CFC) da sera etkisi yaratır ama bunların atmosferdeki oranları çok düşüktür¹¹. Dünyadaki sera etkisinin %75’inin su buharından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu dünya ısındıkça okyanuslardan, deniz, göl ve ırmaklardan giderek daha fazla miktarlarda suyun buharlaşıp atmosfere karışması ve sonuçta atmosferdeki daha çok su buharının da dünyayı daha da ısıtması anlamına gelir. Sera etkisini arttıran su çevrimi

7 Varınca, vd., a.g.e., s. 5.

8 Türkeş, a.g.e., s. 193; DPT, a.g.e., s. 2.

9 Türkeş, a.g.e., s. 193.

10 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/bm/bm_41.pdf, Erişim: 9.9.2015. s. 3.

11 Türkeş, a.g.e., s. 189, Varınca vd., a.g.e., s. 5

üzerinde insanların doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak yukarıda sayılan ve sera etkisini yaratan diğer gazların önemli bir bölümü insanlar tarafından üretilmektedir. Karbondioksit (CO_2), insanlar tarafından yaratılan ve sera etkisini kuvvetlendiren gazların başında yer almaktadır¹².

Tablo 1, atmosferde doğal sera gazı etkisinin kuvvetlenmesine yol açan insan kaynaklı sera gazlarının türlerini, gazların temel kaynaklarını, atmosferde kalma sürelerini, küresel ısınma potansiyellerini ve gözlemlenen değişiklikleri içermektedir. Doğal ve endüstriyel sera gazları, enerji, ulaştırma, sanayi, tarım, ormancılık ve atık yönetimi sektörlerinde, başta fosil yakıtların tüketilmesi ile ortaya çıkmaktadır. En önemli

karbon yutakları olan ormanların yok edilmesi, atmosferdeki sera gazları birikimini arttırmıştır¹³.

Her bir sera gazı türünün atmosferde farklı bir kalış süresi ve ısı tutma özelliği vardır. Bu farklılıklar, bazı gazların iklim üzerinde diğerlerinden daha zararlı olmalarına neden olur. Farklı özellikteki gazların birbirleri ile karşılaştırılabilirliğinin sağlanması ve toplamının hesaplanması için bunların emisyonları karbondioksit eşdeğerine dönüştürülmekte ve her bir gazın 100 yıllık “küresel ısınma potansiyeli” için bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle, her bir sera gazı, kendisinin karbondioksite oranla ısı tutma kabiliyetlerini nitelendiren bir küresel ısınma potansiyeline sahiptir¹⁴.

Tablo 1: Sera Gazına İlişkin Temel Bilgiler

Sera Gazı Türleri	Temel Kaynakları	Atmosferde Kalış Süreleri (Yıl)	Küresel Isınma Potansiyelleri
Karbondioksit (CO_2)	Yakıt tüketimi, endüstriyel süreçler	5-200	1
Metan (CH_4)	Yakıt tüketimi, kömür madenciliği, ham petrolün taşınması, endüstriyel süreçler, tarımsal etkinlikler (Entirik fermentasyon, gübre yönetimi, çeltik ekimi, tarımsal artıkların yakılması), atıklar	12	21
Diazotmonoksit (N_2O)	Yakıt tüketimi, endüstriyel süreçler, tarımsal etkinlikler (tarımsal artıkların yakılması)	114	310
Hidroflorokarbonlar (HFC_s) Hidrokloroflorokarbonlar ($HCFC_s$)	Endüstriyel süreçlerde çözücü kullanımı ve halokarbonların tüketimi	2->50.000	140-12.000
Perflorokarbonlar (PFC_s)			
Sülfürhekza florür (SF_6)		3.200	23.900

* ppm: milyonda bir birim, pbb: milyarda bir birim

Kaynak: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, “İklim Değişikliği ve Teknoloji Uygulamaları”, yararlanılarak oluşturulmuştur.

12 Varınca, vd., a.g.e., s. 6.

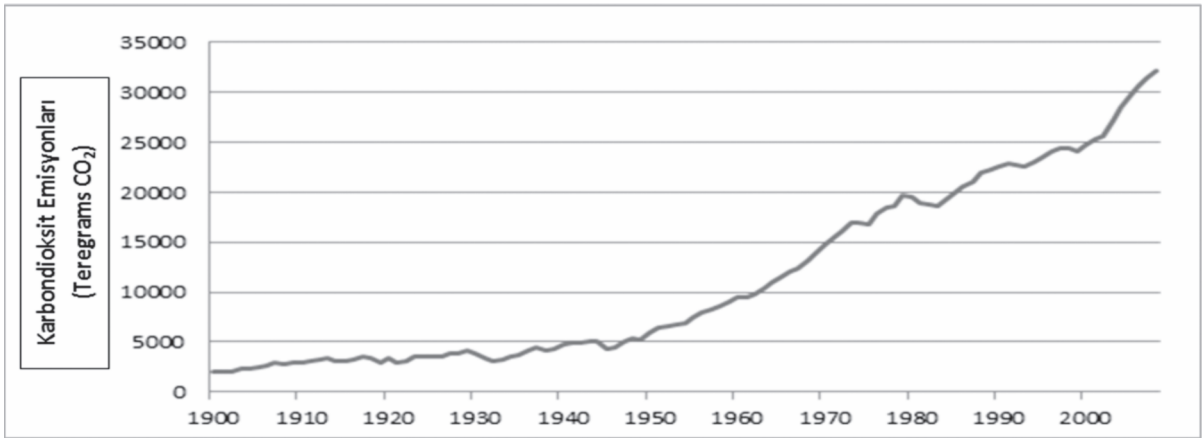
13 Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), İklim Değişikliği ve Teknoloji Uygulamaları, www.ttg.gov.tr/content/docs/iklim_degisikligi_ve_teknoloji.pdf, Erişim: 9.9.2015, s. 2.

14 EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.14.

Küresel ısınma potansiyeli; bir gazın salınımından sonra 100 yıllık bir zaman periyodunda, o gazın küresel ısınmaya ne miktarda katkı yapacağını tahmini için geliştirilen bir ölçüttür. Karbondioksitin küresel ısınma potansiyeli için atanan değer 1'e eşittir. Bu analiz, Birleşmiş Milletler nezdinde kurulan Hükümetler arası İklim Değişikliği Panelinin (The Intergovernmental Panel on Climate Change's (IPCC's)) İkinci Değerlendirme Raporu'nda yer almaktadır. Bu raporda, metan gazının küresel ısınma potansiyeli 21 olarak yer almaktadır. Bu göstergenin anlamı; metan gazının bir ton emisyonunun, 100 yılda karbondioksitin yapacağı emisyonun 21 kat daha fazla küresel ısınmaya katkı sağlayacağıdır.

Bu nedenle ilgili ton metan kadar metan emisyonu 21 ton karbondioksite eşittir. Bu göstergeler aynı zamanda ekonomik çıktı ve nüfus yönünde de gaz emisyonlarına ilişkin bir bakış açısı sunmaktadır¹⁵. Tablo 1'de sera gazlarının türleri itibariyle, küresel ısınma potansiyelleri ve temel kaynaklarına yer verilmiştir.

Yukarıda da değinildiği üzere, dünya genelinde insan faaliyetlerinin sonucu olarak sera gazlarının emisyonlarının artması, atmosferde uzun süre kalan gazların ve diğer sera gazlarının yoğunluğunu önemli miktarda arttırmıştır¹⁶. 1900 ile 1980 yılları arasında emisyon değerleri 16 kat artarken, 1980 ile 2008 yılların arasında bu değerler 1.5 kat artmıştır (Şekil 2)¹⁷.

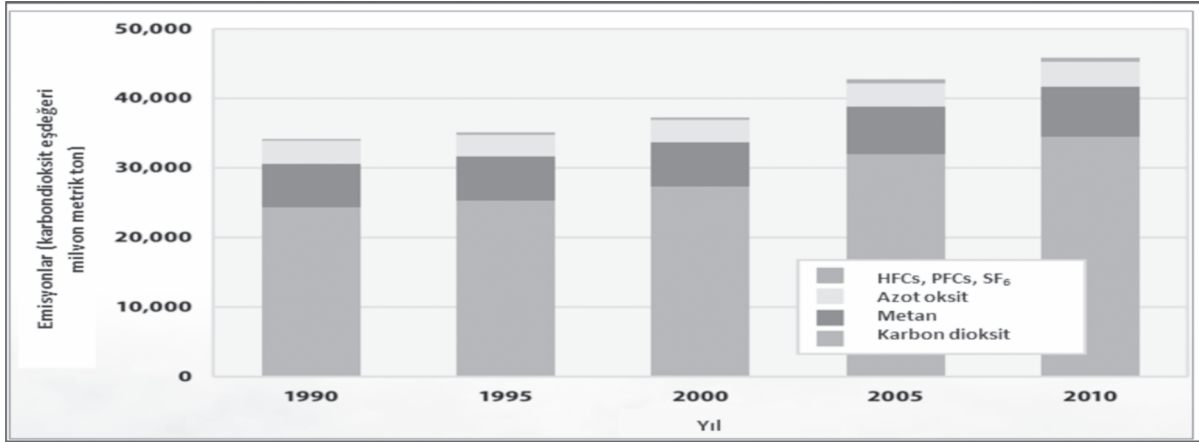
Şekil 2: 1900 – 2008 Dönemi Fosil Yakıt Kaynaklı Global Karbondioksit (CO₂) Emisyonları

Kaynak: Boden, T.A., G. Marlan ve R. J. Andres (2010), Global, Regional and National Fossil-Fuel CO₂ Emissions, Dioxide Information Analysis Center, Oak Ridge National Laboratory, U.S. Department of Energy, Oak Ridge, Tenn, U.S.A. doi 10.3334/CDIAC/00001_V2010

15 EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.14.

16 EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.18.

17 Boden, T.A., G. Marlan ve R. J. Andres (2010), Global, Regional and National Fossil-Fuel CO₂ Emissions, Dioxide Information Analysis Center, Oak Ridge National Laboratory, U.S. Department of Energy, Oak Ridge, Tenn, U.S.A. doi 10.3334/CDIAC/00001_V2010

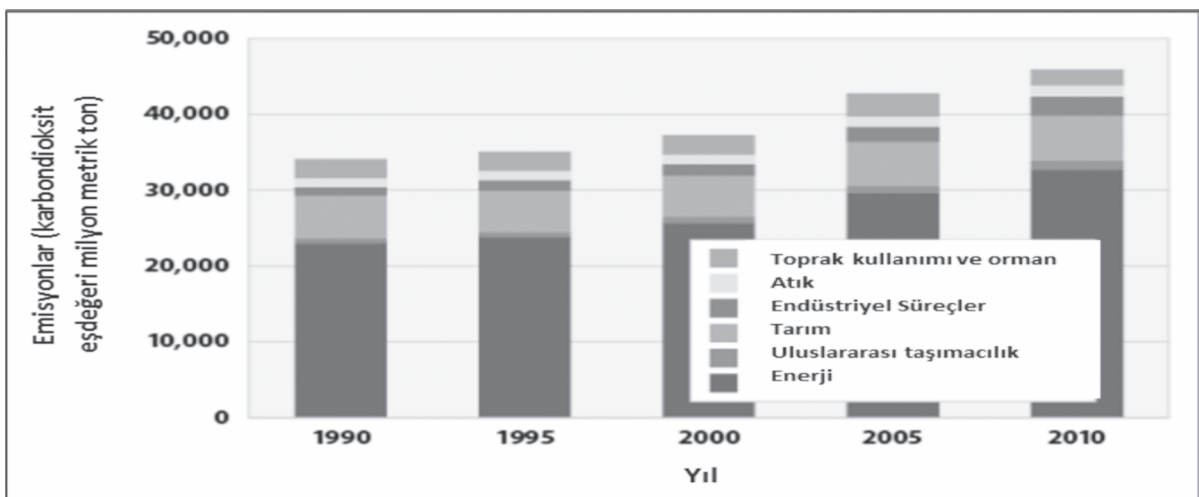

Şekil 3: 1990-2010 Dönemi Gaz Bazında Küresel Sera Gazı Emisyonları

Kaynak: EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.18.

1990-2010 yıllarında arasındaki küresel sera gazları emisyonlarını gaz bazında Şekil 3'te yer almaktadır. Buna göre, 2010 yılında dünya genelinde insan faaliyetlerinden kaynaklanan emisyon tahminleri toplam 46 milyar metrik ton sera gazıdır. Bu miktar karbondioksit eşdeğeri olarak açıklanmaktadır. 1990 yılından itibaren sera gazlarında %35 artış olmuştur. Bu değerler, arazi kullanımı ve orman etkilerini içeren net emisyon miktarlarını yansıtmaktadır. 1990-2010 döneminde

önemli sera gazları türlerinin tamamında artış vardır. Karbondioksitin net emisyonu %42 artmıştır. Bu özellikle önemlidir, çünkü karbondioksit toplam global sera gazı emisyonlarının yaklaşık dörtte üçünü oluşturmaktadır. Nitro oksit olarak da adlandırılan diazotmonoksit (N_2O), en az %9 artarken, metan gazı (CH_4) %15 artmıştır. Hidroflorokarbonlar (HFCs), Perflorokarbonlar (PFCs) ve Sülfürhekza florür (SF_6) gibi florlü gazların emisyonundaki artış iki kattan daha fazladır¹⁸.

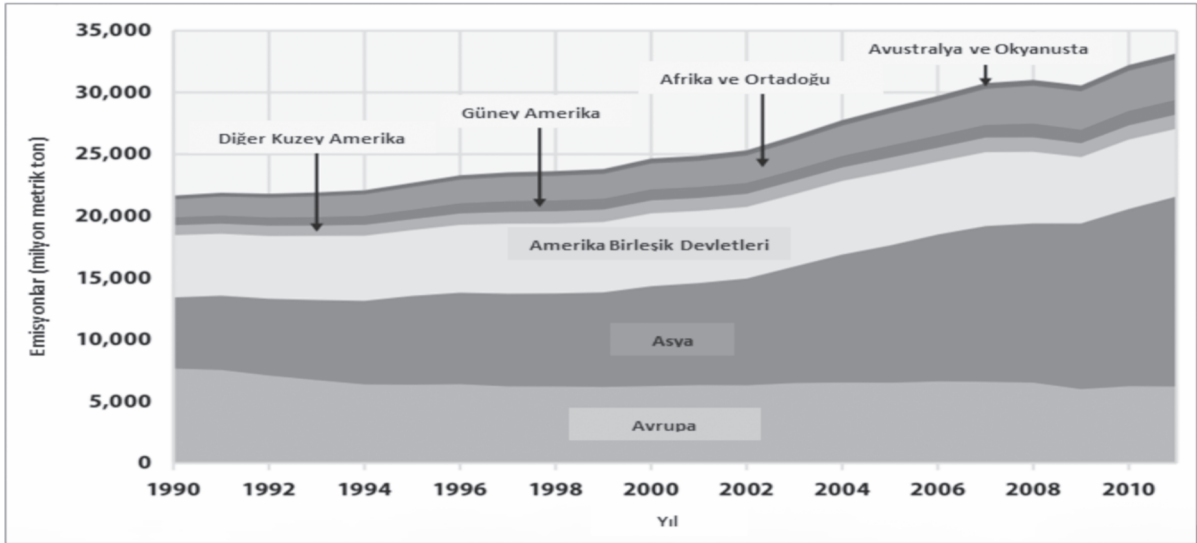
Şekil 4: 1990-2010 Dönemi Sektör Bazında Küresel Sera Gazı Emisyonları

Kaynak: EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.19.

¹⁸ EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.18.

1990-2010 dönemi için sektör bazında küresel sera gazı emisyonuna ilişkin veriler ise Şekil 4'te yer almaktadır. Enerji üretimi ve araçlardaki kullanımını içeren yakıt kullanımı, dünya genelindeki sera gazı emisyonlarının en büyük kaynağıdır. Bu oran 2010 yılı için toplam emisyonun %17'sini oluşturmaktadır, bu oranı %13 ile tarım izlemektedir. Arazi kullanımını değişimi ve ormanlar, ormanların yok edilerek bu alanların kullanıma açılması nedeniyle sera gazı kaynağı olarak değerlendirilmektedir¹⁹.

işarettir. Ekonomik faaliyetler, nüfus, gelir düzeyi, arazi kullanımı ve iklimsel koşullar gibi çeşitli faktörler, bazı ülkelerin diğerlerine göre daha fazla sera gazı salınımında bulunmalarına neden olmaktadır²⁰. Özellikle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir yapılanma, sanayileşme ve kontrolsüz nüfus artışı ile birlikte tüketimin ön plana çıktığı bir kalkınma süreci başlamıştır. Bu süreçte doğal kaynaklar bilinçsizce tüketilmiş, sınırsız tüketim sonucu atıklar oluşmuş, aşırı şehirleşme ve yeni tarım alanlarının açılması ama-

Şekil 5: 1990-2011 Dönemi Bölge Bazında Küresel Sera Gazı Emisyonları

Kaynak: EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.19.

Karbondioksit emisyonları dünyanın bazı bölgelerinde (Asya gibi) diğerlerine oranla daha hızlı artmaktadır (Şekil 5). 2011 yılındaki küresel emisyonun %82'si, yani çoğunluğu Asya, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri bölgelerinden kaynaklanmaktadır. Her ülke, atmosfere sera gazı salmaktadır, bu da iklim değişikliğinin kökeninin tam anlamıyla küresel olduğunun bir

çıyla ormanlık alanlar azalmış, ozon tabakası aşınmış, iklim değişiklikleri ve küresel ısınma yaşanmaya başlanmıştır. Zaman içinde insanoğlunun yaşamını devam ettirmek adına doğaya uygun olmayan bir şekilde yürüttüğü faaliyetler, insan dahil farklı yaşamların da var olduğu bu gezegenin hayat sistemini, yaşama kabiliyetini tehdit etmektedir²¹. Böylece insan ihtiyaçlarının

19 EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.19.

20 EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.18-19.

21 TÇSV, a.g.e., s. 24-25.

karşılanması ve kalkınma amacıyla yürütülen faaliyetler, çevresel sorunlara zemin hazırlamış ve çevre ve ekonomi ilişkisi tartışılmaya başlanmıştır. Bu da dikkatlerin sürdürülebilir kalkınma kavramına yönelmesine neden olmuştur.

Küresel anlamda, sürdürülebilir kalkınma olgusunun tohumları 1972 yılında Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Stockholm Konferansı'nda atılmıştır. Konferansta sürdürülebilir kalkınma ifadesi açıkça kullanılmamakla birlikte, Bildirge'nin çeşitli maddelerinde çevre ve ekonomi ilişkisine yer verilmiştir. Ayrıca bu konferans çevre sorunlarının uluslararası düzeyde ele alındığı ilk büyük konferanstır. Bu sebeplerle, Stockholm Konferansı küresel anlamda çevre bilincinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır²². Birleşmiş Milletler nezdinde yürütülen çalışmalar incelendiğinde, sürdürülebilir kalkınmanın bir kavram olarak ilk kez, 1980 yılında Dünya Koruma Stratejisi'nde kullanıldığı görülmektedir. Bu stratejide, insan ihtiyaçların karşılanması için ekonomik gelişmenin önemi kabul edilmekle birlikte, doğanın ve doğal kaynakların korunmasının da gerekli olduğuna dikkat çekilmiştir. 1982 yılında kabul edilen Dünya Doğa Antlaşması'nda da sürdürülebilirlik teması yer almıştır²³. Birleşmiş Milletler nezdinde kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu çalışmalarını, "Ortak Geleceğimiz" başlıklı bir rapor hazırlayarak sunmuştur.

Brundtland Komisyonu raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" başlıklı bu rapor, sürdürülebilir kalkınma stratejisinin yaygınlaştırılmasına ve daha geniş kesimlerin sürdürülebilir kalkınma kavramı ile tanışmasına aracılık etmiştir²⁴. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma; "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilen kalkınma" olarak tanımlanmaktadır²⁵. Bu tanım, akademik yazında sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin tanımlar arasında en fazla kabul gören tanımdır²⁶ ve Brundtland Raporu'nda, sürdürülebilir kalkınma kavramı; dünya genelini kapsayan makroekonomik düzeyde çevresel, sosyal ve ekonomik meseleler arasında karşılıklı yarar sağlayacak bir dengeyi amaçlayan, bütüncü bir kavram olarak ele alınmıştır.

3. Sera Gazlarına İlişkin Uluslararası ve Ulusal Boyut: Kyoto Protokolü ve Türkiye

Kyoto anlaşması ile sonuçlanan çevreye ilişkin uluslararası girişimlerin dönüm noktası 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen İnsan Çevresi Konferansı'dır. 1992 yılında, çevre ve kalkınmaya ilişkin sorunların çözümü için ortak stratejilerin geliştirilmesi amacıyla, Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde ülke liderlerinin katılımıyla Uluslararası Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Somut adımların atılmasını sağlamak

22 Esra Nemli, **Sürdürülebilir Kalkınma: Şirketlerin Çevresel ve Sosyal Yaklaşımları**, Filiz Kitabevi, İstanbul: 2004, s. 33.

23 Nemli, a.g.e., 36-37.

24 Nuno Quental, Júlia M. Lourenço ve Fernando Nunes Da Silva, "Sustainable Development Policy: Goals, Targets and Political Cycles", **Sustainable Development**, 2011, Vol. 19, s. 16; Elzbieta Broniewicz, "Application of the Environmental Protection Expenditure Account", **Management of Environmental Quality: An International Journal**, 2007, Vol. 18, No. 3, s. 298.

25 Peter Glavic ve Rebeka Lukman, "Review of Sustainability Terms and Their Definitions", **Journal of Cleaner Production**, 2007, Vol. 15, 1884, Seleshi Sisaye, "Ecological Systems Approaches to Sustainability and Organizational Development: Emerging Trends in Environmental and Social Reporting Systems", **Leadership and Organization Development Journal**, 2011, Vol. 32, No. 4, s. 385, Kathryn M. Davidson, "Reporting Systems for Sustainability: What Are They Measuring?", **Social Indicators Research**, 2011, Vol. 100, No. 2, s. 351.

26 Jacobus A. Du Pisani, "Sustainable Development-Historical Roots of the Concept", **Environmental Science**, 2006. Vol. 3, Issue 2, s. 92.

üzere de “Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Deklarasyonu” ile “Gündem 21” olarak adlandırılan bir eylem planı yayınlanmıştır. Deklarasyonda, uzun vadeli ve kalıcı bir ekonomik kalkınma için çevrenin önemi vurgulayan ve bu iki unsuru birleştiren 27 ilke belirlenmiştir. Gündem 21 ise, “sosyal, ekonomik ve çevresel yönden kalkınma nasıl sürdürülebilir” sorusunu cevaplayarak dünya genelinde çevreye duyarlı bir sürdürülebilir kalkınmayı hedefleyen genel bir programdır²⁷.

Rio Konferansı’nda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇŞ) imzaya açılmıştır. 1992 yılında kabul edilen ve 1994 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmede yer verilen “*atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmak*” hedefi Kyoto sürecinin temel yapı taşı olmuştur. Bu sözleşme atmosferde sera gazı birikimlerinin sabitlenmesi nihai hedefini ve belirlenen bazı hukuki ilkelere aracılığıyla uluslararası iklim rejimini tanımlamaktadır. BMİDÇŞ’nin hukuki ilkeleri; eşitlik, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimlerinin ve özel koşullarının tanınması, önceden

önlem alma yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınma ve büyümenin desteklenmesi olarak sıralanabilir²⁸.

Dünya genelindeki ülkeler, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne göre 1990 yılındaki gelişmişlik düzeyleri temel alınarak EK-I ve EK-II olmak üzere iki temel grupta sınıflandırılmıştır. Ancak listelerin detayları incelendiğinde, ülkelerin EK-I, EK-II ve EK-I Dışı olmak üzere üç grup halinde sınıflandırıldığı ve yapılan sınıflandırma paralelinde ülkelere yükümlülükler atandığı görülmektedir. Sözleşmenin temel hedefi; atmosferdeki sera gazı birikimlerinin iklim sistemi üzerindeki tehlikeli etkisini önleyerek durdurmaktır. Bu hedefe ulaşabilmek için ülkelere “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar” düşmektedir. Ülkeye özel sorumluluk yaklaşımının sebebi, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin pek çok açıdan birbirlerinden farklılaşmasıdır. Bu farklılıklar nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarının ve özel koşullarının tam olarak tanınması ve bunların sürdürülebilir kalkınmalarının ve büyümelerinin desteklenmesi gerekir. Nitekim Sözleşmede de bu gerekliliklere karşılık gelen ilkelere yer verilmiştir²⁹.

27 Ayşe Öznur Özer, Güncel Bir Tartışma: Sürdürülebilir Kalkınma, Planlama Dergisi, 1995/3-4, s. 24. Nemli, a.g.e., s. 40.

28 Massimiliano Montini, “LIFE 2005- Türkiye’de İklim Değişikliği Politikalarının Tanıtılması”, Kyoto Protokolü Üst Düzey Bilgilendirme ve Tanışma Toplantısı Notları, 2007, Ankara. s.2.

29 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_41.pdf, s. 4.

Tablo 2: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi EK-I ve EK-II Ülkeleri

EK-I Ülkeleri			EK-II Ülkeleri	
Almanya	Hollanda	Monako ^b	Almanya	İsviçre
ABD	İngiltere	Norveç	ABD	İtalya
AB	İrlanda	Polonya ^a	AB	İzlanda
Avusturalya	İspanya	Portekiz	Avusturya	Japonya
Avusturya	İsveç	Romanya ^a	Avustralya	Lüksemburg
Belçika	İtalya	Rusya ^a	Belçika	Kanada
Beyaz Rusya ^a	İzlanda	Slovenya ^b	Danimarka	Norveç
Bulgaristan ^a	Japonya	Slovakya ^b	Finlandiya	Portekiz
Çek Cumhuriyeti ^b	Letonya ^a	TÜRKİYE ^c	Fransa	Yeni Zelanda
Danimarka	Litvanya ^a	Ukrayna ^a	Hollanda	Yunanistan
Estonya ^a	Lihtenştayn ^b	Yeni Zelanda	İngiltere	
Finlandiya	Lüksemburg	Yunanistan	İrlanda	
Fransa	Kanada		İspanya	
Hırvatistan ^b	Macaristan ^a		İsveç	

a : O dönemde piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkeler
b : Sonradan eklenen ülkeler
c : Ek-II listesinde yer alan Türkiye'nin adı, 2001 yılında gerçekleştirilen 7. Taraflar Konferansı'nda alınan 26/CP7 numaralı karar ile bu listeden çıkarılmıştır.

Ancak, sözleşme kapsamında ülkelerin, gelişmişlik ve sorumluluk parametreleri net bir şekilde ortaya konmamıştır. Bunun yerine, ülkeler “zenginler kulübü” olarak adlandırılan OECD üyesi ve eski Doğu Bloku'nun Orta ve Doğu Avrupa'lı üyeleri olmalarına göre, ekonomik ve tarihsel açıdan sorumlu ülkeler olarak tanımlanmış, bu kapsama girmeyen ülkeler ise, hiçbir gelişmişlik tanımlaması yapılmadan tek bir çatı altında sınıflandırılmıştır³⁰. Bu doğrultuda, EK-II listesi sadece AB ülkeleri ile zengin, sanayileşmiş ülkeler olarak kabul edilen OECD ülkelerini kapsamaktadır. EK-I listesinde ise Avrupa Birliği ülkeleri ile aralarında o dönemde piyasa ekonomisine

geçiş sürecinde olan ülkeler olarak tanımlanan ülkeler yer almaktadır. Bir başka ifadeyle, EK-II ülkeleri, EK-I ülkelerinin alt kümesidir. EK-I Dışı Listesi ise dünyanın geri kalan ülkelerini temsil etmektedir (Tablo 2).

Bu üçlü sınıflandırmaya paralel olarak ülkelerin sorumlulukları da aşağıdaki şekilde farklılaşmaktadır:

- EK-I Ülkeleri: Gelişmiş ülkeler ile EK-I'de yer alan diğer taraflar, sera gazı salımlarının azaltılması konusunda öncü rol oynayarak insan kaynaklı sera gazı salımlarını sınırlandıran-

30 Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB), “Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları ve Diğer Uluslararası Emisyon Ticareti Sistemleri”, 13/05/2008 tarih ve B.18.ÇYG.0.02.00.04-020/8366 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, s. 6.

dırmak, sera gazı yutaklarını koruyarak ve geliştirmek, ayrıca iklim değişikliğini önlemek için önlem almak ve bunları ve izledikleri politikaları bildirmek ve mevcut sera gazı emisyonlarıyla ilgili verileri iletmekle yükümlüdürler.

- EK-II Ülkeleri: Uluslararası sürecin işleyişini kolaylaştırmak için gelişmekte olan ülkelere mali destek sağlanmak ve çevreye uyumlu teknolojilerin bu ülkeler tarafından kullanılabilmesi için bu ülkelere aktarmak veya bu teknolojilere erişimlerini teşvik etmek.
- EK-Dışı Ülkeler: Gelişmekte olan bu ülkeler, geliştirilecek yeni politikaları ortak fakat farklılaştırılmış sorumlulukları çerçevesinde, sera gazı emisyonlarını azaltmaya, araştırma ve teknoloji üzerinde işbirliği yapmaya ve sera gazı yutaklarını korumaya teşvik edilmekte, ancak belirli bir yükümlülük altına alınmamaktadırlar³¹.

BMİDÇS'nce tüm taraflar için belirlenen ortak yükümlülükler ise sera gazı salımları envanterinin düzenli olarak hazırlanması; iklim değişikliği ile savaş ve iklim değişikliğine uyum; teknoloji transferi; biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir yönetim; uyum, araştırma ve eğitim alanlarında işbirliği ve ulusal bilginin bildirimidir³².

BMİDÇS'ne taraf tüm ülkelerden oluşan en üst düzey karar organı olan "Taraflar Konferansı (COP)" her yıl toplanarak, sözleşmenin uygulanması konusunda değerlendirmelerde bulunmakla ve sözleşmeyi daha ileriye taşıyacak kararları tartışmakla görevlidir. Taraflar Konferansı,

BMİDÇS, zamana bağlı olarak sera gazı emisyonlarının azaltılmasında sayısal hedef belirlememiş olması nedeniyle, sera gazı salınımlarının düşürülmesi için, gelişmekte olan ülkeler tarafından verilen taahhütleri yetersiz bulmuştur. Bunun üzerine 1995 yılının Mart-Nisan aylarında Berlin'de gerçekleştirilen 1. Taraflar Konferansı, taahhütlerin güçlendirilmesi ve bağlayıcılığı olması için bir tartışma başlatmıştır. 11 Aralık 1997 tarihinde, Kyoto'da toplanan 3. Taraflar Konferansı'nda Kyoto Protokolü imzaya açılmış ve 2005 yılında Rusya'nın anlaşmayı onaylaması üzerine bu protokol yürürlüğe girmiştir. Protokole 191 ülke ve Avrupa Birliği taraf olmuştur. Kyoto Protokolü, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik hukuki açıdan bağlayıcı bir belgesidir³³.

Türkiye, BMİDÇS'nin kabul edildiği 1992 yılında, OECD üyesi bir ülke olarak, gelişmiş ülkelerle birlikte Sözleşme'nin EK-I ve EK-II listelerine dahil edilmiştir. Ancak 7. Taraflar Konferansı'nda alınan 26/CP.7 sayılı kararla Türkiye'nin diğer EK-I taraflarından farklı konumu tanınmış ve EK-II listesinden çıkarılarak EK-I listesinde kalmıştır. Türkiye, 24 Mayıs 2004 tarihinde, 189. Taraf olarak BMİDÇS'ne katılmıştır. Bu sözleşmenin ulusal odak noktası Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'dır. Kyoto Protokolü'ne ise 26 Ağustos 2009 tarihinde taraf olmuştur. Protokol kabul edildiğinde BMİDÇS tarafı olmayan Türkiye, EK-I taraflarının sayısallaştırılmış salım sınırlama veya azaltım yükümlülüklerinin tanımlandığı Protokol EK-B listesine dahil edilmemiştir³⁴. Bir başka ifade ile Türkiye özel şartlı EK-I üyesi konumundadır. Ancak Protokol'ün 2008-2012

31 Çiğdem Tuğaç, "İklim Güvenliği Açısından Su Kaynaklarının Yönetimi", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Sayı 23/3, Temmuz 2014, s. 1-30, s.5-6., TTGV, a.g.e., s. 5-6.

32 Montini, a.g.e., s. 6.

33 Müslüme Narin, "Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizması: Emisyon Ticareti", International Conference on Eurasian Economies, 17-18 September 2013, St. Petesburg, Russia, s. 944.

34 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (CSB), "Kyoto Protokolü", www.csb.gov.tr

yıllarını kapsayan birinci yükümlülük döneminde herhangi bir sayısal bir emisyon azalımı ve sınırlama hedefi almamıştır³⁵.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin EK-I listesinde yer alan gelişmiş ülkeler, Kyoto Protokolü EK-B listesini oluşturmaktadırlar ve bunlar EK-B listesinde belirlenen sayısallaştırılmış emisyon sınırlamalarına uymayı taahhüt etmişlerdir. Bu ülkelerin, toplam sera gazı emisyonlarını ilk yükümlülük dönemi olan 2008-2012 döneminde, 1990 yılı düzeyinin en %5 altına indirme taahhüdünde bulunmaları zorunludur. Bir başka ifadeyle, ülkelerin 1990 yılı sera gazı emisyonları, taahhütler için temel oluşturmaktadır. EK-I taraflarından her biri, ayrıca 2005 yılına kadar bu protokoldeki yükümlülüklerini yerine getirmede gösterilebilir bir ilerleme kaydetmiş olmalıdır. Bu genel hedefe ulaşabilmek için ülkeler, müzakereler sonucunda farklı miktarlarda azaltım oranları almışlardır. Örneğin, bu oran AB ülkeleri için %8, ABD için ise %7 olarak kabul edilmiştir. Yeni Zelanda ve Ukrayna gibi bazı ülkelerin 1990 yılı düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmazken, Norveç (%1), Avustralya (%8) ve

İzlanda (%10) gibi bazı ülkelerinse 1990 yılındaki emisyon sınırlarını aşmalarına izin verilmiştir. Bağlayıcı hedefleri olan ülkeler, dünya karbon salınımının %45'ini temsil etmektedirler³⁶.

Protokolün ilk uygulama dönemi olan 2012 yılında, Katar'ın başkenti Doha'da BMİDÇS 18. Taraflar Konferansı (COP18) ve Kyoto Protokolü'nün (KP) 8. Taraflar Buluşması (COP/MOP8) görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda, uluslararası iklim değişikliği rejimini düzenleyen mevcut tek resmi mekanizma olan Kyoto Protokolü'nün devamı konusunda karar alınmış ve 1 Ocak 2013 tarihinden başlayarak, 31 Aralık 2020 yılına kadar devam eden zaman aralığı, Kyoto Protokolü'nün ikinci yükümlülük dönemi olarak kabul edilmiştir. Japonya, Kanada, Rusya ve Yeni Zelanda ikinci yükümlülük döneminde yer almayacağını belirtmiştir. Avrupa Birliği'ne üye 27 ülke, gelişmiş ülkelere Avustralya, İsviçre, ise 2020 yılına yönelik emisyon azaltım hedeflerini ortaya koymuşlardır. Türkiye ise birinci yükümlülük dönemine benzer şekilde, henüz bir salım azaltım yükümlülüğü belirtmemiştir³⁷.

35 Abdulmenaf Turan ve Mahmut Güler, "Türkiye'de Sürdürülebilir Çevre Politikaları: İklim Değişikliği Örneği", International Conference on Eurasian Economies, 17-18 September 2013, St. Petesburg, Russia, s. 956.

36 Narin, a.g.e., s. 944; Tuğaç, a.g.e., s.6; Murat Türkeş, Utku M. Sümer ve Gönül Çetiner, "Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları", **Tesisat Dergisi**, 52, s. 86.

37 Narin, a.g.e., s. 945.

Tablo 3: BMİDÇS ve Kyoto Protokolü Arasındaki Temel Farklılıklar

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	Kyoto Protokolü
EK-I Taraflarının 2000 yılında sera gazlarının salımlarının 1990 yılı düzeyine indirmesi hedefi, sadece niyet düzeyinde.	EK-I Tarafları, 1. Dönem için (2008-2012) somut sayısal hedefler alıyor.
Yaptırım gücü zayıf.	Hedeflere ulaşılmaması halinde, sonraki dönemler için geçerli olacak ağır yaptırımlar sözkonusu.
Esneklik kuralları (hesaplamalar için geçerli olacak temel yılı belirlemesi) sadece belli ülkeler (Piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler) için geçerli.	Gerekli hazırlıkları tamamlayan tüm Taraflar, esneklik düzeneklerine göre (Ortak Yürütme (JI), Temiz Kalkınma Düzenegi (CDM), Emisyon Ticareti (ET)) katılabilir.
Ülkeler arası ayırım için tek kriter; OECD üyeliği ve gelişmişlik derecesi.	Her ülke, görüşmeler yoluyla kendisi için farklı bir konum belirleyebilir.
İklim değişikliği sürecinin temel metni.	2005 yılından itibaren 2012-sonrası dönem için (süre, yükümlülük oranları, ülkeler) yeni görüşmeler başlayacak, bu amaçla yeni ittifaklar kurulabilecektir.

Kaynak: REC Türkiye, BMİDÇS ve Kyoto Protokolü, 2006, s.57

2015 yılında Paris'te gerçekleştirilen İklim Değişikliği Konferansı'nda (COP12), küresel ısınmanın 1,5 derecede tutulmasını hedefleyen taslak, gelişmekte olan ülkelerin de kabulüyle oylamada olumlu sonuç alınmıştır. Küresel ısınma ile mücadele açısından bakıldığında, fosil yakıtlardan vazgeçilmesi, ülkelerin karbon salınım beyanlarını 5 yılda bir gözden geçirmesi ve küresel ısınmanın 2 derecenin altında tutulması önemlidir. Son taslak uyarınca, ülkelerin sera gazı salınımlarını 2050 yılına dengelemeleri öngörülmektedir.

Kyoto Protokolü uyarınca, ilgili ülkelerin 2008-2012 yılların arasında sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyelerinin ortalama %5 altına indir-

meyi taahhüt etmeleri sayesinde BMİDÇS hedeflerine ulaşmak için, ülkeler bazında somut ve belli zaman dilimleri içerisinde sera gazı hedeflerinin azaltılması konusunda zorunlu hedefler belirlenmiştir. Kyoto Protokolü'nü diğer diğer uluslararası çevre sözleşmelerinden ayıran en önemli özellik, Protokol'de belirlenen hedeflere ulaşmak için piyasa ekonomisi ilkelerine göre oluşturulmuş esneklik mekanizmaları ve yükümlülükler uyulmaması halinde gündeme gelen yaptırımlar sistemidir³⁸.

Kyoto Protokolü'nün, Temiz Kalkınma Mekanizması (Clean Development Mechanism), Ortak Yürütme (Joint Implementation) ve Emisyon Ti-

38 ÇOB, (Kyoto Protokolü Esneklik...), a.g.e., s. 5.

careti (Emission Trade) olmak üzere üç esneklik mekanizması vardır. Bu esneklik mekanizmalarının amacı; iklim değişikliği ile mücadelede maliyet etkin bir yöntem ile ülkelerin sera gazı azaltım hedeflerine ulaşmalarını sağlamaktır. Bu mekanizmalar aracılığıyla, sözleşmeye taraf olan ülkeler kendi aralarında ya da kendi ülkelerinin dışında sera gazı emisyonları azaltmaya yönelik proje yatırımları ile sera gazı azaltım hedeflerine ulaşabilmekte ve elde ettikleri karbon kredilerini (sertifikalarını) piyasada satabilmektedirler³⁹. Başka bir ifade ile bu uygulamalarla, EK-I ülkeleri, kendi uygulayacakları ulusal politikalar dışında da seragazı emisyonu azaltım hedeflerine ulaşabileceklerdir⁴⁰. Bu esneklik mekanizmaları, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde ve iklim değişikliğinin önlenmesinde kullanıla-

bilecek önemli araçlardır. Bu mekanizmalardan Temiz Kalkınma ve Ortak Yürütme proje bazlı mekanizmalar iken, Emisyon Ticareti piyasa bazlı bir mekanizmadır⁴¹. Bu mekanizmaların temel hedefi:

- Teknoloji transferi ve yatırım aracılığıyla sürdürülebilir kalkınmayı özendirme,
- Ülkelerin Kyoto hedeflerini gerçekleştirmelerinde mali etkin yolla emisyonlarını azaltmalarına veya atmosferden karbonu uzaklaştırmalarına yardımcı olmak,
- Özel sektörü ve gelişmekte olan ülkeleri emisyon azaltım çabalarına katkı vermeleri için teşvik etmektir⁴².

Tablo 4: Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları Karşılaştırması

Mekanizma Türü	Temeli	Katılan Ülke		Geçerli Karbon Birimi
		Yatırımcı (Karbon Alıcı)	Ev Sahibi (Karbon Satıcı)	
Temiz Kalkınma	Proje	EK-B Ülkeleri	EK-I Dışı Ülkeler	Sertifikalandırılmış Emisyon Azaltımı (CER)
Ortak Yürütme	Proje	EK-B Ülkeleri		Emisyon Azaltım Birimi (ERU)
Emisyon Ticareti	Piyasa	EK-B Ülkeleri		Tahsislendirilmiş Miktar Birimi (AAU)

Kaynak: ÇOB, Karbon Piyasalarında Ulusal Deneyim ve Geleceğe Bakış, 2011, s. 12.

39 Atakan Öztürk, Ufuk Demirci, Mustafa Fehmi Türker, “İklim Değişikliği ile Mücadelede Karbon Piyasaları ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, I. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, 26-28 Ekim 2011, Kahramanmaraş, KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi Özel Sayısı, s. 307.

40 Etem Karakaya, Mustafa Özçağ, “Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği: Uygulanabilecek İktisadi Araçların Analizi”, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, I. Maliye Konferansı: Geçiş Ekonomilerinde Mali Politikalar, 16 Nisan 2004, Bişkek/Kırgızistan

41 Hakan Çelikkol, Nasif Özkan, “Karbon Piyasaları ve Türkiye Perspektifi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, Aralık 2011, s. 204.

42 Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB), “Karbon Piyasalarında Ulusal Deneyim ve Geleceğe Bakış”, Ocak 2011, s.11.

Kyoto Protokolü'nün 12. Maddesiyle düzenlenen Temiz Kalkınma Mekanizması (CDM), proje temelli esneklik mekanizmalarından ilkidir ve EK-I ülkelerinin, bu ekin dışında kalan ülkelerde uygulanan projeler çerçevesinde gelişmiş teknolojiyi transfer etmelerini sağlamaktadır. Böylelikle bu ülkelerin gerçek, ölçülebilir, proje faaliyeti sonucunda sera gazı emisyonlarının azaltılmaları gerekli kılınmaktadır. Buna ek olarak, ülkelere kazandıkları Sertifikalandırılmış Emisyon Azaltım Kredilerini (Certification Emission Reduction-CER), kendi azaltım yükümlülükleri kapsamında değerlendirmeleri imkanı tanınarak, ülke içinde bu miktara kadar daha fazla salım yapma hakkı kazanmaları da sağlanmaktadır⁴³. Bir başka ifadeyle, Kyoto Protokolü'nde EK-B listesinde yer alan bir gelişmiş ülke olan "A", listede yer alan başka bir gelişmiş ülke olan "B"de sera gazı emisyonunu azaltmak için bir proje uygulayabilir ve bu projenin sonucu olarak kazanılan karbon kredisini de kendisini emisyon hedefine ulaşmak için saydırabilir. 2014 Eylül itibariyle, toplam 108 ülkeden, 7.828 CDM proje ve faaliyet programı kayıt olmuş ve yaklaşık 1.066 projenin ise değerlendirme aşamasındadır. Raporlama dönemi sonuna kadar 2.666 proje ve faaliyet programından 1.493 milyar CER ihraç edilmiştir. Çin (%46,67), Hindistan (%20,23) ve Brezilya (%4,36) projelere ev sahipliği yapan ilk üç ülkedir. En fazla proje (%73,06) ve üretim (%4,3) alanlarında görülmektedir⁴⁴. 31 Ağustos 2015 itibariyle, 7664 proje kayıt olmuş, her bir projenin sağlayacağı ortalama yıllık azalımdan toplam beklenen CER 993.025.830 ton CO₂ eş-değeridir. Kayıtlı projelerin ülkelere göre dağı-

lımına bakıldığında sırasıyla Çin ve Hindistan'ın ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir⁴⁵.

Bir diğer mekanizma olan Ortak Yürütme Mekanizması (Joint Implementation-Joint Implementation), Kyoto Protokolü'nün 6. Maddesi ile düzenlenmiştir. Bu mekanizmada, herhangi bir EK-I ülkesi tarafından, başka bir EK-I ülkesinde emisyon azaltmaya yönelik proje gerçekleştirilebilir. Hazırlanan projeye ev sahipliği yapan ve proje yoluyla emisyonu azalan EK-I ülkesi, Emisyon Azaltımı Kredisi (Emissions Reduction Units-ERU) kazanmakta ve bu miktarı yatırımcı diğer EK-I ülkesine satabilmektedir. Yatırımcı EK-I ülkesi satın aldığı krediler ile toplam emisyon permisini arttırırken, transfer edilen Emisyon Azaltım Kredisi miktarı her ikisi de EK-I ülkesi olduğu için projeye ev sahipliği yapan ülkenin toplam permisinden düşülmür.

Piyasa temelli esneklik mekanizması olan Emisyon Ticareti (Emission Trade-ET) Mekanizması ise, Kyoto Protokolü'nün, 17. Maddesinde düzenlenmiştir. Bu mekanizmada, Kyoto Protokolü'nde sayısal emisyon azaltım yükümlülüğü almış ülkeler, belirlenmiş olan emisyon azaltım miktarlarının bir bölümünün ticaretini yapabilirler. Diğer bir ifadeyle, taahhüt edilen emisyon miktarından daha fazla azaltım yapan taraf ülke, emisyonundaki bu ilave azaltımı bir başka ülkeye satabilir⁴⁶. Bunun yanı sıra bölgesel ve ülke çaplı geliştirilen emisyon ticareti sistemleri de vardır. Bu tür emisyon ticareti sistemleri, başta enerji üreticileri ve imalatçı firmalar gibi sera gazı emisyonları yüksek olan işletmeleri hedef almaktadır. Sistem çerçevesinde işletme bazında

43 ÇOB, (Kyoto Protokolü Esneklik.....), a.g.e., s.16

44 United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) Clean Development Mechanism, Executive Board Annual Report 2014, <http://unfccc.int/resource/docs/2014/cmp10/eng/05.pdf>, Erişim: 9.9.2015, s.7

45 United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), "Distribution of expected CERs from registered projects by Host Party", <https://cdm.unfccc.int/Statistics/Public/CDMinsights/index.html>, Erişim: 31.08.2015.

46 ÇOB, (Kyoto Protokolü Esneklik ...), a.g.e., s.16, Narin, a.g.e., s. 946.

sera gazı üst limiti belirlenerek, hedeflerine ulaşmaları için işletmelerin kendi aralarında sera gazı azaltım kredilerini alıp satmalarına imkân tanınmaktadır⁴⁷. Bu tarz piyasaların varlığı bu çalışma kapsamında ele alınan Uluslararası Güvence Hizmeti Standardı 3410'nu gündeme getirmekte ve önemini daha da arttırmaktadır. Bilindiği gibi, özellikle sermaye piyasası gibi maddi olmayan varlıklar, haklar ile karşılığında mali kaynakların el değiştirdiği, piyasalarda güven unsuru sistemin sağlıklı işleyişi açısından son derece önemlidir. Mali tabloların bağımsız denetimi, yatırımcı açısından, karar almada kullanılan verinin güvenilirliğine ilişkin nasıl makul güvence sunarak sistemin çalışmasını sağlıyorsa, sera gazı beyanlarına ilişkin verilen güvence hizmeti de emisyon ticareti sisteminin özü itibarıyla doğru bir şekilde çalışması için vazgeçilmezdir.

BMİDÇS'ne taraf olan Türkiye, Sözleşme gereğince her yıl 15 Nisan'a kadar Sera gazı Emisyon Envanterini, Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) Rehberlerine göre hesaplamak ve BMİDÇS Sekreteriyasına bildirmekle yükümlüdür. Bu kapsamda ulusal sera gazı emisyon envanteri, 1990 yılından itibaren doğrudan sera gazları, karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), diazotmonoksit (N₂O), hidroflorokarbon (HFC), perflorokarbon (PFC), kükürhekzaflorit (SF₆) ve öncül sera gazları azotoksit (NO_x), karbonmonoksit (CO), metandışı uçucu organik bileşikler (NMVOC) ve kükürtdioksit (SO₂) emisyonlarını kapsamaktadır⁴⁸.

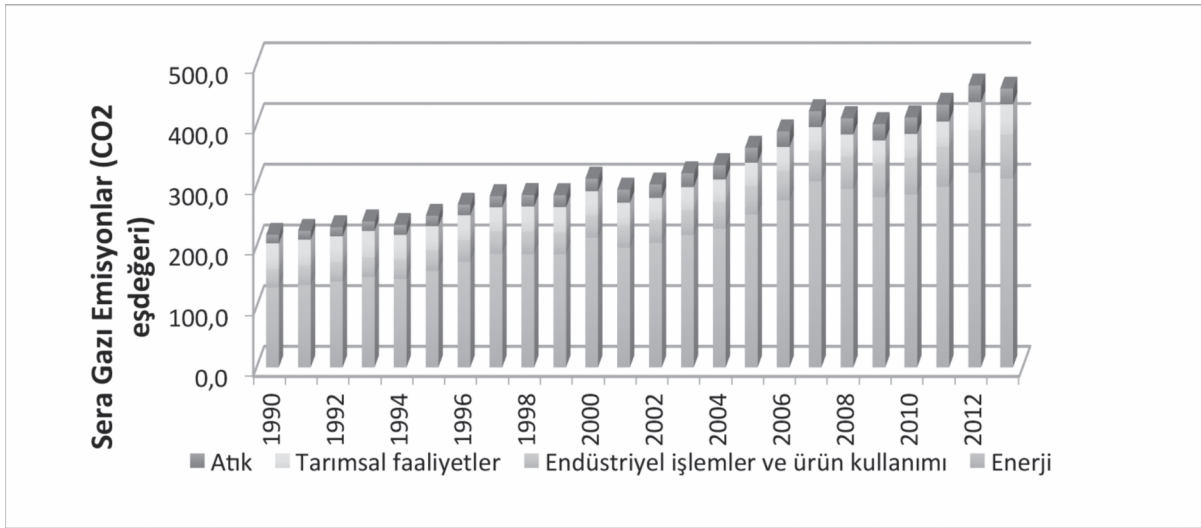
Türkiye sera gazı emisyon envanteri sonuçlarına göre, 2012 yılında toplam seragazı emisyonu CO₂ eşdeğeri olarak 439,9 milyon ton (Mt) olarak hesaplanmış ve emisyonlarda CO₂ eşdeğeri olarak en büyük payı %70,2 ile enerji kaynaklı emisyonlar alırken, bunu sırasıyla %14,3 ile endüstriyel işlemler, %8,2 ile atık ve %7,3 ile tarımsal faaliyetler takip etmiştir⁴⁹. 2013 yılında toplam seragazı emisyonu CO₂ eşdeğeri olarak 459,1 milyon ton (Mt) olarak hesaplanmıştır. 2013 yılı emisyonlarında CO₂ eşdeğeri olarak en büyük payı %68,7 ile enerji kaynaklı emisyonlar alırken, bunu sırasıyla %15,7 ile endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı, %10,8 ile tarımsal faaliyetler ve % 5,7 ile atıkların takip ettiği görülmüştür. CO₂ eşdeğeri olarak 2013 yılı toplam seragazı emisyonu 1990 yılına göre %110,4 artış göstermiştir. 1990 yılında kişi başı CO₂ eşdeğer emisyonu 3,96 ton/kişi olarak hesaplanırken, bu değer 2013 yılında 6,04 ton/kişi olarak hesaplanmıştır. Toplam CO₂ emisyonlarının 2013 yılında %82,2'si enerjiden, %17,6'sı endüstriyel işlemler ve ürün kullanımından, %0,2'si tarımsal faaliyetler ve atıktan kaynaklanırken, CH₄ emisyonlarının %46,5'i tarımsal faaliyetlerden, %36,7'si atıktan, %16,8'i ise enerji ile endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı kaynaklıdır. N₂O emisyonlarının %79,4'ü tarımsal faaliyetlerden, %8,4'ü enerjiden, %7,9'u atıktan, %4,3'ü ise endüstriyel işlemler ve ürün kullanımından dolayı ortaya çıkmaktadır⁵⁰.

47 ÇOB, (Karbon Piyasalarında Ulusal...), a.g.e., s. 13.

48 Ulusal seragazı emisyonları, 2015 yılına kadar 1996 Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) Rehberleri kullanılarak hesaplanırken, 2015 yılında 2006 IPCC Rehberlerine göre 1990-2013 dönemi emisyonları hesaplanmış ve 1990-2012 dönemi verileri revize edilmiştir. Emisyon envanteri, enerji, endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı, tarımsal faaliyetler ve atıktan kaynaklanan, doğrudan seragazıları olan karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), diazotmonoksit (N₂O) ve F-gazları ile dolaylı seragazıları azotoksitler (NO_x), metan dışı uçucu organik bileşikler (NMVOC), karbonmonoksit (CO) ve kükürtdioksit (SO₂) emisyonlarını kapsamaktadır.

49 TÜİK, Sera Gazı Emisyonları Envanteri, 2012, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16174>, Erişim: 10.9.2015

50 TÜİK, Sera Gazı Emisyonları Envanteri, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18744>, Erişim: 9.9.2015

Şekil 6: 1990- 2012 Dönemi Türkiye Sera Gazı Emisyonlarının Sektörlere Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK, Sera Gazı Emisyon Envanteri Verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye’de sera gazı emisyonları, 17 Mayıs 2014 tarihli, 29003 sayılı, Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik ile düzenlenmektedir. Yönetmeliğin amacı; yönetmelikte EK-1’de bulunan listede yer alan faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının izlenmesine, raporlanmasına ve doğrulanmasına dair usul ve esasları düzenlemektir. Doğrulamadan kastedilen, işletmeci tarafından hazırlanan sera gazı emisyon raporunun maddi hatalar içermediğini makul bir güven seviyesinde belirten bir doğrulama raporu oluşturmak amacıyla Yönetmelik’in EK-4’ünde belirtilen “sera gazı emisyonları doğrulama ilkeleri” çerçevesinde doğrulayıcı kuruluş tarafından denetlenmesidir. Başka bir ifade ile, doğrulama; bir plana göre izlenen emisyon miktarına ait, hem izleme planı hem de izleme raporlarının bir doğrulayıcı kuruluş (denetçi) tarafından doğruluğunun denetlenmesidir. Doğrulayıcı kuruluşlar, TÜRKAK (Türkiye Akreditasyon Kurumu) tarafından akredite edilmiş olup, bakanlık (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) adına hareket edeceklerdir.

4. SONUÇ

Günümüzde işletmelerden beklenen, *gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünkü nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilen kalkınma* şeklinde tanımlanan sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmeleridir. İşletme faaliyetleri çevre üzerinde olumsuz sonuçları olan etkiler yaratabilmektedir. Küresel ısınma, sebep olduğu zincirleme etkiler de dikkate alındığında, en önemli çevresel sorunların başına gelmektedir. Küresel ısınma, yerküredeki yaşamın devamlılığı için vazgeçilmez bir doğal süreç olan sera etkisinin, insan faaliyetlerinin yarattığı gaz salınımları nedeniyle şiddetlenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Endüstriyel süreçler, fosil yakıtların tüketimi, orman arazilerinin tahrip edilerek tarıma ve insan kullanımına tahsis edilmesi, tarımsal faaliyetler, şehirleşme ve insan faaliyetleri sera gazlarının atmosferdeki birikimlerini hızlandırmaktadır.

Atmosferdeki insan kaynaklı sera gazı birikimlerinin, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli etkisini önleyerek küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadele etmek için Kyoto Protokolü olarak adlandırılan uluslararası bir çerçeve geliştirilmiştir. Bu Protokolü imzalayan ülkeler, ortak fakat farklı sorumluluklar prensibi dâhilinde karbon dioksit ve sera gazı etkisine neden olan diğer gazların salınımını doğrudan azaltma veya bu azaltmayı başaramıyorlarsa da farklı mekanizmalar aracılığı ile bu hedefe ulaşma sorumluluğu taşımaktadırlar. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları, kaynakları ve sera gazı emisyonundaki tarihsel sorumlulukları farklıdır. Ancak sera gazı emisyonuna bağlı küresel ısınma ve yarattığı etkiler tüm ülkeler için önemli problemleri beraberinde getirmektedir. Sera gazı emisyonunun azaltılarak, olumsuz etkileri bertaraf edecek seviyelere getirilebilmesi için emisyon miktarlarının izlenmesi gerekmektedir. İşletmeler, sera gazı emisyonlarını sürdürülebilirlik raporları aracılığıyla raporlamaktadırlar. Bu raporlar, ekonomik, sosyal ve çevresel göstergeleri içermektedir ve farklı mesleklere mensup profesyonellerin oluşturduğu bir yapı bu raporlara destek vermektedir. Muhasebe

meslek mensupları da bu raporların hazırlanması ve denetlenmesinde görev almaktadır. Raporlarda yer alan sera gazı salımlarının bağımsız güvence hizmetleri dâhilinde denetlenmesi de meslek mensubun yükümlülük alanına girmektedir. Birçok ulusal ve uluslararası kamu ve özel sektör standart yapılandırıcı kuruluş, meslek mensupları tarafından sera gazı salımlarının doğru/uygun bir şekilde nasıl raporlanması ve denetlenmesi gerektiği ve sera gazı güvence yükümlülüğünün yürütülebilmesi için meslek mensuplarının taşıması gereken vasıflar ve yetkinlikler konularında çalışmaktadır.

Sera gazı salımına ilişkin ortaya çıkan verilerin denetimi, karbon ayak izi verilerinin yanlış açıklanma riskini azaltma, emisyon azaltım projeleri veya ürün karşılaştırmaları durumunda şirket aleyhine olabilecek çevresel iddialara karşı güvence yaratma, şirket yöneticilerinin ve yatırımcıların işletmenin karbon emisyon verilerine dayanarak verecekleri kararlar için tutarlı, güvenilir ve objektif veri sağlama gibi faydalar sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraf-lisoz/bm/bm_41.pdf, Erişim: 9.9.2015.
- Boden, T.A., G. Marlan ve R. J. Andres, Global, Regional and National Fossil-Fuel CO₂ Emissions, Dioxide Information Analysis Center, Oak Ridge National Laboratory, U.S. Department of Energy, Oak Ridge, Tenn, 2010, U.S.A.doi 10.3334/CDIAC/00001_V2010.
- Broniewicz, Elzbieta, “Application of the Environmental Protection Expenditure Account”, Management of Environmental Quality: An International Journal, 2007, Vol. 18, No. 3, s. 298-308.
- Cabezas, Heriberto, Christopher W. Pawlowski, Audrey L. Mayer ve N. Theresa Hoagland, “Sustainability: Ecological, Social, Economic, Technological, and Systems Perspectives”, Clean Technologies and Environmental Policy, 2003, Vol. 5, Numbers 3-4, s. 167-180.
- Common, Michael S. ve Sigrid Stagl, Ecological Economics: An Introduction, UK: Cambridge University Press, 2005.
- Çelikkol, Hakan, ve Nasıf Özkan, “Karbon Piyasaları ve Türkiye Perspektifi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, Aralık 2011, s. 203-222.
- Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB), “Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları ve Diğer Uluslararası Emisyon Ticareti Sistemleri”, 13/05/2008 tarih ve B.18.ÇYG.0.02.00.04-020/8366 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB), “Karbon Piyasalarında Ulusal Deneyim ve Geleceğe Bakış”, Ocak 2011.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (CSB), “Kyoto Protokolü”, www.csb.gov.tr
- Davidson, Kathryn M., “Reporting Systems for Sustainability: What Are They Measuring?”, Social Indicators Research, 2011, Vol. 100, No. 2, s. 351-365.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Ankara: Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)), 2000, DPT Yayın No: 2532, ÖİK Yayın No: 548.
- EPA, Climate Change Indicators in the United States, 2104, Third Edition, s.14.
- Glavic, Peter ve Rebeka Lukman, “Review of Sustainability Terms and Their Definitions”, Journal of Cleaner Production, 2007, Vol. 15, s. 1875-1885.
- GRI, (2014a), “About Sustainability Reporting”, <https://www.globalreporting.org/information/sustainability-reporting/Pages/default.aspx>, Erişim: 11.09.2015.
- Karakaya, Etem ve Mustafa Özçağ, “Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği: Uygulanabilecek İktisadi Araçların Analizi”, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, I. Maliye Konferansı: Geçiş Ekonomilerinde Mali Politikalar, 16 Nisan 2004, Bişkek/Kırgızistan.
- Montini, Massimiliano, “LIFE 2005- Türkiye’de İklim Değişikliği Politikalarının Tanıtılması”, Kyoto Protokolü Üst Düzey Bilgilendirme ve Tanışma Toplantısı Notları, 2007, Ankara. S.2.
- Narin, Müslüme, “Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizması: Emisyon Ticareti”, International Conference on Eurasian Economies, 17-18 September 2013, St. Petesburg, Russia, s. 941-952.
- Nemli, Esra, Sürdürülebilir Kalkınma: Şirketlerin Çevresel ve Sosyal Yaklaşımları, Filiz Kitabevi, İstanbul: 2004.
- Özer, Ayşe Öznur, Güncel Bir Tartışma: Sürdürülebilir Kalkınma, Planlama Dergisi, 1995/3-4, s. 21-26.
- Öztürk, Atakan, Ufuk Demirci, Mustafa Fehmi Türker, “İklim Değişikliği ile Mücadelede Karbon Piyasaları ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, I. Ulusal AkdenizOrman ve Çevre Sempozyumu, 26-28 Ekim 2011, Kahramanmaraş, KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi Özel Sayısı, s. 306-312.

- Pisani, Jacobus A. Du, "Sustainable Development-Historical Roots of The Concept", Environmental Science, 2006, Vol. 3, Issue 2, s. 83-96.
- REC Türkiye, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü, <http://www.ttg.org.tr/content/docs/rec.pdf>, Erişim: 9.9.2015.
- Quental, Nuno, Júlia M. Lourenço ve Fernando Nunes Da Silva, "Sustainable Development Policy: Goals, Targets and Political Cycles", Sustainable Development, 2011, Vol. 19, s. 15-29.
- Setthasakko, Watchaneeporn, "Barriers to implementing corporate environmental responsibility in Thailand: A qualitative approach", International Journal of Organizational Analysis, 2009, Vol. 17, No. 3, s. 169-183.
- Sisaye, Seleshi, "Ecological Systems Approaches to Sustainability and Organizational Development: Emerging Trends in Environmental and Social Reporting Systems", Leadership and Organization Development Journal, 2011, Vol. 32, No. 4, s. 379-398.
- Tuğaç, Çiğdem, "İklim Güvenliği Açısından Su Kaynaklarının Yönetimi", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Sayı 23/3, Temmuz 2014, s. 1-30.
- TUİK, Sera Gazı Emisyonları Envanteri, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18744>, Erişim: 9.9.2015.
- TUİK, Sera Gazı Emisyonları Envanteri, 2012, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16174>, Erişim: 9.9.2015
- Turan, Abdulmenaf ve Mahmut Güler, "Türkiye'de Sürdürülebilir Çevre Politikaları: İklim Değişikliği Örneği", International Conference on Eurasian Economies, 17-18 September 2013, St. Petesburg, Russia, s. 953-960.
- Türkeş, Murat, "Hava, iklim, şiddetli hava olayları ve küresel ısınma", Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi:1, Ankara: 2001, s. 187-205.
- Türkeş, Murat, Utku M. Sümer ve Gönül Çetiner, "Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları", Tesisat Dergisi, 52, s. 84-100.
- Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (TÇSV) , Ortak Geleceğimiz. Çev: Belkıs Çorakçı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara: Ekim 1991.
- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), İklim Değişikliği ve Teknoloji Uygulamaları, www.ttg.org.tr/content/docs/iklim_degisikligi_ve_teknoloji.pdf, Erişim: 9.9.2015.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), Clean Development Mechanism, Executive Board Annual Report 2014, <http://unfccc.int/resource/docs/2014/cmp10/eng/05.pdf>, Erişim: 9.9.2015.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), "Distribution of expected CERs from registered projects by Host Party", <https://cdm.unfccc.int/Statistics/Public/CDMinsights/index.html>, Erişim: 31.08.2015.
- Varınca, Kamil B. Gülten Güneş, Ferruh Ertürk, "Hava Kirlenmelerinin İnsan Sağlığı ve İklim Değişikliği Üzerine Etkileri", Ulusal Hava Kalitesi Sempozyumu, 2008, Konya, Türkiye, s. 1-8.

İŞLETMELERDE KAR YÖNETİMİ VE KURUMSAL YÖNETİM YAPILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: BIST ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Prof. Dr. Ahmet AĞCA*

Yrd. Doç. Dr. Şerife ÖNDER**

Makale Gönderim Tarihi : 19.11.2015 / Kabul Tarihi : 07.12.2015

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de işletmelerin kar yönetiminde, kurumsal yönetim yapılarının etkisini incelemek ve kar yönetimini kısıtlayan kurumsal yönetim faktörlerini tespit etmektir. Borsa İstanbul’da kayıtlı 125 işletmenin 2006-2010 yılları arasında 5 dönemlik süreyi kapsayan 625 işletme/yıl verisi incelenmiştir. Çalışmada öncelikle toplam tahakkuklardan hareketle literatürde kar yönetiminin göstergesi kabul edilen ihtiyari tahakkuklar, Larcker ve Richardson Modeli ile hesaplanmıştır. Kurumsal yönetim; yönetim kurulu, denetim komitesi ve sahiplik yapısı olmak üzere üç ana başlık altında ölçülmüştür. Kar yönetimi ile kurumsal yönetim arasındaki ilişkinin analizinde ise Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Generalized Least Squares - GLS) tekniği kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda işletmelerde kar yönetimini artıran kurumsal yönetim faktörleri; blok sahiplik ve yönetsel sahiplik ile denetim komitesi ve yönetim kurulunun büyüklüğü olarak tespit edilmiştir. Kar yönetimi uygulamalarını azaltan kurumsal yönetim faktörleri ise yönetim kurulu ve denetim komitesinin bağımsızlığı olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kar Yönetimi, Kurumsal Yönetim, Borsa İstanbul

ABSTRACT

This study aims at determining whether the corporate governance factors are effective on the earnings management in Turkey and those corporate governance factors that limit the earnings management. The 625 business year data of 125 businesses registered at Borsa İstanbul between the years 2006-2010 were examined. In this study firstly the discretionary accruals moving from the total accruals, that are accepted as the indicator of the earnings management were calculated with Larcker and Richardson Models. Corporate governance was measured under three main titles: board of directors, audit committee and ownership structure. In the analysis of profit management applications and corporate governance the Generalized Least Squares- GLS technique was used. As a result of the analysis the corporate management factors that increase earnings management in businesses were determined as block ownership and administrative ownership beside board of directors and audit committee size. The corporate management factors that decrease earnings management in businesses were determined as the independence of the board of directors and the audit committee.

Keywords: Earnings Management, Corporate Governance, Borsa İstanbul

* Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, ahmet.agca@dpu.edu.tr

* Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, serife.onder@dpu.edu.tr

1. GİRİŞ

Literatürde muhasebe manipülasyonları olarak değerlendirilen kar yönetimi farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Levitt (1998) kar yönetimini, ortaya çıkış koşullarına bağlı olarak açıklamaktadır. Buna göre muhasebeciler değişen koşullara uyum sağlayabilmek için esneklik sağlayan ilkeler geliştirirler. Muhasebedeki bu esneklik, iş hayatındaki yeniliklere ayak uydurmayı da sağlamaktadır. Ancak insanlar bu esneklikleri kendi çıkarları doğrultusunda kötüye kullanmaları durumunda kar yönetimi meydana gelmektedir. Sankar ve Subramanyam (2001) ise kar yönetimini; Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri içerisinde kalmak koşulu ile yöneticilerin sahip olduğu özel bilgi avantajlarına dayalı olarak tahakkukların, muhasebe politikalarının seçiminde kullanılması şeklinde yapmışlardır. Bu tanımlarda da görüldüğü üzere işletmelerde yöneticilerin mevcut yasal düzenlemeler (muhasebe esneklikleri, takdir yetkilerini kullanmaları, tahakkukların ve/veya muhasebe politikalarının seçimi) çerçevesinde kararlarını azaltmaya ya da arttırmaya yönelik olarak muhasebe politikalarını seçmeleri ya da takdir yetkilerini kullanmaları, kar yönetimi olarak adlandırılmaktadır. Kar yönetimi işletmelerin yayınladığı finansal raporların kalitesini azaltmakta ve gerçek finansal performansı yansıtmayan kararların raporlanmasını sağlamaktadır. Bu durum işletme hakkında yanlış yatırım ve borç verme kararlarının alınmasına dolaylı olarak ta ülke ekonomisinin verimliliğinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Literatürde yapılan çalışmalar, işletmelerde kar yönetiminin kısıtlanması ya da azaltılmasının o işletmelerin kurumsal bir anlayışla yönetilmelerine bağlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla her ülkede farklı ilkeler ve düzenlemeler çerçevesinde uygulanmaya çalışılan kurumsal yönetim ilkelerinin, işletmelerde kar yönetiminin düzeyini azaltan ve hatta kısıtlayan bir unsur olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki işletmelerin kar yönetiminde, kurumsal yönetim yapılarının etkisini incelemek ve kar yönetimini kısıtlayan kurumsal yönetim faktörlerini tespit etmektir. Bu amaçla, öncelikle toplam tahakkuklardan hareketle literatürde kar yönetiminin göstergesi kabul edilen ihtiyari tahakkuklar, Larcker ve Richardson Modeli ile hesaplanmıştır. İşletmelerin kar yönetimini etkileyen kurumsal yönetim faktörleri ise; yönetim kurulu, denetim komitesi ve sahiplik yapısı olmak üzere üç ana başlık altında ölçülmüştür. Kar yönetimi ile kurumsal yönetim arasındaki ilişkinin analizinde ise Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Generalized Least Squares - GLS) tekniği kullanılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde kar yönetimi ile kurumsal yönetim mekanizmaları arasındaki ilişkilerin incelendiği literatürde yer alan çalışmalar incelenmiştir. Üçüncü bölümde araştırma örnekleme, değişkenleri ve model hakkında bilgi verilmiştir. Son bölümde ise sonuç ve değerlendirme yer almaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1 Kar yönetimi ve Kurumsal Yönetim Arasındaki İlişki

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD) 2004 yılında yayınladığı Kurumsal Yönetim İlkelerinde kurumsal yönetim; yönetim kurulu, hissedarlar ve diğer paydaşlar arasındaki bir dizi ilişkiler seti olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal yönetim aynı zamanda işletmelerin belirlediği hedeflere ulaşmada izlenecek yolun ve performansın incelendiği bir yapıdır (Gup, 2007: 19; Plessis vd., 2011: 21).

Genel olarak bakıldığında, kurumsal yönetim ile amaçlanan, ilgili tarafların karşılıklı hak ve sorumluluklarının belirlenmesi ve yatırımcı güveninin tesis edilmesidir. Ayrıca kurumsal yönetim, işletmelerin şeffaflık, hesap verebilirlik, adillik

ve sorumluluk ilkeleri ışığında yeniden yapılanmalarını gerektiren ve en genel ifadeyle, kurumları, yönlendirme ve icraatın performansını irdeleme sistemi olarak tanımlanmaktadır (Abdioğlu, 2007:13-14).

Akademik araştırmalarda işletmelerdeki zayıf yönetim ile kötü mali raporlama kalitesi, kar manipülasyonu ve finansal hile arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Ali Shah vd., 2009: 626). Dolayısıyla işletmelerin finansal raporlama kalitesini arttırması ve böylece finansal hile ya da kar manipülasyonlarını azaltması, zayıf yönetim yapısının iyileştirilmesine yani kurumsal yönetimin geliştirilmesine bağlıdır. Literatürde işletmelerin kurumsal yönetim kalitesi, yönetim kurulu, denetim komitesi ve sahiplik yapısı olmak üzere üç temel unsur ile incelenmiştir. Dolayısıyla kar yönetimi ve kurumsal yönetim ilişkisi bu çalışmada da kurumsal yönetimin üç saçı ayağı sayılan yönetim kurulu, denetim komitesi ve sahiplik yapısı açısından incelenecektir.

2.1.1. Yönetim Kurulunun Yapısı ve Kar Yönetimi

Yönetim kurulu bir işletmenin en üst seviyede karar alma, temsil etme ve yürütme (yönetme) organıdır. İşletmelerde kurumsal yönetimin en temel göstergesi olan yönetim kurulunun yapısı ile ilgili literatürde en çok kullanılan kriterler, yönetim kurulunun bağımsızlığı ve büyüklüğüdür.

Tablo 1.'de yönetim kurulu bağımsızlığı ve kar yönetimi arasındaki ilişkiyi inceleyen literatürde öne çıkmış çalışmalar ve sonuçları gösterilmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde yönetim kurulu bağımsızlığının işletmelerdeki kar yönetimini negatif yönde etkilediği görülmektedir. İşletmelerde kurumsal yönetim uygulamalarının en önemli unsurlarından biri olan yönetim kurulunda bağımsız üyelerin yer alması, işletmenin finansal raporlama kalitesini arttırarak kar yönetimini de azaltmaktadır.

Tablo 1: İşletmelerde Kar Yönetimi ve Yönetim Kurulunun Bağımsızlığı İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar-Yıl	Kar Yönetim Modeli	Örnekleme	Metod	Sonuç
Chtourou vd, (2001)	Jones Modeli	Amerika 1996 yılı 300 işletme	OLS Regresyon	İlişki yok
Xie vd, (2003)	Jones Modeli	S&P 500 Endeksi 1992,1994 ve 1996 yıllarında 282 işletme	OLS Regresyon	Negatif ilişki
Zhou ve Chen (2004)	Kredi Kayıp Karşılıkları	Amerika 2000-2001 yılları 989 ticari banka	Çoklu Regresyon	Negatif ilişki
Jaggi vd, (2009)	Jones Modeli	Hong Kong 1998,1999 ve 2000 yılları 943 işletme-yıl	OLS Regresyon	Negatif ilişki
Habbash (2010)	Kothari Modeli	Birleşik Krallık 2003-2006 yılları arasında 350 işletme	GLS Panel Data	Negatif ilişki

Tablo 2.'de ise, kar yönetimi ve yönetim kurulu büyüklüğü arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar yer almaktadır. Bulunan sonuçlarda kar yönetimi ve yönetim kurulu büyüklüğü arasında değişik ilişkilerin bulunduğunu göstermektedir.

Yönetim kurulu büyüklüğü ve kar yönetimi uygulamaları arasında literatürde hem pozitif ilişki tespit eden çalışmalar (Abdul Rahman ve Ali, 2006; Kao ve Chen, 2004) hem de negatif ilişki tespit eden çalışmalar (Xie vd.,2003) bulunmaktadır. Bu farklı sonuçların nedeni, kar yönetiminin farklı türleri olması ya da farklı piyasalar ve kurumsal yönetim uygulamaları bulunması olabilir (Alzoubi, 2012:253).

olabilmektedir. Daha büyük yönetim kurullarında, özellikle kurumsal ve finansal tecrübeli üyeler ile bağımsız üyelerin bulunması muhtemel olabilir. Böyle üyelerden oluşan yönetim kurullarında ise kar yönetiminin önlenmesi daha olanaklı olabilir (Xie vd.,2003:304).

2.1.2. Denetim Komitesinin Yapısı ve Kar Yönetimi

Denetim komitesi, yönetim kurulu adına iç ve dış denetim sürecinin etkinliğini, mali raporlama ve iç kontrollerin işleyişini gözetme, son olarak ta bağımsız denetçinin seçimine ilişkin süreci değerlendirmekle görevli komitedir. Denetim komitesinin bu görevi yönetim kurulu için bir

Tablo 2: Kar Yönetimi ve Yönetim Kurulunun Büyüklüğü İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar-Yıl	Kar Yönetim Modeli	Örneklem	Metod	Sonuç
Larcker vd, (2005) Modeli	Larcker & Ricahardson	Amerika 2002-2003 yılı 2106 işletme	OLS Regresyon	Pozitif İlişki
Ishak vd, (2011)	Jones Modeli	Malezya 2009 yılı 236 işletme	OLS Regresyon	Pozitif İlişki
Chtourou vd, (2001)	jones Modeli	Amerika 1996 yılı 300 işletme	OLS Regresyon	Negatif ilişki
Xie vd, (2003)	Jones Modeli	S&P 500 Endeksi 1992,1994 ve 1996 yıllarında 282 işletme	OLS Regresyon	Negatif ilişki
Zhou ve Chen (2004)	Kredi Kayıp Karşılıkları	Amerika 2000-2001 yılı 989 ticari banka	Çoklu Regresyon	Negatif ilişki
Jaggi vd, (2009)	Jones Modeli	1998,1999 ve 2000 yılları 943 işletme-yıl	OLS Regresyon	Negatif ilişki
Habbash (2010)	Kothari Modeli	Birleşik Krallık 2003-2006 yılları arasında 350 işletme	GLS Panel Data	Negatif ilişki

Ayrıca yönetim kurulunun büyüklüğü konusunda iki farklı düşünceden de söz edilebilir. Öncelikle daha küçük bir yönetim kurulu daha az bürokratik sorunların oluşmasını sağlayacağından, daha işlevsel olabilmektedir. Dolayısıyla daha küçük yönetim kurullarının daha iyi finansal raporlama gözetimi sağlayabilmektedir. Bu düşünceye alternatif olarak, daha büyük yönetim kurullarında ise deneyimin daha fazla olması da mümkün

güvence sağlamaktadır (TÜSİAD,2012;13). Türkiye’de 2006 yılında SPK tarafından yayınlanan Seri X, No. 22 tebliğ gereği, hisse senetleri borsada işlem gören işletmeler, yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilen ve en az iki üyeden oluşan denetimden sorumlu komite kurmak zorundadırlar. Komitenin iki üyeden oluşması durumunda her ikisinin, ikiden fazla üyesinin bulunması durumunda ise üyelerin ço-

ğunluğunun, genel müdür veya icra komitesi üyesi gibi doğrudan icra fonksiyonu üstlenmeyen ve yönetim konularında Murahhaslık sıfatı taşımayan yönetim kurulu üyelerinden oluşması zorunludur. Hisse senetleri borsada işlem görmeyen işletmeler içinde ihtiyari olarak, bu maddede düzenlenen esaslar çerçevesinde denetimden sorumlu komite oluşturabilirler (Uzun,2008: 4).

Denetim komitesi yapısı ile ilgili literatürde yapılan çalışmalarda denetim komitesi bağımsızlığı, büyüklüğü ve etkinliği gibi özellikler incelenmektedir. Genel olarak yapılan çalışmalarda denetim komitesinin bağımsız üyelerden oluşması, kar yönetimini sınırlandıran bir faktör olarak yer aldığı görülmektedir. Abbott vd, (2000) yaptıkları çalışmada, borsada hile yaptığı belirlenen işletmeler ile hile yapmadığı düşünülen işletmeler

(kontrol grubu) karşılaştırıldığında denetim komitesi bağımsız üyelerden oluşan ve yılda en az iki denetim komitesi toplantısı yapılan işletmelerde daha az hileli ya da yanıltıcı raporlama yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada da denetim komitesinin yapısı; denetim komitesinin bağımsızlığı ve denetim komitesinin büyüklüğü olmak üzere iki açıdan incelenmektedir.

Tablo 3.'te kar yönetimi ile denetim komitesinin bağımsızlığını inceleyen, literatürde öne çıkmış bazı çalışmalar listelenmektedir. Literatürde yapılmış çalışmalar incelendiğinde denetim komitesinin bağımsızlığının da, yönetim kurulunun bağımsızlığında olduğu gibi işletmelerdeki kar yönetimini negatif yönde etkilediği ve kar yönetimini azalttığı görülmektedir.

Tablo 3: Kar Yönetimi ve Denetim Komitesinin Bağımsızlığı İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar-Yıl	Kar Yönetim Modeli	Örneklem	Metod	Sonuç
Xie vd, (2003)	Jones Modeli	S&P 500 Endeksi 1992,1994 ve 1996 yıllarında 282 işletme	OLS Regresyon	İlişki Yok
Chtourou vd, (2001)	jones Modeli	Amerika 1996 yılı 300 işletme	OLS Regresyon	Negatif ilişki
Zhou ve Chen (2004)	Kredi Kayıp Karşılıkları	Amerika 2000-2001 yılları 989 ticari banka	Çoklu Regresyon	Negatif ilişki
Habbash (2010)	Kothari Modeli	Birleşik Krallık 2003 2006 yılları arasında 350 işletme	GLS Panel Data	Negatif ilişki
Alkdai ve Hanefah (2012)	Düzeltilmiş Jones Modeli	Malezya 2007-2009 yılları 270 işletme	Pooled OLS Regresyon	Negatif ilişki
Inaam vd, (2012)	Satış manipülasyonları ve aşırı üretim	Tunus 2000-2010 yılları 319 işletme-yıl	Pooled OLS Regresyonu	Negatif ilişki

Denetim komitesinin yapısı ile ilgili incelenen diğer bir unsurda denetim komitesinin büyüklüğüdür. Literatürde denetim komitesinin büyüklüğü ile kar yönetimi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında çok farklı sonuçların yer aldığı Tablo 4.'te görülmektedir.

Tablo 4: Kar Yönetimi ve Denetim Komitesinin Büyüklüğü İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar-Yıl	Kar Yönetim Modeli	Örneklem	Metod	Sonuç
Ishak vd, (2011)	Jones Modeli	Malezya 2009 yılı 236 işletme	OLS Regresyon	Pozitif İlişki
Inaam vd, (2012)	Satış manipülasyonları ve aşırı üretim	Tunus 2000-2010 yılları 319 işletme-yıl	Pooled OLS Regresyonu	Pozitif İlişki
Xie vd, (2003)	Jones Modeli	S&P 500 Endeksi 1992,1994 ve 1996 yıllarında 282 işletme	OLS Regresyon	İlişki Yok
Habbash (2010)	Kothari Modeli	Birleşik Krallık 2003 2006 yılları arasında 350 işletme	GLS Panel Data	İlişki Yok
Alkdai ve Hanefah (2012)	Düzeltilmiş Jones Modeli	Malezya 2007-2009 yılları 270 işletme	Pooled OLS Regresyonu	İlişki Yok
Zhou ve Chen (2004)	Kredi Kayıp Karşılıkları	Amerika 2000-2001 yılları 989 ticari banka	Çoklu Regresyon	Negatif ilişki
Liu ve Sun (2010)	Jones Modeli ve Düzeltilmiş Jones Modeli	Amerika 1998 – 2005 yılları 7700 işletme/yıl	Pooled OLS Regresyonu	Negatif ilişki
Garcia vd, (2012)	Düzeltilmiş Jones Modeli	İspanya 2003-2006 yılları 432 işletme/yıl	OLS Regresyon	Negatif ilişki

Denetim komitesi büyüklüğü ve kar yönetimi ilişkisinde de yönetim kurulu büyüklüğü ve kar yönetimi ilişkisinde olduğu gibi hem pozitif hem de negatif ilişki tespit eden çalışmalara rastlamak mümkündür. Bunun nedeni de yine yönetim kurulu büyüklüğünde belirtilen sebeplere dayanmaktadır. Negatif ilişki tespit eden çalışmalar, denetim komitesi büyüklüğü arttıkça tecrübeli üyelerin yer alma olasılığı artacak ve bu da kar yönetimini azaltacaktır tezini savunmaktadır. Pozitif ilişki tespit eden çalışmalarda ise, denetim komitesi büyüklüğü arttıkça bürokratik işlemlerin artacağı aynı zamanda üyeler arasında iletişimsizlik ve koordinasyonsuzluğunda artacağından kar yönetiminin artacağını savunmaktadır.

2.1.3. Sahiplik Yapısı ve Kar yönetimi

İşletmelerin sahiplik yapısı ile ilgili literatürde iki farklı düşünce bulunmaktadır. Bunlardan ilki işletme içindekiler veya yöneticilerin aynı zamanda işletme hisselerinin önemli bir kısmını elde et-

meleri durumunda, hissedar olarak da hareket edeceklerini iddia etmektedir. Bunun da vekalet çatışmalarının azaltılmasında ve pay sahiplerinin çıkarlarının gözetilmesinde faydalı olduğu görüşüdür. İkinci görüşte ise işletme hisselerinin önemli bir kısmının dışarıdan hissedarların elinde olması durumunda, özellikle finansal raporlama sürecinde yönetimin etkinliğinin izlenmesini daha fazla teşvik edeceği yönündedir (Alzoubi ve Saleem, 2012; 68). Bu nedenlerden dolayı her iki sahiplik yapısında da kar yönetimi olasılığının azalması beklenmektedir.

Literatürde sahiplik yapısı yönetsel sahiplik, kurumsal sahiplik ve blok sahiplik olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada da, işletmelerin sahiplik yapısının kar yönetimi üzerindeki etkisi bu üç başlık altında incelenecektir.

İşletmede yönetici pozisyonunda yer alan kişilerin işletmenin sermayesinde paya sahip olması, yö-

netimsel sahiplik olarak ifade edilmektedir. Yönetimsel sahipliğin kar yönetimine etkisi ile ilgili yapılan çalışmaların sonucunda hem pozitif, hem negatif, hem de anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını tespit eden farklı sonuçlar yer almaktadır. Bu çalışmalardan bazıları Tablo 5.'te gösterilmektedir.

biyle, yönetimsel sahipliğin artması ile işletme değerinin düşeceği savunulmaktadır. Dolayısıyla bu teoriye göre yönetimsel sahipliğin artması, kar yönetimini arttıracaktır. Bir başka görüş ise yönetimsel sahipliğin artmasını, yöneticilerin kendi amaçlarına yönelmeleri nedeni ile hissedar değerinin maksimum yapılması amacından sap-

Tablo 5: Kar Yönetimi ve Yönetimsel Sahiplik İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar-Yıl	Kar Yönetim Modeli	Örneklem	Metod	Sonuç
Koh (2003)	Jones Modeli	Avustralya 1993-1997 yılları 107 işletme/yıl	Çoklu Regresyon	İlişki Yok
Habbash (2010)	Kothari Modeli	Birleşik Krallık 2003 2006 yılları arasında 350 işletme	GLS Panel Data	İlişki Yok
Rebai (2011)	Ar - Ge Harcamaları	Amerika 2003-2005 yılları 123 işletme	OLS Panel	Negatif ilişki
Alves (2012)	Jones Modeli ve Düzeltilmiş Jones Modeli	Portekiz 2002-2007 yılları 204 işletme-yıl	OLS Regresyon	Negatif ilişki
Yeo vd, (2002)	Jones Modeli	Singapur 1990 1992 yılları 490 işletme/yıl	Pooled OLS Regresyonu	Pozitif ilişki
Rıahı ve Ben Arab (2011)	Kothari Modeli	Tunus 1999-2008 yılları 190 işletme/yıl	GLS Panel Data	Pozitif ilişki

Yönetimsel sahiplik ile ilgili literatürde farklı teoriler bulunmaktadır. Teorik alandaki bu farklı görüşler literatürde yapılan çalışmalarda da farklı sonuçlara ulaşılması şeklinde kendini göstermektedir. Çıkarların yaklaşımı teorisine göre işletme sermayesinde yöneticilerin payının artması, yöneticiler ile hissedarların ortak çıkarlarda buluşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla da yönetimsel sahipliğin artması ile işletmenin değerinin artacağı savunulmaktadır. Bu teoriye göre, yönetimsel sahipliğin artması kar yönetimini azaltacaktır. Yerleşiklik teorisine göre ise, yöneticilerin sermaye payının artması ile işletmede kendilerini yerleşik zannederek gereksiz harcamalar yapması sebe-

malarına neden olacağını ileri sürmektedir. Böylece yönetimsel sahipliğin artması, yöneticilerin kendi amaçlarına göre karı yönetmelerini arttıracaktır (Berezneak,2007:108).

Kurumsal yatırımcılar, küçük tasarruf sahiplerinin sınırlı birikimlerini bir araya getirerek verimliği yüksek yatırımlara yönelten organizasyonlardır. Sermaye piyasalarında faaliyette bulunan başlıca kurumsal yatırımcılar şunlardır; yatırım fonları, portföy yönetim işletmeleri, yatırım ortaklıkları, hayat sigorta işletmeleri, hayat dışı sigorta işletmeleri ve sosyal güvenlik kuruluşları (Kocacıyık,2006:18).

Tablo 6: Kar Yönetimi ve Kurumsal Sahiplik İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar-Yıl	Kar Yönetim Modeli	Örneklem	Metod	Sonuç
Ali vd, (2008)	Jones Modeli	Malezya 2002-2003 yıllarında 1001 işletme/yıl	Çoklu Regresyon	Negatif ilişki
Ali Shah vd, (2009)	Düzeltilmiş Jones Modeli	Pakistan 2003-2007 yılları 120 işletme	Panel Ortak Etkiler Yöntemi	Negatif ilişki
Koh (2003)	Jones Modeli	Avustralya 1993-1997 yılları 107 işletme/yıl	Çoklu Regresyon	Pozitif İlişki
Roodspohiti ve Chasmi (2011)	Düzeltilmiş Jones Modeli	İran 2004-2008 yılları arasında 196 işletme	Panel Ortak Etkiler Yöntemi	Pozitif İlişki
Alves (2012)	Jones Modeli ve Düzeltilmiş Jones Modeli	Portekiz 2002-2007 yılları 204 işletme-yıl	OLS Regresyon	Pozitif İlişki
Habbash (2010)	Kothari Modeli	Birleşik Krallık 2003-2006 yılları arasında 350 işletme	GLS Panel Data	İlişki Yok
Al-Fayoumi (2010)	Düzeltilmiş Jones Modeli	Fas' 2001-2005 yılları 195 işletme-yıl	Genelleştirilmiş Moment Yaklaşımı	İlişki Yok
Rıahı ve Ben Arab (2011)	Kothari Modeli	Tunus 1999-2008 yılları 190 işletme/yıl	GLS Panel Data	İlişki Yok

Kar yönetimi ve kurumsal sahiplik ilişkisini inceleyen çalışmalardan bazıları Tablo 6.'da gösterilmektedir. Kurumsal sahiplik ile kar yönetimi ilişkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında farklı sonuçların yer aldığı görülmektedir. Genel olarak kurumsal sahipliğin işletmede kar yönetimini azaltması beklense de, bu ilişki bazen ters yönlü olarak da tespit edilmiştir. Bazı çalışmalarda ise kurumsal sahiplik ile kar yönetimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kurumsal sahipliğin artması işletmelerde kar yönetimini negatif yönde etkilemesi beklenmektedir. Ancak yapılan çalışmalar incelendiğinde farklı sonuçlarında bulunduğu görülmektedir. Bunun nedenleri

ülkeler arasında farklı piyasa ve işletme yapılarının bulunması ya da farklı düzenlemelerin olması veya kurumsal sahipliğin gelişmişliği olabilir.

Yoğunlaşmış ya da blok sahiplik işletmelerin sermaye yapısında büyük pay sahibi grupların hâkimiyetlerinin olması ve küçük pay sahibi ortakların sayısının az olması olarak tanımlanabilmektedir (Berezneak,2007:92). Bu tanım, işletmenin sahiplik yapısı üzerinde belirli kişi veya kurumların daha fazla hâkimiyet kurması anlamına gelmektedir. Kar yönetimi ve blok sahiplik üzerine yapılan çalışmalardan literatürde öne çıkan bazı araştırmalar Tablo 7.'de gösterilmektedir.

Tablo 7: Kar Yönetimi Uygulamaları ve Blok Sahiplik İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Yazar-Yıl	Kar Yönetim Modeli	Örneklem	Metod	Sonuç
Al-Fayoumi (2010)	Düzeltilmiş Jones Modeli	Fas 2001-2005 yılları 195 işletme-yıl	Genelleştirilmiş Moment Yaklaşımı	İlişki Yok
Riahi ve Ben Arab (2011)	Kothari Modeli	Tunus 1999-2008 yılları 190 işletme/yıl	GLS Panel Data	İlişki Yok
Roodspohti ve Chasmi (2011)	Düzeltilmiş Jones Modeli	İran 2004 2008 yılları arasında 196 işletme	Panel Ortak Etkiler Yöntemi	Negatif ilişki
Alves (2012)	Jones Modeli ve Düzeltilmiş Jones Modeli	Portekiz 2002-2007 yılları 204 işletme-yıl	OLS Regresyon	Negatif ilişki
Yeo vd, (2002)	Jones Modeli	Singapur 990 1992 yılları 490 işletme/yıl	Pooled OLS Regresyonu	Pozitif İlişki
Habbash (2010)	Kothari Modeli	Birleşik Krallık 2003 2006 yılları arasında 350 işletme	GLS Panel Data	Pozitif İlişki

Blok sahiplik ve kar yönetimi arasında negatif bir ilişki beklenmektedir. Blok sahiplik arttıkça işletmelerde kar yönetiminin azalacağı varsayılmaktadır. Ancak, literatürde yapılan çalışmalarda tersi ilişkinin de bulunduğu çalışmalar yer almaktadır.

2.2. Türkiye’de Kar Yönetimi ve Kurumsal Yönetim İlişkisinin İncelenmesi

Türkiye’de kar yönetiminin ölçülmesine yönelik olarak yapılan akademik çalışmalar, 2000’li yıllardan itibaren başladığı görülmekle birlikte, kar yönetimi ve kurumsal yönetim ilişkisini inceleyen ilk akademik çalışma 2009 yılında yapılmıştır. Küçük (2009), işletmelerde kurumsal yönetim unsurlarının sağlıklı bir etkileşim yoluyla hileli finansal raporlama riskini azaltıp azaltmayacağını incelemiştir. Çalışmada; SPK’den yetki almış 53 denetim işletmesine yönetim kurulu, işletme yönetimi, denetim komitesi ve iç denetim başlıkları altında oluşturulan anket uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda hileli finansal raporlama riskinin azaltılmasında etkin bir kurumsal yönetim yapısının önemli olduğu belirlenmiştir.

Karaibrahimoğlu (2010), kar yönetimi uygulamaları ve kurumsal yönetim arasındaki ilişkiyi dış denetim kalitesi ve kar yönetiminin yönü (gelir azaltıcı/gelir arttırıcı) üzerindeki etkisini de kontrol ederek incelemiştir. Çalışmada, 2006-2009 dönemlerinde 169 işletmenin üç aylık verileri ile 2152 işletme üç aylık dönem verisi kullanılmıştır. Bu çalışmada, kar yönetiminin ölçümünde istatistiki açıdan en iyi ölçen modelin belirlenmesinde Jones Modeli, Düzeltilmiş Jones Modeli, Kothari Modeli, ve Larcker Richardson Modelleri kullanılmıştır. Kurumsal yönetim ve kar yönetimini ilişkisi incelenirken hipotez testleri ile Fama Mac Beth’in kesit veri regresyon analizi yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca alternatif tahmin yöntemleri olarak Pooled OLS ve Rassal Etkiler (Random Effect) GLS analizleri de kullanılmıştır. Bütün bu analizler sonucunda genel olarak Big 4 tarafından denetlenen işletmelerin daha az kar yönetimine yöneldikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, içsel denetim mekanizmalarının da kar yönetimi arasında güçlü bir ilişki olduğu ve bu ilişkilerin yönü ile büyüklüğünün raporlamanın yapıldığı mali dönem ile kar yönetiminin (gelir azaltıcı/gelir arttırıcı) yönü ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Binici (2011), kurumsal yönetim endeksinde yer alan işletmelerin finansal bilgi manipülasyonu açısından kurumsal yönetim endeksinde yer almayan işletmeler ile arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını araştırmıştır. Bunun için kar yönetiminin ölçümünde Beneish Modeli kullanılarak, BİST Metal Eşya Makine Endeksinde yer alan 23 işletme 2006-2010 döneminde incelenmiştir. Bu 23 işletmenin 6'sı BİST Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan işletme iken, 17'si BİST Kurumsal Yönetim Endeksinde yer almayan işletmelerdir. Çalışmanın sonucunda, Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan işletmelerin finansal tablolarının giderek daha güvenilir hale geldiği ve Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan işletme sayısının artmasıyla birlikte finansal bilgi manipülasyonunu (kar yönetimini) azaltıcı yönde bir etkinliğe sahip olacağı belirtilmiştir.

Dalğar ve Pekin (2011) çalışmalarında 11 işletmenin 2006-2010 yılları arasında 5 yıllık verileri ile ihtiyari tahakkuklarını hesaplamıştır. Bu 11 işletme 2009 yılı itibariyle BİST Kurumsal yönetim Endeksinde yer alan işletmelerdir. Düzeltmiş Jones Modeli ile kar yönetiminin ölçüldüğü bu çalışmada, işletmelerin BİST Kurumsal yönetim Endeksinde yer almadığı 2006, 2007, 2008 yılları ile BİST Kurumsal yönetim Endeksinde yer almaya başladığı 2009 ve 2010 yılları arasındaki dönemlerde kar yönetimi ölçülmüştür. Sonucunda da beklendiği üzere işletmelerin BİST Kurumsal yönetim Endeksinde yer almaya başladıktan sonra kar yönetiminin azaldığı ve manipülatör şirket sayısının da düştüğü tespit edilmiştir.

Memiş ve Çetenak (2012) tarafından yapılan çalışmada kar yönetimi ve kurumsal yönetim ilişkisi 5 farklı model ile incelenmiştir. Kar yönetiminin Düzeltmiş Jones Modeli ile hesaplandığı bu çalışmada kar yönetiminin birinci modelde BİST kurumsal yönetim endeksi ile ikinci modelde ortaklık konsantrasyonu ile üçüncü modelde yönetim kurulunun büyüklüğü ile dördüncü modelde

CEO bağımsızlığı ile ve son modelde de denetim kalitesi ile ilişkisi analiz edilmiştir. Analizin sonucunda ise, kar yönetimi ile BİST kurumsal yönetim endeksi, ortaklık konsantrasyonu ve CEO'ların yönetim kurulu başkanlarından bağımsız olmaları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı belirlenmiştir. Kar yönetimini azaltan unsurların ise yönetim kurullarının büyüklüğü ve 4 büyük denetim firması tarafından denetlenmesi olarak tespit edilmiştir.

3. Araştırma ve Yöntem

3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Kısıtları

Çalışmada Türkiye'de işletmelerin kar yönetiminde, kurumsal yönetim yapılarının etkisini incelemek ve kar yönetimini kısıtlayan kurumsal yönetim faktörlerini tespit etmek amaçlanmaktadır. BİST' da işlem gören işletmelerin 2005-2010 yıllarına ait 6 dönemlik finansal verileri inceleme konusu yapılmaktadır. Fakat çalışmada bazı değerlerin hesaplamasında bir önceki döneme ait veriler kullanıldığı için, incelenen dönem 2006 – 2010 yılları ile 5 dönemlik bir süreyi kapsamaktadır. Çalışmanın başlangıç dönemi olarak 2005 yılının esas alınmasının nedeni, borsada işlem gören işletmeler için yıllık ve ara dönem finansal tabloları ile yıllık raporlarını Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları çerçevesinde hazırlamaları 1 Ocak 2005 yılı itibari ile zorunlu kılınmış olmasıdır. Ayrıca Mali Kuruluşlar olarak tanımlanan banka, sigorta işletmeleri, finansal kiralama ve faktoring işletmeleri, holding ve yatırım işletmeleri, gayrimenkul yatırım ortaklıkları ve son olarak aracı kurumlar analiz kapsamı dışında tutulmuştur. İşletmelerin kurumsal yönetim ve kar yönetimi ilişkisini inceleyen bu çalışmada ilgili örneklem döneminin hepsinde işletmelerin BİST' da işlem görmesinin, belirli bir seviyede kurumsallığa önem verdiklerinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle örneklemin seçiminde işletmelerin inceleme dönemi olarak seçilen 2006-2010 yılları

arasında BİST’de aralıksız işlem görmesine dikkat edilmiştir. Dolayısıyla ilgili dönemlerde borsa dışına çıkmış ya da yeni girmiş işletmeler örneklem dışı bırakılmıştır. Çalışmada kullanılan finansal verilerin kaynağı olan işletmelerin bilanço ve gelir tablolarına daha kolay bir biçimde ulaşmakla birlikte, kurumsal yönetim yapılarının sunulduğu kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporuna ulaşılmasında ve ulaşılan raporlarda da eksik bilgiler bulunması da örneklem sayısını etkileyen unsurlardır.

İlgili örneklem döneminde tüm işletmelere ulaşmaya çalışılmış ancak yukarıda sayılan kısıtlar göz önüne alındığında modelde kullanılan verilerin elde edilebildiği işletme sayısı 125 olarak gerçekleşmiştir. Örneklem sayısı olarak ilgili yıllarda yer alan işletme sayılarının % 55’inden daha fazlasına ulaşılmıştır.

Yine çalışmada kurumsal yönetimin ölçülmesinde kullanılan değişkenlere ilişkin veriler, işletmelerin yılsonunda hazırladığı Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporu’ndan elde edildiğinden yıllık veriler kullanılmıştır. İşletmelerin hazırladığı kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporu işletmelerin web sayfalarında yer almaktadır. BIST ve kamuyu aydınlatma platformunun (KAP) internet sayfalarında bu rapor yer almamaktadır. Bu yüzden ilgili raporu işletmelerin internet sitelerinde ulaşamayanlar ya da sadece ilgili dönem için yayınlayanlar için işletmelerdeki yatırımcı ilişkileri birimleri ile iletişime geçilerek ilgili dönemlere ilişkin kurumsal yönetim ilkeleri uyum raporu temin edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın birinci aşamasında işletmelerin kar yönetimi Larcker-Richardson Modeli ile ölçülmektedir. İkinci aşamada ise, işletmelerin kar yönetimi ile kurumsal yönetim yapılarının belirleyicileri (yönetim kurulu yapısı, denetim komitesi yapısı ve sahiplik yapısı) arasındaki ilişki analiz

edilmektedir. Böylece kar yönetiminde işletmelerin kurumsal yönetim yapılarının rolü ölçülmektedir.

Kar yönetimi ve kurumsal yönetim ilişkisinin incelendiği bu çalışmada kar yönetimi uygulamaları toplam tahakkukları kullanan modeller ile ölçülmektedir. Toplam tahakkuk modelinde öncelikle işletmelerin toplam tahakkukları hesaplanmakta ve ardından bu tahakkukların ne kadarlık kısmının işletmenin normal faaliyetleri neticesinde (ihtiyari olmayan tahakkuk/normal tahakkuk) meydana geldiği, ne kadarlık kısmının da yöneticilerin karı manipüle etmek amacıyla (ihtiyari tahakkuk/anormal) gerçekleştirildiği belirlenmektedir.

Toplam tahakkuklar nakit akışı yaklaşımına göre işletme karı ile işletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akımı arasındaki farktan oluşmaktadır ve Eşitlik 1.’deki formüle göre hesaplanmaktadır:

$$TAC = NI - CFO \quad (1)$$

Eşitlik 1.’de yer alan *TAC* toplam tahakkukları, *NI* net karı ve *CFO* faaliyet nakit akışını göstermektedir. Toplam tahakkuklar Nakit Akışı Yaklaşımı’na göre hesaplanırken, kar tutarı, işletmelerin gelir tablosunda yer alan bilgilerden, faaliyet nakit akışı tutarı ise işletmelerin nakit akımı tablosunda yer alan bilgilerden elde edilmektedir. Toplam tahakkukların bu şekilde belirlenmesinden sonra toplam tahakkuklar bağımlı değişken olarak kullanılacak ve kar yönetimini temsil eden ihtiyari tahakkuklar ölçülecektir. İhtiyari tahakkukları ölçmek için literatürde geliştirilmiş pek çok model bulunmaktadır. Fakat Önder ve Ağca (2013) yaptığı çalışmada Türkiye’de kar yönetimini en iyi ölçen modelin Larcker ve Richardson’un modeli olduğunu tespit etmişlerdir. Bu nedenle bu çalışmada Kar yönetimini temsil eden ihtiyari tahakkukların ölçülmesinde bu model kullanılacaktır.

Larcker ve Richardson Modeli ekstrem finansal performans gösteren firmalarda kar yönetimini daha az hata payı ile ölçmek için geliştirilmiş bir modeldir. Bu amaçla literatürde öncü sayılacak olan Jones ve Düzeltilmiş Jones modellerine faaliyet nakit akışı değişkeni ve piyasa / defter değeri değişkenini eklemektedir. Bu çalışmada Düzeltilmiş Jones Modeli temelinde uyarlanan Larcker-Richardson Modeli kullanılmıştır. Bu model Eşitlik 2'de gösterilmektedir.

$$TAC_{it} = \beta_0 + \beta_1 \frac{\Delta SALES_{it} - \Delta REC_{it}}{TA_{i,t-1}} + \beta_2 \frac{PPE_{it}}{TA_{i,t-1}} + \beta_3 \frac{CFO_{it}}{TA_{i,t-1}} + \beta_4 B/M_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Kar yönetimi uygulamalarını ölçmek için kullanılan bu modelde bağımlı ve bağımsız bütün değişkenler değişen varyans (heteroskedasticity) problemini önlemek için bir önceki dönemin toplam varlıklarına bölünmüştür. Toplam tahakkuklar nakit akışı yaklaşımına göre hesaplanmakta, ihtiyari olmayan tahakkuklar ise açıklayıcı değişkenler yardımıyla hesaplanmaktadır. Dolayısıyla modelde yer alan hata terimi (ε) kar yönetiminin göstergesi olarak kabul edilen ihtiyari tahakkukların seviyesini göstermektedir. Çünkü toplam tahakkukların, ihtiyari olmayan tahakkukların dışında kalan bölümü ihtiyari tahakkukları vermektedir. Modelde kullanılan değişkenler şunlardır;

$\Delta SALES - \Delta REC$ değişkeni modelde bir önceki

yıla göre satışlarda ve ticari alacaklarda meydana gelen değişimin farkı olarak yer almaktadır.

PPE değişkeni brüt maddi duran varlıklar olarak modelde yer almaktadır. Bilançoda yer alan maddi duran varlıklar net değerler olarak gösterilmektedir. Brüt maddi duran varlıkları hesaplayabilmek için, bilanço dipnotlarında yer alan maddi duran varlıkların birikmiş amortismanları ve varsa değer düşüklüğü karşılığının da eklenmesi gerekir.

CFO değişkeni işletmenin faaliyet nakit akışını göstermektedir.

B/M bu değişken işletmenin Piyasa Değeri/Defter Değeri olarak modele dahil edilmektedir. Piyasa değeri, işletmenin ödenmiş sermaye ve piyasa fiyatının çarpılması suretiyle elde edilmiştir.

İşletmelerde kurumsal yönetim yapısının kalitesini belirleyen çok farklı değişkenler yer almakla birlikte literatürde en sık kullanılan ve en temel değişkenler yönetim kurulu ve denetim komitesinin yapısını belirleyen değişkenler ile sahiplik yapısına ilişkin değişkenlerdir. İşletmelerde kar yönetimi uygulamaları ile kurumsal yönetim kalitesini belirleyen yönetim kurulu yapısı, denetim komitesi ve sahiplik yapısı arasındaki ilişki Eşitlik 3.'de yer alan model yardımı ile analiz edilecektir:

$$EM_{it} = \beta_0 + \beta_1 BRDind_{it} + \beta_2 BRDsize_{it} + \beta_3 AUDind_{it} + \beta_4 AUDsize_{it} + \beta_5 OWNman_{it} + \beta_6 OWNinst_{it} + \beta_7 OWNblk_{it} + \beta_8 LEV_{it} + \beta_9 ROA_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

EM değişkeni modelde işletmelerin kar yönetimini temsil eden değişkendir. Bu değişken Larcker-Richardson Modeli'nden elde edilen artıklar ile gösterilmektedir. Kar yönetimi uygulamaları ile kurumsal yönetim arasındaki ilişkiyi gösteren Eşitlik 3.'deki modelde, yönetim kurulunun yapısı; Yönetim kurulunun bağımsızlığı *BRDind* ve yönetim kurulunun büyüklüğü *BRDsize* değişkenleri ile temsil edilirken, denetim komitesinin yapısı denetim komitesinin bağımsızlığı *AUDind* ve denetim komitesinin büyüklüğü *AUDsize* değişkenleri ile temsil edilmektedir. Sahiplik yapısı ise yönetsel sahiplik *OWNman*, blok sahiplik *OWNblk* ve kurumsal sahiplik *OWNinst* değişkenleri ile temsil edilmektedir. Aktif Karlılık Oranı *ROA* ve kaldıraç oranı değişkenleri *LEV* modele kontrol değişkeni olarak dahil edilmiştir.

Modelde;

EM : Larcker Richardson Modelinden elde edilen ve kar yönetiminin göstergesi olan ihtiyari tahakkukları

BRDind : Yönetim kurulundaki bağımsız üyelerin toplam üyelere oranı ile yönetim kurulunun bağımsızlığını,

BRDsize : Yönetim kurulunda yer alan toplam üyelerin sayısı ile yönetim kurulunun büyüklüğünü,

AUDind : Denetim komitesindeki bağımsız üyelerin toplam üyelere oranı ile denetim komitesinin bağımsızlığını,

AUDsize : Denetim komitesindeki yer alan toplam üyelerin sayısı ile denetim komitesinin büyüklüğünü,

OWNman : İşletmede yer alan yöneticiler ve yönetim kurulu üyelerinin işletmede sahip olduğu hissenin toplam hisseye yüzdesi alınarak yönetsel sahiplik oranını,

OWNinst : Kurumsal yatırımcıların sahip olduğu hissenin toplam hisseye yüzdesi alınarak kurumsal sahiplik oranını,

OWNblk : İşletmenin % 20 ve daha fazla hissesine sahip işletme dışından hissedar bulunması durumunda 1, aksi durumda 0 değeri ile işletmelerin blok sahiplik durumunu,

LEV : Kaldıraç Oranını

ROA : Aktif Karlılık Oranını göstermektedir.

Kullanılan bu model literatürde yapılan diğer çalışmalar ile Habbash (2010)'ın çalışmasında kullandığı model ve değişkenler temel alınarak yeniden formüle edilmiştir. Bu model ilgili alanda yapılan çalışmalarda kullanılan genel kabul görmüş değişkenleri içeren bir modeldir.

Kurumsal yönetim ve kar yönetimi uygulamaları arasındaki ilişkiyi inceleyen bu modelde Panel Veri GLS Regresyon Yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde Sabit veya Rassal (Tesadüfi) Etkilerden hangisinin kullanılacağına Hausman Testi yapılarak karar verilmiştir. Hausman Testinde anlamlılık düzeyi için % 5 önem düzeyi sınır olarak belirlenmiştir.

3.3. Bulgular

Eşitlik 3.'de yer alan modelin örneklem grubuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 8'de yer almaktadır. Tanımlayıcı istatistik tablolarına göre yönetim kurulunun bağımsızlığı ortalama % 5,5 iken denetim komitesinin bağımsızlığı ise ortalama % 10,5 düzeyindedir. Örneklemde yer alan 625 işletme/yıl verisine göre yönetim kurulunda yer alan ortalama üye sayısı 7'dir. Yönetim kurulunda yer alan en çok üye sayısının 13, en az üye sayısının ise 3 olduğu görülmektedir. Denetim komitesinde ortalama üye sayısı 2, en yüksek üye sayısı 4 ve en düşük üye sayısının 1 olduğu görülmektedir. Örneklemde yer alan işletme/yıl verilerinden sahiplik yapısına ilişkin elde edilen verilere göre, Türkiye'de kurumsal ve yönetsel

sahiplik ortalama olarak oldukça düşük düzeydedir. Bu değerler sırası ile yaklaşık % 1 ve % 5 düzeyindedir. %20'den fazla paya sahip üyelerin varlığını gösteren blok sahiplik değişkeninin ise ortalama değerinin %93 düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Modelin Tanımlayıcı İstatistikler

	EM	BRDind	BRDsize	AUDind	AUDsize	OWNman	OWNinst	OWNblk	LEV	ROA
Ortalama	8.32E-09	5.753	6.804	10.533	2.092	5.268	0.845	0.937	0.452	0.040
Medyan	-0.002	0.000	7.000	0.000	2.000	0.000	0.000	1.000	0.432	0.036
En Yüksek	0.806	50.000	13.000	100.000	4.000	71.230	42.030	1.000	2.577	0.845
En Düşük	-0.397	0.000	3.000	0.000	1.000	0.000	0.000	0.000	0.008	-0.53
Std. Sapma	0.106	13.072	1.853	24.797	0.321	11.012	4.951	0.242	0.254	0.100
Gözlem Sayısı	625	625	625	625	625	625	625	625	625	625

Yapılan analiz sonuçlarına göre modelin anlamlılığı incelendiğinde F-olasılık değerlerinin %1 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin R² değeri ise 0,58'dir. Bu değer bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasında istatistiki olarak önemli bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Tablo 9: Kar Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Modelinin Analiz Sonuçları

	Katsayı	t-istatistik	Olasılık Değeri
BRDind	-0,001111	(0.000480)	[0.0210]**
BRDsize	0,009972	(0.005355)	[0.0632]*
AUDind	-0,000604	(0.000283)	[0.0332]**
AUDsize	0,039123	(0.016198)	[0.0161]**
OWNman	0,001898	(0.000804)	[0.0187]**
OWNinst	0,002159	(0.003352)	[0.5198]
OWNblk	0,047308	(0.021480)	[0.0281]**
LEV	0,09896	(0.020313)	[0.0001]***
ROA	0,785032	(0.043085)	[0.0001]***
C	-0,269398	(0.045867)	[0.0018]
R²	0,581196		
F-Değeri	7,510964	F-Olasılık	[0.0001]***

*** ilgili değişkenin % 1, ** %5, * % 10 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir

Modelin anlamlılık düzeyleri ve açıklama güçleri incelendiğine göre sıra bu değişkenlerin sonuçlarının incelenmesine gelmiştir. Buna göre kurumsal sahiplik (P deg. 0,5198) değişkeni haricinde tüm değişkenler istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Kontrol değişkenleri olan kaldıraç oranı ve ROA değişkeni ise % 1 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Kontrol değişkenleri haricinde kar yönetimini en fazla etkileyen değişken blok sahiplik oranı değişkenidir. Buna göre blok sahiplik oranında meydana gelecek bir birimlik artış kar yönetiminin 0,0473 düzeyinde arttırmaktadır. Kar yönetimini arttıran diğer değişkenler ise yönetsel sahiplik, denetim komitesi üyelerinin sayısı ve yönetim kurulu üyelerinin sayısıdır. Yönetsel sahiplik değişkenin katsayısı ise 0,0022'dir. Yönetsel sahiplik değişkeninin kar yönetimi üzerinde blok sahiplik değişkenine oranla daha düşük bir etkisi bulunmaktadır. Yönetim kurulu ve denetim komitesinin bağımsızlığında meydana gelebilecek 1 birimlik artış ise, kar yönetimini azaltmaktadır. Bu negatif etki oldukça düşük düzeyde meydana gelmektedir. Bu iki değişkene ilişkin katsayılar sırası ile -0,0011 ve -0,0006'dır. Yönetim kurulu ve denetim komitesinin bağımsızlığına ilişkin değişkenlerin işareti beklediği gibi negatif çıkmasına rağmen, yönetim kurulu ve denetim komitesi üye sayısı değişkenlerinin işareti beklenenin aksine pozitif bulunmuştur. Bu iki değişkeninde katsayıları sırası ile 0,0099 ve 0,0391'dir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma ile Türkiye'de işletmelerin kar yönetimi uygulamalarında kurumsal yönetim yapılarının etkisi incelenmiştir. İşletmelerde kurumsal yönetim yapısının kalitesi literatüre uygun olarak yönetim kurulu yapısı, denetim komitesi yapısı ve sahiplik yapısı ile ölçülmüştür. Bu amaçla İstanbul Menkul Kıymetler Borsasına kayıtlı 125 işletme 2006-2010 yılları arasında beş dönemlik periyotta 625 işletme/yıl verisi ile incelenmiş ve

kar yönetimi uygulamalarında kurumsal yönetim yapısının etkisi belirlenmiştir.

Yapılan analiz sonucunda hem yönetim kurulunda hem de denetim komitesinde yer alan üye sayısının artması, işletmelerde kar yönetimini arttırdığı tespit edilmiştir. Yine yönetim kurulu ve denetim komitesindeki bağımsız üye sayısının artması ise kar yönetimini azalttığı tespit edilmiştir. Son olarak işletme hisselerinde, hem işletme içerisinde yöneticilerin (yönetsel) sahipliği hem de işletme dışından yoğunlaştırılmış (blok) sahipliğin bulunması kar yönetimini arttırdığı belirlenmiştir.

İşletmelerde kurumsal yönetimin etkin bir şekilde uygulanmasının en önemli unsuru yönetim kurulunda yer alan bağımsız üyelerin çoğunlukta olmasıdır. Çünkü bağımsız üyeler yöneticilerin, hissedarların çıkarlarını gözeterek şekilde davranıp davranmadığının tespitinde işletme içinde yer alan üyelere göre daha tarafsız ve doğru olarak karar verebilirler. Bu çalışmada yer alan 625 işletme/yıl verisinin ortalamasına göre, Türkiye'de bağımsız yönetim kurulu üyelerinin, toplam yönetim kurulu üyelerine oranının %5,7 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran BİST' de yer alan işletmelerin yönetim kurulu üyelerinin %95,3'ünün de icrada görevli veya görevli olmayan üyelere oluşturduğunu da göstermektedir. Kurumsal yönetimin en önemli göstergesi olan yönetim kurulundaki bağımsız üyelerin oranının çok çok düşük düzeyde kaldığı görülmektedir ki bu da Türkiye'de kurumsal yönetimle ilgili çok önemli gelişmeler yaşansa dahi, kurumsal yönetimin kilit unsuru olan yönetim kurulunun bağımsızlığı ile ilgili çok yetersiz bir düzeyde olduğunu da göstermektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri Türkiye'de işletmelerin %90'ından fazlasının aile işletmesi olması ve bu sebeple kurumsallaşmanın daha zor sağlanması olabilir.

Örnekleme yer alan 625 işletme/yıl verisinin ortalamasına göre BİST' de yer alan işletmelerin yönetim kurulu üye sayısının 7 olduğu tespit

edilmiştir. 2003 yılında insan kaynakları işletmesi olan Ray&Berndtson Türkiye ile Türkiye Capital dergisi tarafından yapılan araştırmada dünyadaki “en iyi uygulamalar”, ortalama yönetim kurulu üye sayısının 12 olduğunu göstermektedir. Aynı araştırmada bu çalışmada da tespit edildiği gibi Türkiye’de ise yönetim kurulu üye sayısının ortalama 7 düzeyinde olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada işletmelerde yönetim kurulu üye sayısının artması kar yönetiminin de arttığını göstermektedir.

Çünkü yönetim kurulunda yer alan bağımsız üyelerin bu çalışmada da tespit edildiği gibi çok düşük düzeyde olması ve aile işletmelerinin yoğun olması nedeniyle aile üyelerinden oluşması, yönetim kurulunun tarafsız davranmasını ve menfaat sahiplerinin çıkarlarını gözetmesini engellemektedir. Türkiye’de işletmelerde yönetim kurulu üyelerinin tecrübeli ve bağımsız üyeler yerine aile üyelerinden oluşması, kar yönetimini arttırmaktadır. Dolayısıyla dünyadaki en iyi uygulamalar kapsamında ülkemizde yönetim kurulu üye sayısının artırılması ancak bu nicel artışın kurumsal ve finansal alanda tecrübeli ve bağımsız üyeler ile gerçekleştirilmesi gerekir.

İşletmelerdeki kurumsal yönetim anlayışının bir diğer önemli unsuru da, yönetim kurulu adına iç ve dış denetim sürecinin etkinliğini sağlamakla görevli olan denetim komiteleridir. Denetim komiteleri yönetimi izleme ve denetleme görevinde yönetim kurullarına yardımcı olurlar. Bu görevlerini etkin bir şekilde yapabilmeleri ise, hem nicel hem de nitel olarak yeterli bir büyüklüğe sahip olmaları ile mümkündür. Denetim komitelerinin yapısı ile ilgili olarak da en önemli gösterge komitede yer alan bağımsız üye sayısıdır. Örnekte yer alan 625 işletme/yıl verisinin ortalamasına göre BİST’de yer alan işletmelerin denetim komitesindeki bağımsız üyelerin toplam üyelere oranı %10’dur. Bu oran her ne kadar yönetim kurullarında yer alan bağımsız üyelerin

oranından fazla olsa da, yine dünyadaki en iyi uygulamaların çok altında bir orandır. Türkiye’de denetim komitelerinin sadece bir gerekliliği yerine getirmek için değil, yönetim kurullarına rehberlik ve danışmanlık edeceği ve gerçekten verimli bir şekilde faaliyetlerini yürütmesi için denetim komitesinde yer alan bağımsız üyelerin oranını artırılması gerekmektedir.

Denetim komitesinin etkin bir şekilde faaliyetlerini yürütebilmesinin önemli bir diğer unsuru da nicel olarak yeterliliğidir. Bu çalışmada yer alan 625 işletme/yıl verisinin ortalamasına göre BİST’de yer alan işletmelerin denetim komitesi üye sayısı 2 olarak tespit edilmiştir. Temmuz 2008’de TÜSİAD tarafından yayınlanan “Uygulama Örnekleri ile Birlikte A’dan Z’ye Denetim Komiteleri” isimli raporda, “IIA’s GAIN July 2008 Flash Survey on Audit Committee Activities” çalışmasına göre uluslararası uygulamalarda denetim komitelerinin üye sayılarının dünya ortalamasının 4 ila 5 arasında değiştiği görülmektedir. İlgili raporda bu çalışmada da tespit edildiği gibi, bu rakamın Türkiye’de ortalama olarak iki olduğu belirtilmektedir. Denetim komitesi üye sayısı dünya genelinde ortalama 4-5 üyeden oluşmakta iken Türkiye’de ortalama 2 üyeden oluşmaktadır. Dünya ortalaması ile karşılaştırıldığında denetim komitesi büyüklüğünün etkin çalışması için yeterli bir büyüklüğe sahip olmadığı söylenebilir. Denetim komitesi üye sayısının 2 olarak tespit edilmesinin nedeni Türkiye’deki halka açık işletmelerle ilgili kurumsal yönetim düzenlemelerinde denetim komitesi üye sayısının en az 2 olarak belirlenmesinden kaynaklanabilir. Yani işletmeler denetim komitesi yapısı ile ilgili mevzuatın asgari şartlarını yerine getirmektedirler. Türkiye’de denetim komitesi büyüklüğünün dünya ortalamasının altında kaldığı ve denetim komitelerinin daha etkin bir şekilde çalışmasının sağlanması açısından denetim komitesi büyüklüğünün artırılması gerektiği tespit edilmiştir.

İşletmelerde kurumsal yönetim uygulamalarının son göstergesi ise sahiplik yapısıdır. Bu çalışmada ilgili örneklem döneminde Türkiye’de işletmelerin sahiplik yapısı açısından yönetsel sahipliğin %5, kurumsal sahipliğin %1 ve blok sahiplik oranının %93 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Sahiplik yapısı açısından da Türkiye’de blok sahipliğin çok yüksek düzeyde olduğu ancak yönetsel ve kurumsal sahipliğin düşük düzeyde kaldığı belirlenmiştir. Bu çalışma ile BİST’ de yer alan işletmelerin hemen hemen tamamına yakın bir oranında %20’den fazla paya sahip olan hissedar olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda nedeni Türkiye’de sermaye piyasalarının gelişmemesi nedeniyle işletme paylarının sahipliğinin geniş bir alana yayılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla işletmelerde daha yoğunlaştırılmış bir sahiplik yapısı bulunmaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre işletmelerde kar yönetimini arttıran kurumsal yönetim faktörleri; blok sahiplik, yönetsel sahiplik, denetim komitesi ve yönetim kurulu büyüklüğü olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde kar yönetimi uygulamalarını azaltan kurumsal yönetim faktörleri,

yönetim kurulu ve denetim komitesinin bağımsızlığı olarak tespit edilmiştir.

Son olarak yöneticilerin karı arttırmaya ya da azaltmaya yönelik olarak muhasebe düzenlemeleri çerçevesinde yaptığı ve finansal raporlama kalitesini azaltan kar yönetiminin azaltılması ya da sınırlandırılması işletmelerde etkin bir kurumsal yönetim anlayışının sağlanması ile mümkündür. Bu yüzden kurumsal yönetimin en temel göstergesi olan yönetim kurullarındaki üye sayısı bağımsız ve tecrübeli üyeler ile artırılmalıdır. Sermaye piyasalarının etkinliğinin artması kar yönetiminin azaltılmasına ve işletmelerdeki kurumsal yönetim yapısının geliştirilmesine bağlıdır. Çünkü kurumsallaşmamış ve zayıf işletme yapıları kar yönetiminin önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu açıdan özellikle halka açık işletmelerde finansal bilgi kullanıcıların yanlış kararlar almasına neden olabilecek bu uygulamaların azaltılması için, düzenleyici kurumlar tarafından kurumsal yönetim ilkelerinin daha etkin bir kullanımını teşvik ederek buna yönelik düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbott Lawrence J., Park YOUNG, and Susan, PARKER, (2000), "The Effects Of Audit Committee Activity And Independence On Corporate Fraud", *Managerial Finance*, Vol. 26, s. 55-67
- Abdioğlu, Hasan (2007), "İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı Kapsamında İç Denetimin Rolü ve BİST - 100 Örneği", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Al-Fayoumi, Nedal, Abuzayed, Bana, ve Alexander, David, (2010), "Ownership Structure and Earnings Management in Emerging Markets: The Case of Jordan", *International Research Journal of Finance and Economics*, Issue 38, s. 28-47
- Ali Salsiah, Mohd, Sallehand Norman Mohd, ve Hassan Mohamat Sabri, (2008), "Ownership Structure and Earnings Management in Malaysian Listed Companies: The Size Effect", *Asian Journal of Business and Accounting*, Vol: 1(2), s. 89-116
- Ali Shah, Syed, Zulfiqar, Safdar Ali Butt, ve Hasan, Arshad, (2009), "Corporate Governance and Earnings Management an Empirical Evidence Form Pakistani Listed Companies", *European Journal of Scientific Research*, Vol.26, No.4, s.624-638
- Alkdai, Hussain, Khalifa, Hussain and Mustafa Mohd, Hanefah (2012), "Audit Committee Characteristics And Earnings Management In Malaysian Shariah-Compliant Companies", *Business and Management Review*, Vol:2(2), s. 52 – 61
- Alves Sandra, (2012), "Ownership Structure and Earnings Management: Evidence from, Portugal", *Australian Accounting Business and Finance Journal*, Vol:6(2), s. 56-74
- Alzoubi Ebralieem ve Saleem Salem, (2012), "Board Characteristics and Financial Reporting Quality Among Jordanian Listed Companies: Proposing Conceptual Framework", *Asian Journal of Finance & Accounting*, Vol: 4(1), s.245-258
- Berezneak, Elena, (2007), *Bankalarda Kurumsal Yönetim Çerçevesinde Sahiplik Yapısı ve Performans İlişkisi: Türkiye Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Binici, Ömer, (2011), *Kurumsal Yönetim İle Finansal Bilgi Manipülasyonu Arasındaki İlişki: BİST Metal Eşya, Makina Endeksine Yönelik Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Chtourou, Sonda, Marrakchi, Jean, Bédard, and Lucie Courteau, (2001), "Corporate Governance And Earnings Management", *SSRN.com/ abstract=275053*.
- Dalğar, Hüseyin ve Sait Pekin, (2011), "Kurumsal Yönetim İle Finansal Tablo Manipülasyonu Arasındaki İlişki: BİST Kurumsal Yönetim Endeksi'nde Yer Alan Şirketlerde Bir Araştırma", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:107, s. 19-43
- Garcia Laura, Sierra, Emiliano Ruiz, Barbadillo, ve Manuel Orta, Perez, (2012), "Audit Committee And Internal Audit And The Quality Of Earnings: Empirical Evidence From Spanish Companies", *Journal Of Management And Governance*, Volume 16, Number 2, s. 305-331
- Gup, Benton, E., (2007), "Corporate Governance in Banks: Does the Board Structure Matter?" , *Corporate Governance in Banks*, (Ed. GUP, Benton E), Edward Elgar Publishing, İngiltere, s. 18-39
- Habbash, Murya, (2010), "The Effectiveness of Corporate Governance and External Audit On Constraining Earnings Management Practice in The UK", Doctor of Philosophy, Durham University Business School
- Inaam, Zgarm, Hlioui, Khmoussi, Zehri, Fatma, (2012), "The Effect Of Audit Committee Characteristics On Real Activities Manipulation In The Tunisian Context", *International Journal of Multidisciplinary Research*, Vol.2 Number 2, s.1-15
- Ishak, Iszmi , Mohamad, Nor, Haron, Nik, Mohamad, Zaki, Salleh, Azwan, ve Abdul, Rashid, (2011), "Family Control and Earnings Management: Malaysia Evidence", *2.International Conference on Economics, Business and Management*, Vol.22, Singapore

- Jaggi, Bikki, Sidney, Leung, ve Ferdinand, Gul, (2009), "Family Control, Board Independence And Earnings Management: Evidence Based On Hong Kong Firms", Journal Account Public Policy, Vol: 28, s. 281-300
- Kao, L., ve Chen, A., (2004), "The Effects of Board Characteristics on Earnings Management", Corporate Ownership & Control, Vol:1 (3), s:96-107
- Karabrahimoğlu, Yasemin, (2010), The Role Of Corporate Governance On Earnings Management: Quarterly Evidence From Turkey", Doktora tezi, İzmir Ekonomi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Kocabıyık, Turan, (2006), "Portföy Oluşturmada Kurumsal Yatırımcı Yaklaşımı", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Koh, Ping, Sheng, (2003), "On The Association Between Institutional Ownership And Aggressive Corporate Earnings Management In Australia", The British Accounting Review, Vol: 35 (2), s. 105-128
- Küçük, İsmail, (2009), "Finansal Raporlamalarda Hile – Manipülasyonlar Ve Önlenmesi", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Larcker, David P., Scott, A., Richardson, and İrem A., Tuna, (2005), "How Important Is Corporate Governance?", SSRN.com/abstract=595821
- Levitt, Arthur, (1998), The Numbers Game, A speech delivered at the NYU Center for Law and Business, New York, N.Y., <http://www.sec.gov/spcli220.txt>. Printed in *Take on the Street: WJmt Wall Street and Corporate America Don't Want You to Know: What You Can Do to Fight Back* (with Paula Dwyer). New York: Pantheon Books.
- Liu, Guoping, ve Jerry, Sun, (2010), "Director Tenure and Independent Audit Committee Effectiveness", International Research Journal of Finance and Economics, Issue 51, s. 176-189
- Memiş, Mehmet Ünsal ve Emin Hüseyin Çetenak, (2012), "Kurumsal Yönetimin Kazanç Yönetimi Uygulamaları Üzerine Etkisi: BİST' de İşlem Gören Şirketler Üzerine Uygulama", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 21, Sayı3, s. 205-224
- Önder Şerife, Ahmet Ağca , (2013), "Toplam Tahakkuk Modelleri İle Türkiye'de Kar Yönetiminin Ölçülmesi: BİST'de Yer Alan İşletmeler Üzerine Ampirik Bir Araştırma", DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi, EYİ 2013 Özel Sayısı, s.35-47
- Plessis, Jean, Jacques Du, Anil, Hargovan, Mirko, Bagaric, (2011), Principles of Contemporary Corporate Governance, Cambridge Publishing, Avustralya
- Rebai Iskandar, (2011), "Institutional Investors Heterogeneity And Earnings Management: The R&D Investment Strategy", International Journal of Business Research and Management, Volume 1, Issue 3, s. 122-131
- Riahi, Youssef ve Mounira, Ben Arab, (2011), "Disclosure frequency and earnings management: An analysis in the Tunisian context", Journal of Accounting and Taxation, Vol. 3(3), s. 47-59
- Roodposhti, F, Rahnamay and S., A., Nabavi, Chashmi, (2011), "The Impact Of Corporate Governance Mechanisms On Earnings Management", African Journal of Business Management, Vol. 5(11), s. 4143-4151
- Sankar, Mandira, Roy ve K.R. Subramanyam, (2001), "Repenting Discretion And Private Information Communication Through Earnings", Journal of Accounting Research, Volume 39, Number 2, s. 365-386.
- TÜSİAD, (2012), "Uygulama Örnekleri ile Birlikte A'dan Z'ye Denetim Komiteleri", Yayın No: TÜSİAD T/201206/527, Haziran 2012
- Uzun, Ali Kamil, (2008), "Denetim Komitesi: Komite Üyelerinin Bağımsızlığı ve Nitelikleri SPK ve BDDK Düzenlemeleri Çerçevesinde Uygulamalar", Deloitte Kurumsal Yönetim Serisi, No:2, Haziran 2008
- Xie, Biao, Wallace, N., Davidson III, Peter, ve J., Dadalt, (2003), "Earnings Management and Corporate Governance: The Roles of the Board and the Audit Committee", Journal of Corporate Finance, Volume 9, Number 3, s. 295-317

Yeo, G., , P, Tan , K., Ho, ve S., Chen, 2002. ‘Corporate Ownership Structure And The Informativeness Of Earnings’, Journal of Business Finance & Accounting, Volume 29, s. 1023-1046

Zhou Jian, ve Ken Y., Chen, (2004), “Audit Committee, Board Characteristics and Earnings Management By Commercial Banks”, [ttp://aaahq.org/audit/midyear/05midyear/papers/ZHOU_CG_EM_DEC16A.pdf](http://aaahq.org/audit/midyear/05midyear/papers/ZHOU_CG_EM_DEC16A.pdf)

İÇ DENETİMDE ÖRNEKLEME KULLANIMI: KAMU SEKTÖRÜNDE SATIN ALMA SÜRECİNDE BİR UYGULAMA

Doç. Dr. Murat KİRACI*
Arş. Gör. Şafak AĞDENİZ**

Makale Gönderim Tarihi : 17.10.2015 / Kabul Tarihi : 25.11.2015

ÖZ

Çalışmanın amacı iç denetimde örnekleme uygulamasının kullanımını bir uygulama üzerinden göstermek, örneklemeyle ilgili İç Denetim Standartları Uygulama Önerisi ve Kamu İç Denetim Rehberini değerlendirmektir. Çalışmada literatür taraması, görüşme ve örnek olay incelemesi gibi birden fazla yöntem kullanılmıştır. 5018 sayılı Kanun çerçevesinde yetkili bir kamu iç denetçisiyle görüşülerek satın alma süreci öğrenilmiş ve bu süreçte örnekleme uygulamasını nasıl yaptıkları tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, örnekleme uygulamasının incelendiği kamu kurumunda, iç denetçilerin istatistiksel olmayan örnekleme yaklaşımını daha çok tercih ettiği, örnekleme konusundaki tecrübelerin kısıtlı olduğu, kamu iç denetim rehberinde örnekleme konusundaki açıklamaların bazı noktalarda yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca örnekleme konusunda kamu iç denetçilerine bir eğitimin verilmesi önerilerek, daha etkin bir iç denetimin yapılabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İç denetim, kamu iç denetimi, örnekleme, satın alma süreci

USAGE OF SAMPLING IN INTERNAL AUDITING:A CASE STUDY OF THE PURCHASING PROCESS IN THE PUBLIC SECTOR

ABSTRACT

The purpose of this study is to demonstrate an internal auditing sampling practice and to evaluate the Internal Auditing Standard Practice Advisory and Public Internal Auditing Manual on sampling. More than one technique was used in the study including literature review, interviewing and case study. The Purchasing process was evaluated by interviewing a public internal auditor within the scope of law number 5018 to determine how the sampling practice process was created. As a result of the study, it was determined that internal auditors tend to prefer using a non-statistical sampling approach since it is more simplistic and their knowledge and experience about the sampling practice is limited. The study realized that explanations about public corporations in the Public Internal Audit Manual were insufficient. The study recommends that in order to improve the internal audit process and make it become more efficient, that training of internal public auditors on the sampling process is necessary.

Keywords: Internal auditing, public internal auditing, sampling, purchasing process

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, muratkiraci@gmail.com

** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, agdenizsafak@gmail.com

1. GİRİŞ

Günümüzde gerek özel sektör gerekse de kamu sektörü olsun, kurumların amaçlarına ulaşabilmesinde onlara destek olacak kurum içi yapılara her zamankinden daha fazla ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda kurum içi bir yapı olan iç denetim fonksiyonu hem işletmelerde hem de kamu kurumlarında gerekliliği giderek artan bir özellik arz etmektedir.

İç denetim, işletme faaliyetlerinin önceden belirlenen standartlara uygunluğunun işletme içi birimlerce araştırılması, sapmaların tespiti ve düzeltilmesi sürecidir (Yılcıncı, 2015:10). Her ne kadar iç denetim, yönetime bağlı olsa da, yürüttüğü faaliyet yönünden bağımsız ve tarafsız hareket etmesi beklenen kişiler tarafından yürütülen bir denetimdir.

Hangi tür denetim olursa olsun, denetçilerin kanıt toplaması ve topladığı kanıtları değerlendirerek bir konu hakkında görüşe varması söz konusudur. İç denetimde de, denetçiler, kurum faaliyetleriyle, işlemleriyle, hesaplarıyla ilgili kanıt toplayarak personelin yönetimin öngördüğü şekilde işlemleri, faaliyetleri yürütüp yürütmediğine yönelik bir görüşe varmaya çalışacaklardır. Bu noktada denetçilere kaynak ve maliyet tasarrufu sağlayacak örneklem uygulamalarını kullanmak bir gereklilik oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında önemli bir hareket noktasını Türkiye’de “denetimde örneklem uygulamasıyla” ilgili çok sınırlı sayıda çalışmanın yapılmış olması yatmaktadır. Genellikle bağımsız denetimde kullanılan örneklem uygulamasının, iç denetimde özellikle de kamu iç denetiminde ne ölçüde ve nasıl kullanıldığını ortaya çıkartmak, örneklem konusunda İç Denetim Mesleki Uygulama Çerçevesinde yer alan 2320 nolu uygulama rehberi (önerisi) hakkında bilgi vermek ve Kamu İç Denetim Rehberinde örneklemle ilgili açıklamaları değerlendirmek bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak işletmelerde ortaya çıkan modern iç denetim anlayışı hakkında kavramsal olarak temel bilgiler verilecek daha sonra iç denetim standartlarında örneklemle ilgili düzenlemelere kısaca değinilecektir. Daha sonra Türkiye’de 5018 sayılı Kanun kapsamında 2008 yılından bu yana uygulanan iç denetim konusu kısaca ele alınacaktır. Özellikle Kamu İç Denetim Standartları ve Kamu İç Denetim Rehberinde örneklemle ilgili düzenlemeler irdelenerek, bu düzenlemeler IIA (The Institute of Internal Auditors-Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü) iç denetim standartlarıyla karşılaştırılacaktır. Çalışmada son olarak 5018 sayılı Kanun kapsamındaki bir kamu idaresinde kurumdaki bir iş sürecinin (satın alma süreci) iç denetim birimi tarafından yapılan denetimi sırasındaki örneklem yaklaşımı (çalışması) incelenecektir.

2. İç Denetim Kavramı ve Örneklemle İlgili Düzenlemeler

İç denetimin tarihsel olarak çok eskilere dayandığı ve ilk olarak 13.ncü yüzyılda Venedik, Milano, Floransa gibi büyük İtalyan Ticaret Merkezlerinde rastlandığından söz edilmekle beraber Kıta Avrupası ülkelerinde denetim ve iç denetim akademik açıdan ilk olarak 1900’lu yıllarda ele alınmaya başlanmıştır (www.icdenetim.adalet.gov.tr).

İç denetimin işletme örgütleri içerisinde kazandığı önem iç denetçilik mesleğinin dünyada ve ülkemizde giderek daha çok tanınmasına ve örgütlenme çalışmalarının gelişmesine neden olmuştur (Yılcıncı, 2015:15). Bu örgütlerin en önemlilerinden biri 1941 yılında kurulan Uluslararası İç Denetim Enstitüsü’dür.

2.1. İç Denetim Kavramı

İç denetim kavramı, kendisine yüklenen fonksiyonlara bağlı olarak zaman içerisinde gelişme göstermiş olup, özellikle 2000’li yılların başında yaşanan muhasebe skandalları sonucunda iç denetimin kapsamında işletme risklerinin de alınması

gerekliliği ortaya çıkmıştır (Bilge ve Kiracı, 2010:4)

Uluslararası İç Denetim Enstitüsü (IIA) tarafından iç denetim aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

“İç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur.”

Yapılan tanımdan da anlaşılacağı üzere iç denetimin amacı bağımsız denetimden tamamen farklıdır ve temel amacı işletmenin süreçlerinin etkinliğini arttırmaktır. Bu yüzden iç denetçiler kurumun iç kontrol yapısını çok iyi bilmek durumundadır. İç kontrolü ve işletmedeki iş ve faaliyet süreçlerini ne kadar iyi bir şekilde tanırlarsa yapacakları denetim kuruma o kadar çok katkı sağlayacaktır.

İç denetimin kuruma gerçekten bir katkı sağlayabilmesi için gerek iç denetimin organizasyonunda, görev ve sorumluluklarında gerekse ya-

ılacak denetimlerde iç denetçilere yol gösterecek bir takım kurallara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kurallara ya da düzenlemelere iç denetim standartları adı verilmektedir.

İç Denetçiler Enstitüsü tarafından yayınlanan bu standartlar, iç denetçiler (üyeler) tarafından kullanılacak bir kılavuz niteliğinde olup “nitelik, performans ve uygulama standartları” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Ayrıca standartların uygulanmasında yol gösterici nitelikte uygulama rehberleri de yer almaktadır. Zorunlu Rehber kapsamında standartlar, ana prensipler, tanım ve etik kurallar ile tavsiye edilen rehber kapsamında uygulama rehberleri ve tamamlayıcı rehberlerin tümü iç denetim için Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesini (UMUÇ) oluşturmaktadır.

IIA tarafından hazırlanan Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesinin (UMUÇ) amacı tüm dünyadaki uygulayıcılara ve paydaşlara, yüksek kalitede bir iç denetim pazarının büyümesi konusunda yardım etmektedir. Söz konusu çerçeve 2015 Temmuz ayında revize edilmiştir. Buna göre yeni çerçeve aşağıdaki gibidir (www.tide.org.tr):

Şekil 1: Yeni Uluslararası Mesleki Uygulama Çerçevesi (UMUÇ)

Ayrıca şekil 1’de görüleceği üzere Mesleki Uygulama Çerçevesine “iç denetim misyonu” da eklenmiştir. Söz konusu bu rehberde yer alan ana prensipler, iç denetimin tanımı, etik kurallar ve standartlar tüm iç denetçilerin uyması gereken zorunlu kurallardır. Tavsiye Edilen Rehber ise iç denetimin tanımı, etik kurallar ve standartların ve yeni iç denetim misyonunun etkin uygulanması için gerekli uygulamaları tanımlamaktadır. Daha önceki UMUÇ’ta yer alan uygulama önerilerinin yerini de daha geniş kapsamlı uygulama rehberleri almıştır. Uygulama önerilerinin içeriğinde bir değişiklik olmamıştır. Zira iç denetimde örnekleme konusu, kuvvetle tavsiye edilen rehberde yeni adıyla tavsiye edilen rehber de detaylandırılan bir konudur.

2.2. İç Denetim Standartlarında Örnekleme

Genel olarak iç denetim standartları incelendiğinde “örnekleme” gibi özel bir konuyla ilgili doğrudan bir standardın bulunmadığı görülmüştür. Yapılan incelemede iç denetim standartlarının “Performans Standartları” grubunda, örneklemeyle dolaylı bir şekilde bağlantılı açıklamaların yer aldığı belirlenmiştir.

Öncelikle “Performans Standartları” grubundaki 2300 nolu “Görevin Yapılması” ve 2310 nolu “Bilgilerin Tespiti ve Tanımlanması” adlı iç denetim standartlarına bakmak gerekir.

Bu standartlar, iç denetçiye, üstlendiği görevin amaçlarına ulaşmak için yeterli, güvenilir, ilgili ve faydalı olan bilgiyi belirlemesi, analiz etmesi, değerlendirmesi ve kayıtlı hale getirmesi zorunluluğu getirmektedir (IIA, 2012, 2300 ve 2310). Bu standartlardaki ifadeyi şu şekilde yorumlamak da mümkündür: İç denetçinin üstlenmiş olduğu görevi yapabilmesi için yeterli, güvenilir, ilgili ve faydası olan kanıt toplanması gerekmektedir. Bu açıklamaları, örnekleme uygulamasının kullanımına yönelik iç denetçiyi hazırlayan açıklamalar olarak yorumlamak mümkündür.

IIA tarafından yayınlanan bu standartlarda örnekleme ile ilgili doğrudan ilişkili bir standart bulunmamasına rağmen “örnekleme” konusu tamamen de açıklamasız bırakılmamıştır. Örnekleme konusu UMUÇ kapsamında şu an için “Uygulama Rehberleri” içerisinde açıklanmış ve iç denetçilere bu şekilde yol göstermesi amaçlanmıştır. Bilindiği üzere iç denetim standartlarının büyük bir bölümü 2012 yılında yeniden ele alınmış 2013 yılından itibaren geçerli olmak üzere güncellenmiştir.

2013’deki bu yeniden ele alma ve güncelleme çalışmalarından önce de örneklemeyle ilgili açıklamalar “Uygulama Önerileri”nde yer almaktaydı. Buna göre, “Uygulama Önerisi 2100-10 Denetim Örnekleme Çalışması”nda “2100 İşin Niteliği Standardına” atıfta bulunulduğu görülmüştür. Standardın bu maddesi aşağıdaki gibidir (www.the-iaa.org);

“2100 İşin Niteliği, iç denetim faaliyeti, sistematik ve disiplinli bir yaklaşımla, risk yönetimi, kontrol ve yönetim sistemlerini değerlendirmeli ve bu sistemlerin iyileştirilmesine katkıda bulunmalıdır.”

Standartlarda yapılan revizyonla birlikte örnekleme ile ilgili uygulama önerisi de, 2013 Mayıs ayında yapılan revizyonla değiştirilmiştir. Revize edilen uygulama önerisinin numarası ve atıfta bulunduğu iç denetim standardı da değişmiştir. Buna göre uygulama önerisi “2320-3 Denetim Örnekleme” adını almıştır. Denetim Örnekleme uygulama önerisinde, birincil ilgili standart olarak “2320 Analiz ve Değerlendirme” standardına ve “2240-1 Görev İş Programı” uygulama önerisine atıfta bulunulmuştur. Söz konusu atıfta bulunulan bu standart maddeleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (www.globaliaa.org IIA, 2013);

“2320 Analiz ve Değerlendirme, iç denetçileri, vardıkları sonuçları ve görev sonuçlarını uygun analiz ve değerlendirmelere dayandırmalıdır.

2240-1 Görev İş Programı, iç denetçi iç denetim

görevine başlamadan önce iş programlarını geliştirmeli ve kayıtlı hale getirmelidir. İş programı teknoloji tabanlı denetim ve örnekleme teknikleri gibi kullanılacak yöntemleri de içermelidir.”

Bu atıflar örnekleme konusuyla ilgili iç denetçiyi bilgilendirme konusunda dayanak oluşturan maddelerdir. Her iki standart incelendiğinde kanıt toplama süreciyle bağlantılı olarak iç denetçiye yol gösterdiği ve iç denetçinin iş programında teknoloji tabanlı denetim tekniklerinin yanında örnekleme tekniklerini de kullanabileceği ifade edilmektedir.

Denetim Örnekleme adlı 2320-3 nolu Uygulama Önerisi, toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Söz konusu uygulama önerisinin içeriği incelendiğinde, örnekleme teorisile ilgili denetçinin bilmesi gereken kavramlar ve örnekleme uygulamasında iç denetçinin yaklaşımları konusunda genel olarak bir rehberlik yaptığı görülmektedir. Uluslararası Bağımsız Denetim Standartlarından 530 nolu “Denetim Örnekleme” standardında yer alan açıklamalarla büyük ölçüde paralellik arz ettiği görülmüştür.

Ayrıca uygulama önerisindeki 20 madde'nin tamamını ele almak başka bir çalışmanın kapsamına gireceğinden aşağıdaki başlıkta bu uygulama önerisinde çalışmayla bağlantılı kısımlara kısaca değinilecektir.

2.2.1. Denetim Örnekleme Kavramı

Uygulama önerisine göre, denetim örnekleme, tüm örnekleme birimlerinin seçim şansı olacak şekilde denetim prosedürlerinin, aynı sınıfta yer alan tüm işlemlerin veya hesapların %100'ünden daha az bir kısmına uygulanması olarak tanımlanmaktadır (IIA, 2013). Bu tanım bağımsız denetimde de kullanılan genel bir tanımdır.

2.2.2. Denetim Örneklemesinin Amacı

Denetim örnekleme, örneklemin seçildiği evren hakkında bir sonuca ulaşmak için gerçek ve

mantıklı kanıtların elde edilmesi için kullanılan bir araçtır. İç denetçi, kurumun hedeflerini gerçekleştirebilmek için yeterli, güvenilir, ilgili ve faydalı denetim kanıtlarını elde edebilmek amacıyla denetim örneklemesini tasarlamalı ve seçmeli, denetim prosedürlerini uygulamalı ve örnekleme sonuçlarını değerlendirmelidir.

Evren hakkında doğru ve güvenilir bir sonuca ulaşmasını sağlayacak yeterli sayıda birimin evrenden seçilme işlemi olan örneklemin amacı, iç denetçinin sınırlı olan kaynaklarını verimli ve ekonomik kullanmasıdır.

2.2.3. İstatistiksel Örnekleme ve İstatistiksel Olmayan Örnekleme

İstatistiksel örneklemede, örneklem olarak seçilen birimler evreni temsil edebilmektedir. Örneklemin evreni temsil etme yeteneği sağlanmaz ise bu örnekleme dayanılarak evren hakkında yapılan çıkarımlar/tahminler ya sınırlı olacaktır ya da hatalı olacaktır.

İstatistiksel olmayan örneklemede iç denetçi örneklem seçiminde tamamen kendi yargısını veya tecrübesini kullanır. Örneklem tamamen iç denetçinin yargısına göre seçildiğinden, örneklem sonuçlarının evrene genellemesinin yapılması doğru değildir.

2.2.4. Örnekleme Teknikleri

Uygulama önerisinde örnekleme teknikleri hakkında çok fazla bilgi verilmemiş ve herhangi bir sınıflandırma yapılmamıştır. Öneride belirtilen iç denetimde kullanılan örnekleme tekniklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- *Rassal örnekleme:* Evrende yer alan her bir birimin seçilme şansının eşit olduğu örneklem yöntemidir.
- *Parasal birim örnekleme:* Finansal tabloda yer alan parasal yanlışlıkların tanımlanmasında kullanılan örnekleme yöntemidir.

- *Tabakalı örnekleme:* Evrende yer alan birimlerin alt gruplara ayrılarak, her bir alt gruptan rassal olarak örneklem seçiminin yapıldığı örnekleme yöntemidir.
- *Nitelik örnekleme:* Değerlendirilen evrenin özelliklerini belirlemede kullanılan örnekleme yöntemidir.
- *Değişken örnekleme:* Evrene ait özelliklerin parasal etkisinin belirlenmesinde kullanılan örnekleme yöntemidir.
- *Yargısal örnekleme:* Denetçinin yargısına dayanarak örneklem seçimini yaptığı örnekleme yöntemi olup, var olduğu düşünülen bir durumun doğrulanması için kullanılır.
- *Keşif örnekleme:* Yoğun bir inceleme gerektiren veya olmuş bir hatanın kanıtı ortaya koymak için kullanılan örnekleme yöntemidir.

Yukarıda sayılan örnekleme tekniklerinden “yargısal örnekleme” olasılık teorisine dayanmayan başka bir ifadeyle istatistiksel olmayan bir tekniktir. Diğer tekniklerin hepsi olasılık teorisine dayanan istatistiksel örnekleme teknikleri arasında yer almaktadır.

3. Türkiye’de Kamu Sektöründe İç Denetim ve Örnekleme

Türkiye’de kamu mali sistemindeki eksiklikler dolayısıyla sisteme yapılan eleştiriler sonucunda, 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu yerini 24.12.2003 tarihli ve 25326 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na bırakmıştır. 5018 sayılı Kanun

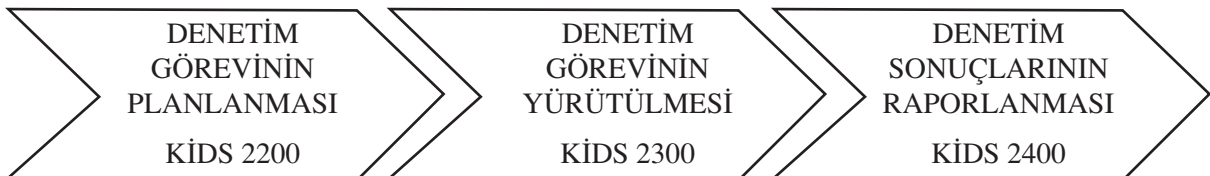
ile getirilen yeniliklerden biri de iç denetim kavramıdır.

5018 sayılı Kanun’un 63. maddesinde, “İç denetim, kamu idaresinin çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir.” olarak tanımlanmıştır. Aşağıdaki başlıklarda çalışma konusuyla ilgili iç denetim süreci ve örnekleme konularına temel noktalarıyla değinilecektir.

3.1. Kamuda İç Denetim Süreci

5018 sayılı Kanununun 55. maddesinde “iç denetime ilişkin standartlar ve yöntemler İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından belirlenir, geliştirilir ve uyumlaştırılır.” denilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de kamu iç denetimine ilişkin standartlar ve yöntemler İç Denetim Koordinasyon Kurulu (İDKK) tarafından belirlenmektedir. İDKK söz konusu standartları hazırlarken uluslararası uygulamaları da referans almaktadır. Kamu İç Denetim Standartları hazırlanırken, IIA tarafından hazırlanan ve yayınlanan standartlar baz alınmıştır. Ayrıca İDKK’nun bir görevi de kamu idarelerine rehberlik hizmeti vermektir. Bu kapsamda İDKK tarafından kamu iç denetçilerine yönelik “Kamu İç Denetim Rehberi” hazırlanmıştır.

Aşağıdaki şekilde de görüleceği üzere denetim görevi esas olarak üç ana Kamu İç Denetim Standart (KİDS) grubu tarafından düzenlenmiş olup, bu temel denetim aşamaları aşağıdaki gibi belirlenmiştir (2013:43):

Şekil 2: İç Denetimin Temel Aşamaları

Denetim görevinin bu temel aşamalarında gerçekleştirilen faaliyetleri ise detaylı olarak aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- Denetim görevlerinin planlanması
  - o Görevlendirme
  - o Tarafsızlık ve gizlilik belgesinin hazırlanması
  - o Denetlenen birime bildirim
  - o Ön çalışma
- Denetim görevinin yürütülmesi
  - o Denetim testlerinin uygulanması
- Denetim sonuçlarının raporlanması
  - o Bulguların resmi olarak paylaşılması
  - o Kapanış toplantısı yapılması
  - o Denetim raporunda yer alacak bulgulara karar verilmesi
  - o Denetim görüşünün oluşturulması
  - o Denetim raporunun hazırlanması

Genel olarak özel sektördeki iç denetim sürecinde olduğu gibi Kamu iç denetiminde de örneklem uygulaması denetim görevinin planlaması aşamasında çalışma planına dâhil edilmektedir.

Örneklem konusu, bu safhalardan denetim testlerinin uygulanması aşamasında ele alınmaktadır. Önceki başlıklarda ifade edildiği üzere IIA tarafından, hazırlanan örneklemle ilgili uygulama önerisinde, denetimin planlanması aşamasında hazırlanan 2240-1 Görev İş Programına da atıfta bulunulmuştur. Kamu iç denetiminde de örneklem uygulaması denetim görevinin planlaması aşamasında saha çalışmasında uygulanacak testler belirlenirken belirlenmekte ve çalışma planına dâhil edilmektedir.

Aşağıdaki başlıklarda kamu iç denetimindeki denetim süreci aşamaları örnekleme uygulamasıyla ilişkili olan boyutlarıyla kısaca açıklanacaktır.

3.1.1. Denetim Görevlerinin Planlanması ve Örnekleme

Kamu sektöründe iç denetim uygulaması ilk olarak, planlamayla başlamaktadır. Buna göre, 3 yıllık denetim planları çerçevesinde hazırlanan yıllık programlara alınan denetim faaliyetleri İç Denetim Birim Başkanı tarafından bir görevlendirme yazısıyla iç denetçilere bildirilmektedir. İlgili denetçi tarafsızlık ve gizlilik belgesini düzenleyerek denetim dosyasına koymakta ve üstlenilen denetim görevleri denetlenecek birimlere, birim yönetimi tarafından bir yazı ile bildirilmektedir (Kamu İç Denetim Rehberi, 2013:42-48).

Denetim gözetim sorumlusu tarafından denetim süre planı formu hazırlanmakta ve görevlendirilen iç denetçi denetleme alanını daha iyi tanımak için ön çalışmalara başlamaktadır.

Ön çalışma kapsamında denetimi yapılacak süreci tanımaya yönelik birim yöneticileri ve çalışanlar ile görüşmeler yapılmaktadır. Elde edilen bilgiler ışığında denetim amaçları belirlenmekte ve denetim süreci ile ilgili olarak genel paylaşımların yapıldığı denetlenen birimle açılış toplantısı yapılmaktadır. Daha sonra çalışma planının oluşturulmasına yönelik olarak denetim sürecine ilişkin iş akış şemaları oluşturulmakta, sürecin işleyişine ilişkin Bilgi Toplama Formu oluşturulmakta ve süreç Kamu İç Kontrol Standartları açısından değerlendirilmektedir.

Yapılan tüm bu çalışma ve değerlendirmeler sonrasında “Çalışma Planı” ve bu planın eki “Risk Kontrol Matrisi” ile “Görev İş Programı” hazırlanmakta, bu planının iç denetim birim yöneticisi tarafından onaylanmasıyla denetimin planlama aşaması tamamlanmaktadır. Bu açıklamalar dâhilinde Kamu İç Denetim Rehberi’nde öngörülen şekilde oluşturulmuş örnek bir “Risk Kontrol Matrisi” aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Risk Kontrol Matrisi

SÜREÇ	İLGİLİ BİRİM	RİSK	KONTROL FAALİYETİ	TEST	RİSK DÜZEYİ
A Birimi Taşınır İşlem Süreci Denetimi	A Birimi	Envanter bilgilerinin doğru ve güvenilir olmaması riski	Her mal giriş çıkışında taşınır işlem fişi düzenlenmektedir.	Malların fiziki sayımı	13
.....	.....				

Bu tabloda yer alan risk düzeyi, aşağıdaki Etki Olasılık Değerlendirme Tablosuna göre iç denetçi tarafından verilen etki ve olasılık puanları esas alınarak belirlenir.

Tablo 2. Etki Olasılık Değerlendirme Tablosu

	OLASILIK	ETKİ
ÇOK YÜKSEK (5)	Riskin gerçekleşmesi yönünde çok ciddi emareler bulunmaktadır. Benzer olaylarla çok sık karşılaşılmaktadır.	Can kaybı, çok büyük miktarda mali kayıplar, ciddi sosyal sorunlar, faaliyetin uzun süre yürütülememesi, kurumsal itibarın ciddi şekilde sarsılması vb.
YÜKSEK (4)	Riskin gerçekleşmesi yönünde ciddi emareler bulunmaktadır. Benzer olaylarla sık karşılaşılmaktadır.	Kişilerin ciddi yaralanmaları veya sakatlanmaları, büyük miktarda mali kayıplar kurumsal itibar kaybı, faaliyetin kısmen sekteye uğraması, sosyal rahatsızlıklar vb.
ORTA (3)	Riskin gerçekleşmesi yönünde bazı emareler bulunmaktadır. Benzer olaylarla ara sıra karşılaşılmaktadır.	Mali kayıplar, faaliyetin bir kısmının belli süreyle yürütülememesi
DÜŞÜK (2)	Riskin gerçekleşmesi yönünde hiçbir emare bulunmamaktadır. Benzer olaylarla nadiren karşılaşılmaktadır.	Düşük tutarlı mali kayıplar, faaliyetin sürdürülmesinde basit sorunların yaşanması vb.
ÇOK DÜŞÜK (1)	Riskin gerçekleşmesi yönünde hiçbir emare bulunmamaktadır. Geçmişte benzer bir olayla karşılaşılmamıştır.	Çok düşük tutarlı mali kayıplar, faaliyet yürüten kişilerin basit sorunlar yaşaması vb.

Kaynak : Kamu İç Denetim Rehberi, 2013: 113

Yukarıdaki tabloya göre etki ve olasılık riski belirlendikten sonra aşağıdaki tablo yardımı ile denetim testinin risk puanı ve düzeyi belirlenir. Burada etki puanı ile olasılık puanının kesiştiği yer risk puanıdır.

Tablo 3. Risk Analizi Modeli

RİSK ANALİZ MODELİ	ETKİ					
		Çok Düşük (1)	Düşük (2)	Orta (3)	Yüksek (4)	Çok Yüksek (5)
OLASILIK	Çok Düşük (1)	1	3	6	10	15
	Düşük (2)	2	5	9	14	19
	Orta (3)	4	8	13	18	22
	Yüksek (4)	7	12	17	21	24
	Çok Yüksek (5)	11	16	20	23	25

Kaynak : Kamu İç Denetim Rehberi, 2013: 100

Bu tabloda verilen puanların dağılımına göre iç denetçi risk düzeylerini;

1-9 puan arası: Düşük riskli

10-18 puan arası: Orta riskli

19-25 puan arası: Yüksek riskli olarak kabul eder.

Belirlenen bu risk düzeyi, iç denetçinin uygulayacağı test esnasında örneklem büyüklüğünü belirlerken göz önüne alması gereken önemli bir unsurdur. Risk puanı arttıkça örneklem büyüklüğünün de artması gerekir.

3.2. Denetim Görevinin Yürütülmesi ve Sonuçların Raporlanmasında Örneklem

Kamu İç Denetim Rehberinde (2013:62) örneklem ile ilgili olarak; “Yeterli kanıt elde edilmesi için işlemlerin tamamının incelenmesine gerek yoktur. İç denetçi uygun örneklem yöntemleri uygulayarak yeterli ve uygun kanıtı kısa zamanda ve düşük maliyetle elde edebilir.” denilmektedir.

İç denetim faaliyetlerine başlamadan önce yapılan denetim evreninin belirlenmesi ve bu evrende yer alan her bir unsur için makro risk değerlendirmesinin yapılması denetim testlerinin uygulanması aşamasında iç denetçinin izleyeceği yolu

büyük ölçüde çizmektedir. Çok yüksek bir riskli alanın denetimi sırasında uygulanan testler ve bunların sayısı ile düşük riskli bir alanın denetimi sırasında uygulanan testler ve bunların sayısı birbirinden farklı olacaktır.

Yine aynı rehberde örnekleme aşamaları aşağıdaki gibi belirlenmiştir,

- Örneklemin planlanması
- Örneklemin seçimi ve incelenmesi
  - o Ana kütlelerin ve örnek biriminin belirlenmesi
  - o Örnekleme yönteminin belirlenmesi
  - o Örneklem büyüklüğünün belirlenmesi
  - o Örneklerin seçimi ve incelenmesi
- Örnekleme sonuçlarının değerlendirilmesi

5018 sayılı Kanunda yapılan iç kontrol ve iç denetim tanımlarından örnekleme ile ilgili olarak çıkarılabilecek bir sonuç, iç denetim birimlerinin aslında kontrol testleri yaptığıdır. Bu bağlamda iç denetim bağlı bulunan kamu kuruluşunun iç kontrol süreçlerinin etkinliğini ortaya çıkarmak suretiyle test ederek değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde yukarıda belirtilen örnekleme aşamaları Kamu İç Denetim Rehberinde belirlenen esaslar dâhilinde ele alınacaktır.

3.2.1. Örneklemin Planlanması

Örneklem, testlerin belirlenmesi sırasında planlanmalı ve dolayısıyla çalışma planında yer almalıdır. Denetim testleri uygulanırken ana kütle özellikleri farklılık gösterirse bu durumda örneklem yeniden belirlenebilir.

3.2.2. Örneklemin Seçimi

Örneklem adı verilen ve ana kütle özelliklerini temsil ettiği düşünülen alt grubun seçiminde başlangıç noktası “ana kütle” doğru bir şekilde net olarak tanımlanmalıdır.

3.2.2.1. Ana Kütle ve Örneklemin Belirlenmesi

Ana kütle denetçinin hakkında bir sonuca ulaşmayı istediği verilerin veya sürecin tamamıdır. Örneklem ana kütle içinden belirli yöntemlerle seçilir ve ana kütle içinde yer alan test edilecek her bir unsur örneklem birimidir. Dolayısıyla denetçinin ana kütle ve bununla birlikte örnekleme birimini de belirlemesi gerekir.

Ödeme emri belgeleri, vevne alındıları veya muhasebe işlem fişleri birer ana kütle ve her biri de örnekleme birimidir.

Ana kütle seçilirken denetim amacı ve bu amaca ulaşmak için kullanacağı denetim testleri göz önüne bulundurulmalıdır. İç denetçinin ana kütle homojen tabakalara ayırarak incelemesi her bir tabaka içindeki değişkenliği azaltacak dolayısıyla örneklem büyüklüğü azalacaktır.

Örneğin bir üniversitedeki öğrenci burs işlemlerine yönelik uygulanacak 2014 yılında verilen bursların belirlenen kriterlere uygun olarak verilir verilmeyeceği test edilecekse, bu durumda burs verilen

her öğrencinin burs başvuru evrakları ana kütle ve her bir başvuru evrakı da örnekleme birimi olacaktır. Burada iç denetçi burs işlemlerini yemek burs işlemleri, Kredi ve Yurtlar Kurumu burs işlemleri ve diğer burs işlemleri olarak tabakalara da ayırabilir.

3.2.2.2. Örnekleme Yönteminin Belirlenmesi

Denetçi belirlediği ana kütlede yeterli sayıda örnekleme belirleyebilmesi için bazı yöntemlerden yararlanır. Bu yöntemler istatistik ve istatistik olmayan örnekleme yöntemleridir. Kullanılan örnekleme yönteminin çalışma kâğıdında belirtmesi gerekir.

İstatistik Olmayan Örnekleme Yöntemi, Ana kütlede yer alan tüm örnek birimlerine eşit şansın tanınmadan sadece iç denetçinin yargısına bağlı olarak örneklemin belirlenmesidir.

İstatistik Örnekleme Yöntemi, Kamu İç Denetim Rehberinde istatistik örnekleme, her bir örneğin seçilme şansının eşit olduğu, örnekleme büyüklüğü ve örnek seçiminin matematiksel teorilerin kullanılmasına dayalı olarak yapıldığı sonuçlarının ölçülebildiği bir yöntem olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar IIA tarafından çıkartılan 2320-3 Denetim Örnekleme Uygulama Rehberindeki açıklamalarla örtüşmektedir.

Kamu İç Denetim Rehberi’nde (2013:63) örneklem seçiminde iç denetçinin deneyimlerinin kullanılmasına olanak sağladığı için kontrollerin etkin bir şekilde çalışıp çalışmadığının belirlenmesine ilişkin yapılan testler için istatistik olmayan örnekleme daha uygun bir yaklaşım olarak belirtilmiştir.

3.2.3. Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi

İstatistik olmayan örneklemede örneklem büyüklüğü kontrol sıklığına göre belirlenebilmektedir. Asgari örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde kullanılabilecek şablon aşağıdaki tabloda verilmiştir;

Tablo 4. Asgari Örneklem Büyüklüğü Tablosu

KONTROL SIKLIĞI	ASGARI ÖRNEK BÜYÜKLÜĞÜ	
	RİSK DÜZEYİ	
	DÜŞÜK	YÜKSEK
Yılda bir	1	1
Aylık	2	3
Haftalık	5	8
Günlük	15	25
İşlem Bazında	25	40

Kaynak : Kamu İç Denetim Rehberi, 2013: 64

Bu tabloda verilen örneklem büyüklükleri asgari örneklem büyüklükleridir. Eğer iç denetçinin ön kontroller sırasında var olan kontrollerin yeterli olmadığına ilişkin bir şüphesi varsa ki bu durumda iç denetçi tarafından belirlenen risk puanları yüksektir bu durumda örneklem büyüklüğü artırılmalıdır.

Aşağıdaki durumların varlığı halinde örneklem büyüklüğünün yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir (Kamu İç Denetim Rehberi, 2013:65);

- Kontrollerin daha önce fark edilmeyen önemli hataları engellediği tespit edilmişse, örneklem büyüklüğü artırılabilir.
- Kontrollerin iyi çalışmamasından kaynaklanacak eksiklikler kabul edilebilir seviyedeysen örneklem büyüklüğü azaltılabilir.
- Kontrollerin işletilmesi ile ilgili ana kütlede kabul edilebilir hata sayısının üzerinde hatalar ile karşılaşmış ise örneklem büyüklüğü artırılır.
- Denetim görevi kritik hususları içeriyor ve sonuçlar önem arz ediyorsa daha fazla güvence

sağlamak amacıyla örneklem büyüklüğü artırılır.

- Kontrolün işletilmemesi nedeniyle ortaya çıkabilecek olumsuz etkilerde bir artış olması halinde örneklem büyüklüğü artırılır.
- Test konusu hususların başka bir test ile teyit edildiği durumlarda örneklem miktarı azaltılabilir.

Kamu İç Denetim Rehberinde, istatistiki örnekleme yönteminde örnekleme büyüklüğünün, işlem birimine, belirlenen tabakaya veya mali değerlere göre hesaplanabileceği belirtilmekte daha fazla ayrıntıya girilmemektedir. Denetimde örnekleme teorisinde, istatistiksel örnekleme yaklaşımıyla örneklem büyüklüğü belirlenirken, iç denetçinin iç kontrole gereğinden fazla güvenme riski, kabul edilebilir sapma, evrenin beklenen sapma oranı, evrenin büyüklüğü faktörleri belirlemesi gerekir (Kiracı 2009: 127). Bu faktörlere göre oluşturulan örneklem büyüklüğü tablosundan yararlanılarak kolay bir şekilde örneklem büyüklüğü belirlenebilir.

3.2.4. Örneklem Birimlerinin Seçimi ve İncelenmesi

Kamu İç Denetim Rehberi incelendiğinde örneklem birimlerinin seçiminde, iç denetçinin tamamen kendi kişisel yargısına dayalı olarak birimleri seçtiği istatistikî olmayan örneklem yönteminden ilk olarak bahsedildikten sonra aşağıdaki tekniklere göre de birim seçebileceği vurgulanmıştır;

- *Tesadüfi olarak seçimle çok miktardaki sayının peş peşe sıralanmasına dayalı seçim:* Her ana kütle birimine bir numara verilir. Ana kütle sayısı ile sınırlı olmak koşuluyla örneklem büyüklüğü kadar rassal sayı belirlenir. Üretilen rassal sayılara karşılık gelen örneklem birimi incelenir.
- *Baş harflere göre seçim:* Ana kütle bürümleri konularının baş harflerine göre sıralanır ve örnekler her harf kullanılarak seçilir.
- *Örnekleme girecek birimlerin numaraları arasındaki aralığın sabit tutulmasına dayalı sistematik seçim:* Her ana kütle birimine bir numara verilir. Örneklem arasındaki sabit aralık ana kütle örneklem büyüklüğüne bölünmesi ile tespit edilir. İlk seçim sabit aralık dikkate alınarak rastgele yapılır ve diğer örneklerin belirlenmesinde sabit aralık dikkate alınır.
- *Belirli tarihleri taşıyan örnek birimlerinin seçilmesi:* Her ana kütle birimi ilgili oldukları tarihlere göre sıralanır ve iç denetçi tarafından belirlenene tarihlerle ilişkili örneklem sayısı kadar birim seçilir.
- *İşlem türlerine göre seçim:* Her ana kütle biriminin hangi işlemin parçası olduğu belirlenir ve söz konusu işlemler göz önüne alınarak örneklem büyüklüğü kadar örnek seçilir.
- *Bilgisayarla seçim:* Her ana kütle birimine bir numara verilir. Bilgisayar tarafından ana

kütle sayısı ile sınırlı olmak koşulu ile örneklem büyüklüğü kadar rassal sayı üretilir ve üretilen rassal sayılara karşılık gelen örneklem birimleri incelenir.

Bu sayılan örneklem teknikleri örneklem teorisindeki istatistikî örneklem yöntemleri içindeki basit tesadüfi örneklem, tabakalara göre örneklem, kümelere göre örneklem ve sistematik örneklem teknikleri ve bunlardan türetilen tekniklerdir. Kamu İç Denetim Rehberinde örneklem yöntemleri olarak adı geçen bu yöntemler çok fazla detaya inilmeden kısaca açıklanarak verilmiştir. Ayrıca belirtilen örneklem yöntemlerinin IIA tarafından çıkartılan uygulama önerisinde verilen örneklem yöntemlerinden farklı olduğu da tespit edilmiştir.

3.4. Örneklem Sonuçlarının Değerlendirilmesi

İstatistiksel veya istatistiksel olmayan yöntemle seçilen her örneklem birimine uygun olan denetim prosedürleri uygulanır. Eğer hata tespit edilmişse öncelikle bunların gerçekten var olup olmadığı incelenir ve hatanın niteliği, sebebi ve denetimin diğer aşamaları üzerindeki olası etkileri değerlendirilir.

İç denetçi örneklem sonuçlarını ana kütleyle genellemek için örnekleme seçmekte kullandığı yönteme uygun bir tahmin yöntemi kullanmalıdır.

- Eğer örneklem birimleri istatistikî yöntemle seçilmişse bulunan sonuçlar ana kütleyle genellenebilir.
- Eğer örneklem birimleri istatistikî olmayan yöntemle seçilmişse bu durumda örneklem ana kütleyle tam olarak temsil etmediğinden, örneklem sonuçlarının ana kütleyle genellenmemesi gerekir. Bu yönteme göre belirlenen örnekler ana kütleyle temsil etme özelliğinden ziyade bilgi sağlama ya da değerlendirme yapma amacı taşır.

Kamu İç Denetim Rehberi'ndeki bu açıklamalar örnekleme teorisindeki açıklamalarla örtüşmektedir. Fakat istatistikî örnekleme yöntemlerinin kullanılması halinde elde edilen sonuçların ana kütleye nasıl genelleneceği konusunda iç denetçilere yol gösteren yeterli açıklamanın bulunmadığı tespit edilmiştir.

Rehber'e göre örnekleme birimlerine uygulanan testler sonucunda iç denetçi olumlu, olumsuz bir sonuca ulaşabilir veya herhangi bir sonuca ulaşamaz. İç denetçinin herhangi bir sonuca ulaşmamasının ise iki nedeni vardır. Bunlar;

- Örneklem büyüklüğü yetersizdir.
- Bilgi veya kanıt erişimde sınırlama söz konusudur.

İlk durumda örneklem sayısı artırılarak test tekrarlanır. İkinci durumda üst yönetim söz konusu kısıtlama hakkında bilgilendirilir ve kısıtlama devam ederse bu durum çalışma kâğıtlarında belirtilir.

4. Kamu Sektöründe Satın Alma Sürecinin İç Denetiminde Örnekleme Uygulaması

5018 sayılı Kanun kapsamında kamu idarelerinde oluşturulan iç denetim birimleri, söz konusu idarelere tahsis edilmiş kaynakların ekonomik, etkili ve verimli kullanılmasına yönelik çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek amacıyla oluşturulmuş en önemli yapılardan biridir. Bu çalışmada anılan Kanun kapsamında faaliyet gösteren bir kamu kurumunda iç denetim birimi tarafından gerçekleştirilen bir denetim süreci ve süreçte örneklem konusu ele alınmıştır.

4.1. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan örnek olay araştırması kullanılmıştır. Örnek olay araştırması, özellikle olgu ile olguyu oluşturan durumlar arasındaki sınırların çok net olmadığı durumda, olguyu içinde bulunduğu gerçek ko-

şullarda inceleyen deneysel sorgulama yöntemidir (Yin, 1994:13). Bu yöntem “nasıl” ve “niçin” sorularının cevaplarını arayan güncel olaylarla ilgili araştırmalardır. Örnek olay araştırması; güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemidir (Yin, 1984:13).

Çalışmada veriler gözlem, görüşme ve döküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Yerli literatürde kamu iç denetiminde örnekleme çalışmalarının ne şekilde yapıldığına dair bir çalışma olmamasından dolayı daha detaylı bilgi elde edebilmek amacıyla örnek olay araştırması kullanılmıştır.

4.2. Satın Alma Sürecinin Denetimine Yönelik Örnekleme Uygulaması

Bu çalışmada 5018 sayılı Kanun kapsamındaki bir kamu idaresinin iç denetim biriminde denetim testlerinin yürütülmesi sırasında örnekleme çalışmalarının nasıl yapıldığı örnek olay araştırması ile belirlenmeye çalışılmıştır. Veriler, iç denetim birim başkanı ve iç denetçiler ile görüşülerek ve belge inceleme yoluyla elde edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı kamu idaresi adının açıklanması istemediğinden bu bilgi verilmemiştir.

Çalışma kapsamında, 2014 yılında uygulamaya konulan Kamu İç Denetim Yazılımı (İçDen) Otomasyon programı üzerinden 2015 yılında gerçekleştirilen ilgili kamu kurumundaki “Doğrudan Temin Yoluyla Satın Alımlara” yönelik bir iç denetim faaliyeti süreci Kamu İç Denetim Rehberi (Versiyon 1.0) dikkate alınarak incelenecektir.

4.2.1. İç Denetim Süreci ve Kanıt Toplama

Denetimin kapsamı; 2014 Yılında 4734 sayılı Kamu İhale Kanununun 22/d maddesine göre Doğrudan Temin Usulü ile yapılan mal ve hizmet

alımları ile yapım işleri olarak belirlenmiştir. Doğrudan temin usulü ile yapılan alımlar sürecinin denetim amaçları ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Doğrudan temin usulü ile yapılan alımların, 4734 sayılı Kanun, ilgili ihale yönetmelikleri ve kamu ihale tebliğlerine uygun olarak yapıp yapılmadığının tespiti.
- Alımı yapılan mal ve malzemelerin korunup korunmadığının tespiti.

Denetim ana kütesi (evreni) 01.01.2014-31.12.2014 tarihleri arasında, 4734 sayılı Kamu İhale Kanununun 22/d maddesinde yer alan doğrudan temin usulü ile yapılan denetlenen birimdeki

“197 adet mal ve hizmet alımları ile yapım işleridir”.

Denetim amaçlarına uygun olarak doğrudan temin usulü ile yapılan alımlara ilişkin iç denetçi tarafından yapılan ön çalışma sonucu, söz konusu denetim amacına ilişkin süreçler, bu süreçlerde ortaya çıkabilecek riskler ve bu risklerle ilgili var olan kontroller belirlenmiştir. İç denetçi tarafından yapılan ön çalışma esnasında belirlenen bu risklerin düzeyinin belirlenebilmesi amacıyla *iç denetçi yargısına* bağlı olarak etki olasılık puanları verilerek risk puanları tespit edilmiştir.

Aşağıdaki tablo 5’de iç denetçi tarafından oluşturulan risk kontrol matrisi verilmiştir.

Tablo 5. Risk Kontrol Matrisi

Risk (R)	Kontrol(K)	Test (T)	Etki	Olasılık	Risk
R1 - İhtiyaç dışı alım yapılması riski.	R1-K1 - Alım taleplerinin üst yönetim tarafından değerlendirilmesi.	R1-K1-T1 - Alım taleplerinin değerlendirilmesi yönteminin test edilmesi.	4	3	18
R1 - İhtiyaç dışı alım yapılması riski.	R1-K2 - Alım taleplerine ilişkin mevcut malzemelerin sorgulanması.	R1-K2-T1 - Mal alımlarından önce, malın taşınır ambarında mevcut olup olmadığının sorgulanıp sorgulanmadığının test edilmesi.	4	3	18
R1 - İhtiyaç dışı alım yapılması riski.	R1-K3 - Alım taleplerinin uygun yönetim kademelerince yapılması.	R1-K3-T1 - Alım taleplerinin yetkili merciler tarafından yapıp yapılmadığının test edilmesi.	4	3	18
R1 - İhtiyaç dışı alım yapılması riski.	R1-K4 - İhtiyaca uygun alım için teknik şartname hazırlanması ya da yapım işlerine keşif çıkarılması.	R1-K4-T1 - Teknik şartname ve keşif düzenlenen hallerde, bunları yapanlar için resmi bir görevlendirme yapıp yapılmadığının test edilmesi.	4	3	18
R1 - İhtiyaç dışı alım yapılması riski.	R1-K4 - İhtiyaca uygun alım için teknik şartname hazırlanması ya da yapım işlerine keşif çıkarılması.	R1-K4-T2 - Teknik şartname ve keşiflerin işin uzmanları tarafından yapıp yapılmadığının test edilmesi.	4	3	18
R2 - Piyasa rayicinden çok yüksek fiyatlardan alım yapılması riski.	R2-K1 - Piyasa fiyat araştırması yapmak üzere görevlendirme yapılıyor olması.	R2-K1-T1 - Piyasa fiyat araştırması görevlendirmelerinin varlığının test edilmesi.	4	2	14
R2 - Piyasa rayicinden çok yüksek fiyatlardan alım yapılması riski.	R2-K1 - Piyasa fiyat araştırması yapmak üzere görevlendirme yapılıyor olması.	R2-K1-T2 - Belgelerin piyasa fiyat araştırması görevlendirmelerine uygunluğunun test edilmesi.	4	2	14
R2 - Piyasa rayicinden çok yüksek fiyatlardan alım yapılması riski.	R2-K1 - Piyasa fiyat araştırması yapmak üzere görevlendirme yapılıyor olması.	R2-K1-T3 - Piyasa fiyat araştırması yapmak üzere görevlendirilenlerin sayısının test edilmesi.	4	2	14

R2 - Piyasa rayicinden çok yüksek fiyatlardan alım yapılması riski.	R2-K2 - Firmaların tekliflerinin belgelenmesi.	R2-K2-T1 - Piyasa fiyat araştırma tutanağı dayanağı belgelerin varlığının test edilmesi.	4	2	14
R2 - Piyasa rayicinden çok yüksek fiyatlardan alım yapılması riski.	R2-K2 - Firmaların tekliflerinin belgelenmesi.	R2-K2-T2 - Piyasa fiyat araştırması tutanağında yer alan tutarların dayanağı tekliflere uyumunun test edilmesi.	4	2	14
R2 - Piyasa rayicinden çok yüksek fiyatlardan alım yapılması riski.	R2-K3 - Firmalardan teklif alınması.	R2-K3-T1 - Teklif alınan firma sayılarının test edilmesi.	4	2	14
R2 - Piyasa rayicinden çok yüksek fiyatlardan alım yapılması riski.	R2-K3 - Firmalardan teklif alınması.	R2-K3-T2 - Yapılan piyasa fiyat araştırmalarının yeterli olup olmadığının birim içi alımlar bazında test edilmesi.	4	2	14
R2 - Piyasa rayicinden çok yüksek fiyatlardan alım yapılması riski.	R2-K3 - Firmalardan teklif alınması.	R2-K3-T3 - Yapılan piyasa fiyat araştırmalarının yeterli olup olmadığının birim dışı alımlarla test edilmesi.	4	2	14
R3 - Alımların anlık ihtiyaçlara göre yapılması riski.	R3-K1 - Alım taleplerinin Fakülte yönetimine yazılı olarak bildirilmesi ve bunların üst yönetim tarafından değerlendirilmesi.	R3-K1-T1 - Alımı yapıldıktan sonra ilgili belgelerin düzenlenip düzenlenmediğinin test edilmesi.	3	2	9
R3 - Alımların anlık ihtiyaçlara göre yapılması riski.	R3-K1 - Alım taleplerinin Fakülte yönetimine yazılı olarak bildirilmesi ve bunların üst yönetim tarafından değerlendirilmesi.	R3-K1-T2 - Alım makul dönemli planlamalarla alınıp alınmadığının test edilmesi.	3	2	9
R3 - Alımların anlık ihtiyaçlara göre yapılması riski.	R3-K1 - Alım taleplerinin Fakülte yönetimine yazılı olarak bildirilmesi ve bunların üst yönetim tarafından değerlendirilmesi.	R3-K1-T3 - Parasal limitlere uyumun test edilmesi.	3	2	9
R4 - Kurumsal olarak karşılaşılabilecek yasal ve itibari riskler.	R4-K1 - Yasaklılık teyidinin sözlü olarak yapılması.	R4-K1-T1 - Yasaklılık teyidinin yapıp yapılmadığının test edilmesi.	5	2	19
R4 - Kurumsal olarak karşılaşılabilecek yasal ve itibari riskler.	R4-K2 - Doğrudan temin kayıt bildirimlerinin yapılması.	R4-K2-T1 - Doğrudan temin kayıt bildirimlerinin tam olarak yapıp yapılmadığının test edilmesi.	5	2	19
R5 - Alımı yapılan varlıkların istenilen nitelikte olmaması riski.	R5-K1 - Muayene ve Kabul Komisyonu Raporu düzenleniyor olması.	R5-K1-T1 - Muayene ve Kabul Komisyonlarının oluşumunun test edilmesi.	4	1	10
R5 - Alımı yapılan varlıkların istenilen nitelikte olmaması riski.	R5-K1 - Muayene ve Kabul Komisyonu Raporu düzenleniyor olması.	R5-K1-T2 - Muayene ve Kabul Komisyonlarının oluşumunun test edilmesi.	4	1	10
R6 - Varlıkların korunamaması riski.	R6-K1 - Taşınır ambar kayıtlarının yapılması.	R6-K1-T1 - Taşınır Geçici Alındısı düzenlenip düzenlenmediğinin test edilmesi.	4	1	10
R6 - Varlıkların korunamaması riski.	R6-K1 - Taşınır ambar kayıtlarının yapılması.	R6-K1-T2 - Taşınır İşlem Fişinin taşınırın teslim eden tarafından imza edilip edilmediğinin test edilmesi.	4	1	10
R6 - Varlıkların korunamaması riski.	R6-K1 - Taşınır ambar kayıtlarının yapılması.	R6-K1-T3 - Taşınırın teslim alınması ve muhafazasındaki usulün test edilmesi.	4	1	10

Tablo 5’de görüleceği üzere doğrudan temin usulü ile yapılan alımlara ilişkin 6 adet risk, bu risklerle ilgili var olan kontroller ve uygulanacak testler ile risk puanları iç denetçi tarafından belirlenmiştir.

Süreçte yer alan riskler, bu risklerle ilgili kontroller ve bu kontrollerin test edilmesi ile ilgili yapılacak testler bu şekilde belirlendikten sonra, iç denetçi yapılacak her bir test için test kayıtlarını hazırlamakta ve yapılan her bir işlem testlere ilişkin çalışma kâğıtlarına kaydedilmektedir. Testlerin yapılması esnasında iç denetçi örnekleme uygulamasından yararlanmaktadır.

Doğrudan temin usulü ile yapılan alımlar sürecinde yer alan “*alım taleplerinin üst yönetim tarafından değerlendirilip değerlendirilmemesine (R1-K1-T1)*” ilişkin olarak yapılan kontrol testinde iç denetçi örnekleme aşağıdaki gibi bir yol izlemiştir:

- Öncelikle ana kütle sayısını belirlemek amacıyla 2014 yılında yapılan tüm alımları *fatura* tarihi sırasına göre listelemiştir. Toplamda 197 adet alım dosyası (iş) olduğu görülmüştür.
- Kamu İç Denetim Rehberinde verilen asgari örneklem büyüklüğü tablosu kullanılarak iç denetçi, örnekleme girecek birim sayısını belirlemiştir. Buna göre,

- o İstatistiksel olmayan örnekleme yaklaşımı tercih edilmiştir. İç denetçi geçmiş yıllardaki tecrübesini kullanarak ve Tablo 4’te belirtilen asgari örneklem büyüklüklerini de dikkate alarak 197 adet alım dosyasından 28 adet dosyanın incelenmesinin yeterli olacağı kanaatine varmıştır.

- Bu 28 adet birim, Kamu İç Denetim Rehberinde verilen sistematik örnekleme yoluyla aşağıdaki gibi seçilmiştir.

- o Ana kütle sayısı: P (197)

- o Örneklem sayısı: o (28)

- o Örneklem Aralığı:
 $s=P/o (197/28)=7,0537$

- o Seçilen ilk örnek (1- s arası)= t. Sıradaki (iç denetçi 1. Sıradakini seçti)

- o Diğer seçilecek örnekler= t+s, t+2s...= 1, 8, 15, 22, ...190. Birim bu şekilde toplam 28 adet alım dosyası seçmiş oldu.

- Örneklem yapılan diğer tüm testlerde de örneklem bu şekilde belirlenmiştir.

Süreçte belirlenen diğer risklere ve testlere ilişkin örneklem bilgileri ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 6. Testlerde Kullanılan Anakütle ve Örneklem Sayılarına İlişkin Bilgiler

TEST KODU	ANA KÜTLE BÜYÜKLÜĞÜ	ÖRNEKLEM SAYISI	Aralık	Başlangıç
R1-K1-T1	197	28	7	1
R1-K2-T1	147	30	5	3
R1-K3-T1	78	26	3	1
R1-K4-T1	52	26	2	1
R1-K4-T2	52	26	2	1
R2-K1-T1	197	25	8	1
R2-K1-T2	197	25	8	1
R2-K1-T3	197	25	8	1
R2-K2-T1	197	25	8	1
R2-K2-T2	197	25	8	1
R2-K3-T1	197	25	8	1
R2-K3-T2	Örneklemenin maliyeti denetimin sağlayacağı faydadan yüksek olduğundan iç denetçi anakütleyle tespit edememiş bu nedenle yargısal olarak en çok kullanılabilir malzemelerden 37 adetini incelemiştir.			
R2-K3-T3				
R3-K1-T1	197	25	8	1
R3-K1-T2	Alımın, makul planlamayla alınıp alınmadığının tespiti amacıyla yapılan bu testte; benzer alıma konu olup birlikte alınabilecek nitelikteki malzemeler iç denetçi tarafından belirlenmiştir. Örneklem seçilmesi halinde bu nitelikteki alımların tespiti zor olduğundan iç denetçi örnekleme yapmamıştır.			
R3-K1-T3	197	25	8	1
R4-K1-T1	197	25	8	1
R4-K2-T1	Doğrudan temin kayıt bilgileri ayda bir yapıldığından 12 aylık bildirimlerin tamamı iç denetçi tarafından incelenmiştir.			
R5-K1-T1	Muayene ve kabul komisyonlarının oluşumuna yönelik yapılan bu testte ilgili komisyon oluşturulmadığı için örnekleme yapılamamıştır.			
R5-K1-T2	197	25	8	1
R6-K1-T1	197	25	8	1
R6-K1-T2	İç denetçi tarafından taşınır işlem fişlerinin tamamı denetlenmiştir.			
R6-K1-T3	Bu testte iç denetçi denetim tekniği olarak gözlem ve görüşme kullanmış, herhangi bir belge incelemesi yapmamıştır.			

Tabloda her bir test için örneklem büyüklüğü verilmiştir. Tablo 6. incelendiğinde R1-K2-T1, R1-K3-T1, R1-K4-T1 ve R1-K4-T2 testlerinde ana kütle sayısının 197’den farklı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni;

- R1-K2-T1 testinin sadece mal alımlarına yönelik olması
- R1-K3-T1 testinin sadece yazılı talebe istinaden alınan alımlara yönelik olması
- R1-K4-T1 ve R1-K4-T2 testlerinin ise sadece teknik şartname içeren alımlara yönelik olmasıdır.

Örneklem sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu da risk kontrol matrisinde yer alan risk puanlarına göre örneklem sayılarının belirlenmediğini göstermektedir. Bu durum ortaya çıkmasında, Kamu İç Denetim Rehberi’nde sadece düşük ve yüksek risk düzeyi örneklem büyüklüğünün belirlenmemiş olması önemli bir etken olmuştur. Örnek olay’da iç denetçi kendi yargısını kullanarak orta risk düzeyindeki kontroller için, bu tabloya bağlı kalarak bir örneklem büyüklüğü belirlemiştir.

Tablo 7. Saha Testine İlişkin Çalışma Kağıdı

DOĞRUDAN TEMİN USULÜ İLE YAPILAN ALIMLAR DENETİMİ (2015/1) TEST KAĞIDI	
Kodu:	R1-K1-T1
Tanımı:	Alım taleplerinin değerlendirilmesi yönteminin test edilmesi.
Örneklem Metodu (İstatistiki-İst.Olmayan):	İstatistiki Olmayan / Örneklemeye girecek birimlerin numaraları arasındaki aralığın sabit tutulmasına bağlı “sistemik” seçim.
Evren/Örneklem Büyüklüğü:	197 adet alım dosyası/28 adet
Sonuç:	Yapılan alımlara ilişkin alınan taleplerin alınması, muhafazası ve bu taleplerin değerlendirilmesine ilişkin yazılı prosedürlerin oluşturulmadığı tespit edilmiştir.
Olumlu/Olumsuz:	Olumsuz

4.3. Örneklem Uygulaması Sonuçları ve Değerlendirmesi

İç denetçi örneklem büyüklüğünü belirledikten sonra, ana kütle tarihin sırasına göre dizdiği faturalar aracılığıyla seçtiği örneklem birimleri üzerinden doğrudan alım işlerine yönelik kontrol testlerini yürütecektir.

Çalışmada örnek verilen R1-K1-T1, “*alım taleplerinin üst yönetim tarafından değerlendirilip değerlendirilmemesine*” yönelik kontrol testinde 197 adet alım dosyasından, 28 adet dosya incelenmiş ve bunların %61,11’nde doğrudan temin usulü ile yapılan alımların, resmi yollarla gelmeyen alım talepleri olmasına rağmen üst yönetim tarafından değerlendirildiği tespit edilmiştir. Bu duruma örneklem teorisinde sapma adı verilmektedir. Kamu iç denetim rehberinde bu sonuç “olumsuz sonuç” olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir denetim testi sonucu (kontrollere yönelik) R1 türündeki riske yönelik kontrollerin çalışmadığı ve uygunsuzlukların olduğunu göstermektedir.

Rehber, iç denetçiden içinde örneklem bilgilerini de içeren, yapılan bu teste ilişkin çalışma kağıdının oluşturulmasını istemektedir. Buna göre çalışma kağıdı aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

Elde edilen bu sonuç, istatistiksel olmayan örnekleme yaklaşımı baz alınarak elde edildiğinden ana kütleyle genellenmesi zordur. Bu sonucun ana kütleyle genellenmesi, doğrudan temin usulü ile yapılan alım işlerinde “alım taleplerinin üst yönetim tarafından değerlendirilmesi” kontrol prosedürünün uygulanmadığı/çalışmadığı anlamına gelmektedir. Kamu İç Denetim Rehberinde (2013:67) istatistiksel olmayan örnekleme yönteminde belirlenen örneklem grubunun ana kütleyle temsil kabiliyeti olmadığından elde edilen sonuçların “bilgi sağlamak ve konuyla ilgili değerlendirme yapmak” amacı taşıdığı belirtilmiştir. Ayrıca, ana kütleyle ilgili görüş verilmesi gereken denetimlerde iç denetçilerin istatistiksel yöntemi kullanması gerektiği ifade edilmiştir.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın sonucunda örnekleme uygulamasının, tüm dünyada geçerliliği kabul edilen iç denetim standartlarında ve kamu sektöründe iç denetimle ilgili düzenlemelerde, öncelikle bir “uygulama önerisi/rehber” özelliği taşıdığı belirlenmiştir. Ayrıca iç denetim alanındaki uluslararası standartlarda ve kamu sektöründeki iç denetimle ilgili düzenlemelerde örnekleme konusunun çok detaylı ele alınmamasının temel nedeninin konunun teknik detaylar içermesi olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’de 5018 sayılı kanunla kamu sektöründe modern bir iç denetim yaklaşımı getirilmiştir. Fakat kamuda iç denetim kavramının ve bu birimin işlevi hakkında farkındalığın tam olarak sağlanmadığı ve birçok idarede geleneksel teftiş ile karıştırıldığı bariz ortadadır. Dolayısıyla uluslararası düzeydeki konumuna henüz ulaşmamış bir iç denetimde, örnekleme gibi spesifik ve gerçekten uzmanlık gerektiren bir konunun tam olarak uygulamasının yapılması beklenmemelidir. Kamu iç denetimi alanında gerek standartlarda gerekse uygulamada örnekleme konusunun çok bakir olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, bu

çalışmanın kamu iç denetiminde örnekleme hakkında bir farkındalık oluşturacağı beklenmektedir.

İDKK tarafından yayınlanan “Kamu İç Denetim Rehberi” bu çalışma bağlamında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu rehber, büyük ölçüde İç Denetim Mesleki Uygulama Çerçevesi (UMUÇ) baz alınarak hazırlanmış olsa da, birebir tercüme özelliği de bulunmamaktadır.

Çalışmanın son bölümünde “Kamu’da Doğrudan Temin Usulü İle Yapılan Satın Alımlara Yönelik Kontrol Testleri” örnek olayı üzerinden iç denetçilerin “örnekleme” konusuyla ilgili bilgi ve birikimleriyle, kamu iç denetim rehberinin bu konuyla ilgili yeterliliği incelenmiştir. Bu örnek olay üzerinden şu önemli sonuçlara ulaşılmıştır:

- Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde Kamu İç Denetim Rehberi’nde yer verilen asgari örneklem büyüklüklerinin dikkate alınmaya çalışılmakla beraber, daha çok iç denetçinin *yargısının* ön planda tutulduğu,
- Kamu İç Denetim Rehberi’nde istatistiksel olmayan örnekleme yöntemlerinin ayrımının tam olarak yapılmadığı, (örnek olayda istatistiksel olmayan yaklaşıma göre örneklem büyüklüğünün belirlendiği, fakat birimlerin istatistiksel örnekleme tekniğiyle seçildiği karma bir yaklaşım uygulandığı görülmüştür)
- Rehber’de istatistiksel örnekleme yöntemlerinin kullanılması halinde elde edilen sonuçların ana kütleyle nasıl genelleneceği konusunda iç denetçilere yol gösteren yeterli açıklamaların bulunmadığı,
- Rehberin, örnekleme konusuna bakış açısının sadece “birim seçerken” kullanılan bir teknikten ibaret olduğu, örneklem büyüklüğünün belirlenmesi konusunda yeterli açıklamaların olmadığı

- Rehber’de istatistiki örnekleme kavramına görece olarak çok az yer verildiği, İstatistiki örnekleme yöntemleri hakkında bilgi sahibi olursa da yapılan görüşmelerde bu yöntemle ilgili tecrübeler kısıtlı olduğundan uygulamada tam anlamıyla kullanılmadığı,
- İçDen Otomasyon Sistemindeki uygulamada; evren, örneklem büyüklüğü ve örneklem yöntemine ilişkin bilgilerin, Rehber’de belirtilen şekilde *denetim planlanması aşamasındaki* modüller yerine, testlere ilişkin çalışma kağıtlarının oluşturulduğu “saha çalışması modülünde” yer verilecek şekilde tasarlandığı,

tespit edilmiştir. Bu itibarla, Kamu İç Denetim Rehberi’nin bu tespitler doğrultusunda revize edilmesi, söz konusu rehber ile “Kamu İç Denetim Yazılımı” arasındaki uyumun sağlanması ve ör-

nekleme konusunda Kamu’da iç denetim birimlerine eğitim faaliyetlerinin uygulamaya geçirilmesi önerilmektedir.

Son dönemlerde kamu sektöründe Kalite Güvence ve Geliştirme Programı, İçDen Sistemine Geçiş, Bilgi Teknolojileri Denetimi Rehberinin yayımlanması, Performans Denetimine Geçiş, Dış Değerlendirme çalışmaları gibi iç denetimin etkinliğini ve birim başkanlığının kurulması, denetim gözetim sorumlusu olgusuna işlevsellik kazandırılması gibi çalışan iç denetçilerin etkinliğini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan bu çalışmaların iç denetim uygulamalarına belirli bir kalite ve derinlik kazandıracağı düşünülmektedir. Böylece belirli bir düzeye gelecek olan kamu iç denetim uygulamalarında örnekleme gibi spesifik bir konuya iç denetçilerin, daha fazla hassasiyet göstermesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Bilge, Semih ve Murat Kiracı (2010), Kamu Sektöründe İç Denetim ve İç Denetimin Başarıyla Uygulanmasında Rol Oynayan Faktörler, Gazi Kitabevi, Kasım 2010

<http://www.icdenetim.adalet.gov.tr/tarihce/tarihce.html> Erişim Tarihi: 07/01/2015

İç Denetim Enstitüsü, <http://tide.org.tr>, Erişim Tarihi 01/09/2015

Kamu İç Denetim Rehberi, 2013, Versiyon 1.0., İç Denetim Koordinasyon Kurulu

Kiracı, Murat (2009), Uluslararası Denetim Standartlarına Göre Örnekleme, Ekim 2009, Detay Yayıncılık, Ankara

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü, <http://www.theiia.org>, Erişim Tarihi 15/06/2015

Yılandı, Münevver (2015), İç Denetim ve İç Kontrol Değerleme Rehberi, Detay Yayıncılık, Ankara, 2015, 3. Baskı

Yin, Robert K. (1981), "The Case Study Crisis: Some Answers". *Administrative*

Science Quarterly, Vol:26, ss:58-64

Yin, Robert K. (1994), *Case Study Research, Design And Methods*, Second Edition

ÖZ KAYNAKLAR: KURAMSAL YAPI VE TÜRKİYE MEVZUATINDA UYGULAMA DENEYİMİ

Yrd. Doç. Dr. İpek TÜRKER *

Makale Gönderim Tarihi : 10.11.2015 / Kabul Tarihi : 24.12.2015

ÖZ

İşletmeler; faaliyetlerinin finansmanını işletme içi ve işletme dışı kaynaklardan sağlar. Muhasebe teorisinde dış kaynaklar “borçlar”, iç kaynaklar ise “öz kaynaklar” olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada; işletmelerin varlıkları ile borçları arasındaki farktan oluşan öz kaynaklar incelenecektir. Öz kaynaklar aynı anlamda olmak üzere öz sermaye veya öz varlık kavramları ile de adlandırılır. Öz kaynak işletme sahip ve ortaklarının tahsis ettiği sermaye ve otofinansman yolu ile elde edilen sermaye eklerinden oluşur. Öz kaynaklar, işletme sahip ve ortaklarının işletmedeki haklarının toplam değeridir. Borç verenler için öz kaynaklar işletmenin finansal gücünün göstergesidir. Bu çalışmada, öz kaynakların yapısını oluşturan ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kar yedekleri, geçmiş yıllar karları, geçmiş yıllar zararları ve dönem net karı(zararı) incelenmiştir. İncelemede muhasebe ve finansal raporlama standartları ile Türk Ticaret Kanunu (TTK), Sermaye Piyasası Kanunu (SPK) ve Vergi Yasalarındaki düzenlemeler irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Öz varlık, öz kaynaklar, öz sermaye, sermaye yedekleri, kar yedekleri

EQUITY: CORPORATE STRUCTURE AND PRACTICAL EXPERIENCE IN TURKISH LEGISLATION

ABSTRACT

The entities provide the finance of their business activities from internal and external sources. It is described in accounting theory that external sources are as "debts" and internal are as "equity". In this case, it will be studied the differences between entity's assets and liabilities. The equity is named as net assets and resource having the same meaning. The equity includes capital reserves being allocated by business owner and its partners, and obtained by the way of autofinancing. The equity is the total value of trade rights of business owners and its partners in the entity. The equity for the lender is an indicator on the financial power of the entity. In this case, it has been studied the capital receipts, capital reserves, profit reserves, accumulated earnings, accumulated losses and period net income/loss that form the structure of the equity. In this study, it has been scrutinized the accounting and financial reporting standards, Turkish Commercial Code, Capital Market Law (CMB) and regulation in tax laws.

Keywords: net assets, resources, equity, capital reserves, profit reserves

* İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

1. GİRİŞ

İşletmeler faaliyetlerini sürdürebilmek ve yatırım yapabilmek için gereksinim duydukları kaynakları iki finansman türü ile karşılarlar. Birinci tür finansman kaynağını, uzun ve kısa vadeli finansman olarak kreditorlerden ve diğer işletmelerden sağlarken; ikinci tür finansman kaynağını yatırımcılardan başka bir deyişle işletmenin sahip ve ortaklarından sağlar¹. İç ve dış kaynaklar işletmenin sermaye yapısını oluşturur. Görüldüğü gibi, bir işletmenin sermaye yapısı bir şirketin faaliyetlerini finanse etmek için kullandığı borç ve öz kaynak karışımıdır². İşletmenin sahip ve ortaklarından sağlanan finansmana ilişkin olan ve varlıkları finanse etmekte kullanılan, bir başka deyişle işletme varlıkları üzerinde işletme sahiplerinin talep haklarını ifade eden kaynaklara “öz kaynaklar” denir³. Bu bağlamda kaynak, basit anlamda işletme sahiplerinin işletmeye yaptıkları yatırım miktarını gösterir⁴.

Öz kaynaklar, öz sermaye veya öz varlıklar kavramı ile de ifade edilmektedir⁵. Bu çalışmada “öz kaynak” yerine bazı durumlarda aynı anlamda olmak üzere öz sermaye ya da öz varlık kavramları kullanılacaktır. Bir işletme kuruluşta veya kuruluştan sonra, hukuki yapısına⁶ göre yeni ortaklar olarak veya pay senedi çıkarma yoluyla öz sermayesini artırabileceği gibi, elde edilmiş karlardan ayırdığı yedekleri ve dağıtılmayan karları, faali-

yetlerinin finansmanında kullanarak (oto-finansman yoluyla)da öz sermayesini güçlendirebilir⁷:

Öz kaynaklar (öz sermaye), hukuki yapıları ne olursa olsun yeni kurulan işletmeler için ilk fon kaynağını oluşturduğu gibi, mevcut işletmelerin borçlanarak kaynak bulmalarına olanak sağlar. Hiçbir işletme sermaye tabanına dayanmadan, sürekli olarak borçlanma yoluyla kaynak sağlayamaz. Öz sermaye ise, işletmeler açısından sürekli bir kaynak niteliğindedir⁸.

İşletmelerin temel finansal tablolarından biri olan bilanço; bir işletmenin belirli bir tarihte sahip olduğu varlıkları ve bu varlıklar üzerindeki hak sahiplerini gösterir. Başka bir deyişle bilanço, bir işletmenin belirli bir tarihte sahip olduğu değerlerin nasıl sağlandığını ve bu değerlerin nerelere yönlendirildiğini gösterir. Bilanço kavramı yerine “Finansal Durum Tablosu” kavramı da kullanılmaktadır. Bilanço tanımındaki “sahip olunan değerler ve nasıl yönlendirildiği” söylemi ile işletmenin sahip olduğu farklı nitelikteki nakit, mal, alacak, bina, makine, patent ve benzeri varlıklar tanımlanmaktadır. Bu varlıklar bilançoda “aktifler” başlığı altında gösterilirler. “Değerlerin nasıl sağlanacağı” söylemi ile işletmenin varlıkları üzerinde hak sahibi olan “işletmenin borçları” ve “öz sermaye” tanımlanmaktadır.

Bilanço düzenlenirken, bilançonun sol tarafında yer alan aktif tarafı oluşturan varlıklar ile sağ ta-

¹ F.N.Can ŞİMGA-MUĞAN, Nazlı HOŞAL-AKMAN, **Principles of Financial Accounting**, Fourth Edition, Gazi Kitapevi, 2010, s.524

² Robert LİBBY, Patricia A. LİBBY, Daniel G. SHORT, **Financial Accounting**, Fourth Edition, Mc Graw Hill, New York, 2004, s. 510

³ Ercan BEYAZITLI, Orhan ÇELİK, Kadir GÜRDAL, **Genel Muhasebe**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2015, s. 647

⁴ Mike BENDREY, Roger HUSSEY, Colston WEST,, **Essentials of Financial Accounting in Business**, Thomson, London, 2004, s.336

⁵ Nihat KÜÇÜKSAVAŞ, **Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulamaları**, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1998, s. 329

⁶ İşletmenin hukuki yapısı, şahıs şirketi veya sermaye şirketi türüne göre farklılık gösterir.

⁷ Öztin AKGÜÇ, **Finansal Yönetim**, Yenilenmiş 7. Baskı, Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayın No: 17, İstanbul, 1998, s. 753

⁸ **A.g.g.**, s. 753

rafında yer alan pasif tarafı oluşturan hak sahipleri, kalemler halinde sınıflandırılır ve sınıflandırılan bu kalemler bilançoda bazı başlıklar altında gösterilir.

“Öz kaynaklar”, “öz sermaye”, “öz varlık” veya “iş sahiplerinin sermaye payları”, “sermaye”, “mal sahipliği” ya da “öz sermaye” gibi aynı anlamda kullanılan kavramlar; toplam aktifler ve toplam pasifler arasındaki farkı ifade eder⁹. Bu kavramlar işletme sahiplerinin varlığı olan toplam aktifler ile borçlar arasındaki varlığını gösterir¹⁰. Birbirinin eşiti olan bu kavramlar herhangi bir aktif veya işletme sermayesi ya da “faaliyetin taşıdığı değer” ile bir ilişkileri yoktur¹¹.

Muhasebe kurallarına göre geliştirilen sınıflandırma ilkeleri göz önünde bulundurularak düzenlenen bir bilançoda aktifler “Dönen Varlıklar” ve “Duran Varlıklar”, pasifler ise “Borçlar” ve “Öz Sermaye”den oluşmaktadır¹². Bilanço düzenlenirken pasif taraf “Kısa Vadeli Borçlar”, “Uzun Vadeli Borçlar” ve “Öz Sermaye” başlıkları altında sınıflandırılır.

Görüldüğü üzere, bilanço bir işletmenin varlıklarını gösterirken, bu varlıkları elde edebilmek için gerekli kaynakların sağlandığı hak sahiplerini de göstermektedir. Bu nedenle bilançolar düzenlenirken, hak sahipleri ile ilgili yukarıda belirtilen “Kısa Vadeli Borçlar” kavramı, “Kısa Vadeli Kaynaklar”, “Uzun Vadeli Borçlar” kavramı “Uzun Vadeli Kaynaklar” ve “Öz Sermaye” kavramı da “Öz Kaynaklar” şeklinde kullanılır¹³.

Bu çalışmada, bilançonun pasif tarafında, “Öz Kaynaklar” başlığı altında yer alan bilanço kalemleri vergi mevzuatı (Gelir Vergi Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu ve Vergi Usul Kanunu), Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ve Türk Muhasebe Standartları çerçevesinde incelenecektir. Bu amaçla önce, öz kaynaklar kavramı ve bu kavramın kapsamı incelenecektir. Sonra, öz kaynaklar başlığı altında yer alan bilanço kalemleri muhasebe ilkeleri ve mevzuat çerçevesinde irdelenerek ayrıca incelenecektir.

2. ÖZ KAYNAKLAR VE KAPSAMI

Finansal pozisyon açısından veya bilançodaki sunumda öz kaynaklar, hisse senetlerini nitelendiren sermaye ve yedeklerden oluşmaktadır. En temel hisse, adi hisse senedir. Adi hisse senetlerinin sahipleri işletmenin ve tüm finansal ödemelerin esas sorumlusudur. Bu hisse sahiplerinin işletmedeki paylarının toplamına “öz kaynak” denir. Öz kaynaklar, işletmenin varlıklarından borçlar düşüldükten sonra geriye kalandır¹⁴. Öz kaynaklar temelde iki farklı nitelikte kaynak unsurunu içerir¹⁵:

- Sermaye
- Yedekler (yasal yedekler ve dağıtılmamış karlar)

Öz kaynaklar, işletme sahip veya ortaklarının bilanço tarihinde işletmeye yapmış oldukları sermaye yatırımlarının tutarını gösteren ödenmiş sermayeden, sermaye yedeklerinden, kar yedek-

⁹ Arthur W. HOLMES, Wayne S. OVERMYER, **Muhasebe Denetimi “Auditing” Standartlar ve Yöntemleri**, Cilt 2, (Çeviren: Oğuz Göktürk), Bilimsel Yayınlar Derneği Yayın NO: 6, Baylan Matbaası, Ankara, s. 380 vd.

¹⁰ Jerry J. WEYGANDT, Donald E. KIESO, Paul D. KIMMEL, **Accounting Principles**, 7th Edition, John Wley&Sons, Inc. Hoboken, 2005, s. 12 vd.

¹¹ HOLMES- OVERMYER, **a.g.e.**, s. 380 vd.

¹² Cengiz ERDAMAR, Anonim Ortaklarda Öz Sermaye, **İ.Ü. İşletme Fakültesi, Muhasebe Enstitüsü Dergisi**, Yıl 2, Sayı 1, Şubat 1976,s: 77

¹³ Recep PEKDEMİR, **Mali Tablolara**, İSMMMO Yayınları No: 9, İstanbul, 1994, sf:19 vd

¹⁴ Peter WALTON, Walter AERTS, **Global Financial Accounting and Reporting Principles and Analysis**, Second Edition, Cengage Learning, Hampshire, U.K., 2009, s. 192

¹⁵ BEYAZITLI-ÇELİK-GÜRDAL, **a.g.e.**, s. 649

lerinden, geçmiş yıllar karlarından ve geçmiş yıllar zararlarından ile dönemin net kar ve zararından oluşmaktadır¹⁶. Sermaye işletme sahip veya ortaklarının, işletmenin varlıkları üzerindeki haklarının parasal ifadesidir¹⁷. Bu durum aynı zamanda işletmenin varlığını da ortaya koyar. Bir işletmenin varlığı alacaklılardan sağlanan borç ve işletme sahiplerinden karşılanan sermaye ile sağlanır. Nitekim tasfiye söz konusu olduğunda, varlıklar elden çıkarıldığında borçlar ödendikten sonra işletme sahiplerine ödeme yapılabilir¹⁸.

Öz kaynaklar, bilançonun pasif tarafının başka bir değişle varlıkları elde etmek için sağlanan kaynaklar bölümünün temel unsurlarından biridir ve bu grup, bilançonun düzenlediği andaki işletme sahip ve ortaklarının işletme varlıkları üzerindeki haklarını ifade eder¹⁹. Öz kaynaklar (öz sermaye), işletme sahip ve ortaklarının kuruluşta veya sonradan işletmeye yaptıkları yatırımları ile yedekleri, varlıklarla ilgili olmayan yedek niteliğindeki karşılıkları ve dağıtılmamış karları kapsar²⁰.

İşletmelerin sermayesi, çıkarılan ve elde edilen sermaye hisselerinden, bu hisselerin kayıtlı ya da itibari değerini aşan sermaye katkılarından, bağışlanan hisse senetlerinden, varlıkların değer katkılarından, bağışlanan hisse senetlerinden, varlıkların değer artışlarından, dağıtılmamış kar rezervlerinden ve herhangi bir amaca tahsis edilmeyen dağıtılmamış karlara isabet eden parasal

değerlerden oluşur²¹. Şahıs işletmelerinin sermayesi ise ortakların “sermaye hesaplarının” ve “kişisel hesaplarının” bakiyelerinin toplamından oluşur²².

Daha önce bilançonun pasifinde üçüncü grubu oluşturan “öz kaynaklar”ın, işletme ortaklarının varlıklar üzerindeki haklarını ifade ettiği belirtilmişti. Öz kaynaklar grubu da bir borç türüdür ama yabancı kaynaklardan tek farkı ödenmeleriyle ilgili olarak bir zaman sınırı yoktur. Bu borçlar ortaklar ortaklıktan ayrıldıktan ya da işletme hayatına son verdiğinde ödenmesi gereken borçlardır²³. Kredi, ödünç ilişkisi ifade eden “borçlar” ile mülkiyet ilişkisi kuran “öz kaynaklar” arasındaki ayırıcı nitelikler, aşağıda verilen dört başlık altında toplanabilir²⁴:

- i- Süre
- ii- Firma geliri üzerinde talep hakkı
- iii- Firmanın varlıkları üzerinde talep hakkı
- iv- Yönetime katılma, denetim hakkı.

Taahhüt edilmiş sermayenin ödenmemiş kısmı, işletmeye fiilen yatırılmamış olduğundan, öz kaynaklara dahil edilmez. Bu anlamda öz kaynaklar, işletme sahip veya ortaklarının aktifler üzerindeki değer olarak toplam hisselerini ifade eder²⁵. Öz kaynaklar, klasik muhasebe öğretisinin temel eşitliği olarak, şirketlerin sahip oldukları

¹⁶ Yusuf SÜRME, **Muhasebe 2**, Akademi Kitapevi Ltd. Şti., Trabzon, 2005, s. 222

¹⁷ Yusuf SÜRME, **Muhasebe 2**, Akademi Kitapevi Ltd. Şti., Trabzon, 2010, s. 212

¹⁸ Jerry J. WEYGANDT, Donald E. KİESO, Paul D. KİMMEL, **Accounting Principles**, 7th Edition, John Wley&Sons, Inc. Hoboken, 2005, s. 12 vd.

¹⁹ Rüstem HACİRÜSTEMOĞLU, Recep PEKDEMİR, Masum TÜRKER; Erdoğan ASLAN, **Örneklerle Tekdüzen Hesap Planı, Açıklamaları ve Mali Tablolara**, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, TÜRMOB Yayınları No:24, 1996, s. 178

²⁰ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Muhasebenin Temel Kavramları ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensipleri**, Üçüncü Kitap, DPT Yayınları 863, 1970, s. 134.

²¹ HOLMES-OVERMYER, **a.g.e.**, s. 381.

²² **A.g.e.**, s. 381.

²³ Seval Kardeş SELİMOĞLU, Mehmet ÖZBİRECİKLİ, Şaban UZAY, Süleyman UYAR, **Bağımsız Denetim Türkiye Denetim Standartlarıyla Uyumlaştırılmış**, TÜRMOB Yayınları No: 479, Akara, 2015, s. 399.

²⁴ AKGÜÇ, **a.g.e.** s. 481

²⁵ KÜÇÜKSAVAŞ, **a.g.e.**, s. 329.

net varlıktır²⁶. Başka bir deyişle, bir işletmenin net aktiflerinden²⁷, o işletmenin borçları çıkarıldığında kalan değer, o işletmenin öz varlığıdır.

Varlıklar üzerinde işletme sahip veya ortaklarının haklarını ifade eden öz kaynaklar (öz sermaye) ile ilgili kalemlere örnek olarak, “Sermaye hesabı”, “Bağışlar”, “Dağıtılmamış Karlar” ve yasal zorunluluk nedeni ile veya yöneticilerin serbestçe verdikleri kararlarla “Dağıtılmamış Karlar” arasında yıllık karlardan ayrılmış bulunan ve ayrı kalemler halinde gösterilen “Yasal Yedekler” ve “Diğer Yedekler” belirtilebilir²⁸.

Öz Varlıkları, yukarıda belirtilen hesaplar gibi öz varlık niteliğindeki hesapların kalanlarını toplayarak hesaplamak mümkündür. Öz varlıklar, bir hesaplama sonucu bulunan bir değer olup, bilançolarda öz varlıklar, ya da öz sermaye diye ayrı bir hesap yer almaz. Bilançolarda öz varlık hesapları yer alır. Bunların toplamı da öz kaynakları verir²⁹.

2.1 VERGİ HUKUKUNDA ÖZ KAYNAKLAR

Vergi Usul Kanununun (VUK'nun) 192 maddesine göre aktif toplamı ile borçlar arasındaki fark işletme sahip ve sahiplerinin işletmeye koyduğu varlığını oluşturur. Öz sermayenin tanımı hem Türk Ticaret Kanununda hem VUK' ta yer alır³⁰.

İşletmenin sermayesi hakkında vergi mevzuatında ve Türk Ticaret Kanunumuzda birbirinin zıddı, iki görüş vardır. Vergi kanunları, sermayeyi değişir bir unsur olarak kabul etmiş ve bunun varlıklar arasındaki farkın bulunmasıyla hesaplanabileceğini (VUK md.192) belirtmiştir³¹. Ancak VUK'nun hükümlerine göre Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel tebliğinde (MSUGT) yer alan “Öz kaynaklara ilişkin İlkeler” de öz sermaye değişmez kabul edilmiş; vergi matrahının hesaplanmasında ticari kardan vergi matrahına geçişin esas alınacağı düzenlenmiştir³².

6762 sayılı Eski Türk Ticaret Kanunu (ETTK) ise; sermayeyi değişmez bir unsur olarak kabul etmiş ve esas sermayenin bilançoda ayrı olarak gösterilmesini istemiştir³³. 6102 sayılı Yen Türk Ticaret Kanununda (YTTK) aynı anlayış, Türkiye Muhasebe Standartları yaklaşımı ile sürdürülmüştür³⁴.

Öz kaynakları ifade eden öz sermaye kavramı vergi mevzuatında önemli bir yere sahiptir. Bu önem; gerek Gelir Vergisi mükellefleri, gerek Kurumlar Vergisi mükelleflerinin vergi matrahının tespitine esas olan karların öz varlık mukayese yolu ile saptanmasından kaynaklanmaktadır³⁵. Türk Vergi Hukukunda, öz varlık, öz sermaye kavramı ile ifade edilmiştir. Bu konudaki dü-

²⁶ Hasan GÜL, Anonim Şirketlerde Nakdi Sermaye Taahhüdü ve Sermaye Taahhüdünün Yerine Getirilmesinin Yaptırımları, **Yaklaşım Dergisi**, ss. 212-218, Eylül 2013, Yıl 21, Sayı 249, s. 213

²⁷ Net aktifler; toplam aktifler toplamından, varlık hesaplarına ilişkin karşılıkların (şüpheli alacaklar karşılığı veya stok değer düşüklüğü karşılığı gibi) ile tüketim payları (amortismanlar gibi) ile zarar ve ödenmemiş sermaye varsa düşülmüşle bulunan değerdir.

²⁸ Feridun ÖZGÜR, **Muhasebe İlkeleri**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Araştırma ve Yarıdım Vakfı Yayını 1996, s. 25

²⁹ KÜÇÜKSAVAŞ, **a.g.e.**, s. 329

³⁰ SÜRMEN, **Muhasebe 2**, 2010, s. 212

³¹ Sabri BEKTÖRE, Yılmaz BENLİGİRAY, Nurten ERDOĞAN, **Dönem Sonu Muhasebe İşlemleri, (Envanter ve Bilanço)** Pelikan Tıp ve Teknik Kitapçılık Tic. Ltd. Şti. (Nisan Kitapevi), Ankara-Eskişehir, 2008, s. 156

³² İlerideki bölümlerde MSUGT'de öz kaynaklara ilişkin ilkeler incelenecektir.

³³ BEKTÖRE-BENLİGİRAY-ERDOĞAN, **a.g.e.**, s. 156

³⁴ İlerideki bölümde TTK'de öz kaynaklara ilişkin ilkeler incelenecektir

³⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Rüştu ERİMEZ, **Şirketlerde Kar Dağıtımı ve Yedek Akçeler**, Tipo Neşriyat ve Basımevi, İstanbul, 1972, s. 6, Şükrü KIZILOĞLU, **Vergi Usul Kanunu ve Uygulaması**, Cilt 2, Savaş Yayınları, Ankara, 1991, s. 1733 vd.

zenleme V.U.K.'un "Bilanço" başlığı altındaki 192. maddesinde yer almaktadır. V.U.K.'un 192. Maddesinde "Aktif toplamı ile borçlar arasındaki fark müteşebbisin işletmeye mevzu varlığını (öz sermaye) teşkil eder." denilmiştir. Bu tanımla, vergi hukukunda öz varlık, öz sermaye kavramı şeklinde, işletmenin aktif tarafındaki varlıkları ile borçları arasındaki olumlu fark olarak tanımlanmaktadır. V.U.K.'un 192. Maddesinin son fıkrasında "Öz sermaye pasif tablosuna kaydolunur ve bu suretle aktif ve pasif toplamları denkleştir. İhtiyatlar ve kar ayrı gösterilseler dahi öz sermayenin cüzileri sayılırlar" denilmiştir. Bu hüküm, vergi hukuku açısından öz sermayenin sermaye hesabından farklı olduğunu belirlemektedir.

Bilindiği gibi, muhasebe açısından sermaye; işletme sahip ve ortaklarının haklarının parasal değerlerinin toplamıdır. Ancak gerek görüldüğünde azaltılıp çoğaltılır. Oysa öz sermaye hesap dönemi içinde azalır veya çoğalır, yani sürekli değişikliğe uğrar. Nitekim 193 sayılı G.V.K.'nın 38. Maddesinde ticari kazanç, hesap dönemi sonu ve başındaki öz sermayeler arasındaki fark olarak belirlenmiştir. Öz sermaye ,müteşebbis varlığının belli bir hesap dönemi sonundaki gerçek miktarıdır. Öz sermayenin sermayeye eşit olması zorunlu değildir. Aksine, bu varlığın işletmenin ekonomik faaliyetlerinden dolayı, nominal sermayeden de farklı olması gerekir³⁶.

V.U.K.'un 175 ve mükerrer 257. Maddelerine dayanılarak Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan "Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği"nde; öz kaynaklar, "İşletme sahip veya ortaklarının bilanço tarihinde işletmeye yapmış oldukları sermaye yatırımlarının tutarını gösteren ödenmiş sermaye ile sermaye yedekleri, kar yedekleri,

geçmiş yılları zararları ve dönemin net karını ve zararını kapsar" şeklinde açıklanmıştır. Buna göre öz kaynaklar aşağıda belirtilen bilanço hesapları kapsamındaki 4 grup başlığı altında sınıflandırılan kalemlerinden oluşmaktadır³⁷:

- a) Ödenmiş Sermaye (Sermaye hesabı ile pasif düzenleyici nitelikteki ödenmemiş sermaye hesabından oluşmaktadır. Bu iki hesap arasındaki fark ödenmiş sermayeyi oluşturur.)
- b) Sermaye Yedekleri (Hisse senedi ihraç primleri, hisse senedi iptal karları, maddi duran varlık yeniden değerlendirme artışları, iştirakler yeniden değerlendirme artışları ve diğer sermaye yedekleri.)
- c) Kar Yedekleri (Yasal yedekle, statü yedekleri, olağanüstü yedekler, diğer yedekler ve özel fonlar.)
- d) Kar ve Zarar hesapları (Geçmiş yıllar ve cari döneme ait hesaplardan oluşmaktadır.)

2.2 TÜRK TİCARET KANUNUNDA ÖZ VARLIKLAR

ETTK 74'e göre; aktif toplam ile borçlar arasındaki fark tüccarın, işletmeye tahsis ettiği ana sermayeyi oluşturur³⁸. 6762 sayılı ETTK 74. Maddesinde Bilanço başlığı altında; "bilanço, envanterde gösterilen kıymetlerin tasnifi ve karşılıklı olarak değerleri itibariyle tertiplenmiş hulasasıdır. Bilançonun aktif tablosunda; mevcutlarda alacaklar ve varsa zarar, pasif tablosunda borçlar gösterilir.

Aktif yekünü ile borçlar arasındaki tacirin işletmeye tahsis ettiği ana sermayeyi teşkil eder. Ana sermayede pasif tablosuna kaydolunur ve bu suretle aktif ve pasif tabloların yekunları denkleştir. Yedek akçeler ve kar ayrı gösterilseler dahi, ana

³⁶ KIZILOT, a.g.e., s. 1722

³⁷ Mevlut ÖZER, *Denetim*, Cilt 2, Özkan Matbaacılık-Gazetecilik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., Ankara, 1997, s. 30

³⁸ SÜRME, *Muhasebe 2*, 2005, s. 222

sermayenin cüzileri sayılılar” şeklinde düzenlenmiştir.

Görüldüğü gibi, bu maddeye göre öz varlık ana sermaye kavramı ile gösterilmekte, yedek akçeler ve karı da kapsamaktadır. Bu yaklaşıma göre, öz varlığın kapsamı genel kurallar ve vergi hukukuna uygun gibi görünmektedir. Ancak hesaplamada, zarar bir varlık olarak aktif hesaplarda yer aldığından, burada öz varlık karşılığı olarak kullanılan ana sermaye, zarar durumunda olduğundan fazla olacaktır. Keza, ETTK'nın 463. Maddesine göre Anonim Şirketlerde sermaye ödenmemiş sermaye kadar fazla olacaktır. Bu durum muhasebe standartlarına ve genel kabul görmüş ilkelerine aykırıdır. Oysa işletmecilik açısından bakıldığında, zarar ve ödenmemiş sermaye varsa aktif toplamından indirilmesi gerekmektedir.

6762 sayılı eski Türk Ticaret Kanunu (ETTK)'nda sadece esas sermaye artırımına yer verilmiş, iç kaynaklardan sermaye artırımına değinilmemiştir. Bu nedenle, iç kaynaklardan sermaye artırımına öğreti yol göstermiştir. ETTK'nun sermaye artırımını konusunda kabul ettiği genel kural “şirketin esas sermayeye karşılık olan hisselerin veya hisse senetlerinin hedefleri tamamen ödenmedikçe genel kurulun yeni hisse senetleri çıkarmak suretiyle sermayenin artırılmasına karar vermeyeceği yönünde olmuştur. (ETTK, m 391)³⁹. İç kaynaklardan yapılan sermaye artırımlarında ise, öğretiyeye uygun olarak, esas sermayenin tamamen ödenmiş olması koşulu aranmamıştır⁴⁰.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (YTTK)'nda ise öz sermaye sistemi yanında kayıtlı sermaye sistemine de yer verilmiş ve sermaye artırımını “sermaye taahhüdü yoluyla sermaye artırımını, iç kaynaklardan sermaye artırımını ve şarta bağlı sermaye artırımını” olmak üzere üç başlık altında düzenlenmiştir⁴¹.

YTTK'nın, anonim şirketlere yönelik olarak öngördüğü yeniliklerden birisi, kapalı anonim şirketlere kayıtlı sermaye sistemini benimseme olanağının getirilmesidir. YTTK'da **esas sermaye** ve **kayıtlı sermaye** ayrımı da vurgulanmış, esas sermayenin “tamamı esas sözleşmede taahhüt edilmiş bulunan sermayeyi”, kayıtlı sermayenin ise “sermayenin artırılmasında yönetim kuruluna tanınmış yetki tavanını gösteren sermayeyi” ifade ettiği belirtilmiştir. (YTTK, m, 332/f.1)⁴².

Kapalı anonim şirketler, gerekli şartları haiz olmadıkları anda, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'ndan izin alarak kayıtlı sermaye sisteminden çıkabileceklerdir⁴³.

Sermaye artırımına, esas sermaye artırımına, esas sermaye sisteminde genel kurul; kayıtlı sermaye sisteminde ise yönetim kurulu karar verecektir. (YTTK, M. 456/E2)⁴⁴.

YTTK'de kayıtlı sermaye sisteminin düzenlenmesiyle beklenen sonuç, halka açık olan ve olmayan anonim ortaklıklarda kayıtlı sermaye sisteminin bütünlük arz etmesi, sadece halka açık olmaktan kaynaklanan farklılıkların mevcut olmasıdır. Ancak birbirine yakın zamanda yürürlüğe

³⁹ Soner ALTAŞ, Yeni TTK'DA Anonim Şirketlerin Sermaye Artırımları İçin Öngörülen Temel Yenilikler ve Değişiklikler, **Mali Çözüm**, ss. 137-148, Yıl 22, Kasım.Aralık 2012, s. 137

⁴⁰ Gönen ERİŞ, Anonim Şirketler Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1995, s.546; Ersin ÇAMOĞLU, Reha POROY, Ünal TEKİNALP, Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku, 11 Basım, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 610. (Aktaran: Soner ALTAŞ, Yeni TTK'DA Anonim Şirketlerin Sermaye Artırımları İçin öngörülen Temel Yenilikler ve Değişiklikler, **Mali Çözüm**, ss. 137-148, Yıl 22, Kasım.Aralık 2012, s. 137 vd.)

⁴¹ ALTAŞ, **a.g.m.**, s. 138

⁴² **A.g.m.**, s. 139.

⁴³ **A.g.m.**, s. 139.

⁴⁴ **A.g.m.**, s. 139.

giren SPK ile YTTK'de düzenlenen kayıtlı sermaye sistemleri arasında, halka açıklık statüsüyle açıklanmayacak farklılıklar ortaya çıkmıştır⁴⁵.

6362 sayılı SPK'nun hükümlerinde, kayıtlı sermaye sisteminde sermaye artırımı yönteminde yapılan değişikliğe paralel olarak, payın doğum anı, YTTK hükümlerine uygun biçimde belirlenmiştir⁴⁶.

YTTK'de işletmelerin Finansal Tablolarının Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (KGK) tarafından yayınlanacak Türkiye Muhasebe Standartları'na (TMS) göre düzenlenmesi hükmedilmiştir.

TMS Kavramsal Çerçeve'de; finansal durumun ölçülmesiyle doğrudan ilgili unsurların varlıklar, borçlar ve öz kaynaklar olduğu belirlenmiştir. Bu tanımlamaya göre “öz kaynaklar, işletmenin varlıklar toplamından yabancı kaynakların indirilmesi suretiyle kalan kısımdır⁴⁷.”

Bir kalemin varlık, borç veya öz kaynaklar tanımı kapsamında yer alıp almadığını değerlendirirken sadece hukuki biçime değil, kalemin özüne ve ekonomik anlamına bakılır⁴⁸

Kavramsal Çerçeve “öz kaynaklar”, aynı zamanda “öz sermaye” olarak tanımlanmış olup “varlıklardan bütün borçlar düşüldükten sonra kalan kısım olarak tanımlanmışsa da bilançoda bir alt sınıflandırmanın olabileceği düzenlenmiştir. Örneğin, şirket olarak faaliyet gösteren bir işletmede hissedarların işletmeye koyduğu fonlar, dağıtılmamış karlar, dağıtılmamış karlardan ayrılan yedekler ve sermaye yedekleri (sermaye koruma düzeltmeleri) ayrı ayrı gösterilebilir. Böyle bir alt sınıflandırma yasal düzenlemeler

ve diğer kısıtlamalar çerçevesinde işletmenin öz kaynaklarını dağıtma veya mevcut işte kullanma olanakları göstereceği için finansal tabloları kullananların karar verme ihtiyaçlarına uygun olabilir. Bu alt sınıflandırma aynı zamanda bir işletmede hissedarlığı olan tarafların temettü dağıtımı veya sermayenin geri ödenmesi durumlarında farklı haklara sahip olduğunu da gösterebilir⁴⁹” şeklinde düzenlenmiştir.

Kavramsal çerçeveye göre “ana sözleşmelerde veya yasal düzenlemelerde, işletmenin ve işletmeye kredi verenlerin, işletmenin uğrayabileceği zararların etkisinden korunabilmesi için ihtiyat ayırmaları şart koşulabilir. İşletmeler, ülkedeki vergi kanunlarının bu tür ihtiyatların ayrılması halinde vergi muafiyeti ya da vergi indirimleri tanınması durumunda da diğer tür ihtiyatları ayırabilirler. Yasal ihtiyatların, ana sözleşmeye göre ayrılan ihtiyatların ve vergi ihtiyatlarının varlıkları ve tutarları, kullanıcıların karar verme ihtiyaçlarına uygun bilgiler olabilir. İhtiyatlar dağıtılmamış karlardan ayrılan kısım olup gider niteliğinde değildir.”

2.3 SERMAYE PİYASASI HUKUKUNDA ÖZ VARLIK

Sermaye piyasasında işlem gören halka açık şirketlerde tasarrufların, sermaye piyasasında hisse senetlerine yatırılması öngörülmüştür. Bu nedenle öz kaynakların otofinansman yolu ile değil, esas sermayeyi arttırma, yeni hisse senetleri ihraç etme yolu ile güçlendirilmesi esası benimsenmiştir⁵⁰.

2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa dayanılarak “Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Ra-

⁴⁵ Çağlar MANAVGAT, Kayıtlı Sermaye Sistemindeki Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Payın Doğumu ve Satış Sürecine Etkileri, **BATİDER**, ss.5-20, Eylül 2015, Cilt XXXI, Sayı 3, s.6

⁴⁶ **A.g.m.**, s.6

⁴⁷ Kavramsal Çerçeve 4.4/c

⁴⁸ Kavramsal Çerçeve 4.6

⁴⁹ Kavramsal Çerçeve 4.20

⁵⁰ Yaşar KARAYALÇIN, **Muhasebe Hukuku**, Banka ve Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1988, s 92

porlara İlişkin Esaslar ve Kurallar Hakkında Tebliğ’inde 3 nolu: ekinde “*Öz Sermaye, işletmenin net aktif toplamının ortaklık tarafından karşılanan kısmını ifade eden tutarların yer aldığı grubu oluşturur*” denilmiş ve bu grubun Sermaye, Sermaye Taahhütleri (bir indirim kalemi olarak), Emisyon Primi, Yeniden Değerleme Değer Artışı (Duran Varlıklarda Değer Artışı, İştirakler ve bağlı Ortaklıklardaki Değer Artışı), Yedekler (yasal yedekler, statü yedekleri, özel yedekler, olağanüstü yedek, maliyet artış fonu, sermayeye eklenecek istiraklı hisseleri ve gayrimenkul satış kazançları, geçmiş yıl karı) ve Net Dönem Karı’nı kapsadığı açıklanarak belirtilmiştir.

Kayıtlı sermaye sisteminde yapılan sermaye artırımının temel özelliklerinden birisi, satış süresi sonunda satılmayan payların iptal edilebilmesidir. SPKn 18.3 hükmünde, kayıtlı sermaye sisteminde sermaye artırımını yapılabilmemesinin ön koşulları arasında, satılmayan payların iptal edilmesi anılmıştır⁵¹. SPKn 18.3 maddesinde öngörülen satılmayan payların iptali kavramını, payın tescille doğduğu hukuki düzen çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Esasen pay tescille doğduğuna göre, tescilden önceki dönemde, yönetim kurulunca artırılması kararlaştırılan sermayenin bir kısmının satışının yapılamaması nedeniyle gerçekleştirilecek iptal işlemi, teknik anlamda bir “pay” iptali niteliği taşımayacaktır⁵². SPKn 18.3 hükmünde öngörülen pay iptali, yönetim kurulunun sermaye artırımını kararındaki tutarın, pay bedeline mahsuben fiilen tahsil edilen tutara uygun olarak değiştirilmesidir⁵³.

Sermaye Piyasası Kurulu’nun (SPK) yayınladığı Pay Tebliği’nin 9 ve 10 madde hükümlerinde, “satışa hazır bekletilen paylar” olarak adlandırılan bir satış yöntemi düzenlenmiştir. Esas itibarıyla ilk halka arzı izleyen bir yıllık süre içinde, kayıtlı sermaye sisteminde olması zorunlu olan ortaklığın belli bir sınıra kadar, önceden alınan bir artırım kararı çerçevesinde piyasada pay satmasına ve satılan payların toplu olarak süre sonunda sermaye olarak tescil edilmesine dayalı bir sistemin, ilk halka arz sonrasında payların piyasa derinliğini ve fiyatı düzenleyici işlevi vardır. İsteğe bağlı olarak kullanılabilir bu satış yönetiminde, sermaye artırım süreci bir yıllık döneme yayılabilmekte ve kayıtlı sermaye sistemindeki ortaklık bu süreçte münferit pay satışları yapabilmektedir⁵⁴.

Şarta bağlı sermaye artırımının merkezinde değiştirme ve alım hakları bulunmaktadır. Değiştirme hakkında kişiler, kural olarak, bir karz akdi çerçevesinde şirkete ödünç para vermişlerdir ve yine bu sözleşme ile kendilerine söz konusu ödünç vade tarihinde faizi ile birlikte geri isteme veya bundan vazgeçerek şirket paylarını edinme hakkı tanınmıştır⁵⁵. Bu haklar, kural olarak, YTTK’nın 463 madde hükümlerine göre şirket esas sözleşmesinde yer alan ve şarta bağlı sermaye yaratılmasına imkan tanıyan bir dayanak hükmünün varlığı halinde bahsedilebilir⁵⁶. Kanun hükmü, alım veya değiştirme haklarının tahvil veya tahvil benzeri borçlanma araçları üzerinden bahsedilebileceğini, değişimin bu çerçevede yapılabileceğini öngörmektedir⁵⁷. YTTK hükümlerine göre şarta bağlı sermaye artışı halka açık

⁵¹ MANAVGAT, .a.g.m., s.17

⁵² A.g.m., s.17

⁵³ A.g.m., s.17

⁵⁴ A.g.m., 17 vd.

⁵⁵ P.FORSTMOSER, A. MEIER-HAYOZ, P.NOBEL, *Schweizerisches Aktienrecht*, Bern, 1996, s.28 (Aktaran: Koray DEMİR, Şarta Bağlı Sermaye Artırımında Tahvil Benzeri Borçlanma Araçları Kavramı, , **BATİDER**, ss.59-74, Eylül 2015, Cilt XXXI, Sayı 3, s.59

⁵⁶ Koray DEMİR, Şarta Bağlı Sermaye Artırımında Tahvil Benzeri Borçlanma Araçları Kavramı, , **BATİDER**, ss.59-74, Eylül 2015, Cilt XXXI, Sayı 3, s.59

⁵⁷ A.g.m., s.61

olmayan şirketlere uygulanır. Ancak bu şirketler dahi, şarta bağlı sermaye artırımına konu edilebilecek borçlanma senetlerinin ihracı bakımından Sermaye Piyasası Kurulu'na başvurmak ve Kurul'dan onay almaları gereklidir⁵⁸. Sermaye Piyasası Borçlanma Araçları Tebliği'ne göre, borçlanma senedi tahvil veya bono olabilir⁵⁹.

30.12.2012 tarih ve 28513 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu (SPK.) ve 6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu (YTTK.) ile getirilen yeniliklere uyum sağlanması amacıyla Sermaye Piyasası Kurulu 13.06.2013 tarih ve 28676 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandığı II-14.1 sayılı Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği ile Finansal tablolarının hazırlanmasında Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan TMS/TFRS'nin esas alınması hüküm altına alınmıştır. Bu düzenlemeye göre SPK'ya göre öz kaynaklar, TMS/TFRS'de yapılan düzenlemeye göre olacak ve YTTK ile uyumlu olacaktır.

2.4 ÖZ KAYNAĞIN SAPTANMASI

Daha önce belirtildiği gibi, öz kaynak diğer değişle öz varlık, aktif tarafındaki net varlıklar ile borçlar arasındaki farktır. Öz kaynağın saptanabilmesi için bilançonun belirlenmesi gerekmektedir. Bu belirlemede öz kaynakların kapsamını oluşturan hesap gruplarının tam ve doğru bir şekilde saptanması birinci koşuldur. Diğer önemli koşul ise, dönem sonunda belirlenen bilançodaki tüm hesaplara (kalemlerin) ait envanterin tam, doğru ve kurallara göre değerlendirilmesidir. Başka bir değişle, öz kaynaklar, varlıkları ve borçları oluşturan hesapların (kalemlerin) ölçülmesi sonucunda belirlenir. Varlıkların ve

borçların ölçülmesinde, tarh maliyet, cari maliyet, gerçekleşebilir değer, bugünkü değer gibi birkaç farklı ölçüm esasları vardır. Bu ölçüm esasları dönem karını ve öz kaynakları doğrudan etkilenmektedir⁶⁰. Değerleme kuralları muhasebe standartlarına, vergi hukukuna, ticaret hukukuna ve sermaye piyasası hukukuna göre farklıdır.

Bu farklılığa rağmen bilanço ilkeleri çerçevesinde V.U.K.'a göre çıkarılan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel tebliğinde (MSUGT) yer alan "Öz kaynaklara ilişkin İlkeler" genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyumlu olup, bu çalışmada bu ilkeler esas alınmıştır. MSUGT'ye göre öz kaynaklara ilişkin ilkeler, açıklamalarıyla birlikte şöyledir;

- 1- *"İşletme sahip ve ortaklarının, sahip veya ortak sıfatlarıyla işletme varlıkları üzerindeki hakları öz kaynaklar grubunu oluşturur.*
  - a- *İşletmenin bilanço tarihindeki ödenmiş sermayesi ile*
  - b- *İşletme faaliyetleri sonucu oluşup, çeşitli adlar altında işletmede bırakılan karlar ile dönem net karı (zararı) bilançoda öz kaynaklar grubu içinde gösterilir."*

Bu ilke, öz kaynak kavramını "işletme sahip ve ortaklarının işletme üstündeki hakları" şeklinde tanımlamaktadır. İşletme sahip ve ortaklarının hakları arasında, işletme sahip veya ortakları tarafından işletmeden tahsis edilen varlıklarla birlikte işletme tarafından yaratılmış ve her ne ad altında olursa olsun işletmede bırakılmış değerlerden oluştuğu belirtilmektedir⁶¹.

- 2- *"İşletmenin ödenmiş sermayesi bilançonun kapsamı içinde tek bir kalem olarak gösterilir.*

⁵⁸ A.g.m., s.64

⁵⁹ A.g.m., s.59

⁶⁰ Yıldız ÖZERHAN, Serap YANIK, IFRS/IAS ile Uyumlu TFRS/TMS, Genişletilmiş 3. Baskı, TÜRMOB Yayınları No: 475, s.20

⁶¹ HACİRÜSTEMOĞLU-PEKDEMİR-TÜRKER-ASLAN, a.g.e., s. 44

Ancak, esas sermaye özellikleri farklı hisse gruplarına ayrılmış bulunuyorsa, esas sermaye hesapları her grubun haklarını, kar ve tasfiye paylarının dağıtımında sahip olabilecekleri özellikleri ve diğer önemli özellikleri yansıtmak biçimde bilançonun dipnotlarında gösterilmelidir.”

Bu ilkeye göre, bilançoda ödenmiş sermaye, esas sermaye ve ödenmemiş sermaye arasındaki fark olarak gösterilir. Esas sermaye farklı özelliklere sahip ise (bazı imtiyazlara sahip gibi) bu durum bilançoda gösterilmemekler birlikte, esas sermayedeki farklılıkların ilgili gruplara sağladığı hakların kar ve tasfiye paylarının dağıtımında sahip olabilecekleri özelliklerin bilançonun dipnotlarında açıklanması zorunludur⁶².

3- *İşletmenin hissedarları tarafından yatırılan sermayenin devam ettirilmesi gerekir. İşletmeden herhangi bir zararın ortaya çıkması, herhangi bir nedenle öz kaynaklarda meydana gelen azalmalar, hem dönemsel hem de kümülatif olarak izlenmeli ve kaydedilmelidir.”*

Bu ilkeye göre işletmeye transfer edilen değer işletmenin emrinde kalması gerekir. Buna göre “Esas Sermaye”, “Hisse Senedi İhraç Primleri”, “Hisse Senedi İptal Kararları” hesaplarında azaltım veya dağıtım yapılması gereği vardır⁶³. Diğer taraftan işletme açıkları veya herhangi bir zararın ortaya çıkması, dönem karından daha fazla kar payı dağıtımı veya işletmenin kendi hisselerinden yürürlükteki kanunlara uygun olarak satın alınması nedenlerinden biri yüzünden öz kaynakların azalması durumunda, azalan öz kaynak tutarının, hem dönemsel olarak hem de kü-

mülatif olarak (geçmiş yıllara da ait olanlar) kaydedilmeli ve izlenmelidir⁶⁴. Bu ilke gereği işletmelerin hepsinin bir öz varlığa sahip oldukları söylenemez. Bazı hallerde işletmenin borçları varlıklarından daha fazla olabilir. Bu gibi durumlarda öz varlıklar eksi değerde olacağından işletmenin öz varlığından bahsedilemez; “borca batık işletme” vardır.⁶⁵

4- *“Öz kaynakların bilançoda net olarak gösterilmesi için geçmiş yıllar zararları ile dönem zararı, öz kaynaklar grubunda indirim kalemleri olarak yer alır.”*

Bu ilkeye göre hem dönem zararı, hem geçmiş dönemlere ait zararlar pasif düzenleyici hesap olarak öz kaynaklar grubunda eski değerde indirilecek şekilde yer alır. Bu durumda öz kaynaklar net olarak elde edilir. Bu ilke, işletme ekonomisi gereği gerçekleri yansıtmaktadır.

5- *“Öz kaynaklar, ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kâr yedekleri, geçmiş yıllar kârları (zararları) ve dönem kârı (zararı)ndan oluşur. Kâr yedekleri yasal, statü ve olağanüstü yedekleri ile yedek niteliğindeki karşılıklar, özel fonlar gibi işletme faaliyetleri sonucunda elde edilen kârların dağıtılmamış kısmını içerir. Sermaye yedekleri ise hisse senedi ihraç primleri, iptaledilen ortaklık payları, yeniden değerlendirme değer artışları gibi kalemlerden meydana gelir. Sermaye yedekleri, gelir unsuru olarak gelir tablosuna aktarılamaz.”*

Bu ilke bilançoda öz kaynaklar başlığı altında yer alan gruplar ve bunların kapsadığı kalemleri belirlemektedir.

⁶² Bu ilke, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından İktisadi Devlet Teşekkülleri için yapılan çalışmada, “Esas sermaye, özellikleri farklı hisse gruplarına ayrılmış bulunuyorsa, esas sermaye hesapları her grubun haklarını, kar ve tasfiye paylarının dağıtımında sahip olabilecekleri öncelikleri ve diğer önemli özellikleri aksettirmeli ve buna göre düzenlenmelidir” şeklinde olup farklı özelliklerin bilançoda kalemler halinde gösterilmesi istenmektedir.

⁶³ HACİRÜSTEMOĞLU, PEKDEMİR, TÜRKER, ASLAN, a.g.e., s.44

⁶⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s. 47

⁶⁵ ERİMEZ, a.g.e., s. 7

2.5 ÖZ KAYNAKLARIN BİLANÇODAKİ YERİ VE GÖSTERİLMESİ

Bilançoda “öz kaynaklar” bilançonun sağ tarafındaki pasifler arasında “Kısa Vadeli Borçlar” ile “Uzun Vadeli Borçlar”dan sonra “Öz kaynaklar” başlığı altında gösterilir. Öz kaynak başlığı altında yer alan kalemler MSUGT’de belirtildiği üzere bilançoda şu şekilde gösterilmektedir:

A- ÖDENMİŞ SERMAYE

- 1- SERMAYE
- 2- ÖDENMEMİŞ SERMAYE (-)

B- SERMAYE YEDEKLERİ

- 1- HİSSE SENEDİ İHRAÇ PRİMLERİ
- 2- HİSSE SENEDİ İPTAL KARARLARI
- 3- MADDİ DURAN VARLIKLARI YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI
- 4- İŞTİRAKLER YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI
- 5- DİĞER SERMAYE YEDEKLERİ

C- KAR YEDEKLERİ

- 1- YASAL YEDEKLER
- 2- STATÜ YEDEKLERİ
- 3- OLAĞANÜSTÜ YEDEKLERİ
- 4- DİĞER KAR YEDEKLERİ
- 5- ÖZEL FONLAR

D- GEÇMİŞ YILLAR KARLARI

- 1- GEÇMİŞ YILLAR KARLARI

E- GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI (-)

- 1- GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI (-)

F- DÖNEM NET KARI(ZARARI)

- 1- DÖNEM NET KARI
- 2- DÖNEM NET ZARARI (-)

Bu yapı hesap planına aşağıdaki şekilde yansımaktadır.

50 ÖDENMİŞ SERMAYE

- 500 SERMAYE
- 501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE (-)
- 502 SERMAYE DÜZELTMESİ OLUMLU FARKLARI
- 503 SERMAYE DÜZELTMESİ OLUMSUZ FARKLARI (-)

52 SERMAYE YEDEKLERİ

- 520 HİSSE SENEDİ İHRAÇ PRİMLERİ
- 521 HİSSE SENEDİ İPTAL KARLARI
- 522 M.D.V. YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI
- 523 İŞTİRAKLER YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI
- 529 DİĞER SERMAYE YEDEKLERİ

54 KAR YEDEKLERİ

- 541 STATÜ YEDEKLERİ
- 542 OLAĞANÜSTÜ YEDEKLER
- 548 DİĞER KAR YEDEKLERİ
- 549 ÖZEL FONLAR

57 GEÇMİŞ YILLAR KARLARI

- 570 GEÇMİŞ YILLAR KARLARI

58 GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI

- 580 GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI

59 DÖNEM NET KARI (ZARARI)

- 590 DÖNEM NET KARI (Vergi Sonrası)
- 591 DÖNEM NET ZARARI

Bu kalemler ilerideki bölümlerde açıklanacak, her kalemin farklı mevzuat düzenlemelerinin karşısındaki durumu ile muhasebe standartlarındaki konumu irdelenecektir.

2.6 ÖZ KAYNAKLAR TABLOSU VE ÖZ KAYNAKLAR DEĞİŞİM TABLOSU

Temel mali tabloları oluşturan bilanço ve gelir tablosuna ek tablolardan biri olarak öz kaynaklar (öz sermaye) tablosu hazırlanmaktadır. Bu tabloya dayanılarak finans uzmanları tarafından yorumlar yapılmaktadır⁶⁶.

Bir işletmenin sermaye, yedek akçe ve dağıtılmayan karlarını gösteren rapora öz sermaye (yani öz kaynak) tablosu adı verilmektedir. Bu tablo daha önce belirtildiği gibi vergi kanunlarına göre gerçek ve tüzel kişilerin gelir ve kurumlar vergisi matrahlarının yıl başındaki ve yıl sonundaki öz sermayelerin mukayesesi ile saptanmasında kullanılmaktadır⁶⁷.

Öz kaynaklar ile ilgili diğer bir rapor MSGUT'taki düzenlemeye göre "öz kaynaklar değişim tablosu" olup düzenlendiği dönem itibarıyla öz kaynak kalemlerinde meydana gelen değişimleri, diğer bir ifade ile artış veya azalışları bir bütün olarak özetleyen tablodur. Dolayısıyla bu tablonun düzenlenmesindeki amaç, öz kaynaklar kapsamındaki kalemlerde meydana gelen artış ve azalışları nedenleri ile nereden sağlandıkları veya nerelerde kullanıldıkları konusunda ayrıntılı bilgi içerir⁶⁸. "Öz kaynaklar değişim tablosu" bu çalışmada ayrıca incelenmeyecektir.

3- ÖZ KAYNAKLAR KAPSAMINDAKİ BİLANÇO KALEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Öz kaynaklar kapsamındaki bilanço kalemlerini MSGUT'a göre ödenmiş sermaye, sermaye yedekleri, kar yedekleri ile kar ve zarar hesapları şeklinde 4 hesap grubundan oluştuğu belirlenmiştir. Bu hesap gruplarının içerdiği bilanço kalemlerinin içeriği, muhasebeleştirilmesi ve işleyişleri ile çeşitli mevzuatlar karşısındaki durumu irdelenerek incelenecektir.

Kelime anlamı olarak "yararlanma, faydalanma belgesi" anlamına gelen intifa senetleri senet sahibine, senedi tanzim eden şirkete ortak olma veya oy hakkı vermemekle birlikte, şirketin kanunda sayılan bazı işlemlerinden faydalanma olanağı sağlar. Buna göre intifa senedi sahibine net kara iştirak, şirketin tasfiyesi sonucunda kalan tutara katılma veya yeni çıkarılacak payları alma (Rüçhan) hakkı tanıyabilecektir.(YTKK md. 503/1)⁶⁹

İşletmeler genelde adi hisse senedi yerine, çeşitli sözleşme hakları olan "öncelikli hisse senedi" çıkartmayı tercih eder. Bu haklar içinde açıklanmış kâr payı ve/ve ya işletme likidite edildiğinde adi hisse senedi sahiplerinden önce bazı varlıkların dağıtılması yer alır⁷⁰.

Sermaye; işletmenin kuruluşu sırasında veya daha sonraki bir tarihte yapılan sermaye artırımı sırasında ortaklar tarafından işletmeye getirilen kaynakları ifade eder⁷¹.

⁶⁶ Ralph Dale KENNEDY, Stewart Yarwood McMULLEN, **Finansal Durum Tabloları**, Çeviren: Atilla Gönenli, İktisat Fakültesi, İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1967, s. 211 vd.

⁶⁷ Osman Fikret ARKUN, Mali Durum Tabloları ve Bilanço, **Bilanço ve Kar Zarar (11. Türkiye Muhasebe Kongresi)** Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği, İstanbul, 1970, s. 20

⁶⁸ HACIRÜSTEMOĞLU-PEKDEMİR-TÜRKER-ASLAN, a.g.e., s.178

⁶⁹ Özdem SATICI TOPRAK, Anonim Şirketlerde Kuruculara Tanınabilecek Menfaatler, **Yaklaşım Dergisi**, ss.247-250, Temmuz 2014, Yıl 22, Sayı 259, s. 247

⁷⁰ Thomas, R. ITELSON, **Financial Statements**, Revised and Expanded Edition, Career Press, 2009, s.39

⁷¹ BEYAZITLI-ÇELİK-GÜRDAL, a.g.e, 649

Mevcut pay sahiplerinin taahhütlerini artırmak yahut yeni pay senetler çıkarmak suretiyle yapılan sermaye artırımını “dış kaynaklardan sermaye artırımını” olarak adlandırılır. Sermaye artırımını şirket mal varlığında bulunan bazı kaynakların kullanılması “iç kaynaklardan esas sermaye artırımını” olarak kabul edilmektedir⁷². Kayıtlı sermaye sistemine alınan ortaklıklarda çıkarılmış sermaye, sermaye hesabında izlenir⁷³.

Sermaye hesabının işleyişiyle ilgili olarak dikkat edilmesi gereken husus, kişi işletmeleri ile şirketlerde sermaye oluşumunun, dolayısıyla da hesabın kullanımının farklı olduğudur⁷⁴.

Şirketlerde önce sermaye taahhüt edilir ve bu taahhüt yerine getirilir. Dolayısıyla “Sermaye Hesabı” “Ödenmemiş Sermaye Hesabı” ile karşılıklı çalışır. Kişi işletmelerinde ise, sermaye hesabı işletmeye getirilen varlıklar ile üstlenilen borçlar arasındaki fark olarak karşımıza çıkar⁷⁵.

3.1 ÖDENMİŞ SERMAYE

Ödenmiş sermaye işletmenin ortaklara olan borcunu gösterir⁷⁶. Başlangıçta indirimli olarak satılan hisseler “tamamı ödenmiş ve sahiplerine itibari değerinden fazla bir mali sorumluluk yüklemeyen hisseler” şeklinde çıkarılabilir, ortaklık yönünden tamamı ödenmiş sayılmak, ortaklığın alacaklılar bakımından aynı anlama gelmez. Ortaklık borçlarını ödeyemeyecek duruma düşürse, alacaklılar, ortaklardan, alacaklılarının tamamını ya da bir kısmını karşılayacak ölçüde iskonto

tutarı kadar ödeme yapmaları istemiyle dava açılabilirler⁷⁷.

Hisseler için ödenmiş tutarların doğru bir sunumunu vermek amacıyla hisse iskonto hesapları açılmalıdır. Hisse iskontoları, bir gelir işlemi olmayıp sermaye ile ilgili bir işlem olduğundan, gelire yüklenmemelidir. Eğer bir ortaklık hissesi iskontoları bir sermaye dışı sabit değerler hesabına geçirmişse ortakların yükümlülüğü bu suretle ortadan kaldırılamaz⁷⁸.

Tek sahipli işletmenin sermayesi, girişim sahibinin “sermaye hesabının” ve “kişisel hesabının” (eğer bir kişisel hesap kullanılmakta ise) kalıntılarının toplamından oluşur⁷⁹.

Hisse Senetleri Primleri ve İskontoları: Hisse senetlerinin yazılı ya da itibari değerleri üstünde bir değerle ihraç edilmesi halinde, fazlalık, ödenmiş sermayeyi temsil eder ve uygun biçimde isimlendirilmiş “Ödenmemiş Sermaye” hesabında gösterilir⁸⁰.

Rüçhanlı hisseler bazen hissenin itibari değerini birkaç puan aşan itfa değeri verilebilir. Bu değere itfa primleri denilmektedir. İtfa primlerinin nedenleri çeşitlidir; hisse alımını teşvik görünümü vermek, çıkaran ortaklıkça gösterilen dolaylı güven ve ortakların olumlu kararını alma zorunluğu olmadan, ortaklığın hisseleri itfa ayrıcalığı gibi⁸¹.

MSGUT’a göre “Ödenmiş Sermaye” öz kaynakların ilk alt grubunu oluşturmaktadır. Bu

⁷² Orhan Nuri ÇEVİK **Şirketler Hukuku**, Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 1994, s. 358 (Aktaran: Soner ALTAŞ, Yeni TTK’DA Anonim Şirketlerin Sermaye Artırımları İçin Öngörülen Temel Yenilikler ve Değişiklikler, **Mali Çözüm**, ss. 137-148, Yıl 22, Kasım-Aralık 2012, s. 137

⁷³ KARACAN, **a.g.e.**,2, s.408

⁷⁴ **A.g.m.**, s.409

⁷⁵ **A.g.m.**, s.408

⁷⁶ Yaşar KARAYALÇIN, **Bilanço Hukuku**, Banka ve Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1979, s.55

⁷⁷ HOLMES-OVERMYER, **a.g.e.**, s. 382.

⁷⁸ **A.g.m.**, s. 382.

⁷⁹ **A.g.m.**, s. 381.

⁸⁰ **A.g.m.**, s. 381 vd.

⁸¹ **A.g.m.**, s. 383 vd.

grup “Sermaye Hesabı” ile “Ödenmemiş Sermaye Hesabı”nı içermektedir.

Sermaye kavramı, halk dilinde, yatırıma ayrılmış bir miktar para (bir meblağ) anlamına gelmektedir⁸². Sermayenin hukuki anlamı ise sahiplik (mülkiyet) ölçğine dayanır. Buna göre bir kimşenin veya bir işletmenin sahipliğine dahil olan ekonomik varlıklar sermayeyi oluştururlar. Bunların girişimcinin mal varlığına dahil olmaları yeterlidir⁸³.

Hesap bakımından, yani muhasebede sermaye, hukuki anlamdaki sermaye gibi sahiplik ölçğine dayanır. Bu anlamda sermaye işletme varlıklarının para birimi ile belirtilmiş net toplamıdır⁸⁴.

Sermaye, hukuki bakımdan, temel (esas veya ana) sermaye, nominal (itibari) sermaye, ödenmiş sermaye ve ödenmemiş sermaye terimleriyle anılır.

MSGUT’a göre, ödenmiş sermaye bir hesap olmayıp, bilanço düzenlendiğinde “Sermaye Hesabı” ile eksi değere sahip olan “Ödenmemiş Sermaye Hesabı”nın farkından oluşmaktadır. Sermaye bilançoda 500 no’lu hesap grubu olarak yansımaktadır.

Bilançonun hazırlanmasında “Ödenmiş Sermaye” aşağıdaki örnekte belirtildiği şekilde saptanır;

A işletmesinin dönem sonunda 500 numaralı “Sermaye Hesabı”nın alacak bakiyesi 10.000.000.-TL’dir. “Ödenmemiş Sermaye Hesabı”nın borç bakiyesi 2.000.000.-TL’dir.

Bun göre bilanço hazırlanırken 500 no’lu “Ödenmiş Sermaye” öz varlık başlık altında şöyle olacaktır:

A- Ödenmiş Sermaye	8.000.000.- TL
1- Sermaye	10.000.000. TL
2- Ödenmemiş Sermaye (-)	2.000.000.-TL

3.1.1. SERMAYE

İşletmelerin birer tüzel kişilik olarak hukuksal varlıklarını kazanmaları için gerekli unsurlardan biri de sermayedir⁸⁵. İşletmenin kuruluşunda veya sermaye arttırılmasında, işletme sahip veya ortaklarının işletmeye vermeyi yükümlendikleri hisselerin toplamı MSGUT’a göre 500 no’lu “Sermaye Hesabı”da izlenir.

Bu hesap işletmenin hukuki yapısına göre alt hesaplara ayrılarak kullanılır. Örneğin şahıs işletmelerinde bu hesap ortakların isimlerine göre alt ayrıma tabi tutularak her ortağın sermaye haklarını izlemek mümkündür. Sermaye şirketlerinde 8özellikle anonim şirketlerde) bu hesabın alt ayrımları ortakların adları yanısıra hisselerin niteliklerine göre de yapılır.

Genellikle, TTK’ya göre işletmeye tahsis edilen veya işletmelerin ana sözleşmelerinde yer alan ve Ticaret Sicilinde tescil edilmiş bulunan sermaye tutarı bu hesapta yer alır. SPK mevzuatına göre kayıtlı sermaye sistemine alınan ortaklıklarda bu hesapta yalnız çıkarılmış sermaye gösterilir. Kayıtlı sermaye tavanı ayrıca dipnotlarda belirtilir⁸⁶.

a- Hesabın Bölümlenmesi

“Sermaye Hesabı” hisse türlerine veya ortakların adlarına göre bölümlenebilir.

⁸² Kemal TOSUN, **İşletme Yönetimi**, Birinci cilt, İ.Ü.İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul, 1974, s. 236

⁸³ **A.g.e.**, s. 228 vd.

⁸⁴ **A.g.e.**, s. 239

⁸⁵ **GÜL, a.g.e.** s. 212

⁸⁶ HACIRÜSTEMOĞLU-PEKDEMİR-TÜRKER-ASLAN, **a.g.e.**,s. 311 vd.

b- Hesabın İşleyişi

“Sermaye Hesabı”, sermaye tahsisinde veya sermaye artırılmasında alacaklandırılır, buna karşılık “Ödenmemiş Sermaye Hesabı”na borç kaydedilir.

3.1.2 ÖDENMEMİŞ SERMAYE

İşletmeye tahsis edilen veya ortaklar tarafından yüklenilen sermaye tutarının henüz ödenmemiş kısmı olup MSGUT’a göre 501 no’lu “Ödenmemiş Sermaye Hesabı”nda izlenir ve bilanço hazırlanırken bir indirim kalemi olarak eksi değerde “Sermaye”nin altında gösterilir. Bu hesap TTK’ye göre bir aktif kalem olarak değerlendirilmesine ve 1994 yılına kadar Türk Muhasebe Uygulamasında yer almasına rağmen, 1994’ten bu yana genel kabul görmüş uygulama MSGUT’a uygun olarak yapılmakta ve bilançoda pasif düzenleyici bir hesap olarak bir indirim kalemi şeklinde eksi değerde gösterilmektedir. SPK mevzuatına göre hazırlanan bilançolarda bu hesap bir indirim kalemi olarak “Sermaye Taahhütleri” adı altında gösterilmektedir.

a) Hesabın Bölümlenmesi

“Ödenmemiş Sermaye Hesabı”, “Sermaye Hesabı”na paralel olarak hisse türlerine veya ortakların adlarına göre bölümlenir.

b) Hesabın İşleyişi

Ödenmemiş Sermaye Hesabı, sermaye tahsisinde veya sermaye artırılmasında borçlandırılarak buna karşılık “Sermaye Hesabı” alacaklandırılarak işletilir. Ödenmemiş sermayeye mahsuben ödeme yapıldıkça ilgili “Kasa Hesabı” veya “Bankalar Hesabı” borçlandırılır, “Ödenmemiş Sermaye Hesabı” alacaklandırılır.

ÖRNEK: Ahmet Gür ve Salih Solak 500'er bin

TL koyarak 1 milyon sermayeli bir kolektif şirket kurmuşlar ve kuruluşta 250'şer milyonu bankaya yatırmışlardır. Bu işlemin hesap işleyişi şöyledir:

_____ / _____

501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE HESABI	1.000.000.-TL
501.01 Ahmet Gür	500.000.-TL
501.02. Salih Solak	500.000.-TL
500 SERMAYE HESABI	1.000.000.-TL
500.01 Ahmet Gür	500.000.-TL-
500.02 Salih Solak	500.000.-TL

(Şirket kuruluşunda taahhüt edilen)

_____ / _____

102. BANKALAR HESABI	500.000.-TL
102.01. A Bankası	500.000.-TL
501 ÖDENMEMİŞ SERMAYE HESABI	500.000.-TL
501.01. Ahmet Gür	250.000.-TL
501.02. Salih Solak	250.000.-TL

(Ödenen sermaye taahhüdü)

_____ / _____

Dönem sonunda hazırlanacak bilançoda, kolektif şirketin ödenmiş sermaye grubu şöyle olacaktır:

_____ / _____

A- Ödenmiş sermaye	500.000-TL
1- Sermaye	1.000.000.-TL
2- Ödenmemiş Sermaye(-)	500.000.-TL

3.1.3 YEDEK AKÇELER

Ticaret kanunu hükümleri, ortaklar genel kuruluna geniş yetki vermiştir. İşletmelerin ortaklar kurulu dönem karını hiç dağıtmayarak ya da az dağıtarak yedek akçelerini artırmak suretiyle öz kaynaklarını artırma olanağına sahiptir⁸⁷.

Yedek akçeler çeşitli amaçlar için işletmenin net karından ayrılmış, ortaklara dağıtılmamış, başka deyimle birikmiş kardır⁸⁸. Yedekler (dağıtılmayan karlar) işletmenin faaliyetleri sırasında çeşitli şekillerde oluşan ve ortaklara dağıtılmayıp işletmede bırakılan veya henüz dağıtım konusu yapılmamış olan değer artışlarından ve karlardan oluşur. Yedekler genellikle işletmenin sürekliliğini ve gelişmesini sağlamak, alacaklıların haklarını korumak, iş hayatındaki belirsizliklerden kaynaklanan riskleri azaltmak, gelecekteki olası zararları karşılamak, kar dağıtımında istikrar sağlamak ve iş hacminin gelişmesi nedeniyle artacak işletme sermayesi ihtiyacını karşılamak gibi nedenlerle ayrılır⁸⁹.

İsviçre hukukuna göre yedek akçeler, işletmenin ortaklık esas sermayesini aşan net varlığıdır. Herhangi bir amaca tahsisi nedeniyle, pay sahipleri ve diğer ilgililere dağıtılamayan kardan, ortaklık sermayesine ek olarak ayrılmış malvarlığı parçasıdır⁹⁰. Fransız hukukunda, geniş anlamda yedek akçe, öz sermayenin yani net aktifin, ortaklık esas sermayesi üstünde kalan kısmı

olarak tanımlanmakta; dar anlamda ise “sermayeye ilave edilmeyip işletme emrinde bırakılan her çeşit karlar” şeklinde ifade edilmektedir⁹¹.

Yedekler, net karın; öz kaynaklar bünyesini sağlam tutmak, işletmenin devamlılığını ve gelişmesini, ortakların ve alacaklıların haklarının korunmasını sağlamak ve öz kaynaklarda faaliyet sonunda doğabilecek azalışları (zararları) karşılamak amacıyla işletmede alıkonan kısmıdır⁹². Yedekler yapısal olarak ya sermaye ya da kârdan gelir. Yedek akçeler hissedarlara dağıtılmaz (likiditasyon durumu hariç). Kâr yedekleri genellikle işletmenin kâr amaçlı faaliyetlerinde oluşur ve kâr payı olarak ödenir⁹³. İşletmenin ve işletmeye kredi verenlerin işletmenin uğrayabileceği zararların etkisinden korunabilmesi için işletmenin ana sözleşme ve ya yasal düzenlemelerle ihtiyat ayırmaları şart koşulabilir. İşletmeler ülkedeki vergi kanunlarının bu tür ihtiyatların ayrılması halinde vergi muafiyeti ya da vergi indirimleri tanınması durumunda başka ihtiyatlar da ayrılabilirler. Yasal ihtiyatların, ana sözleşmeye göre ayrılan ihtiyatların ve vergi ihtiyatlarının türler ve tutarları kullanıcılar için uygun bilgiler olabilir⁹⁴. İhtiyatlar, dağıtılmamış karların işletmede bırakılmasıdır, gider niteliğinde değildir⁹⁵. Yedek akçeler, birikmiş kar mahiyetinde olduğu için kurumlar vergisi matrahından indirilemez⁹⁶.

Kar yedekleri ister genel amaçla isterse yerleri tayin ve tahsis edilmiş özel amaçlar için ayrılmış

⁸⁷ KARAYALÇIN, *Muhasebe Hukuku*, s 92

⁸⁸ *A.g.e.*, s 103

⁸⁹ BEYAZITLI-ÇELİK-GÜRDAL, *a.g.e.*, s.649

⁹⁰ Ünal TEKİNALP, *Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeler*, 2. Bası, İstanbul üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No: 589, İstanbul, 1979, s.245

⁹¹ *A.g.e.*, s.246

⁹² T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *a.g.e.*, s. 136

⁹³ WALTON-AERTS, *a.g.e.*, s. 192 vd.

⁹⁴ Saim ÖNCE, Kavramsal Çerçeve, *Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması (Yorum, Açıklama, Örnekler)*, Editörler: Necdet SAĞLAM, Salim ŞENGEL, Bünyamin ÖZTÜRK, ss. 39-68, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2008, s. 56.

⁹⁵ *A.g.e.*, s. 56.

⁹⁶ KARAYALÇIN, *Muhasebe Hukuku*, s 103

olsunlar, bunların tümü yedektir ve safi kardan ayrılırlar⁹⁷.

Sermayenin korunması; sermayenin nominal ve üretim gücü itibariyle korunmasını ifade etmektedir. Sermayenin korunmasının amacı, karın beirlenmesini doğrudan etkilemektedir⁹⁸.

- a) Sermayenin nominal olarak korunması (finansal sermayenin devamlılığı), dönem içinde ortaklara yapılan ödemeler ve onların işletmeye koyduğu tutarlar hariç olmak kaydıyla, eğer net varlıkların dönem sonundaki finansal (para cinsinden) tutarı dönem başındaki finansal (para cinsinden) tutarını aşıyorsa bir gelir elde edilmiş demektir. Nominal (finansal) sermayenin devamlılığı nominal parasal birimlerle veya sabit satın alma gücü birimleri ile ölçülür⁹⁹.
- b) Sermayenin üretim gücünün korunması (fiziki sermayenin korunması), dönem içinde ortaklara yapılan ödemeler ve onların işletmeye koyduğu tutarlar hariç olmak kaydıyla, eğer net varlıkların dönem sonundaki fiziki üretim kapasitesi (veya faaliyet kapasitesi) aşıyorsa bir gelir elde etmiş demektir. Buna göre, sadece varlıkların fiyatlarındaki, genel fiyat seviyesinin üstündeki artışlar kar olarak dikate alınır. Artışın geri kalan kısmı sermaye koruma düzeltilmesi, dolayısıyla öz kaynakların bir parçası sayılır¹⁰⁰.

Teknik anlamda yedek akçe işletmenin safi ka-

rından ayrılan, ortaklara dağıtılmayan, şirket içinde bırakılan tutar demektir¹⁰¹.

Yedek akçeler; açık-gizli yedek akçeler şeklinde iki türlüdür. Açık yedek akçe genel kurulca bilinen ve bilançoya dayanarak ayrılan yedek akçedir. Gizli yedek akçe ise bilanço dışında, genel kurula haber vermeksizin yönetim kurulunca ayrılan ve sadece denetim kurulunun haberdar olduğu yedek akçedir¹⁰².

“Yedekler” teknik muhasebe jargonunda genel olarak vergiden sonra kâr rakamından bir miktarı ayırarak bilançonun öz kaynaklarında gösterilen kalem için kullanılır. Gizli yedekler biraz daha farklılık gösterir. Bunlar ölçülmüş kârdan yapılan indirimler olup, yüklendiklerinde gelir tablosunda ayrıca gösterilmez ve bilanço da gözükmezler. Tarihsel olarak bu tip yedekler şu şekilde oluşabilirler :¹⁰³

1. Varlıkları oldukları değerin üzerinde yazılmaları
2. Fiktif riskler için ayrılan karşılıklar
3. Artan borçlar

Açık yedek akçelerde kanuni(zorunlu) ve ihtiyari olmak üzere iki türlüdür¹⁰⁴. Kanuni yedek akçeler kanun hükümlerine göre her yıl kardan ayrılması zorunludur. İhtiyari yedek akçeler kanuni zorunluluk olmadan statü hükümlerine göre ya da statüde açık bir hüküm olmadan genel kurul kararı ile ayrılan yedek akçelerdir¹⁰⁵.

⁹⁷ BEKTÖRE-BENLİĞİRAY-ERDOĞAN, a.g.e., s. 158

⁹⁸ Remzi ÖRTEN, Hasan KAVAL, Aydın KARAPINAR, **Türkiye Finansal Raporlama Standartları**, Gazi Kitapevi, 2007, s. 12

⁹⁹ A.g.e., s. 12

¹⁰⁰ A.g.e., s. 12 vd.

¹⁰¹ KARAYALÇIN, **Bilanço Hukuku**, s.61

¹⁰² A.g.e. , s.61 vd.

¹⁰³ Peter WALTON , Walter ARTS , **Global Financial Accounting and Reporting Principles and a Analysis**, Thomson, 2006, s.186

¹⁰⁴ KARAYALÇIN,a.g.e., s.62

¹⁰⁵ A.g.m., s.62

Kanuni ve ihtiyari yedek akçeler, birikmiş, ortaklara dağıtılmamış net kar niteliğindedir. İşletmenin faaliyetine son vermesi halinde borçlar ödendikten ve esas sermaye iade edildikten sonra geriye kalan ortaklara dağıtılır¹⁰⁶. Kanuni yedek akçeler şirket borçlarının teminatıdır. Tüm yedek akçeler yeni ortak arayışında yatırımcıların kararını etkileyen cazibe merkezidir.

3.2 SERMAYE YEDEKLERİ

MSGUT'a göre, öz kaynakların ikinci alt grubunu oluşturan "Sermaye Yedekleri" 52 no'lu hesap grubu olarak "Hisse Senedi İhraç Primleri", "Hisse Senedi İptal Karları", "Maddi Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Artışları", "İştirakler Yeniden Değerleme Artışları" ile Diğer Sermaye Yedekleri" hesaplarını içermektedir.

Bu grupta yer alan hesaplar iki farklı karaktere sahiptir. Bunlardan birincisi, sermaye gibi ortaklar tarafından sağlanan "Hisse Senedi İhraç Primleri" ve "Hisse Senedi İptal Kararı" hesaplarıdır. Bu hesaplar, sermayesi hisselerle bölünmüş ve hisse senedine bağlanmış şirketlerde ortaya çıkması muhtemel olup diğer şirket türlerinde bu iki hesabın kullanılması söz konusu değildir¹⁰⁷.

Bu gruptaki "Maddi Duran Varlıklar Yeniden Değerleme Artışları", varlık niteliğinde Maddi Duran Varlıkların yeniden değerlemeden oluşan artışlardan ve iştiraklerdeki yeniden değerlendirilme artışlarından oluşan bir karaktere sahiptir¹⁰⁸.

3.2.1 HİSSE SENEDİ İHRAÇ PRİMLERİ

Bir şirket ihraç ettiği hisse senetlerini eğer primli değişik bir fiyatla satarsa, hisse primi ortaya çıkar¹⁰⁹. Bu hesap tasfiye anında veya gerekli yasal formalitelerden sonra ya bedelsiz hisse senedi ihracı ya da nakit olarak ortaklara ödenir¹¹⁰.

Hisse Senedi İhraç Primleri Hesabı, yeni çıkarılan hisse senetlerinin primli satışından kaynaklanan tutarların izlendiği hesaptır¹¹¹. Yeni çıkarılan hisse senetlerinin ihraç primli (başta başın üstünde bir fiyatla) olarak satılması sonucunda ortaya çıkan farklar ödenmiş sermaye dışında, ancak yine tüm ortakların tümüne ait bir sermaye anlamını taşır. Türk Ticaret Kanunu, hisse senetlerinin nominal değer ile ihraç değeri arasındaki farkı (emisyon primi) yedek akçe olarak nitelemiştir¹¹².

Varlıklarda ortaya çıkan değerler artışları (dağıtılmamış-birikmiş karlar, yedek akçeler ve beklenen karların artma eğilimi) yeni çıkartılan hisse senetlerinin primli olarak satılması olanağını sağlamaktadır¹¹³.

Hisse senetlerinin nominal bedellerinin üzerinden bir değerle satışından sağlanan primlerin izlendiği hesaptır¹¹⁴. İşletmelerin nominal değerlerinin üzerindeki fiyatlarla ihraç ettikleri hisse senetleri nedeniyle elde edilen fazla değerler emisyon primi olarak değerlendirilir. Hisse senedi nominal değerinden fazla olan hisse senedi ihraç primlerinin izlendiği " hisse senedi ihraç primleri hesabı tasfiye anında veya gerekli yasal formalitelerden

¹⁰⁶ A.g.m., s.62

¹⁰⁷ HACİRÜSTEMOĞLU-PEKDEMİR-TÜRKER-ASLAN, a.g.e. s. 312

¹⁰⁸ A.g.e., s.313

¹⁰⁹ Geoff BLACK, Applied Accounting and Reporting, Oxford University Press, Oxford, 2004, s.192

¹¹⁰ Geoff BLACK, Applied Accounting and Reporting, Oxford University Press, Oxford, 2004, s.193

¹¹¹ KARACAN, a.g.e., s. 413

¹¹² Orhan SEVİLENGÜL, Genel Muhasebe, 12. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2005, s. 600

¹¹³ ERDAMAR, a.g.e., s.79

¹¹⁴ ÖZER, a.g.e., s.1309

sonra ya bedelsiz hisse senedi ihracı ya da nakit olarak ortaklara ödenir¹¹⁵.

Sermaye Piyasası mevzuatının göre “emisyon primleri” başlığı altında toplanan hisse senetlerinin primli satışından kaynaklanan tutarlar; sermayeyi temsil eden hisse senetlerinde bir değer artışını ifade etmesi nedeniyle yedekler arasında alınması mümkün değildir¹¹⁶. Bu nedenle işletmelerin nominal değerlerinin üzerindeki fiyatlarla ihraç ettikleri hisse senetleri nedeniyle sağladıkları emisyon primlerinin de bir çeşit sermaye olarak düşünülmesi ancak işletmenin faaliyetleri sonucu olarak ortaya çıkan kâr olarak bedelli bedelinin düşürülmemesi gerekir. Her ne kadar kayıtlı değerinin üzerindeki fiyatlarla, hisse senedi alan ortakların, işletmeye yatırmış oldukları tutarın tamamı kadar işletme varlıkları üzerinde hakları olmuyor ve ortaklar kârdan yalnız kayıtlı değer göz önünde bulundurularak pay alıyorsa da, işletmenin varlıklarına katılan bu fark üzerinde üçüncü şahısların da hakları bulunmamakta öz sermayede (yani öz varlıkta) ortakların yatırdıkları tutar kadar bir artış ortaya çıkmaktadır¹¹⁷.

KVK'nın 8. madde 5 no'lu bendine göre kurumların ruçhan hakkı satışından elde ettikleri kazançlar ile ilk kuruluşlarında veya sermayelerini arttırdıkları sırada hisse senetlerinin itibari değerinin üzerinde elden çıkarılmasından doğan kazançlar (emisyon primleri) kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Bu istisnada hisse senetlerinin borsaya kote edilmiş olup olmaması fark etmemektedir¹¹⁸. Emisyon primleri, KVK'nun geçici 28.nci maddesinin (b) bendinde belirtildiği üzere; Gelir Vergisi Kanunu'nun 94.ncü maddesinin

6/b-ii bendine göre tevkifata tabi tutulamayacağı belirtildiği için tevkifat kapsamında değildir¹¹⁹.

a) Hesabın Bölünmesi

Hisse senedi türlerine göre bölümlenebilir¹²⁰.

b) Hesabın İşleyişi

Muhasebe ilkelerine göre emisyon primleri elde edildiğinde ilgili tutar karşılığında “Kasa Hesabı” veya “Bankalar Hesabı” borçlandırılırken, emisyon primi tutarı kadar 520 no'lu “Hisse Senedi İhraç Primleri Hesabı” alacaklandırılır. Emisyon primini gösteren bu hesap, bir sonuç hesabı olmayıp doğrudan doğruya bilanço ile ilgili bir hesaptır ve gelir tablosunda yer almaz¹²¹.

ÖRNEK: AKIN A.Ş. 10.000.000.- TL tutarındaki sermayesi 5.000.000.-TL arttırarak 15.000.000.-TL'ye çıkarmıştır. İhraç edilen 5.000.000.-TL tutarındaki (B) grubu hisseler %40 primle 7.000.000.-TL'ye Akbank aracılığıyla satılmıştır. Bu satıştan 2.000.000.-TL emisyon primi elde edilmiştir. Bu işlemlerle ilgili kayıtlar şöyledir:

_____ / _____	
102. BANKALAR HESABI	7.000.000.-TL
102.1 Akbank	7.000.000.-TL
501. ÖDENMEMİŞ	
SERMAYE HESABI	5.000.000.-TL
501.2 B Grubu	5.000.000.-TL
520. HİSSE SENEDİ	
İHRAÇ PRİMLERİ	2.000.000.-TL
520.1 B Grubu Emisyon	
Primleri	2.000.000.-TL
_____ / _____	

¹¹⁵ Geoff BLACK, Applied Accounting and Reporting, Oxford University Press, Oxford, 2004, s.193

¹¹⁶ SPK, TebliğNo.1Ek.3

¹¹⁷ ERDAMAR, a.g.e., s.79

¹¹⁸ Yılmaz ÖZBALCI, Kurumlar Vergisi Kanununun Yorum ve Açıklamaları, Feryal Matbaacılık, Ankara,1997, s.151

¹¹⁹ İsmail ÖĞÜN, “Kurumlar Vergisi Matrahının Tespiti ve İstisna Kazançlarının Vergisel Durumu” Dönem Sonu İşletmeler, TÜRMOB Yayınları, Ankara, 2000, s.105

¹²⁰ HACİRÜSTEMOĞLU-PEKDEMİR-TÜRKER-ASLAN, a.g.e., s. 313

¹²¹ ERDAMAR, a.g.e., s.79

3.2.2 HİSSE SENEDİ İPTAL KARLARI

Hisse Senedi İptal Karları Hesabı, iptal edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin, bunların yerine çıkarılan hisse senetlerinden elde edilen hasılat noksanı kapatıldıktan sonra artan kısmın izlendiği hesaptır¹²².

“Hisse Senedi İptal Kararları” MSUGT’de iptal edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin, bunların yerine çıkarılan hisse senetlerinden elde edilen hasılat noksanı kapatıldıktan sonra artan kısmın izlendiği şekilde tanımlanmıştır.

YTTK’nın 519. maddesinde “İptal edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin, bunların yerine çıkarılan senetlerden elde edilen hasılat noksanı kapatıldıktan sonra artan kısmı yedek akçe olarak” kabul edilmektedir.

“Hisse Senedi İptal Kararları Hesabı” bir sonuç hesabı olmayıp bir bilanço hesabıdır ve “Hisse Senedi İhraç Primleri Hesabı” ile aynı karakterdedir.

a) Hesabın Bölümlenmesi

Hisse türlerine veya ortaklara göre bölümlenebilir¹²³.

b) Hesabın İşleyişi

Elde edilen hisse senedi iptal karları bu hesaba alacak kaydedilir. Bu tutarların sermayeye ilavesi veya başka amaçlarla kullanılması durumunda ilgili hesaplara borç kaydedilir.

3.2.3 MADDİ DURAN VARLIK YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI

M.D.V. Yenden Değerleme Artışları Hesabı, işletmenin aktifine kayıtlı maddi duran varlık kalemlerinin değerlendirilmesinden oluşan değer artışlarının izlendiği hesaptır¹²⁴.

İşletmenin aktifine kayıtlı maddi duran varlıkların yeniden değerlendirilmesiyle oluşan değer artışlarının izlendiği hesaptır. SPK mevzuatına göre bu hesap “Yeniden Değerleme Değer Artışı” başlığı altında;

1. Duran Varlıklardaki Değer Artışı,
2. İştirakler ve Bağlı Ortaklıklardaki Değer Artışı

şeklinde gösterilen hesap grubunun 1. sırasında yer alır.

SPK mevzuatına göre, “Maddi Duran Varlık Değer Artışları Hesabı” ilgili mevzuat uyarınca¹²⁵ işletmenin aktifine kayıtlı duran varlıkların yeniden değerlendirilmesinde oluşan değer artışıdır.

213. sayılı V.U.K.’un mükerrer 298. maddesinde hüküm altına alınmış olan yeniden değerlendirme müessesesi; işletmelerin bilançolarında maliyet bedelleriyle yer alan amortisman tabii iktisadi kıymetlerin paranın değerindeki düşme nedeni ile günün değerine yükseltilmesi ve böylece sabit kıymetlerin güncel değerleriyle bilançoda yer almalarının sağlanması amaçlanmaktadır¹²⁶.

V.U.K.’un mükerrer 298. maddesine göre, bilanço esasına göre defter tutan Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükellefleri (imtiyazlı şirketler hariç,

¹²² KARACAN, a.g.e. s.414

¹²³ HACİRÜSTEMOĞLU-PEKDEMİR-TÜRKER-ASLAN, a.g.e., s.313

¹²⁴ KARACAN, a.g.e., s.414

¹²⁵ İlgili mevzuat burada vergi mevzuatıdır.

¹²⁶ Çağlayan Ahmet GENCER, Yafes PEHLİVAN, Yeniden Değerleme Müessesesi ile Maliyet Bedeli Artırımı Müessesinin, Tanımı, Amacı ve Uygulamaları, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı 147, Aralık, 2000, s.207

kolektif, adi komandit ve adi şirketler dahil) bilançolarına dahil amortisman tabi iktisadi kıymetleri ve bu iktisadi kıymetler üzerinden ayrılmış olup bilançoların aktif tarafında aktif düzenleyici bir hesap şeklinde eksi değer olarak yer alan amortismanları, her hesap dönemi sonunda Maliye Bakanlığı tarafından ilan edilen “Yeniden Değerleme Oranı” nispetinde yeniden değerleyebilirler.

Yeniden değerlemede şu koşullara uyulur:

- 1- İktisadi kıymetlerin maliyet bedellerine eklenmiş olan kur farkları ve kredi faizleri, sinema filmleri, alameti farika hakları, peştamallıklar, ilk tesis ve taazzuv giderleri, organizasyon, etüt ve arama giderleri ile mahiyetleri ve amortisman süre ile tarzları itibariyle bunlara benzeyen sair aktif kıymetleri yeniden değerlendirme kapsamına girmezler.
- 2- Bilançonun aktifine dahil iktisadi kıymetler ve bu kıymetler için geçmiş yıllarda ayrılmış olan amortismanlar, yeniden değerlemenin yapılacağı yıla ait oran ile çarpılmak suretiyle yeniden değerlendirilir.
- 3- Yeniden değerlendirme neticesinde doğarak değer artışı, bilançonun pasifinde özel bir fon hesabında gösterilir.

Değer artışı, amortisman tabi iktisadi kıymetlerin yeniden değerlendirilmesinden önceki net bilanço aktif değerlerinin bu kıymetlere yeniden değerlendirme oranının uygulanmasından sonra bulunacak net bilanço aktif değerlerinden indirilmesi suretiyle bulunur.

Net bilanço aktif değeri, iktisadi kıymetlerin bilançonun aktifinde yazılı değerden, birikmiş amortismanın indirilmesiyle bulunan miktarı ifade eder.

- 4- Yeniden değerlemenin yapıldığı hesap döneminden itibaren bina, arsa ve arazi dışındaki sabit kıymetler yeni değerler üzerinden amortisman ayrılarak itfa olur.

Değer artışı, pasifte özel bir fon hesabından gösterilir ve kurumlar vergisine tabi yükümlülerin sermayesine ilave edilebilir.

Hesap dönemi içinde aktife giren amortisman tabi iktisadi kıymetler aktife girdiği dönem yeniden değerlemeye tabi tutulmaz.

TTK açısından yeniden değerlendirme artışı dağıtılmadıkça ödenmiş sermaye gibidir.

a) Hesabın Bölümlenmesi

Bu hesap Maddi Duran Varlıklardaki ayrıma göre bölümlenebilir.

b) Hesabın İşleyişi

Yeniden değerlendirme net değer artışı ile ilgili hesaplar karşılığında bu hesaba alacak kaydedilir. Bu tutarların sermayeye ilavesi veya başka bir amaçla kullanılması durumunda bu hesaba borç kaydedilir.

3.2.4 İŞTİRAKLER YENİDEN DEĞERLEME ARTIŞLARI

İştirakler Yenden Değerleme Artışları Hesabı, İşletmenin iştirakleri ile bağlı ortaklıkların bünyesinde yapılan yeniden değerlendirme dolayısıyla oluşan değer artışının sermayeye eklenmesi sonucunda, bu sermayeden işletmeye isabet eden kısmı gösterir¹²⁷.

İşletmenin iştirakleri ile bağlı ortaklıkları bünyesinde yapılan yeniden değerlendirme dolayısıyla oluşan değer artışının sermayeye eklenmesi sonucunda bu sermayeden işletmeye isabet eden

¹²⁷ KARACAN, a.g.e., s.416

kısmı gösterir. SPK mevzuatına göre iştirakler ve bağlı ortaklıklardaki içsel kaynaklardan yapılan sermaye artırımları dolayısıyla sahip olunan bedelsiz hisse senetlerine isabet eden tutarlar da bu başlık altında toplanır ve bu tutarlara ilişkin olarak dipnotlarda açıklama yapılır.

V.U.K'un mükerrer 298. maddesine göre, yeniden değerlendirme yapan kurumlar vergisi yükümlüsü işletmeler değer artışının tamamını sermayelerine ilave edebilirler. Bu suretle sermayeye eklenen değer artışları, ortaklar tarafından işletmeye ilave edilmiş kıymetler olarak kabul edilir. Değerleme yapılan kuruma iştirak eden işletmelerin aktifindeki iştiraklerde veya bağlı ortaklıkların değerinde meydana gelen artışlara karşılık pasif tarafla gösterilen "İştirakler Yeniden Değerleme Artışı" sermayenin bir bölümü kabul edilir. İştirakler Yeniden Değerleme Artışının sermayeye eklenmesi ve karşılığında ortaklara bedelsiz pay verilmesi kâr dağıtımını sayılmaz.

a) Hesabın Bölünmesi

Gerçek duyulursa bölümlere ayrılabilir.

b) Hesabın İşleyişi

İşletmenin iştirakleri ve bağlı ortaklıkları bünyesinde yapılan yeniden değerlendirme dolayısıyla oluşan değer artışlarının sermayeye eklenmesi sonucunda bedelsiz olarak alınan hisse senetleri ve payları "İştirakler Hesabı" veya "Bağlı Ortaklıklar Hesabı"nın borcuna, "İştirakler Yeniden Değerleme Hesabının" alacağına yazılır.

3.2.5 DİĞER SERMAYE YEDEKLERİ

Diğer Sermaye Yedekleri Hesabı, yukarıda anlatılan yedeklerin dışında kalan diğer sermaye yedeklerinin izlendiği hesaptır¹²⁸.

"Diğer Sermaye Yedekleri" sermaye yedeği niteliğinde olmasına rağmen "Hisse Senedi İhraç Primleri", "Hisse Senedi İptal Kararları", "Maddi Duran Varlık Yeniden Değerleme Artışları" ile "İştirakler Yeniden Değerleme Artışları" hesaplarının kapsamına dahil edilemeyen işlemlerin izlendiği hesaptır.

a) Hesabın Bölünmesi

Gereksinmelerine göre alt bölümlere ayrılır.

b) Hesabın İşleyişi

Bu tanıma uygun olarak doğan yedekler bu hesabın alacağına, kullanılmaları halinde borcuna yazılır.

3.3. KAR YEDEKLERİ

MSGUT' da 54 no'lu hesap grubunu oluşturan "Kâr Yedekleri", kanunun, ana sözleşme hükümleri ya da ortaklıkların yetkili organları tarafından alınan kararlar uyarınca, dağıtılmamış ya da işletmede alıkonulmuş kârları kapsamaktadır. Bu hesap grubu, daha çok sermaye şirketlerinde, çeşitli amaçlara yönelik olarak işletme tarafından elde edilen karların bir kısmının işletmede bırakılması sonucu oluşan hesaplardır¹²⁹.

3.3.1. YASAL YEDEKLER

Yasal Yedekler Hesabı, kanun hükümleri uyarınca ayrılmış bulunan yedekler bu hesapta izlenir.

Kanun hükümleri uyarınca ayrılmış bulunan yedekler bu hesap kaleminde izlenir. TTK'nın 519. maddesine göre "Her yıl safi kârın yirmide birinin ödenmiş sermayenin beşte birini buluncaya kadar ayrılması mecburidir". Ayrıca TTK'nın 519. maddesinde sayılan yedekler, kanuni had aşılmış olsa dahi yedek akçe ayrılmaya devam

¹²⁸ A.g.e., s.416

¹²⁹ HACIRÜSTEMOĞLU-PEKDEMİR-TÜRKER-ASLAN, a.g.e., s.315

edilir. 519. Maddenin yedek akçelerin sermaye yedekleri olarak “Hisse Senedi İhraç Primleri” ile “Hisse Senedi İptal Kararları” hesaplarında izlendiklerini daha önce belirtmiştik. Ancak 519. maddeye göre yedek akçeler sınırsız bir şekilde ayrılmaya devam edilir.

SPK mevzuatına göre “Hisse Senedi İhraç Primleri Hesabı”nda izlenen “emisyon primleri” dışında kalan ve kanun ile şirket ana sözleşmesi ya da ortakların yetkili organları tarafından alınan kararlar uyarınca, dağıtılmamış ya da işletmede alıkonulmuş öz kaynak öğeleri olan Yasal Yedekler (TTK’ye göre ayrılmış 1. Ve 2. Tertip yedek akçelerle iptal kararları yedekleri), statü yedekleri, özel yedekler (yatırım indirimleri, yenileme fonu gibi) ile olağanüstü yedekler (Dağıtılmaması kararlaştırılmış kârlar, Maliyet Artış Fonu, Sermayeye Eklenecek İştirak Hisseleri ve Gayrimenkul Satış Kârları ile ne şekilde tasarruf edileceği kararlaştırılmamış geçmiş yıl kârı) bu hesapta izlenir ve bilançoda “yedekler” başlığı altında gösterilir. Oysa MSGUT’a göre bu yedekler farklı başlıklar altında izlenir ve bilançoda gösterilir.

a) Hesabın Bölümlenmesi

Yasal Yedekler gereksinimleri göre veya yasal yedek akçe türlerine göre bölümlenerek izlenir.

b) Hesabın İşleyişi

Yasal Yedekler, faaliyet yılı kârından mahsup edilmek suretiyle ayrılarak “Yasal Yedekler Hesabı” alacalandırılarak ve “Dönem Karı Hesabı” Borçlandırılarak kaydedilir.

3.3.2 STATÜ YEDEKLERİ

Statü Yedekleri Hesabı, ana sözleşme hükümleri çerçevesinde ayrılan statü yedekleri bu hesapta izlenir.

Şirket ana sözleşme hükümleri çerçevesinde ayrılan yedekler bu hesap kalemi içinde yer alır.

Bazı şirket ana sözleşmelerinde kanunlarda yer alan yasal yedekler dışında farklı amaçlar nedeniyle kârlardan yedek ayrılması zorunluluğu vardır. İşte şirketin statüsünü belirleyen anasözleşmede yer alan bu yedekler ayrıldığında “Statü Yedekleri Hesabı”nda izlenir ve bilançoda bu başlık altında gösterilir.

a) Hesabın Bölümlenmesi

Statü yedekleri şirketin gereksinimlerine veya statü yedeklerinin anasözleşmedeki türlerine göre bölümlenerek izlenebilir.

b) Hesabın İşleyişi

Bu gruba giren yedekler, faaliyet yılı kârından mahsup edilerek belirlendikten sonra “Statü Yedekleri Hesabı” alacaklandırılarak ve “Dönem Kârı Hesabı” borçlandırılarak kaydedilir.

3.3.3 OLAĞANÜSTÜ YEDEKLER

Olağanüstü Yedekler Hesabı, sermaye şirketlerinde Genel Kurul tarafından ayrılmasına karar verilen olağanüstü yedekler bu dağıtım dışı kalan bu hesapta izlenir.

Sermaye şirketlerinde Genel Kurul tarafında ayrılmasına karar verile olağanüstü yedek akçeler ile dağıtım dışı kalan bu hesapta izlenir.

a) Hesabın Bölümlenmesi

Olağanüstü yedekler, şirketin gereksinimlerine ve yedek türlerine göre bölümlenebilir.

b) Hesabın İşleyişi

Bu kapsamda ayrılmasına karar verilen ve olağanüstü niteliğe sahip olan yedekler, faaliyet yılı kârından mahsup edilerek ayrılır ve “Olağanüstü Yedekler Hesabı” alacaklandırılır, “Dönem Kârı Hesabı” borçlandırılır.

3.3.4 DİĞER KAR YEDEKLERİ

Diğer Kar Yedekleri kardan ayrılan ve yukarıda

anlatılanların dışında kalan diğer kar yedeklerinin izlendiği hesaptır.

Özel Fonlar Hesabı, işletmede bırakılması ve tasarrufu zorunlu olan yasal fonlar ile diğer maksatlarla ayrılan fonlar bu hesapta izlenir.

Özellikle yasal yedekler, statü yedekleri ve olağanüstü yedekler kapsamında dışında kalan ve kârdan ayrılan kâr yedeği niteliğindeki yedekler “Diğer Kâr Yedekleri Hesabında” izlenir.

a) Hesabın Bölümlenmesi

Diğer kâr yedekleri, gereksinimlere ve ayrıldıkları yedek türlerine göre bölümlendirilebilirler

3.3.5. ÖZEL FONLAR

Genel Kurul kararı gereği belli amaçlarla kullanılmak üzere ayrılan “Yatırım Fonu”, “Sermaye İtfâ Fonu (imtiyazlı şirketlerde) “Yatırım İndirim Fonu” gibi kardan ayrılan yedeklerle bir durağan varlığın satışında ortaya çıkan ve yenilemede kullanılacak “Yenileme Fonu” özel fonlar hesabında izlenir nitelemiştir¹³⁰.

3.3.5.1. YENİLEME FONU

213 SAYILI Vergi Usul Kanunu’nun 328.nci maddesinde “Amortisman tabi iktisadi kıymetlerin satılması halinde alınan bedel ile bunların envanter defterinde kayıtlı değerleri arasındaki fark kar ve zarar hesabına geçirilir. İşletme hesabı esasında defter tutan mükelleflerle serbest meslek kazanç defter tutan mükellefler bu farkı defterlerinde hasılat veya gider kaydederler.

Amortisman ayrılmış olanların değer ayrılmış amortismanlar düşüldükten sonra kalan meblağdır.

Devir ve trampa satış hükmündedir.

Şu kadar ki satılan iktisadi kıymetlerin yenilenmesi, işin mahiyetine göre zaruri bulunur veya bu hususta işletmeyi idare edenlerce karar verilmiş ve teşebbüse geçmiş olursa bu takdirde satıştan tahassül eden kar yenileme giderlerini karşılamak üzere, pasifte geçici bir hesapta azami üç yıl süre ile tutulabilir. Her ne sebeple olursa olsun bu süre içinde kullanılmamış olan karlar üçüncü yılın ver matrahına eklenir.

Yukarıdaki esaslar dahilinde yeni değerlerin iktisabında kullanılan kar, yeni değerler üzerinden bu kanun hükümlerine göre ayrılacak amortismanlara mahsup edilir. Bu mahsup tamamlandıktan sonra itfa edilmemiş olarak kalan değerlerin amortismanına devam olunur” hükmü yer almaktadır.

Yenileme fonu; işletmeye dahil amortisman tabi iktisadi kıymetlerin gerektiğinde yenilenebilmesi için bu kıymetlerin satış karı veya sigorta tazminatından ayrılan karşılığın bilançolunun pasifinde üç azami yıl süre ile muhafaza edilmesidir¹³¹. Yenileme fonu ayırma koşulları şunlardır¹³²:

- a- Bilanço esasında defter tutmak¹³³,
- b- Satılan iktisadi kıymetin yenilenmesinin zorunlu olması veya işletmeyi idare edenlerce

¹³⁰ SEVİLENGÜL, a.g.e., s. 608

¹³¹ A.Murat YILDIZ, **Dönem Sonu İşlemlerinin Vergisel Boyutu**, ANKARA SMMM Odası Yayını No:84, Ankara, 2013, s. 66,

¹³² A.g.e., s. 139., s. 66,

¹³³ Maliye Bakanlığı 2012 yılında verdiği özeldede serbest meslek erbaplarının envanterine kayıtlı sabit kıymetlerin satışından doğan kar için yenileme fonu kullanılabilceğini belirtmiştir. (Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı’na verilen 20.07.2011 tarih ve B.07.1.GİB. 4.06.18.02-32328-8407-14BSAYILIözeldge.

bu konuda karar verilerek girişimde bulunulması,

- c- Satılan iktisadi kıymet ile yerine alınanın aynı türden olması,
- d- Yenileme fonuna alınan kar, satın alınan yeni iktisadi kıymetin amortismanından mahsup edilir,
- e- Yenileme fonuna alınan kar üç yıl içinde kullanılmalıdır.

YTTK'da anonim şirketlerde sermaye, kayıtlı veya esas sermaye sistemine göre belirlenmektedir¹³⁴.

Esas sermaye, ortaklık amacının gerçekleştirilmesinde yönelik olarak pay sahiplerinin ortaklığa getirmeyi kabul ettikleri malvarlığı toplamının nakit olarak ifade edilmesidir¹³⁵. Buna göre esas sermayeyi. anonim ortaklığın kuruluşunda belirlenen ve şirket ana sözleşmesinde yer alan değerdir¹³⁶.

Kayıtlı sermaye şirketlerin, YTTK'nın esas sermaye sistemindeki sermayenin artırılmasına ilişkin hükümlerine tabi olmaksızın yönetim kurulu kararı ile yen pay çıkarmak suretiyle ulaşabilecekleri azami sermaye tabanını gösteren ve ana sözleşmelerinde yer alan sermaye şeklidir¹³⁷.

Sermaye yedekleri, sermayenin bağlandığı varlıkların değerlendirilmesi sonucu ya da sermaye hareketleri nedeniyle ortaya çıkan fonlardır. Bu fonlar sermayeye eklenebilir, sermayeye eklenmemiş

kısmı se sermaye yedeği olarak bilançoya aktarılır¹³⁸. Hisse senedi ihraç primleri, sermaye artırımını nedeniyle çıkarılan yeni hisse senetlerinin, normal bedelinin üstünde bir bedelle satışından doğan karlardır. Hisse senedi ihraç primi "emisyon primi" şeklinde de adlandırılır Primli satışın nedeni işletme değerinin yüksek olmasıdır¹³⁹. TTK uyarınca emisyon primleri işletmede yedek akçe olarak muhafaza edilmektedir¹⁴⁰.

Hisse senedi iptal kararları, herhangi bir nedenle iptal edilen hisse senetlerinin yerine çıkarılan hisse senetlerinin nominal bedelinin üstünde bir bedelle ihraç edilmesinden kaynaklanan fon olup emisyon primi gibi değerlenir¹⁴¹.

Özel fonlar, işletmede bırakılması ve tasarrufu zorunlu olan fonlar ile diğer amaçlar için ayrılan fonlardır. Başlıca fonlar şunlardır¹⁴²:

- Sabit kıymet yenileme fonu
- Finansman fonu
- Sermaye itfa fonu
- Vazgeçilen borçlar fonu
- Gayrimenkul ve iştirak hissesi satış kazancı fonu
- Sermaye kur farkı fonu

Sermaye; ana, esas, nominal, kayıtlı, müseccel gibi sıfatlarla adlandırılan ana özleşme ile saptanan tescil edilmiş ve yasalaşmış, işletme sahiplerinin işletmeye koymayı kararlaştırdıkları paranın üst sınırını gösteren bir kavramdır¹⁴³.

¹³⁴ Serbay MORAY, Türk Ticaret Kanunu'nda Esas ve Kayıtlı Sermaye Sistemleri, **Yaklaşım Dergisi**, ss.238-241, Temmuz2015, Yıl 23, Sayı 271, s. 238

¹³⁵ **A.g.m.**, s. 238

¹³⁶ **A.g.m.**, s. 238

¹³⁷ **A.g.m.**, s. 239

¹³⁸ Sema KÜÇÜK, Değerleme ve Dönem Sonu İşlemler, **Yaklaşım Dergisi**, Ocak 2011, Yıl 19, Sayı 217, s. 220

¹³⁹ **A.g.m.**, s. 220

¹⁴⁰ **A.g.m.**, s. 220

¹⁴¹ **A.g.m.**, s. 220

¹⁴² **A.g.m.**, s. 224

¹⁴³ Ali İhsan KARACAN, **Bankaların Kamuya Açıklanan Mali Tabloları**, Eko-Bil Ekonomi ve Bilimsel Yayınlar Limited Şirketi Yayın No: 5, İstanbul, 1983, s. 233

549.20 BAĞIŞLANAN BORÇLAR KARŞILIĞI HESABI

Vazgeçilen alacak, vazgeçen işletme açısından zarar niteliğinde iken borcu bağışlanan işletme açısından ise kar niteliğindedir. Borçları bağışlanan işletmede borçlarda bir azalma öz sermaye ise artar. Ancak bu karın bağışlandığı yıl değil de daha sonraki yıllarda vergilendirilmesi VUK'nunda öngörülmüştür (VUK 324)¹⁴⁴. Bu durum borçlunun defterinde açılan özel karşılıklar hesabında izlenir. Ancak, bu karşılıklar gibi borç(yükümlülük) niteliğinde değil, kar niteliğindedir. Bu kar borcun bağışlandığı yılın sonundan başlayarak bilançoda üç yıl bekletilir. Üç yıl içinde zararla itfa edilmediği takdirde gelir hesaplarına aktarılır. Ancak, ölüm, işin terki veya devri halinde üç yıllık süre beklenmeden olayın gerçekleştiği tarihte gelire aktarılır sınıftır¹⁴⁵.

Bağışlanan borçtan oluşan karın bilançoda üç yıl bekletilmesindeki amaç, borcu bağışlanan işletmenin mali durumunun bozuk olmasıdır.; hatta bu bozukluk nedeniyle borcu bağışlanmıştır.. Böylece borçlu işletmenin borçlarının meydana getirdiği karın gelir hesaplarına yansıtılması ertelenmiştir¹⁴⁶.

Öz sermaye, hukuki yapıları ne olursa olsun yeni faaliyete başlayan işletmeler için tek finansman kaynağıdır. Yeni faaliyete başlama anında öz sermayenin işletmeler için tek finansman kaynağı olması nedeniyle işletmeye borç verenlere karşı bir güvencedir¹⁴⁷.

Anonim şirketlerin , itibari değerlerinin altında bir değerle hisse senedi çıkarmaları yasaklanmıştır. Ancak, şirketin kuruluşu ya da sermayesinin artırılması sırasında çıkarılan hisse senetlerinin , üzerlerinde yazılı olan değerden daha yüksek bir bedelle satmaları/elden çıkarmalarında herhangi bir yasal engel bulunmamaktadır¹⁴⁸.

Anonim şirketler tarafından çıkarılan hisse senetleri; üzerinde yazılı olan değerlerinden (nominal değer) daha yüksek bedelle satıldıklarında, aradaki fark, emisyon primi olarak ifade edilir¹⁴⁹.

GİZLİ YEDEK AKÇELER

Gizli yedek akçeler "işletme işlerinin devamlı inkişafının veyahut mümkün mertebe istikrarlı kar payları dağıtılmasını temin bakımından münasip ve faydalı olduğu takdirde, aktiflerin bilanço günündeki kıymetlerinden daha aşağı bir kıymetle bilançoya konması şeklinde veya başka suretle gizli yedek akçe ayrılması caizdir.(ETTK 458 madde)¹⁵⁰

İşletmeler faaliyetlerinin sürekli olarak gelişimini sağlamak veya düzenli kar dağıtabilmek için uygun gördükleri takdirde aktiflerin bilanço günündeki değerlerinden düşük olarak değerlendirilmesi veya başka bir biçimde yedek akçe oluşmasını sağlayabilirler¹⁵¹.

Gizli yedek akçe ayırma sermaye birikimine olanak verdiği için sermaye şirketlerinde önemli bir konudur. ETTK'nun 460 maddede taşınmaz mallar, makineler ve tesisler gibi duran varlıkların

¹⁴⁴ SÜRME, *Muhasebe* 2, 2005, s. 235

¹⁴⁵ *A.g.e.*, s. 235

¹⁴⁶ *A.g.e.*, s. 235

¹⁴⁷ SÜRME, *Muhasebe* 2, 2010, s. 212

¹⁴⁸ Hasan TÜREDİ, *Genel Muhasebe Dönemiçi ve Dönemsonu İşlemleri*, Üçüncü Baskı, Derya Kitapevi, Trabzon, 2011, s.445

¹⁴⁹ *A.g.e.*, s.445

¹⁵⁰ Ümit ATAMAN, *Tekdüzen Hesap Planı ve Mali Tablolar*, Yenilenmiş 2. Baskı, Türkmen Kitapevi, İstanbul, 2003, s. 239

¹⁵¹ *A.g.e.*, s. 239

en fazla maliyet değeri üzerinden bilançoda gösterilebileceği düzenlenmiş ve aynı şekilde ETTK 461 maddede dönem sonunda malların maliyet bedeli ile değerlendireceğini kabul etmiştir¹⁵².

Enflasyonun hüküm sürdüğü piyasalarda yani fiyatların daima yükseldiği devrelerde stokların ve aktifteki sabit kıymetlerin maliyet bedelleri ile değerlendirilmesi bilançolarda hesap kayıtlarında gözükmeyen gizli ihtiyatları oluşturmaktadır¹⁵³.

Özel fonlar işletmede bırakılması ve tasarrufu zorunlu yasal fonlar ile diğer maksatlarla ayrılan fonlardır¹⁵⁴. Bir tesis yatırımı için kardan yedek ayrılmasına kara verilmesi bir örnektir¹⁵⁵.

Uygulamada, ihtiyatların şirketler (işletmeler) tarafından diledikleri gibi özellikle bir otofinansman kaynağı olarak kullanıldığı genel bir kanıdır. Otofinansman, şirketin (işletmenin) kendi kendini finanse etmesi, yeni ortak bulmadan sermaye temin etmesi demektir. Şirket (işletme) hangi yolla olursa olsun öz varlığında meydana gelen artışı kendisine saklayabildiği oranda otofinansman'a gitmiş olur¹⁵⁶.

Bilançoda açık olarak gösterilenler açık yedek akçe türüdür. Kanundan veya esas mukaveleden doğanlar bu niteliktedir. Gizli yedek akçe, şirketin (işletmenin) gerçek mal varlığı ile bilançoda düşük gösterilen mal varlığı arasında fark bulunması halinde söz konusu olur. Gizli yedek akçelerin de,

- Bilerek ayrılan gizli yedek akçe,
- İstense de istenmese de ayrılan yedek akçe

- Tahmin yanlışlarından doğan gizli yedekler,
- Örtülü yedek akçe,
- Saklı yedek akçeler türlerinden bahsedilir¹⁵⁷.

Gizli yedek akçeler ancak, bilançodan anlayan kimselerin inceleme ve araştırma sonucu tespit edilebilir. Bunlar "örtülü yedek akçedir".

Araştırma ve incelemeye rağmen gizli yedeklerin var olup olmadıkları anlaşılamiyorsa "saklı yedek akçeden" söz edilir.¹⁵⁸

3.4. KAR VE ZARAR HESAPLARI

Bu hesaplar bilançoda "Geçmiş Yıllar" ve "Cari Döneme" ait olmak üzere iki ayrı hesap grubunda kâr veya zarar durumuna göre izlenir.

3.4.1. GEÇMİŞ YILLAR KARLARI

Geçmiş faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan ve işletme sahibine veya ortaklarına dağıtılmamış bulunan karlardan ilgili yedek hesaplarına alınmayarak dağıtılmayan karlar niteliğinde olan kârlar "Geçmiş Yıllar Karları Hesabı"nda izlenir ve bilançoda gösterilir.

SPK mevzuatına göre, genel kurul tarafından ne şekilde tasarruf edileceği kararlaştırılmamış karlar "Geçmiş yıllar Kârı Hesabında" izlenir.

a) Hesabın Bölümlenmesi

Kârların ilgili olduğu yıllara göre bölümlenebilir.

¹⁵² A.g.e., s. 240

¹⁵³ A.g.e., s. 240

¹⁵⁴ Mustafa ÇANAKÇIOĞLU (Editör), Zekeriya Emre ERKAL, Cem Niyazi DURMUŞ, **Dönem İçi Muhasebe Uygulamaları**, Der Yayınları, 2014, s. 327

¹⁵⁵ A.g.e., s. 332

¹⁵⁶ Orhan ÇEVİK, **Anonim Şirketler Dördüncü Kitap**, Ankara, 1975, s.79

¹⁵⁷ A.g.e., s.83

¹⁵⁸ A.g.e., s.79

b) Hesabın İşleyişi

Kâr dağıtımından sonra işletmede bırakılan karlar bu hesaba alacak kaydedilir.

3.4.2. GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI

Geçmiş faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan dönem net zararların izlendiği hesaptır.

a) Hesabın Bölünmesi

Zararların geçmiş beş yıl vergi matrahından düşebileceği dikkate alınarak, hesabın yıllar itibarıyla bölünmesi işleri kolaylaştırır.

b) Hesabın İşleyişi

Dönem zararları bu hesabın borcuna yazılır. Hesap, pasif düzenleyici bir hesap olarak bilançoda eksi değerde öz sermayeden indirilerek gösterilir.

3.4.3. DÖNEM NET KARI

İşletmenin faaliyet dönemine ilişkin vergi sonrası net karının izlendiği hesaptır. Bu hesabın bölünmesine gerek yoktur. Hesabın işleyişinde, Dönem Net Karı veya Zararı Hesabının alacak bakiyesi vermesi durumunda hesap bakiyesi söz konusu hesap alacaklandırılarak kapatılır. Hesap izleyen yıllarda “Geçmiş Yıllar Karları Hesabı”na aktarılarak kapatılır.

3.4.4. DÖNEM NET ZARARI

İşletmenin faaliyet dönemine vergi sonrası net zarar tutarının izlendiği hesaptır. Dönem Net Karı veya Zararı Hesabının borç bakiyesi vermesi durumunda, hesap bakiyesi, söz konusu hesap borçlandırılarak kapatılır. Hesabın ayrıca bölünmesine gerek yoktur. İzleyen yıl sonunda,

“Geçmiş Yıllar Zararları Hesabı”na aktararak kapatılır. Bilançoda pasif düzenleyici bir hesap olarak eksi değerde olup, öz kaynaklardan indirilir.

SONUÇ

İşletmelerin faaliyetlerini sürdürmelerinde finansman kaynaklarının niteliği büyük önem taşımaktadır. İşletmenin finansmanı için gerekli kaynaklar işletmenin sermaye yapısını oluşturur. Sermaye yapısı esas itibarıyla borçlar ile işletme sahip ve ortaklarının yatırım amacıyla tahsis ettikleri sermayeden ve yedekler ya da başka adlar altında işletmede bırakılan dağıtılmayan karlardan oluşmaktadır.

Bu görünümü ile işletmelerin sermaye yapısı dış kaynaklardan sağlananlar borçlar; iç kaynaklardan sağlananlar ise öz kaynaklar veya aynı anlamda olmak üzere öz sermaye ya da öz varlıklar şeklinde ifade edilmektedir. Öz kaynakların yapısı borç verenlere güven verdiği gibi işletme kaynaklarının işletmenin süreklilik sürecini güçlendirir.

İşletme sahip ve ortaklarının yatırım olarak getirdikleri sermaye yanı sıra dağıtılmayarak işletmede alıkonan karlardan oluşan yapıları ve sermayenin korunması amacıyla yaratılan otofinansman eğilimi; hem yatırımcılara (işletme sahip ve ortakları) hem borç veren kreditorlere ve işletmelere güven veren önemli bir göstergedir.

Gerek muhasebe ve finansal raporlama standartlarında, gerek piyasaları düzenleyen Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ve benzeri yasalarla ve bu yasalara dayanılarak yapılan ikincil düzenlemelerde öz varlıkları (öz sermayeyi) güçlendirmek hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- ALTAŞ Soner, Yeni TTK'DA Anonim Şirketlerin Sermaye Artırımları İçin Öngörülen Temel Yenilikler ve Değişiklikler, Mali Çözüm, ss. 137-148, Yıl 22, Kasım-Aralık 2012.
- ARKUN Osman Fikret, Mali Durum Tabloları ve Bilanço, Bilanço ve Kar Zarar (11. Türkiye Muhasebe Kongresi) Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği, İstanbul, 1970.
- BELLANDI Francesco, The Handbook to IFRS Transition and to IFRS U.S. GAAP Dual Reporting, John Wiley&Sons, West Sussex, U.K., 2012.
- BENDREY Mike, HUSSEY Roger HUSSEY, WEST Colston, Essentials of Financial Accounting in Business, Thomson, London, 2004.
- BLACK Geoff, Applied Accounting and Reporting, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- BEYAZITLI Ercan, ÇELİK Orhan, GÜRDAL Kadir, Genel Muhasebe, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2015
- ÇAMOĞLU Ersin, POROY Reha, TEKİNALP Ünal, Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku, 11 Basım, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2005.
- ÇANAKÇIOĞLU Mustafa (Editör), ERKAL Zekeriya Emre, DURMUŞ Cem Niyazi, Dönem İçi Muhasebe Uygulamaları, Der Yayınları, 2014,
- ÇEVİK Orhan, Anonim Şirketler Dördüncü Kitap, Ankara, 1975.
- ÇEVİK Orhan Nuri, Şirketler Hukuku, Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 1994.
- ÇÖMERT DOYRANGÖL, Nuran, Updated Glossary of English-Turkish Financial Terms With Examples Of Standard Financial Statements and Audit Reports Forms, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- DEMİR Koray, Şarta Bağlı Sermaye Artırımında Tahvil Benzeri Borçlanma Araçları Kavramı, , BATİDER, ss.59-74, Eylül 2015, Cilt XXXI, Sayı 3.
- ERDAMAR Cengiz, Anonim Ortaklıklarda Öz Sermaye, İ.Ü. İşletme Fakültesi, Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Yıl 2, Sayı 1, Şubat 1976.
- ERİMEZ Rüştü, Şirketlerde Kar Dağıtımı ve Yedek Akçeler, Tipo Neşriyat ve Basımevi, İstanbul, 1972.
- ERİŞ Gönen, Anonim Şirketler Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1995.
- FORSTMOSER P., MEIER-HAYOZ A., NOBEL P., Schweizerisches Aktienrecht, Bern, 1996.
- GEMCER Çağlayan Ahmet, PEHLİVAN Yafes, Yeniden Değerleme Müessesesi ile Maliyet Bedeli Artırımı Müessesesinin, Tanımı, Amacı ve Uygulamaları, Vergi Sorunları Dergisi Sayı 147, Aralık, 2000.
- HACİRÜSTEMOĞLU Rüstem, PEKDEMİR Recep, TÜRKER Masum; ASLAN Erdoğan, Örneklerle Tekdüzen Hesap Planı, Açıklamaları ve Mali Tablolar, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, TÜRMÖB Yayınları No:24, 1996.
- HOLMES Arthur W., OVERMYER Wayne S. Muhasebe Denetimi "Auditing" Standartlar ve Yöntemleri, Cilt 2, (Çeviren: Oğuz Göktürk), Bilimsel Yayınlar Derneği Yayın NO: 6, Baylan Matbaası, Ankara.
- ITELSON Thomas, R., Financial Statements, Revised and Expanded Edition, Career Press, 2009,
- KARACAN Ali İhsan, Bankaların Kamuya Açıklanan Mali Tabloları, Eko-Bil Ekonomi ve Bilimsel Yayınlar Limited Şirketi Yayın No: 5. İstanbul, 1983.
- KARACAN Sami, Muhasebede Dönem İçi İşlemler, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2012.
- KENNEDY Ralph Dale, McMULLEN Stewart Yarwood, Finansal Durum Tabloları, Çeviren: Atilla Gönenli, İktisat Fakültesi, İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1967.

- KIZILOT Şükür, Vergi Usul Kanunu ve Uygulaması, Cilt 2, Savaş Yayınları, Ankara, 1991.
- KÜÇÜKSAVAŞ Nihat, Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulamaları, Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 1998.
- KÜÇÜK Sema, Değerleme ve Dönem Sonu İşlemler, Yaklaşım Dergisi, Ocak 2011, Yıl 19, Sayı 217
- LIBBY Robert, LIBBY Patricia A., SHORT Daniel G., Financial Accounting, Fourth Edition, Mc Graw Hill, New York, 2004.
- MANAVGAT Çağlar, Kayıtlı Sermaye Sistemindeki Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Payın Doğumu ve Satış Sürecine Etkileri, BATİDER, ss.5-20, Eylül 2015, Cilt XXXI, Sayı 3.
- MORAY Serbay, Türk Ticaret Kanunu'nda Esas ve Kayıtlı Sermaye Sistemleri, Yaklaşım Dergisi, ss.238-241, Temmuz2015, Yıl 23, Sayı 271.
- MALİYE BAKANLIĞI, Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14)
- ÖĞÜN İsmail, "Kurumlar Vergisi Matrahının Tespiti ve İstisna Kazançlarının Vergisel Durumu" Dönem Sonu İşletmeleri, TÜRMOB Yayınları, Ankara, 2000.
- NOBES Christopher, The Penguin Dictionary of Accounting, Second Edition, Penguin Books, London, 2006.
- ÖNCE Saim, Kavramsal Çerçeve, Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması (Yorum, Açıklama, Örnekler), Editörler: Necdet SAĞLAM, Salim ŞENGEL, Bünyamin ÖZTÜRK, ss. 39-68, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- ÖZBALCI Yılmaz, Kurumlar Vergisi Kanununun Yorum ve Açıklamaları, Feryal Matbaacılık, Ankara,1997.
- ÖZER Mevlut, Denetim, Cilt 2, Özkan Matbaacılık-Gazetecilik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., Ankara, 1997,
- ÖZERHAN, Yıldız, YANIK Serap, IFRS/IAS ile uyumlu TFRS/TMS, Genişletilmiş 3. Baskı, TÜRMOB Yayınları No: 475, Ankara, 2015, s.20
- ÖZGÜR Feridun, Muhasebe İlkeleri, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Araştırma ve Yardım Vakfı Yayını, 1996.
- PEKDEMİR Recep, Mali Tablolar, İSMMO Yayınları No: 9, İstanbul, 1994
- SELİMOĞLU Seval Kardeş, ÖZBİRECİKLİ Mehmet , UZAY Şaban, UYAR Süleyman, Bağımsız Denetim Türkiye Denetim Standartlarıyla Uyumlaştırılmış, TÜRMOB Yayınları No: 479, Ankara, 2015.
- SEVİLENGÜL Orhan, Genel Muhasebe, 12. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara, 2005.
- SERMAYE PİYASA KURULU, Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği (II-14.1) 13.06.2013 Tarih ve 28676 sayılı Resmi Gazete
- SÜRMEYEN Yusuf, Muhasebe 2, Akademi Kitapevi Ltd. Şti., Trabzon, 2005.
- SÜRMEYEN Yusuf, Muhasebe 2, Akademi Kitapevi Ltd. Şti., Trabzon, 2010.
- T.C. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, Muhasebenin Temel Kavramları ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensipleri, DPT Yayınları No: 863, 1970,
- TEKİNALP Ünal, Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeler, 2. Bası, İstanbul üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın No: 589, İstanbul, 1979,
- TOSUN Kemal, İşletme Yönetimi, Birinci cilt, İ.Ü.İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul, 1974.
- TÜREDİ Hasan, Genel Muhasebe Dönemiçi ve Dönemsonu işlemleri, Üçüncü Baskı, Derya Kitapevi, Trabzon, 2011.

TÜRK TİCARET KANUNU (YTTK) 6102.

TÜRK TİCARET KANUNU (ETTK) 6762.

WEYGANDT Jery J., KIESO Donald E., KIMMEL Paul D., Accounting Principles, 7th Edition, John Wley&Sons, Inc. Hoboken, 2005.

YILDIZ A.Murat,, Dönem Sonu İşlemlerinin Vergisel Boyutu, ANKARA SMMM odası Yayını No:84, Ankara, 2013.

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE KULLANDIRILAN KREDİLER VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Mihriban COŞKUN ARSLAN*

Öğr. Gör. İbrahim ÇİDEM**

Makale Gönderim Tarihi : 01.12.2015 / Kabul Tarihi : 27.12.2015

ÖZ

Kooperatifler, kâr amacı gütmeyen ekonomik faaliyetlerini sürdüren, özel yapıya sahip ekonomik ve sosyal amaçlı kuruluşlardır. Çalışanların karşılaştıkları ortak sorunları birlikte çözmek amacıyla yeni dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma arayışlarına yönelmeleri sonucunda ortaya çıkan kooperatiflerin yıllar geçtikçe ülkemizdeki türleri de giderek çoğalmaktadır. Bu kooperatif türlerinden biri olan Tarım Kredi Kooperatifleri de; girişimci çiftçilerin, ekonomik koşullardaki değişmelerin yarattığı yeni gereksinimleri karşılamak ve karşılaşılan sorunlara çözüm bulmak amacıyla kurulmuştur. Bu çalışmanın amacı, Tarım Kredi Kooperatiflerini tanıtarak, kullanılan kredileri ve kredilerin muhasebeleştirilmesini örnekler ile açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Tarım Kredi Kooperatifi, Kredi Muhasebeleştirme Süreci

THE CREDITS OF AGRICULTURAL CREDIT COOPERATIVES AND ACCOUNTING

ABSTRACT

Cooperatives are social and economic enterprises that operate without profit making purposes. The types of cooperatives gradually increases in Turkey as a result of orientation towards new and mutual cooperation in order to solve common problems faced by employees together. Agricultural Credit Cooperative is one of the cooperative types that is founded to provide solutions to problems encountered and help the entrepreneurial farmers to meet the new requirements of change in economic conditions. The aim of this research is introduce Agricultural Credit Cooperative and explain accounting process of agricultural loans with examples.

Keywords: Cooperatives, Agricultural Credit Cooperative, Accounting process of loans

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, mihriban.arslan@gop.edu.tr

** Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Nispetiye Sosyal Bilimler Yüksek Okulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, ibrahim.cidem@gop.edu.tr

1. GİRİŞ

Son yıllarda ülkemizde sanayileşmedeki gelişmelere rağmen, nüfusun önemli bir bölümü halâ tarım sektöründe çalışmaktadır. Ülkemizin tarım potansiyeli; nüfusu beslenebilecek ve sanayileşmenin gerektirdiği işgücü ve hammadde ihtiyacının karşılayabilecek düzeye sahip olduğundan, tarım sektörünün milli gelir içindeki payı azımsanmayacak bir düzeydedir. Tarım sektörü ile ilgili önemli tespitlere rağmen, sektörün yapısından kaynaklı bir takım dezavantajlar bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, çiftçilerin kendi tasarrufları ile sermaye oluşturmalarının yavaş ve güç olması dezavantajlara örnek olarak verilebilir. Ayrıca özel büyük girişimciler, yüksek kazanç ve güven içerisinde çalışmayı tercih ettiğinden, tarım alanındaki riskin fazlalığı ve bu alana yatırılan sermayenin devir hızının düşük olmasını dikkate alarak tarım sektörüne yönelmek istemeyebilirler.

Günümüz rekabet koşulları altında tarım sektörü girişimcileri, iç piyasa ve dış satım için daha çok ve daha kaliteli ürünlerin üretimine gereken önemi vermelidir. Çünkü sanayileşmenin ülkemizde devamlı bir şekilde gelişmesi; şüphesiz tarım sektörüne gereken önemin verilmesi ile mümkün olabilecektir. Ancak diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de üretim faktörleri arasında sermayenin önemli bir yer tutması sebebiyle zaman zaman çiftçiler; arazi satın alma, toprak ve su kaynaklarından faydalanma, üretim araçlarının sağlanması, gelişen teknolojiye faydalanma ve üretim tekniğinin gelişmesi – iyileştirilmesi gibi işlemlerde finansman sıkıntısı yaşayabilmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) tam da bu noktada tarım girişimcilere; finansman ihtiyaçlarını karşılamada ve ağır finansman giderlerini mümkün olduğu kadar aşağılara çekmede destek olmaktadır. Bu bağlamda TKK'lar; üreticilerin ekonomik çıkarlarını korumak, özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla karşılıklı yardım

ilkesine dayalı olarak faaliyette bulunan ve tüzel kişiliği olan değişir ortaklı, değişir sermayeli çiftçi kuruluşlarıdır.

Bu çalışmada; öncelikle kooperatif kavramı, dünyada ve Türkiye’de kooperatifçiliğin gelişimi ve TKK’lar hakkında bilgiler sunulmuştur. Daha sonra; TKK’lar ile ilgili yasal düzenlemelerden ve TKK’ların kendi yayınlarından yararlanılarak kullanılan kredilerin muhasebeleştirilmesine ilişkin örneklerle yer verilmiştir.

2. KOOPERATİF KAVRAMI

Kooperatif kavramı Türk Dil Kurumu’nca “*Ortaklarının gereksinimlerini uygun şartlarda elde etmelerini sağlamak amacıyla kurulan ortaklık: Üreticilerin, aracıyı ortadan çıkararak ürünlerini daha iyi şartlarda pazarlamak için kurdukları ortaklık.*” şeklinde tanımlanmıştır (<http://www.tdk.gov.tr>).

Uluslararası Kooperatifler Birliği kooperatifi: “*Ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilatlar*” olarak tanımlamıştır (<http://ica.coop/en>). 1163 Sayılı Türkiye Kooperatifler Kanunu’nda yer alan tanıma göre kooperatif: “*Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklardır*”. Tanımdan da anlaşılacağı üzere kooperatiflerin asıl amacı ortaklar arasında karşılıklı yardımlaşmanın sağlanmasıdır.

Bu tanımlardan hareketle kooperatiflerin üç özelliği sahip olduğunu söyleyebiliriz: (Haftacı, 2013, 50)

- Kooperatifler ekonomik yapıya sahip kuruluşlardır.
- Ortak amaca sahip kişiler serbest bir şekilde kooperatif kurabilirler.
- Kooperatiflerin çalışmaları ortaklarının menfaatine yöneliktir.

2.1. Dünyada ve Türkiye’de Kooperatifçiliğin Gelişimi

Kooperatif prensiplerine sahip ilk girişim 1771 yılında İngiltere’de Robert Owen tarafından gerçekleştirilmiştir. İşçilerin çalışma şartlarını ve sürelerini iyileştirmeyi hedefleyen bu girişim sermaye sahipleri ve devlet tarafından olumsuz karşılanmıştır. Benzer bir denemeyi ABD’de deneyen Owen yine başarısız olmuştur (Altınkaya, 2010, 4; Can ve Sakarya, 2012, 29).

Bilinen anlamıyla dünyada ilk kooperatif İngiltere’de yirmi sekiz işçi tarafından kurulan tüketim kooperatifidir. Daha sonra Almanya ve Fransa’da üretim ve kredi kooperatifleri varlık göstermeye başlamıştır. Kooperatifçilik bu ülkelerden Avrupa’ya ve daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008, 139).

Türkiye’de kooperatifçilik hareketi ilk 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan “Memleket Sandığı” adlı oluşumdur. Bu sandıkların amacı çiftçilerin yoğun bir şekilde karşılaştıkları kredi sorununa çözüm olmaktır. Boş olan devlet arazilerinin o sandığın bulunduğu yerleşim yerindeki çiftçiler tarafından işlenmesiyle elde edilen ürünler satılmış ve elde edilen gelirler memleket sandıklarında toplanmıştır. Toplanan bu paralar ise çiftçilere kredi olarak dağıtılmıştır. O dönem Mithat Paşa’nın valiliğini yaptığı şehirde başlayan bu hareket zamanla tüm Osmanlı şehirlerine yayılmıştır (Koç, 2001, 13)

Memleket sandıklarından sonra diğer bir kooperatifçilik faaliyeti 1914 yılında görülmüştür. İz-

mir’de ihracatçılar nedeniyle büyük zarara uğrayan üreticilerin güçlü tüccarlara ve tefecilere karşı korunabilmesi amacıyla Milli Aydın Bankası adıyla kredi veren bir örgüt kurulmuştur. Daha sonra bu bankaya bağlı olarak “Aydın İncir Müstahsilleri Şirketi” adıyla Türkiye’deki ilk tarım satış kooperatifi kurulmuştur (Müftüoğlu ve Aydos, 2001, 15).

2.2. Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım Kredi kooperatifleri (Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Temel Kanun – Mevzuatlar, 2008, 8-9) bugünkü adını 1935 yılında çıkarılan yasayla almış olsa da tarihi 1863 yılında kurulan Memleket Sandıkları’na kadar dayanır. Çünkü bu sandıklar tarımsal kooperatiflerin ilk adımdır. 1977 yılında çıkarılan kanunla Tarım Kredi Kooperatifleri’ne merkez ve bölge birliği kurma hakkı verilmiş, böylece dikey olarak da teşkilatlanma yasal hale gelmiştir. Bu yıla kadar Ziraat Bankası’na bağlı olarak faaliyet gösteren Tarım Kredi Kooperatifleri 15 Mayıs 1977’de Merkez Birliği’ni kurarak bağımsız bir yapıya kavuşmuştur. 2005 yılına kadar yine çeşitli yasal düzenlemeler yapılmış ve en son bu yıl çıkarılan yasa ile;

- Kooperatifler daha demokratik bir yapıya kavuşturulmuş,
- Kooperatifler arası dayanışma ilk kez yasal düzenleme altına alınmış,
- Çiftçilere uygun koşullarda tarımsal kredi sağlanmasına imkan verilmiş,
- Çiftçilere uygun fiyatlarla akaryakıt temin edilmesine olanak sağlanmıştır.

2.2.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Konusu

1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Ve Birlikleri Kanunu bu kooperatiflerin çalışma konularını ve amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

I. Ortaklarının:

- Kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak,
- Ürünlerini değerlendirmek,
- Müştereken yararlanabilecekleri her çeşit makine, ekipman ve tesisleri edinmek,

II. Ortak ve gerektiğinde diğer üreticilerin;

- Üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak,
- El sanatlarını geliştirmek ve mamullerini değerlendirmek,
- Mesleki ve teknik yönden bilgilerini artırmak, sosyal ve kültürel konularıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak, kurslar açmak ve seminerler tertip etmek,

III. Mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak.

2.2.2. Tarım Kredi Kooperatiflerince Kullanılan Krediler

Tarım Kredi Kooperatiflerince ortaklarına kısa ve orta vadeli krediler sağlanmaktadır. Bu krediler şu şekildedir: (<http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/tr/krediler.html>)

A. Kısa Vadeli İşletme Kredileri

Kısa vadeli İşletme Kredileri, ortakların tarımsal işletmesinin tohumluk, fide, fidan, kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, akaryakıt gibi girdilerin temini ve nakit ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile bir yıl vade ile verilen kredidir.

- Genel İhtiyaç Kredileri

Genel İhtiyaç Kredileri, ortağın yıllık devamlı üretim giderlerini karşılamak ve işletme sermayesinin eksik unsurlarını tamamlamak amacıyla

o yılın ürün bedelinden ödenmek üzere en çok bir yıl vade ile açılmakta ve nakit olarak kullanılmaktadır.

- Tohumluk Kredileri

Tohumluk kredileri bir dekardan elde edilecek ürün verimini artırmak amacıyla ortaklara aynı olarak hububat, patates gibi ürünler için kullanılan en çok 1 yıl vadeli kredidir.

- Kimyevi Gübre Kredileri

Bir dekardan elde edilecek ürün verimini artırmak amacıyla en çok bir yıl vadeli ve aynı olarak kullanılır.

- Hayvancılık İşletme Kredileri

Tarımsal bir işletmesi olan veya arazisi olmadığı halde doğrudan doğruya besicilik dahil hayvancılıkla uğraşan ortaklara hayvanların cinsi ve sayısı göz önüne tutularak verilen kredilerdir. Hayvancılık kredileri Büyük ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık, kümes hayvancılığı v.b. kapsamaktadır.

- Tarımsal İlaç Kredileri

Zirai mücadele için açılan ilaç kredileri ile ürün cinsi ve ekim sahası göz önüne tutularak ortakların her türlü haşere, zararlı ile mücadele etmesini sağlamak üzere aynı olarak kullanılan kredilerdir.

- Akaryakıt Kredisi

Ortaklarımızın ihtiyaç duydukları motorin ve madeni yağ ihtiyaçları aynı olarak karşılanmaktadır.

B. Orta Vadeli Yatırım Kredileri

Donatma Kredileri; tarımsal işletmenin canlı ve cansız demirbaş unsurlarını oluşturan her nevi tarımsal araç, meyve fidanı ile irat hayvanlarının sağlanması amacıyla en çok 4 yıla kadar vade ile açılan aynı olarak kullanılan kredilerdir.

- Tarımsal Araç-Gereç Kredileri

İşletmenin faaliyetini sürdürmesinde ihtiyaç duyulan her çeşit tarımsal araç-gereç, tarımsal araç lastikleri, sergi ve örtü malzemesi vb. diğer gelirlerin kooperatifçe sağlanarak ortaklara en çok 4 yıla kadar vadeli kullandırılan aynı kredilerdir.

- Hayvancılık Donatma Kredileri

Ortağın ihtiyacı olan kültür ırkı büyükbaş ve küçükbaş irat hayvanı, arı kovanı ve kolonisi, su ürünleri ekipmanları, ipekböcekçiliği ve kümes hayvancılığında kullanılan donatma malzemelerinin kooperatiflerce sağlanarak ortaklara en çok 4 yıla kadar vadeli kullandırılan aynı kredilerdir.

- Tarımsal Sulama Kredileri

Ortakların, su kaynağından alınan suyun tarla içine dağıtılması amacıyla damla, yağmurlama veya mikro yağmurlama sulama sistemleri kurulması konusundaki taleplerini karşılamak üzere en çok 4 yıla kadar vadeli kullandırılan aynı kredilerdir.

3. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNCE VERİLEN KREDİLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE KULLANILAN HESAPLAR

Kredilerin muhasebeleştirilmesinde kullanılan hesap "123 - İşletme Kredileri Ve Yatırım Kredi Taksitleri" hesabıdır. Bu hesap; (Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Muhasebe Talimatnamesi, 1997)

a) Kooperatif ortaklarının tarımsal işletmesine ait, tohumluk, fide, gübre, ilaç, yem, ekme, biçme, toplama, kurutma gibi faaliyetleriyle insan, hayvan, makine işçiliği ücretlerinin ödenmesini, ortağın yıllık işletme (çevirme) sermayesinin zayıf ve eksik unsurlarının tamamlanmasını, tarımsal üretim yoluyla elde edilen ma-

mulün pazarlanmasını sağlamak, kolaylaştırmak ve artırmak, ortakların zaruri tüketim maddesi ihtiyaçlarını karşılamak, ortakların tarımsal faaliyetleri dışındaki zamanlarını değerlendirmek amacıyla nakdi ve aynı olarak en çok bir yıl vade ile verilen kredilerin,

b) Kooperatif ortaklarına orta ve uzun vadeli olarak kullandırılmış kredilerden kullandırıldığı dönemde vadesi dolacak taksitleri ile dönem sonlarında vadesine bir yıl veya bir yıldan daha az süre kalmış taksitlerinin,

c) Merkez birliğince; Bölge Birlikleri, Kooperatifler veya diğer işletmelere, Bölge Birliklerince; Kooperatiflere ve diğere işletmelere verilen kısa vadeli kredilerin,

d) Merkez Birliğince Bölge Birlikleri, Kooperatifler ve diğer işletmelere; Bölge Birliklerince Kooperatifler ve diğere işletmelere verilen orta-uzun vadeli kredilerden kullandırıldığı dönemlerde vadesi dolacak taksitleri ile dönem sonlarında vadesine bir yıl veya bir yıldan daha az süre kalmış taksitlerinin,

izlendiği hesaptır.

Hesabın İşleyişi:

Ortaklara verilen nakdi krediler, bu hesaptaki ilgili kredi hesaplarının borcuna "100 KASA" hesabının alacağına kaydedilir. Ortaklara kısa vadeli olarak verilen aynı kredilerde ise, verilen maddelerin varsa katma değer vergisi dahil satış değerleri üzerinden kredi hesapları borçlandırılırken, madde bedeli 60'ncı gruptaki "600- YURT İÇİ SATIŞLAR" hesabının ilgili tali hesabına, KDV tutarı ise "391-HESAPLANAN KDV" hesabına alacak yazılır. Mal tesliminin gerçekleşmesi üzerine teslim edilen malın stok değeri "621-SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ" hesabına borç, "153-TİCARİ MALLAR" hesabına alacak yazılarak stoklardan düşülür.

Raporlama dönemlerinde, geçmiş dönem ile cari

dönem arasındaki süre için hesaplanacak faizler "181-GELİR TAHAKKUKLARI/181.30 Ortaklara Verilen Kredilerden Faiz Geliri Tahakkukları" hesabına borç, "603-KREDİ GELİRLERİ" hesabına (alt hesaplarıyla birlikte) alacak kaydedilir. Sonraki dönemde dönem sonu gelmeden ortak borcunu tamamen ödemek isterse; ortağın hesaplanacak kesin faiz tutarı bu hesaba borç hesaplanmış toplam faizden önceki döneme tekabül eden faiz tutarı düşüldükten sonra kalan kısmı "603-KREDİ GELİRLERİ" hesabına ve önceki döneme tekabül eden tutar da "181-GELİR TAHAKKUKLARI" hesabına alacak kaydedilir.

Mevzuata göre faizlerin ortak borcuna ilave edilmesi gereken dönemlerde (yılsonları veya vade bitimi... gibi), bakiye borcu kalan her ortak için ayrı ayrı kesin faiz hesaplanmasında bulunularak ortak kartlarına işlenecek, hesaplanan kesin faiz tutarları bu hesaba borç, hesap bakiyesi "181-GELİR TAHAKKUKLARI/181.30 Ortaklara Verilen Kredilerden Faiz Geliri Tahakkukları" hesabına ve toplam faizden arta kalan kısım ise "603-KREDİ GELİRLERİ" hesabına, alacak kaydedilecektir.

Kooperatif ortaklarına orta-uzun vadeli olarak kullanılan yatırım kredilerinin tamamı önce "223-YATIRIM KREDİLERİ" hesabına borç kaydedilir. Bu kredilerden kullanıldığı dönemde vadesi dolacak olan taksit ikinci bir mahsupla "123.91 Kooperatiflerce Verilen Yatırım Kredisi Taksitleri" hesabına borç ve "223-YATIRIM KREDİLERİ" hesabına alacak kaydıyla bu hesaba aktarılır. Dönem sonunda vadesi bir yılın altına düşen yatırım kredisi taksitleri de aynı işleme tabi tutulur.

Raporlama dönemleri sonunda yatırım kredisi taksitlerinden bu hesapta bulunanlara, hesaplanacak faizler "181.30 Ortaklara Verilen Kredilerden Faiz Geliri Tahakkukları" hesabına borç ve "603.10 Uzun Vadeli Kredi Faizleri" hesabına alacak yazılır. Kredinin tamamen tahsili veya normal vadesinin dolması sebebiyle başka bir hesaba aktarılması (Örneğin; Ertelenen Krediler veya Takipteki Krediler Hesabına aktarmak gibi) halinde kesinleştirilen faiz tutarları bu hesaba borç, "181" no'lu hesapta tahakkuka alınmış tutar "181" no'lu hesaba, fazlalığı da "603.10 Uzun Vadeli Kredi Faizleri" hesabına alacak yazılır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinde verilen bu kredilerle bağlantılı olarak genel kurul kararları doğrultusunda ortaklardan alınacak destekleme fonu ve bina bağış fonu tutarları bu hesaba (ilgili yardımcı kredi hesapları da gözetilerek) borç ve ilgilerine göre "524 ORTAKLARDAN ALINAN DESTEKLEME FONU" ve "525 ORTAKLARDAN ALINAN BİNA BAĞIŞ FONU" hesaplarına alacak yazılır.

4. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNCE VERİLEN KREDİLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ UYGULAMALARI

Örnek 1: A,B,C Yem Fabrikasından .....nolu fatura ile alınan 10 ton büyükbaş karma hayvan yeminin birim fiyatı 1.000 TL'dir. (%8 KDV Hariç)

a) Karma Hayvan Yeminin stoklara intikal kaydı:

153 TİCARİ MALLAR		10.000
153.40 Karma Hayvan Yemleri		
153.40.000 Büyük Baş Hayvan Yemleri		
191 İNDİRİLECEK KDV	800	
191.10 Mal ve Hizmet Alışları KDV		
320 SATICILAR		10.800
320.70 Satıcılara Borçlar		
320.70.4000 Yem Satıcıları		
.....nolu fatura ile gelen 10 ton yem		

b) 5 Ton yemin tamamı 1.200TL + % 8 KDV birim fiyatla satılıyor, kredili olarak satış kaydı:
(Destekleme ve Bina Bağışı %1'er olarak dikkate alınacaktır.)

123 İŞLETME KREDİLERİ	6.609,60	
123.40 Hayvancılık Kredileri		
123.40.0001 Büyükbaş Hayvancılık		
391 HESAPLANAN KDV		480
391.20 Satışlar Üzerinden Hesaplanan KDV		
391.20.0002 %8 KDV		
524 ORT. ALINAN DESTEKLEME FONU		64,80
525 ORT. ALINAN BİNA BAĞIŞI FONU		64,80
525.60 Ort. Alınan B.Bağışları		
600 YURT İÇİ SATIŞLAR		6.000
600.40 Karma Hayvan Yemleri		
600.40.0001 Büyükbaş Hayvancılık		
.....nolu senet.....ortağa ikraz		

c) Maliyetlere intikal kaydı:

621 SATILAN TİCARİ MAL MALİYETİ	5.000	
621.40 Karma Hayvan Yem Satışları		
621.40.0001 Büyükbaş Hayvancılık		
153 TİCARİ MALLAR		5.000
153.40 Karma Hayvan Yemleri		
153.40.0001 Büyükbaş Hayvan Yemleri		
<i>Maliyetlere yansıtılması</i>		

d) Nazım hesaplara kayıt:

910 ORTAKLARDAN ALINAN BORÇ SENETLERİ	6.480	
911 ORT. AL. BORÇ SENET SAHİPLERİ		6.480
<i>Ortaklardan alınan senet</i>		
912 T.C ZİRAAT BANK. BORÇ. SENETLERİ	6.480	
910 ORT. ALINAN BORÇ SENETLERİ		6.480
<i>Ortaklardan alınan yem senedinin bankaya tevdi</i>		

Örnek 2: X firmasından alınan 1 adet Saman Yapma makinesinin fiyatı 15.000 TL'dir. (%15 KDV Hariç)

a) 1 adet Saman Yapma makinesinin stoklara intikal kaydı

153 TİCARİ MALLAR	15.000	
153.60 Zirai Alet ve Makine		
153.60.0006 Hasat ve Harman Mak.		
191 İNDİRİLECEK KDV	2.250	
191.10 Mal ve Hizmet Alışları KDV		
320 SATICILAR		17.250
320.70 Satıcılara Borçlar		
320.70.5000 Zirai Alet Satıcıları		
<i>1 adet Harman makinesi</i>		

b) Saman yapma makinesi ortağa 16.000 TL+ % 15 KDV birim fiyatla satılıyor, kredili olarak satış kaydı: (Destekleme ve Bina Bağışı %1'er olarak dikkate alınacaktır.)

223 YATIRIM KREDİLERİ	18.768	
223.00 Donatma Kredileri		
223.00.0001 Zirai Alet ve Makine		
391 HESAPLANAN KDV		2.400
391.20 Satışlar Üzerinden Hesaplanan KDV		
391.20. 0003 %15 KDV		
524 ORT. ALINAN DESTEKLEME FONU		184
525 ORT. ALINAN BİNA BAĞIŞI FONU		184
525.60 Ort. Alınan B.Bağışları		
600 YURT İÇİ SATIŞLAR		16.000
600. 60 Zirai Alet ve Makine Satışları		
600.60.0006 Hasat Harman Mak.		
.....ortağa ikraz		

c) Maliyetlere intikal kaydı:

621 SATILAN TİCARİ MAL MALİYETİ	15.000	
621. 60 Zirai Alet ve Makine Satış		
621.60.0006 Hasat ve Harman Mak.		
153 TİCARİ MALLAR		15.000
153. 60 Zirai Alet ve Mak.		
153.60.0006 Hasat ve Harman Mak.		
<i>1 adet Hasat Harman makinesi</i>		

d) Nazım hesaplara kayıt:

910 ORTAKLARDAN ALINAN BORÇ SENETLERİ 911 ORT. AL. BORÇ SENET SAHİPLERİ <i>Ortaklardan alınan senet</i>	18.400	18.400
912 T.C ZİRAAT BANK. BORÇ. SENETLERİ 910 ORT. ALINAN BORÇ SENETLERİ <i>Ortaklardan alınan yem senedinin bankaya tevdi</i>	18.400	18.400

Örnek 3: Kooperatifimize x Bölge Birliğinden (... tarih ve 131233 nolu fatura) satılmak üzere 5 lt'lik ve 17 lt'lik zirai mücadele ilacı alınmıştır. İlaçlara ait miktar ve tutarlar aşağıda gibidir.

Ürün	Miktar	Birim Fiyat	Tutar	KDV %15	Toplam
ISOOCJY ESTER-H 17 Lt	50 adet	130 TL	6.500	975	7.475
ISOOCJY ESTER-H 5 Lt	40 Adet	50 TL	2.000	300	2.300
				TOPLAM	9.775

a) Zirai Mücadele ilaçlarının stoklara intikal kaydı:

153 TİCARİ MALLAR 153.30 Zirai Mücadele İlaçları 153.30.0007 Yabancı Ot Öldürücüler	8.500	
191 İNDİRİLECEK KDV 191.10 Mal ve Hizmet Alışları KDV 320 SATICILAR 320.10 Bölge Birliklerine 320.10.0030 Zirai Müc. İlaç <i>50 ad. 17 lt ve 40 ad. 5lt</i>	2.250	9.775

b) Ortaklara Kredili olarak x Bölge Birliğinin belirlediği fiyatlar üzerinden satış kaydı:

Ürün	Miktar	Birim Fiyat	Tutar	KDV %15	Toplam
ISOOCJY ESTER-H 17 Lt	30 adet	150 TL	4.500	675	5.175
ISOOCJY ESTER-H 5 Lt	10 Adet	60 TL	600	90	690

123 İŞLETME KREDİLERİ	5.982,30	
123.30 Z.Müc. İlaç Krd.		
123.30.0007 Yabancı Ot Öldürücüler		
391 HESAPLANAN KDV		765
391.20 Satışlar Üzerinden Hesaplanan KDV		
391.20. 0003 %15 KDV		
524 ORT. ALINAN DESTEKLEME FONU		58,65
525 ORT. ALINAN BİNA BAĞIŞI FONU		58,65
525.60 Ort.Alınan B.Bağışları		
600 YURT İÇİ SATIŞLAR		5.100
600.30 Z.Müc. İlaç Satış		
600.30.0007 Yabancı Ot Öld.		
.....ortağa ilaç ikrazı		

c) Maliyetlere intikal kaydı:

621 SATILAN TİCARİ MAL MALİYETİ	15.000	
621.30 Zirai Müc. İlaç Sat. Maliyeti		
621.30.0007 Yabancı Ot Öld.		
153 TİCARİ MALLAR		15.000
153.30 Zirai Müc. İlaç		
153.30.0007 Yab.Ot.Öld		
.... Senetlerle satılan Zirai Müc. İlaç stok çıkışı		

d) Nazım hesaplara kayıt:

910 ORTAKLARDAN ALINAN BORÇ SENETLERİ	5.865	
911 ORT. AL. BORÇ SENET SAHİPLERİ		5.865
<i>Ortaklardan alınan senet</i>		
912 T.C ZİRAAT BANK. BORÇ. SENETLERİ	5.865	
910 ORT. ALINAN BORÇ SENETLERİ		5.865
<i>Ortaklardan alınan yem senedinin bankaya tevdi</i>		

Örnek 4: Kooperatiflerimize x Bölge Birliğinden (... tarih ve 478.254 no'lu fatura) satılmak üzere 17'kg'lık 100 adet madeni yağ alınmıştır. Madeni yağın adet fiyatı 95 TL'dir. (%15 KDV hariç)

a) Madeni yağların stoklara intikal kaydı:

153 TİCARİ MALLAR	9.500	
153.50 Petrol Ürünleri		
153.50.0003 Madeni Yağ		
191 İNDİRİLECEK KDV	1.425	
191.10 Mal ve Hizmet Alışları KDV		
320 SATICILAR		10.925
320. 10 Bölge Birlikleri		
320.10.0050 Petrol Ürünleri		
<i>100 adet 17 lt madeni yağ</i>		

b) Ortaklara kredili olarak x Bölge Birliğinin belirlediği fiyat üzerinden (%15 KDV hariç 120 TL) 50 adet madeni yağ satış kaydı:

123 İŞLETME KREDİLERİ	7.038	
123. 50 Petrol Ürünleri Krd.		
123.50.0003 Madeni Yağ		
391 HESAPLANAN KDV		900
391.20 Satışlar Üzerinden Hesaplanan KDV		
391.20. 0003 %15 KDV		
524 ORT. ALINAN DESTEKLEME FONU		69
525 ORT. ALINAN BİNA BAĞIŞI FONU		69
525.60 Ort. Alınan B.Bağışları		
600 YURT İÇİ SATIŞLAR		6.000
600.50 Petrol Ürünleri Satış.		
600.50.0003 Madeni Yağ		
<i>Madeni yağ ikrazı.</i>		

c) Maliyetlere intikal kaydı:

621 SATILAN TİCARİ MAL MALİYETİ	4.750	
621.50 Petrol Ürünleri Satış. Mal.		
621.50.0003 Madeni Yağ		
153 TİCARİ MALLAR		4.750
153.50 Petrol Ürünleri		
153.50.0003 Madeni Yağ		
<i>50 adet 17lt madeni yağ stok çıkışı</i>		

d) Nazım hesaplar çalıştırılacak.

910 ORTAKLARDAN ALINAN BORÇ SENETLERİ	6.900	
911 ORT. AL. BORÇ SENET SAHİPLERİ		6.900
<i>Ortaklardan alınan senet</i>		
912 T.C ZİRAAT BANK. BORÇ. SENETLERİ	6.900	
910 ORT. ALINAN BORÇ SENETLERİ		6.900
<i>Ortaklardan alınan yem senedinin bankaya tevdi</i>		

Örnek 5: Merkez Birliği'nden 70 ton DAP gübresi satın alınmıştır. DAP gübresinin birim fiyatı 1.200 TL'dir. (%15 KDV hariç)

a) 1 adet Saman Yapma makinesinin stoklara intikal kaydı

153 TİCARİ MALLAR	84.000	
153.20 Kimyevi Gübre		
153.20.0004 Kompoze		
191 İNDİRİLECEK KDV	12.600	
191.10 Mal ve Hizmet Alışları KDV		
320 SATICILAR		96.600
320.00 Merkez Birliğine Borçlar		
320.00. 0020 Kimyevi Gübre		
<i>Merkez Birliği'nden alınan 70 ton DAP gübrei</i>		

b) Ortaklara 10 ton DAP gübresi tonu 1.500 TL'den (%15 KDV hariç) satılmıştır. Satış kaydı:

123 İŞLETME KREDİLERİ	17.595	
123.20 Kimyevi Gübre		
123.20.0004 Kompoze		
391 HESAPLANAN KDV		2.250
391.20 Satışlar Üzerinden Hesaplanan KDV		
391.20. 0003 %15 KDV		
524 ORT. ALINAN DESTEKLEME FONU		172,50
525 ORT. ALINAN BİNA BAĞIŞI FONU		172,50
525.60 Ort. Alınan B.Bağışları		
600 YURT İÇİ SATIŞLAR		15.000
600. 20 Kimyevi Gübre		
600.20.0004 Kompoze		
.....no'lu senetle.....no'lu ortağa kredili gübre satışı		

c) Maliyetlere intikal kaydı:

621 SATILAN TİCARİ MAL MALİYETİ	12.000	
621. 20 Kimyevi Gübre		
621.20.0004 Kompoze		
153 TİCARİ MALLAR		12.000
153. 20 Kimyevi Gübre		
153.20.0004 Kompoze		
DAP gübresinin maliyetlere aktarılması		

d) Nazım hesaplar çalıştırılacak.

910 ORTAKLARDAN ALINAN BORÇ SENETLERİ 911 ORT. AL. BORÇ SENET SAHİPLERİ <i>Ortaklardan alınan senet</i>	17.250	17.250
912 T.C ZİRAAT BANK. BORÇ. SENETLERİ 910 ORT. ALINAN BORÇ SENETLERİ <i>Ortaklardan alınan yem senedinin bankaya tevdi</i>	17.250	17.250

KAYNAKÇA

- Altinkaya, Z. , “Türkiye’deki Kooperatiflerin Yapısı Değişmeli Mi?”, ABMYO Dergisi, Sayı 17, Ocak- Mart 2010.
- Bilgin, N. ve Tanıyıcı, Ş., “Türkiye’de Kooperatif Ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi”, KMU İİBF Dergisi, Yıl:10, Sayı:15, Aralık, 2008.
- Can, M. F ve Sakarya, E., “Dünya Ve Türkiye’de Tarım Ve Hayvancılık Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi, İktisadi Önemi Ve Mevcut Durumu”, Vet Hekim Der Dergisi, 83(1), 27-36, 2012.
- Haftacı, V., Şirketler Muhasebesi, 2013.
- Koç, H., Kooperatifçilik Bilgileri, Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı, Ankara, 2001.
- Müftüoğlu, H. ve Aydos, V., “Türkiye’de Kooperatifçilik – Türk Konut Kooperatifçiliğine Alternatif Bir Model: Almanya”, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:2001-46.
- Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Temel Kanun – Mevzuatlar, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği İnsan Kaynakları Daire Başkanlığı Eğitim Müdürlüğü, Ankara, 2008.
- Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Muhasebe Talimatnamesi, Ankara, 1997.
- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu
- 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Ve Birlikleri Kanunu
- <http://ica.coop/en>
- <http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/tr/krediler.html>
- <http://www.tdk.gov.tr>

DENETİM KOMİTESİ ÖZELLİKLERİ VE İHTİYATLILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ: BORSA İSTANBUL ÖRNEĞİ

Dr. Koray TUAN *

Makale Gönderim Tarihi : 27.05.2015 / Kabul Tarihi : 18.10.2015

ÖZ

Etkin bir denetim komitesinin varlığı, sermaye piyasasında finansal tablolar aracılığıyla sunulan bilgilerin ve muhasebe uygulamalarının tarafsızlığının ve güvenilirliğinin tesis edilmesine yardımcı olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, denetim komitesi özellikleri ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasındaki ilişkiyi incelemektir. 2012 ve 2013 yıllarında Borsa İstanbul'da işlem gören 434 halka açık şirketin yıllık faaliyet raporlarından elde edilen veriler t-testi ile analiz edilmiştir. Bulgular, denetim komitesi üyelerinin meşguliyeti ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu durum, denetim komitesinde bulunan meşgul üye sayısının şirketlerde ihtiyatlı uygulamaları artırdığına işaret etmektedir. Bunun yanında denetim komitesi üyelerinin finansal uzmanlığı, mesleki tecrübesi, cinsiyet dağılımı ve denetim komitesinin büyüklüğü özelliklerinin ihtiyatlı muhasebe uygulamaları üzerine etkisini gösteren kanıtlara ulaşamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Denetim, Denetim Komitesi, İhtiyatlılık, Borsa İstanbul.

THE ASSOCIATION BETWEEN AUDIT COMMITTEE CHARACTERISTICS AND ACCOUNTING CONSERVATISM: EVIDENCE FROM BORSA ISTANBUL

ABSTRACT

The presence of an effective audit committee helps maintain the objectivity and reliability of accounting practice and the information in financial statements. The aim of this study is to investigate the association between audit committee characteristics and accounting conservatism. Data gathered from the annual reports of 434 public companies quoted at the Borsa Istanbul in 2012 and 2013 is analyzed via the t-test. Findings show that there is a positive relationship between the busyness of audit committee members and accounting conservatism. In addition, directors' professional expertise, prior industry experience and gender, as well as the size of audit committees are not significantly associated with accounting conservatism.

Keywords: Auditing, Audit Committee, Conservatism, Borsa Istanbul.

* Çukurova Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, ktuan@cu.edu.tr

1. GİRİŞ

İhtiyatlılık, muhasebe uygulamalarını etkileyen ve yöneticinin fırsatçı davranışlarını sınırlayarak azınlık hissedarlarının haklarını koruyan oldukça önemli bir değerlendirme kavramı olmakla birlikte muhasebenin temel bir ilkesidir. Şirketlerde muhasebe ve raporlama süreçlerinin gözetiminden ve finansal bilgilerin kamuya açıklanmasından sorumlu organ ise denetim komitesidir. Literatürde, etkin bir denetim komitesinin kurumsal yönetim uygulamalarıyla şeffaf finansal raporlama üretiminde ihtiyatlı muhasebe uygulaması beklenmektedir (Ahmed ve Henry, 2012; Sultana, 2015). Kurumsal yönetim uygulamalarındaki eksikliklerin ve hileli finansal raporlamaların yol açtığı muhasebe skandalları ve finansal krizler neticesinde sermaye piyasalarında denetim komitelerine olan ilgi ve önem yapılan düzenlemelerle büyük ölçüde artmıştır. Bu çerçevede bu çalışmada, denetim komitesinin özellikleri ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında bir bağın olup olmadığı araştırılmıştır.

İhtiyatlılık, karları dikkate almayan fakat bütün zararları dikkate alan muhasebe uygulaması olarak tanımlanır (Ruch ve Taylor, 2015:20). Daha geniş bir tanımlamayla, kullanılacak raporlama tekniğine ilişkin tercih edilebilecek olan iki veya daha fazla seçenek üzerinde bir tereddüt olması durumunda, öz sermaye sahipleri için daha az iyimser olan seçeneğin tercih edilmesini gerekli kılar (Aktürk ve Acar, 2012:19). Bu tercih durumu subjektif yargılamaya neden olduğundan ihtiyatlılık kavramı muhasebe literatüründe sık sık tartışmalara konu olmaktadır.

Şirketlerde denetim ve finansal raporlama süreçlerinde gözetim işlevi yapan ve kurumsal yönetimin olmazsa olmaz unsurlarından olan denetim komitesi, Türkiye’de ilk olarak Sermaye Piyasası Kurulu düzenlemeleri ile bankalar hariç hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklarda ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

düzenlemeleri ile de bankacılık alanında zorunlu bir uygulama haline gelmiştir. Son olarak da Yeni Türk Ticaret Kanunu’nun 366/2 maddesinde, yönetim kurulunun işlerin gidişini izlemek, kendisine sunulacak konularda rapor hazırlamak, kararlarını uygulamak veya iç denetim amacıyla içlerinde yönetim kurulu üyelerinin de bulunabileceği komiteler ve komisyonlar kurabileceği hükme bağlanmıştır.

Denetim komitesinin denetim faaliyetleri ile ilgili doğrudan sorumlulukları bulunmamakla birlikte iç denetim ve bağımsız denetim süreçlerinin etkinliğini ve katma değerini, muhasebe, finansal raporlama ve iç kontrol sistemlerin işleyişi ve yeterliliğini yönetim kurulu adına gözetmekle sorumludur (TÜSİAD, 2012:13). Uluslararası düzenleyici otoriteler, meslek kuruluşları ve araştırmacılar tarafından kabul gören denetim komitesinin görevlerinden biri de, beyan edilen kazançların kalitesinin gözetimi ve kazançların yanlış sunum politikalarının benimsenmesinin önlenmesidir (Klein, 2002). Dolayısıyla etkin bir denetim komitesinin varlığı, sermaye piyasasında finansal tablolar aracılığıyla sunulan bilgilerin ve muhasebe uygulamalarının tarafsızlığının ve güvenilirliğinin tesis edilmesine yardımcı olmaktadır.

Şirketler, kurumsal düzenlemeler çerçevesinde finans politikalarını ihtiyatlı davranma yönünde ayarlayabildikleri için ihtiyatlı muhasebenin varlığı, şirketin riske karşı tutumunu yansıtmının yanında kaliteli bir finansal raporlamanın önemli bir unsuru olarak da görülmektedir (Lim, 2011). Diğer bir anlatımla alacaklılar, hissedarlar ve şirket yönetimi arasında bir asil-vekil ilişkisi vardır ve bu durum doğal olarak bilgi asimetrisini doğurmakta, dolayısıyla da ihtiyatlı muhasebe uygulamalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda ihtiyatlı muhasebe uygulamaları, vekalet sorununun çözümünde etkili bir kurumsal yönetim mekanizması olarak düşünülmektedir (Sultana, 2015:2).

Denetim komitesi ve ihtiyatlı muhasebe uygulamaları literatürde ilgi gören iki önemli konu olduğu görülmektedir. Literatürde yer alan çalışmalardan bir kısmı denetim komitesi ile finansal tabloların açıklama düzeyini (Mangena ve Pike, 2005; Madi ve diğerleri, 2014) ya da denetim komitesinin kazançların kalitesine olan etkisini (Xie ve diğerleri, 2003; Bedard ve diğerleri, 2004; Yang ve Krishnan, 2005) araştırırken; diğer bir kısım çalışma, ihtiyatlı muhasebe uygulamalarının finansal tablolara etkisini (Kim ve Kross, 2005; Dichev ve Tang, 2008; Chen ve diğerleri, 2014), sermaye piyasası kullanıcılarına etkisini (LaFond ve Watts, 2008; Kim ve diğerleri, 2013), borç piyasası kullanıcılarına etkisini (Ahmed ve diğerleri, 2002; Zhang, 2008) ya da kurumsal yönetim ile ihtiyatlılık arasındaki ilişkisi (Ahmed ve Henry, 2012; Yunos ve diğerleri, 2014) araştırmıştır. Ancak denetim komitesi ile ihtiyatlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen oldukça sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda (Lim, 2011; Sultana, 2015) kurumsal yönetimin ihtiyatlılık açısından önemi vurgulanırken; denetim komitesinin finansal uzmanlığı, tecrübesi ve toplantı sıklığı ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında ise, çalışmaların bir kısmında (Uzay, 2003; Sevim ve Eliuz, 2007; Kandemir ve Akbulut, 2013) denetim komitesi ile iç denetim ve bağımsız denetim süreçlerinin etkinliği arasındaki ilişki incelenmiş, diğer bir kısmında ihtiyatlılık ile kazanç getirisi (Acar ve Aktürk, 2009; Gökmen, 2013), karşılıklar ile ihtiyatlılık arasındaki ilişki (Kaban, 2007; Özkan ve diğerleri, 2013) araştırılmış ya da ihtiyatlılık kavramı teorik olarak (Erdoğan ve Çubukcu, 2010; Aktürk ve Acar, 2012; Gökmen, 2013; Ertuğrul, 2014) ele alınmıştır. Ancak yapılan literatür taraması sonucunda, Türkiye’de denetim komitesi ile ihtiyatlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Lite-

ratürdeki bu eksikliğe ampirik bir çalışma ile bir katkıda bulunmayı amaçlayan bu çalışmada ise denetim komitesinin (1) finansal uzmanlığı, (2) mesleki tecrübesi, (3) büyüklüğü (4) cinsiyet dağılımı ve (5) denetim komitesi üyelerinin meşguliyeti ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasındaki ilişki araştırılmıştır. İhtiyatlılığın ölçülmesinde ise şirketin piyasa değeri ile defter değeri arasındaki ilişkiden yararlanılmıştır.

Çalışma, denetim komitesi özelliklerinin ihtiyatlılık üzerine etkisini direkt olarak test ederek, denetim komitesi ve ihtiyatlı muhasebeye ilişkin literatüre değerli ve faydalı ampirik veriler ile katkı sağlamaktadır. Ayrıca çalışma sonuçları, Türkiye’de sermaye piyasasında işlem gören şirketlerin denetim komitelerinin etkinliğini ve verimliliğini artırma ve komiteye ilişkin düzenlemeler için mesleki kurum ve kuruluşlara çıkarımlarda bulunma imkanı sunmaktadır. Son olarak çalışma sonuçları, denetim komitesinin etkinliğine etki edebilecek unsurları dikkate alarak, finansal raporlama sürecinde sunulan bilgilerin kalitesine ilişkin daha derin bir anlayış sağlaması açısından da değerlidir.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde, ilgili literatür incelenmiş ve araştırmanın hipotezleri geliştirilmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmanın metodolojisine yer verilirken, elde edilen bulgular dördüncü bölümde açıklanmıştır. Son bölümü ise, sonuç ve değerlendirmeler ile gelecekte yapılacak çalışmalara öneriler oluşturmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI VE HİPOTEZLER

Akademik araştırmalar, mesleki kuruluşlar ve düzenleyici otoriteler tarafından denetim komitesi özelliklerinin ve bu özelliklerin doğru kombinasyonunun, komitenin sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için önemli olduğu vurgulanmaktadır (Li ve diğerleri, 2012; Madi ve diğerleri, 2014; Sultana, 2015). Bu çerçevede,

denetim komitesinin beş özelliğinin (finansal uzmanlığı, mesleki tecrübesi, büyüklüğü, cinsiyet dağılımı ve denetim komitesi üyelerinin meşguliyeti) ihtiyatlı muhasebe uygulamaları üzerine etkisinin test edilebilmesi için hipotezler geliştirilmiştir.

2.1. Muhasebede İhtiyatlılık

Muhasebede ihtiyatlılık kavramı, işletmenin olası riskleri göz önüne alarak, temkinli davranması gerekliliğini ifade eder. Bu gereklilikten hareketle literatürde ihtiyatlılık kavramı çerçevesinde gerçekleştirilen muhasebe uygulamalarında iki farklı yaklaşım yer almaktadır. Bunlardan ilki; işletmelerdeki kötü haberlerin, iyi haberlere göre daha zamanlı bir şekilde tanınması anlamına gelen ve genellikle asimetrik zamanlılık kavramına dayanan koşullu ihtiyatlılıktır. Diğeri ise; bazı varlıkları ve borçları değerlemenin ve gelecekte sağlayacağı gelirleri belirlemenin zorluğuna dikkat çeken ve bu noktadan yola çıkan koşulsuz ihtiyatlılıktır (Erdoğan ve Çubukcu, 2010:57). Bu iki ihtiyatlı yaklaşım arasındaki temel fark ise; koşullu ihtiyatlılık uygulaması ekonomik haber olaylarına bağlı iken, koşulsuz ihtiyatlılık uygulamaları bağlı değildir (Rush ve Taylor, 2015:4). Aşağıdaki Tablo 1’de belirsizliği garanti altına alınma isteğine dayanan bu iki ihtiyatlı

yaklaşımının uygulamadaki yaygın örnekleri sunulmuştur.

İhtiyatlı muhasebe uygulamalarından bu iki yaklaşımın finansal tablolara olan etkisinin farklı olması sebebiyle literatürde kurumsal yönetim ile ihtiyatlı muhasebe uygulamalarını inceleyen araştırmalara rastlamak mümkündür. Örneğin Lim (2011), ihtiyatlılığın kurumsal rolü nedeniyle yöneticinin fırsatçı davranışlarının sınırlayarak, azınlık hissedarlarının çıkarlarını koruduğunu vurgulamaktadır. Diğer bazı çalışmalar (Kim ve Kross, 2005; LaFond ve Watts, 2008) ihtiyatlı muhasebe uygulamalarının kazanç yönetimini engelleyerek, asimetrik bilginin neden olduğu asil-vekil sorununu azatlığını tespit etmiştir.

2.2. Denetim Komitesi Üyelerinin Finansal Uzmanlığı

Literatür, denetim komitesinde finansal uzmanlığı bulunan bir üyenin varlığının etkin bir kurumsal yönetim uygulamasının bir sonucu olarak görüldüğünü (Hundal, 2013) ve denetim komitesinin finansal tabloların hazırlanması sürecinde sorumluluklarını yerine getirirken etkinliğini artıracaklarını vurgulamaktadır (DeZoort, 1998; Madi ve diğerleri, 2014). Ayrıca, kurumsal raporlama aşamalarının etkin ve verimli bir şekilde destek-

Tablo 1. İhtiyatlı Muhasebe Uygulama Örnekleri

İhtiyatlı Yaklaşımlar:	Yaygın Örnekler:
<i>Koşullu İhtiyatlılık</i>	Şerefiye değerinin düşük tahmin edilmesiDuran varlıkların ömrünün kısa tahmin edilmesiStoklar ya da maddi duran varlıklar için maliyet ya da piyasa değerinden düşük olanı ile muhasebeleştirmeOlası kar/zararda asimetri
<i>Koşulsuz İhtiyatlılık</i>	Azalan bakiyeler usulü ile amortismanAraştırma geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerinin giderleştirilmesiReklam maliyetlerinin giderleştirilmesiLIFO (Son Giren İlk Çıkar) stok değerlendirme yöntemiFazla karşılık ayrılması

Kaynak: Ruch ve Taylor, 2015:21

lenebilmesi ve finansal tabloların anlaşılıp yorumlanabilmesi için de finansal uzmanlığa sahip denetim komitesi üyelerinin varlığı gereklidir (Sultana, 2015:3). Dolayısıyla bu durum, finansal raporların şeffaflık derecesini artırırken, asimetric bilgi sorununu azaltmaktadır.

DeFond, Hann ve Hu (2005) yaptıkları çalışmada, denetim komitesine muhasebe ya da finansal uzman atanması durumunun sermaye piyasasında pozitif olarak karşılandığını ortaya koyarlarken; Sultana (2015) çalışmasında, denetim komitesi üyelerinin finansal uzmanlığının ihtiyatlı muhasebe uygulamalarını güçlendirdiğini gösteren veriler sunmuşlardır. Diğer çalışmalarda ise denetim komitesinin finansal uzmanlığı ile finansal raporlama kalitesi (Krishnan ve Lee, 2009) ve finansal bilgilerin açıklanma düzeyi (Akhtaruddin ve Haron, 2010) arasında pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ancak bazı çalışmalar (Yang ve Krishnan, 2005; Lin ve diğerleri, 2006), denetim komitesi ve finansal raporlama kalitesi arasında anlamlı bir ilişki ortaya koyamamışlardır. Bu çalışmalar doğrultusunda araştırmanın hipotezi aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

H01: Denetim komitesi üyelerinin finansal uzmanlıkları ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

2.3. Denetim Komitesi Üyelerinin Mesleki Tecrübesi

Denetim komitesi üyelerinin finansal uzmanlığının yanında mesleki tecrübesinin de denetim komitesinin sorumluluklarını etkin ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesinde önemli bir nitelik olarak değerlendirilmektedir. Önceki mesleki bilgi, eğitim ve değerlendirmelere bağlı olarak denetim komitesinde mesleki tecrübeye sahip üyelerin olması daha iyi bir muhakeme ve karar verme yeteneğini mümkün kılar (DeZoort, 1998; Hundal, 2013). Bununla birlikte, denetim komitesinin tecrübeli üyeleri görev ve sorumluluklarını

yerine getirilmesinde ve sorunların çözümünde gereksinimlerin algılanmasında tecrübesi olmayan denetim komitesi üyelerine göre daha etkin ve etkilidir (Sultana, 2015:4).

Örneğin yapılan bazı çalışmalar (Bedard ve diğerleri, 2004; Yang ve Krishnan, 2005), uzun yıllar denetim komitesinde görev yapmış olan üyelerin şirket hakkındaki üstün bilgi ve deneyimleri nedeniyle manipülasyonlarda ve kazanç yönetiminde daha kısıtlayıcı olduklarını ortaya koymuştur. Chan, Liu ve Sun (2013) tarafından yapılan çalışmada ise, mesleki tecrübeye sahip denetim komitesi üyelerinin finansal raporlama sürecinin gözetimini yerine getirirken daha etkin olduğu ve bu sayede bağımsız denetim ücretlerinde azalma olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma sonuçlarına paralel aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur:

H02: Denetim komitesi üyelerinin mesleki tecrübesi ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

2.4. Denetim Komitesinin Büyüklüğü

Önceki çalışmalarda finansal tabloların gözetimi ve kontrolü için etkili bir unsur olarak tartışılan bir başka denetim komitesi özelliği ise denetim komitesine atanan üye sayısı diğer bir değişle denetim komitesinin büyüklüğüdür. Literatürde denetim komitesinin büyüklüğü ile ilgili olarak iki karşıt görüş yer almaktadır. Bir yanda denetim komitesinin büyüklüğünün finansal raporlama sürecinde ortaya çıkabilecek olası sorunların çözümüne yardımcı olduğunu ve finansal bilgilerin şeffaflık düzeyini artırdığını tespit eden çalışmalar yer almaktadır (Li ve diğerleri, 2012). Diğer yanda ise, denetim komitesinin büyüklüğünün komitenin etkinliğini olumsuz yönde etkilediğini (Bedard ve Gendron, 2010) ve hatta finansal raporlama sürecinde bürokratik sorunlara ve gecikmelere yol açtığını (Goodstein ve diğerleri, 1994) ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır.

Bu açıklamalar çerçevesinde aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H03: Denetim komitesinin büyüklüğü ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

2.5. Denetim Komitesi Üyelerinin Cinsiyet Dağılımı

Kurumsal yönetim literatüründe kadın yöneticilerin erkek yöneticilere oranla daha ihtiyatlı ve risk karşıtı davrandığı (Johnson ve Powell, 1994) ve yönetim komitesi içerisinde kadın üyelerinin varlığının grup kararlarında anlaşmazlıkları ve çatışmaları azatlığı (Williams ve O'Reilly, 1998) ve bu sayede de etkinliği artıracığı düşünülmektedir. Buradan hareketle kurul ve komitelerin cinsiyet dağılımlarının etkilerini saptamaya yönelik çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmalardan büyük bir kısmı yönetim kurulu üyelerinin cinsiyet dağılımlarının firma değerine veya performansa etkisini ölçerken (Carter ve diğerleri, 2003; Erhardt ve diğerleri, 2003), oldukça sınırlı sayıda çalışmada denetim komitesinin üyelerinin cinsiyet dağılımına bakılmıştır. Örneğin Stewart ve Munro, (2007) ve Thiruvadi ve Huang, (2011) denetim komitesinde kadın üyelerin varlığının kontrol ve gözetim sorumlulukların yerine getirilmesinde olumlu sonuçlar doğurduğunu ve bunun daha yüksek finansal raporlama kalitesine yol açtığını ortaya koymuştur. Ittonen, Miettinen ve Vahamaa (2010) ise denetim komitesinde kadın üyenin varlığının şirketin hatalı finansal raporlama riskini azatlığını destekleyen kanıtlar sunmuştur. Bu bağlamda, araştırmanın hipotezi aşağıda sunulmuştur:

H04: Denetim komitesinin üyelerinin cinsiyeti ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

2.6. Denetim Komitesi Üyelerinin Meşguliyeti

Literatürde denetim komitesi üyesinin birden fazla kurulda göreve atanmasının, o üyenin bilgisinin, kalitesinin ve uzmanlığının bir yansıması olarak görüldüğü vurgulanmaktadır (Arioglu ve Kaya, 2015:127). Ayrıca, farklı kurullardaki görevlerin denetim komitesi üyesine yeni düzenlemeler ve uygulamalar hakkında önemli bilgiler sağlamasının yanında, farklı yönetim stilleri ve kontrol davranışları kazandıracığı ve bu sayede daha etkili tavsiyelerde bulunabileceği düşünülmektedir (Madi ve diğerleri, 2014:489). Önceki çalışmalar birden fazla kurulda görev alan denetim komitesi üyeleri ile finansal raporlama kalitesi (DeZoort ve Salterio, 2001) ve finansal tablolarda sunulan bilgilerin açıklanma düzeyi (Haniffa ve Cooke, 2005) arasında pozitif bir ilişki ortaya koymuşlardır. Ancak Beasley (1996) çalışmasında, denetim komitesinde meşgul üye sayısı artıca finansal tablolardaki hata sayısında da artış olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmalardan hareketle araştırmanın hipotezi aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

H05: Denetim komitesinin üyelerinin meşguliyeti ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Denetim komitesi özelliklerinin ihtiyatlı muhasebe uygulamalarıyla ilişkisinin araştırıldığı bu çalışmada veriler, 2012 ve 2013 yıllarında Borsa İstanbul (BIST)'da işlem gören tüm halka açık şirketlerin yıllık faaliyet raporlarından ve şirketlerin resmi web sitelerinden elle toplanmıştır. Ancak önceki çalışmalarla uyumlu olarak (Sultana, 2015; Özkan ve diğerleri, 2013), finansal kuruluşların finansal raporlarındaki farklılıklar ne-

deniyle veri setine dahil edilmemiştir. Bununla birlikte, analizlerin sağlıklı yürütülebilmesi için gerekli verilerine ulaşamayan şirketler de ör-

neklem dışında bırakılmıştır. Çalışma kapsamına alınan şirketlere ait tanımlayıcı bilgiler aşağıdaki Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2.Çalışma Kapsamındaki Şirketlerin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	Firma Sayısı	Örneklemdaki Yüzdesi (%)	Toplam Varlıklar Ortalaması	Özkaynaklar Ortalaması	Dönem Net Kar/Zarar Ortalaması
Ulaştırma	10	2	1.413.256.194	626.702.557	81.658.447
Taş-Toprak	52	12	1.325.624.910	606.177.505	79.643.876
Taşıt	10	2	1.069.662.405	509.066.648	56.099.028
Petrol	9	2	1.283.457.117	575.464.225	75.133.615
Perakende	14	3	1.279.760.688	571.985.290	73.856.369
Otel	17	4	1.269.025.439	569.726.936	74.324.933
Metal	68	16	1.273.872.947	561.978.518	71.432.465
Mağaza	20	5	1.325.763.003	605.477.753	79.292.947
Kimya	34	8	948.102.157	464.007.618	47.475.284
Kağıt	29	7	1.278.085.892	563.151.684	71.547.925
İnşaat	10	2	1.264.068.116	556.233.577	71.019.898
Gıda	36	9	1.351.503.901	616.481.938	81.035.721
Elektrik Gaz Su	9	2	1.264.806.196	551.347.460	68.061.929
Dokuma	40	9	1.271.887.673	559.625.583	71.130.754
Bilişim	28	6	852.950.515	413.817.817	40.396.337
Diğer	48	11	1.322.247.062	598.271.618	76.643.965
Toplam	434	100			

Muhasebe literatüründe ihtiyatlı uygulamalara ilişkin genel kabul görmüş bir ölçüm olmamakla birlikte, bu çalışmada literatürdeki birçok çalışmaya (Beaver ve Ryan, 2000; Ahmed ve diğerleri, 2002; Ahmed ve Duellman, 2007; Hui ve diğerleri, 2009; Özkan ve diğerleri, 2013; Francis ve diğerleri, 2014; Crockett ve Ali, 2015) paralel olarak ihtiyatlı uygulamaların ölçülmesinde şirketin piyasa değerinin defter değerine oranından yararlanılmıştır.

Feltham ve Ohlson (1995)'e göre; ihtiyatlılık, şirketin defter değerinin piyasa değerine nispeten olduğundan düşük göstermede ısrarcı olma durumudur. Bu durum, şirket varlıklarının olduğundan düşük değerlendirilmesinden, yükümlülükler ise olduğundan yüksek gösterilmesinden kaynaklanmaktadır. Böylece, şirketin piyasa değeriyle

defter değeri arasında fark ortaya çıkmaktadır. Diğer bir değişle, ihtiyatlı muhasebe uygulamaları şirketin defter değerini azaltmaktadır (Crockett ve Ali, 2015:89). Şirketin piyasa değerinin defter değerine oranı (PD/DD_{it}) 1'den ne kadar büyükse, şirketin ihtiyatlı muhasebe uygulamaları o kadar fazladır (Özkan ve diğerleri, 2013; Francis ve diğerleri, 2014). Çalışmanın amacı doğrultusunda oluşturulan araştırmanın modeli aşağıdaki gibidir:

$$PD/DD_{it} = \beta_0 + \beta_1 UZMN_{it} + \beta_2 TECR_{it} + \beta_3 K/E_{it} + \beta_4 BUYK_{it} + \beta_5 MESG_{it}$$

Çalışmada yer alan bağımlı değişken ile beş adet bağımsız değişkenin tanımlaması ve bağımlı değişken üzerine beklenen etkisi aşağıdaki Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Değişkenler ve Açıklamaları

Değişkenler:	Açıklamalar:	Bağımlı Değişken ile Beklenen İlişki
Bağımlı Değişken: İhtiyatlılık (PD/DD)	Şirketin piyasa değerinin defter değerine bölünmesi ile hesaplanmıştır. (Eğer PD/DD değeri 1'den büyük ya da eşitse ihtiyatlı uygulama söz konusudur.)	
Bağımsız Değişken: Uzmanlık (UZMN)	Denetim komitesinin finansal uzmanlığa sahip üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır.	+
Bağımsız Değişken: Tecrübe (TECR)	Denetim komitesinin tecrübeli üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır.	+
Bağımsız Değişken: Büyüklüğü (BUYK)	Denetim komitesinin toplam üye sayısıdır.	+/-
Bağımsız Değişken: Cinsiyet Dağılımı (K/E)	Denetim komitesinin kadın üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır.	+
Bağımsız Değişken: Meşgulliyet (MESG)	Denetim komitesinin en az 3 komitede görev alan üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına bölünmesi ile hesaplanmıştır.	+

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle modelde yer alan beş adet bağımsız değişken arasında çoklu bağlantı (korelasyon) olup olmadığının araştırılması için Pearson Korelasyon Analizi yapılmıştır. Korelasyon matrisinin sonuçları aşağıdaki Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4’de görüldüğü üzere bağımsız değişkenler arasında 0,80’i aşan yüksek korelasyon gözlem-

lenmemiştir. Bağımsız değişkenlerden UZMN ve TECR arasındaki korelasyon katsayı -0,297 ile en yüksek değere sahiptir. Ancak, bu değer regresyon sonuçlarının tahmin edilmesinde sorun teşkil edecek bir ölçüde bağlantı oluşturmamaktadır (Yücel ve diğerleri, 2013).

Analizinde kullanılacak değişkenlerin 2012-2013 yılları için tanımlayıcı istatistikleri ise aşağıda Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 4. Bağımsız Değişkenler Arası Korelasyon Matrisi

	UZMN	TECR	BUYK	K/E	MESG
UZMN	1,000				
TECR	-0,297**	1,0000			
BUYK	-0,071	-0,053	1,000		
K/E	0,114*	-0,158**	-0,019	1,000	
MESG	0,110*	0,271**	-0,110*	-0,035	1,000

* %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. ** %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 5. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Ortanca	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Firma Sayısı
UZMN	0,4999	0,5000	0,38279	0	1	434
TECR	0,3971	0,5000	0,38650	0	1	434
BUYK	2,0346	2,0000	0,298	1	6	434
K/E	0,0747	0,0000	0,18369	0	1	434
MESG	0,3932	0,5000	0,40620	0	1	434
PD/DD (2012)	2,4428	1,6450	2,56399	0,24	19,88	212
PD/DD (2013)	1,9163	1,3200	1,98637	0,24	14,83	222
PD/DD (Toplam)	2,1735	1,4100	2,29931	0,24	19,88	434

n=2012-2013 yılları arasında BİST’de finansal olmayan sektörlerde faaliyet gösteren firma gözlemleridir. $p<0,05$. PD/DD, piyasa değerinin defter değerine oranı; UZMN, denetim komitesinin finansal uzmanlığa sahip üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına oranı; TECR, denetim komitesinin mesleki tecrübeye sahip üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına oranı; BUYK, denetim komitesinin üye sayısı; K/E, denetim komitesinin kadın üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına oranı; MESG, denetim komitesinin en az 3 komitede görev alan üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına oranı.

Tablo 5’de yer alan verilere göre; 2012-2013 BİST’de finansal olmayan sektörlerde faaliyet gösteren veri setine dahil şirketlerin piyasa değerinin defter değerine oranı 0,24 ile 19,88 aralığında olup, ortalaması 2,17 ile ihtiyatlı muhasebe uygulamalarının varlığına işaret etmektedir. Yıl bazında karşılaştırma yapıldığında ise, 2012 yılı için piyasa değerinin defter değerine oranı 0,24 ile 19,88 aralığındayken, 2013 yılı için bu değer 0,24 ile 14,83 aralığındadır. İki yılın ortalamaları karşılaştırıldığında, 2012 yılının 2013 yılına göre daha yüksek ihtiyatlı uygulamalara sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak, 2011 yılı sonlarında Avrupa bölgesinde yaşanan borç krizi ve ekonomik göstergelerin düşük çıkması

ile birlikte ortaya çıkan karamsar tablonun Türkiye’ye olan etkisi gösterilebilir.

Çalışmada oluşturulan hipotezlerin testi için verilerin normal dağılıma uygunluk göstermediği tespit edilmiştir. Bu nedenle, verilerin analizinde parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. Ancak, merkezi limit teoremi örneklemin büyük olması durumunda, normal dağılımdan sapma olması parametrik testlerin fazla etkilenmeyeceğini vurgular (Akova ve diğerleri, 2015:95). Bu teorem çerçevesinde verilerin analizinde bağımsız örneklerde t-testi yönteminden de yararlanılmıştır. Analiz sonuçları aşağıda Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 5. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Grup	İhtiyatlı Uygulama	Firma Sayısı	Ortalama	Ortalama Farkı Anlamlılık	Ortanca Düzeyi Anlamlılık
UZMN	PD/DD<1	122	0,4877		
	Yok			-0,01701	18591,500
	PDD/DD≥1			(0,690)	(0,690)
	Var	312	0,5047		
TECR	PD/DD<1	122	0,4180		
	Yok			0,02915	18135,000
	PDD/DD≥1			(0,481)	(0,413)
	Var	312	0,3889		
BUYK	PD/DD<1	122	2,07		
	Yok			0,043	18828,500
	PDD/DD≥1			(0,303)	(0,641)
	Var	312	2,02		
K/E	PD/DD<1	122	0,0615		
	Yok			-0,01836	18203,500
	PDD/DD≥1			(0,339)	(0,251)
	Var	312	0,0798		
MESG	PD/DD<1	122	0,3279		
	Yok			-0,09088	16855,500
	PDD/DD≥1			(0,036)	(0,047)
	Var	312	0,4187		

n=2012-2013 yılları arasında BİST’de finansal olmayan sektörlerde faaliyet gösteren firma gözlemleridir. $p<0,05$. p değerleri parantez içerisinde gösterilmiştir. PD/DD, piyasa değerinin defter değerine oranı; UZMN, denetim komitesinin finansal uzmanlığa sahip üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına oranı; TECR, denetim komitesinin mesleki tecrübeye sahip üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına oranı; BUYK, denetim komitesinin üye sayısı; K/E, denetim komitesinin kadın üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına oranı; MESG, denetim komitesinin en az 3 komitede görev alan üye sayısının denetim komitesinin toplam üye sayısına oranı.

Tablo 6'daki analiz sonuçları incelendiğinde, şirketlerin ihtiyatlı uygulamalarının olduğu ve olmadığı durumlarda bağımsız değişkenlerin sıralamaları ve ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farkın olup olmadığına bakılmıştır. İhtiyatlı uygulama ile denetim komitesi üyelerinin meşguliyeti (MESG) bağımsız değişkeni arasında $p < 0,05$ düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Bağımsız örneklem t-testi için $0,036 < 0,05$; M.W.U. testi için $0,047 < 0,05$). Ancak, UZMN, TECR, BUYK ve K/E bağımsız değişkenleri ile ihtiyatlılık arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Analiz sonuçları, H01, H02, H03 ve H04 hipotezlerini $0,05$ güven aralığında kabulüne işaret ederken, H05 hipotezinin reddi yönünde güçlü veriler sunmaktadır.

Bu durumda, denetim komitesi üyelerinin meşguliyeti ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle, denetim komitesinde bulunan meşgul üye sayısının şirketlerde ihtiyatlı uygulamaları artırdığı istatistiksel olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç, önceki çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. BİST'de yer alan halka açık şirketlerin yönetim kurulu üyeleri üzerine yapılan bir çalışmada (Arioglu ve Kaya, 2015), diğer kurul ve komitelerde görev alan meşgul üyelerin elde ettikleri kurumsal uygulama tecrübesi ve ulaşılan kritik bilgi neticesinde meşgul olmayan üyelere kıyasla daha kaliteli tavsiye verdiği ortaya konulmuştur.

Bunun yanında denetim komitesi üyelerinin finansal uzmanlığı, mesleki tecrübesi, cinsiyet dağılımı ve denetim komitesinin büyüklüğü değişkenlerinin ihtiyatlı muhasebe uygulamaları üzerine etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu destekleyen kanıtlara ulaşamamıştır. Bu sonuç ise, denetim komitesinin finansal uzmanlığı ile ihtiyatlı uygulamalar arasında pozitif ilişki tespit eden çalışmalardan (Yunos ve diğerleri, 2014; Sultana, 2015) ve denetim komitesinin mesleki

tecrübesi ile ihtiyatlı uygulamalar arasında pozitif bir bağ olduğunu gösteren Sultana (2015) çalışmasından farklılık göstermektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Finansal raporlama sürecinin önemli bir parçası olan finansal tabloların doğru ve güvenilir bilgiler içermesi, finansal tablo kullanıcıları için oldukça önem arz etmektedir. Şirketlerde muhasebe ve raporlama süreçlerinin gözetiminden ve finansal bilgilerin kamuya açıklanmasından yönetim kurulu adına sorumlu organ denetim komitesidir. Etkin bir denetim komitesinin varlığı ise, sermaye piyasasında finansal tablolar aracılığıyla sunulan bilgilerin ve muhasebe uygulamalarının tarafsızlığının ve güvenilirliğinin tesis edilmesine yardımcı olmaktadır. Bu görevi yerine getirirken de denetim komitesinden beklenen kurumsal yönetim uygulamalarıyla şeffaf finansal raporlama üretiminde ihtiyatlı muhasebe uygulamasıdır. Çünkü, ihtiyatlı muhasebe uygulamaları beyan edilen kazançların kalitesini etkileyerek yöneticinin fırsatçı davranışlarını sınırlamakta ve bu sayede azınlık hissedarlarının haklarını korumaktadır. Ayrıca ihtiyatlı muhasebenin varlığı, şirketin riske karşı tutumunu yansıtmının yanında kaliteli bir finansal raporlamanın önemli bir unsuru olarak da görülmektedir.

Bu çerçevede yapılan çalışmada, kurumsal yönetimin öneminin anlaşıldığı BİST'de denetim komitesinin özellikleri ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında bir bağın olup olmadığı araştırılmıştır. Bulgular, 2012-2013 yıllarında BİST'de finansal olmayan sektörlerde faaliyet gösteren halka açık şirket verilerinin t-test analiz yöntemleri kullanılarak elde edilmiştir. Analiz sonuçları, denetim komitesi üyelerinin meşguliyeti ile ihtiyatlı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle, denetim komitesinde bulunan meşgul üye sayısının şirketlerde ihtiyatlı uygulamaları artırdığı istatistiksel olarak tespit edil-

miştir. Bunun yanında denetim komitesi üyelerinin finansal uzmanlığı, mesleki tecrübesi, cinsiyet dağılımı ve denetim komitesinin büyüklüğü değişkenlerinin ihtiyatlı muhasebe uygulamaları üzerine etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu destekleyen kanıtlara ulaşılammıştır.

Çalışmanın denetim komitesi ve ihtiyatlı muhasebeye ilişkin literatüre katkısı olmasına rağmen çalışma bir takım sınırlamalar içermektedir. Bunlardan ilki; çalışma, Borsa İstanbul'da işlem gören finansal olmayan şirketlerin belirli bir zaman aralığı (2012-2013) ile sınırlıdır. İkinci olarak; çalışmada, ihtiyatlı uygulamaların ölçülmesinde şirketin piyasa değerinin defter değerine oranı kullanılmıştır. Son olarak; çalışmada,

denetim komitesinin ihtiyatlılık üzerine etkisinde denetim komitesinin beş özelliği dikkate alınmıştır.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda ise, incelenen zaman aralığının genişletilmesi, ihtiyatlılığın ölçülmesinde farklı modellerden yararlanılması literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca gelecekte yapılacak çalışmalarda, ihtiyatlı uygulamalara etkisi olabilecek yönetim kurulu başkanının özellikleri, şirketin sermaye yapısı ya da bağımsız denetim firması özellikleri gibi değişkenlerin de incelenmesinin ihtiyatlı muhasebe uygulamalarına etki eden faktörlerin anlaşılması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, Durmuş ve Aktürk Ahmet, “Muhasebede İhtiyatlılık Kavramı ve İMKB Sınai Endeksinde İşlem Gören İşletmelerde İhtiyatlılık Üzerine Bir Araştırma”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 2009, Vol.11, No.1, s.77-90.

Ahmed, A. S., Billings, B. K., Morton, R. M. ve Stanford-Harris, M., “The Role of Accounting Conservatism in Mitigating Bondholder-Shareholder Conflict”, *The Accounting Review*, 2002, Volume 77, Number 4, s. 867-890.

Ahmed, Anwer S. ve Duellman, Scott, “Accounting Conservatism and Board of Director Characteristics: An Empirical Analysis”, *Journal of Accounting and Economics*, July 2007, Volume 43, Number 2-3, s. 411-437.

Ahmed, Kamran ve Henry Darren, “Accounting Conservatism and Voluntary Corporate Governance Mechanisms by Australian Firms”, *Accounting and Finance*, 2012, Volume 52, s. 631-662.

Akhtaruddin, M. ve Haron, H., “Board Ownership, Audit Committees’ Effectiveness, and Corporate Voluntary Disclosures”, *Asian Review of Accounting*, 2010, Volume 18, Number 3, s. 245-259.

Akova, O., Tanrıverdi, H. ve Kahraman, C., “Otel İşletmelerinde İşgören Devir Hızına Etki Eden Risk Faktörlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, 2015, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, s.87-107.

Aktürk, Ahmet ve Acar, Durmuş, “Muhasebede İhtiyatlılık Kavramı ve Temelleri”, *Mali Çözüm Dergisi*, Eylül-Ekim 2012, s. 17-38.

Arioglu, Emrah ve Kaya A. Pinar, “Busyness and Advising at Borsa Istanbul Firms”, *Borsa Istanbul Review*, 2015, Volume 15, Number 2, s. 126-136.

Beasley, M. S., “An Empirical Analysis of the Relation Between the Board of Director Composition and Financial Statement Fraud”, *The Accounting Review*, 1996, Volume 71, Number 4, s. 443-465.

Beaver, W. H. ve Ryan S.G., “Biases and Lags in Book Value and Their Effects on the Ability of the Book-to-Market Ratio to Predict Book Return on Equity”, *Journal of Accounting Research*, 2000, Volume 38, Number 1, s. 127-148.

Bedard, J. ve Gendron Y., “Strengthening the Financial Reporting System: Can Audit Committees Deliver?”, *International Journal of Auditing*, 2010, Vol.14, No.2, s. 174-210.

Bedard, J., Chtourou, S.M. ve Courteau L., “The Effect of Audit Committee Expertise, Independence, and Activity on Aggressive Earnings Management”, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 2004, Volume 23, s. 13-35.

Carter, D., Simkins B. ve Simpson W., “Corporate Governance, Board Diversity, and Firm Value”, *The Financial Review*, 2003, Volume 38, s. 33-53.

Chan, A, Liu G. ve Sun, J., “Independent Audit Committee Members’ Board Tenure and Audit Fees”, *Accounting & Finance*, 2013, Volume 53, Number 4, s. 1129-1147.

Chen, L.H., Folsom, D., Paek, W. ve Sami, H., “Accounting Conservatism, Earnings Persistence, and Pricing Multiples on Earnings”, *Accounting Horizons*, 2014, Volume 28, Number 2, s. 233-260.

Crockett, Michael ve Ali, Muhammad Jahangir, “Auditor Independence and Accounting Conservatism”, *International Journal of Accounting & Information Management*, 2015, Volume 23, Number 1, s. 80-104.

Defond, M., Hann, R.N. ve Hu, X., “Does the Market Value Financial Expertise on Audit Committees of Board of Directors?”, *Journal of Accounting Research*, 2005, Volume 43, Number 2, s. 153-193.

DeZoort, F. ve Salterio, S., “The Effects of Corporate Governance Experience and Financial Reporting and Audit Knowledge on Audit Committee Members’ Judgments”, *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 2001, Volume 20, Number 2, s. 31-47.

- DeZoort, F., "An Analysis of Experience Effects on Audit Committee Members' Judgments", *Accounting, Organizations & Society*, 1998, Volume 23, Number 1, s. 1-22.
- Dichev, I., ve Tang V., "Matching and the Changing Properties of Accounting Earnings Over the Last 40 Years", *The Accounting Review*, 2008, Volume 83, Number 6, s. 1425-1460.
- Erdoğan, Nurten ve Çubukçu Sezen, "Tutuculuğun Kurumsal Yönetim Anlayışı Üzerindeki Etkileri", *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Ekim 2010, s. 53-66.
- Erhardt, N., Werbel J. ve Shrader C., "Board of Director Diversity and Firm Financial Performance", *Corporate Governance: An International Review*, 2003, Vol. 1, s. 102-110.
- Ertuğrul, Ayşe Nilgün, "Geleneksel Muhasebeden Uluslararası Finansal Raporlamaya Geçişte İhtiyatlılık Kavramı", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2014, Cilt 7, Sayı 1, s. 215-227.
- Feltham, G., ve Ohlson, J.A., "Valuation and Clean Surplus Accounting for Operating and Financial Activities", *Contemporary Accounting Research*, 1995, Volume 11, s. 689-731.
- Francis, B., Hasan, I., Park, J.C. ve Wu, Q., "Gender Differences in Financial Reporting Decision Making: Evidence from Accounting Conservatism", *Contemporary Accounting Research*, 2014, s. 1-34, doi: 10.1111/1911-3846.12098.
- Goodstein, J., Gautam, K. ve Boeker, W., "The Effects of Board Size and Diversity on Strategic Change", *Strategic Management Journal*, 1994, Volume 15, No 3, s. 241-250.
- Gökmen, Mehpere Karahan, "Accounting Conservatism: A Literature Review", *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 2013, Cilt 6, Sayı 2, s. 1-21.
- Gökmen, Mehpere Karahan, "An Empirical Study on Conditional Conservatism and Value Relevance of Earnings", *International Journal of Social Science*, 2013, Volume 6, Number 2, s. 1697-1720.
- Haniffa, R. ve Cooke, T.E., "The Impact of Culture and Governance on Corporate Social Reporting", *Journal of Accounting & Public Policy*, 2005, Vol. 24, No. 5, s. 391-430.
- Hui, K.W., Matsunaga, S. ve Morse D., "The Impact of Conservatism on Management Earnings Forecasts", *Journal of Accounting and Economics*, 2009, Volume 47, Number 3, s. 192-207.
- Hundal, Shab, "Independence, Expertise and Experience of Audit Committees: Some Aspects of Indian Corporate Sector", *American International Journal of Social Science*, July 2013, Volume 2, Number 5, s. 58-75.
- Ittonen, Kim, Miettinen, Johanna ve Vahamaa Sami, "Does Female Representation on Audit Committees Affect Audit Fees?", *Quarterly Journal of Finance and Accounting*, 2010, Volume 49, Number 3-4, s. 113-139.
- Johnson, J. ve Powell P., "Decision Making, Risk and Gender: Are Managers Different?", *British Journal of Management*, 1994, Volume 5, s. 123-138.
- Kaban, Nihan, "Muhasebenin İhtiyatlılık Kavramının Karşılıklar ve Yedekler Açısından Karşılaştırmalı Bir İncelemesi", 2007, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kandemir, Tuğrul ve Akbulut Halim, „Bağımsız Denetimin Etkinliğinde Denetimden Sorumlu Komitenin Rolü: Türkiye'deki Bağımsız Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2013, Cilt 9, Sayı 20, s. 37-55.
- Kim, M. ve Kross, W., „The Ability of Earnings to Predict Future Operating Cash Flows Has Been Increasing-not Decreasing", *Journal of Accounting Research*, 2005, Volume 43, Number 5, s. 753-780.

- Kim, Y., Li, S., Pan, C. ve Zuo, L., "The Role of Accounting Conservatism in the Equity Market: Evidence from Seasoned Equity Offerings", *Accounting Review*, 2013, Volume 88, Number 4, s. 1327-1356.
- Klein, A., "Audit Committee, Board of Director Characteristics, and Earnings Management", *Journal of Accounting and Economics*, 2002, Volume 33, Number 3, s. 375-400.
- Krishnan, J. ve Lee, J.E., "Audit Committee Financial Expertise, Litigation Risk, and Corporate Governance", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 2009, Volume 28, s. 241-261.
- LaFond, R. ve Watts, R.L., "The Information Role of Conservatism", *Accounting Review*, 2008, Volume 83, Number 2, s. 447-478.
- Li, J., Mangena, M. ve Pike, R., "The Effect of Audit Committee Characteristics on Intellectual Capital Disclosure", *The British Accounting Review*, 2012, Volume 44, Number 2, s. 98-110.
- Lim, Roslinda, "Are Corporate Governance Attributes Associated with Accounting Conservatism?", *Accounting & Finance*, 2011, Volume 51, Number 4, s. 1007-1030.
- Lin, J.W., Li, J.F. ve Yang, J.S., "The Effect of Audit Committee Performance on Earnings Quality", *Managerial Auditing Journal*, 2006, Volume 21, Number 9, s. 921-933.
- Mangena, M. ve Pike, R., "The Effect of Audit Committee Shareholding, Financial Expertise and Size on Interim Financial Disclosures", *Accounting & Business Research*, 2005, Volume 35, Number 4, s. 327-349.
- Özkan, S., Karaibrahimoğlu, Y. ve Acar, E.E., "Accounting Conservatism in the post-IFRS Period: Do Provisions Matter?", *İktisat İşletme ve Finans*, 2013, Volume 28, Number 324, s. 109-130.
- Ruch, George ve Taylor Gray, "Accounting Conservatism: A Review of the Literature", *Journal of Accounting Literature*, 2015, Volume 34, s. 17-38.
- Sevim, Şerafettin ve Eliuz Ayşenur, "Denetim Komitelerinin İç Denetimin Etkinliği Üzerindeki Rollerini ve İMKB'de Bir Araştırma", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 2007, Volume 36, s. 60-70.
- Stewart, J. ve Munro L. "The Impact of Audit Committee Existence and Audit Committee Meeting Frequency on the External Audit: Perceptions of Australian Auditors", *International Journal of Auditing*, 2007, Volume 11, Number 1, s. 51-69.
- Sultana, Nigar, "Audit Committee Characteristics and Accounting Conservatism", *International Journal of Auditing*, 2015, s. 1-15, doi:10.1111/ijau.12034.
- Thiruvadi, Sheela ve Huang Hua-Wei, "Audit Committee Gender Differences and Earnings Management", *Gender in Management: An International Journal*, 2011, Volume 26, Number 7, s. 483-498.
- TÜSİAD, "Uygulama Örnekleri ile Birlikte A'dan Z'ye Denetim Komiteleri", *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği*, Haziran 2012, Yayın No:527.
- Uzay, Şaban, "İşletmelerde Denetimin Etkinliğini Sağlamada Denetim Komitesinin Rolü ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 2003, Cilt 3, No 8, s. 71-82.
- Williams, K. ve O'Reilly C., "Demography and Diversity in Organizations: A Review of 40 Years Research", *Research in Organizational Behavior*, 1998, Volume 20, s. 77-140.
- Xie, B., Davidson, W.N. ve DaDalt, P.J., "Earnings Management and Corporate Governance: The Role of the Board and Audit Committee", *Journal of Corporate Finance*, 2003, Volume 9, Number 3, s. 295-316.
- Yang, J. ve Krishnan, J., "Audit Committees and Quarterly Earnings Management", *International Journal of Auditing*, 2005, Volume 9, Number 3, s. 201-219.

Yunos, R.M., Syahrul, A.A. ve Normala S., “The Influence of Internal Governance Mechanisms on Accounting Conservatism”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 2014, Volume 164, s. 501-507.

Yücel, E., Ertan, Y. ve Saraç M., “Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Alma ve Denetim Süresi İlişkisi: Konsolide Finansal Tablo Düzenleme Yükümlülüğü Olmayan Borsa İstanbul İşletmeleri Uygulaması”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 2013, Cilt 42, Sayı 2, s. 351-363.

Zhang, J., “The Contracting Benefits of Accounting Conservatism to Lenders and Borrowers”, *Journal of Accounting and Economics*, 2008, Volume 45, s. 27-54.

TÜRKİYE'DE KAMU YARARINI İLGİLENDİREN KURULUŞLAR NEZDİNDE BAĞIMSIZ DENETİM YAPAN DENETİM KURULUŞLARININ ŞEFFAFLIK RAPORLARI ÜZERİNDE BİR İNCELEME

Öğr. Gör. Burcu GÜROL*

Uzm. Tayfun TÜYSÜZOĞLU**

Makale Gönderim Tarihi : 04.11.2015 / Kabul Tarihi : 11.12.2015

ÖZ

Bu çalışmada, Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar (KAYİK) nezdinde bağımsız denetim faaliyeti yürütmüş bağımsız denetim kuruluşlarının hazırladıkları, 2014 yılı şeffaflık raporları niteliksel olarak incelenmiştir. Bu kapsamda şeffaflık raporları ile bağımsız denetim kuruluşlarının kalite kontrol sistemi, uzmanlaştığı sektörler, ana faaliyet alanları, tecrübesi ve yürüttüğü denetimlerin kalitesi gibi özellikleri hakkında sunduğu bilgilerin ne kadar açık ve yeterli olduğu değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde bağımsız denetim kuruluşlarının şeffaflık raporlarında açıklayacağı bilgilere ilişkin en iyi uygulamalar not edilmiş ve söz konusu raporların amacına en iyi şekilde hizmet eder hale getirilebilmeleri için önerilerde bulunulmuştur. Bu çalışma ile önümüzdeki yıllarda hazırlanacak şeffaflık raporlarının, kullanıcıların ihtiyaçlarına en yüksek seviyede hizmet eder hale getirilmesi amacıyla, mevcut şeffaflık raporları incelenerek çıkarımlarda bulunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim Kuruluşu, Şeffaflık Raporu, Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar, KAYİK

JEL Sınıflandırması: M42

A REVIEW AND EVALUATION ON TRANSPARENCY REPORTS OF TURKISH AUDIT FIRMS

ABSTRACT

In this study, transparency reports of audit firms that performed an audit of a public interest entity in 2014 have been analyzed qualitatively. Clarity and sufficiency of information provided by audit firms regarding the aspects of the audit firm like quality control system, specialized sectors, main operation areas, experience and quality of audits in the transparency reports have been discussed in detail. In the final section, minimum legal disclosures requirements for disclosures and best practices have been noted for audit firms, and recommendations provided to improve the quality of transparency reports. This study aims to comment on current transparency reports in order to increase the sufficiency and quality of information provided and to meet the user needs.

* Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans Bölümü, bgurol@baskent.edu.tr

** Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, tayfun.tuysuzoglu@kgk.gov.tr

1. GİRİŞ

Denetim, iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili savların önceden tahmin edilmiş ölçütlere uygunluk seviyesini saptamak ve neticeleri ilgililere duyurmak maksadıyla taraf olmadan kanıt toplayan ve bu kanıtları değerlendirerek makul güvence sağlayan sistematik bir sürecin ifadesidir.

Denetim faaliyetleri birçok alanda olduğu gibi muhasebe alanında da önemli bir yer tutmaktadır. İşletmelerde yapılan finansal tablo denetimi, hem işletme hem de ekonomi ve kamu düzeni açısından faydalar sağlamaktadır.

İşletme yönetimi açısından finansal tablo denetimi işletmeye şu yararları sağlamaktadır:

- Yanlışları öğrenme ve eğitim aracı olmak,
- Yönetimde görev alanların kendilerini aklama konusunda destek olmak,
- Kurumsal yönetim anlayışının yerleşmesine katkı sağlamak.

Ekonomi ve kamu düzeni açısından finansal tablo denetimi işletme ile menfaat grupları arasındaki bilginin güvenilirliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu ifade de yer alan menfaat grupları ifadesi ile anlatılmak istenen, işletmenin sunduğu finansal tabloları kullanarak kendi yararları doğrultusunda çeşitli kararlar vermek durumunda olan kişilerdir.

Menfaat sahiplerinin, çıkarlarının korunup korunmadığı konusunda şüphelerinden arınabilmeleri için, işletme hakkında sürekli doğru ve dürüst bilgiler sunulması gerekmektedir. Menfaat sahiplerinin ihtiyaç duyduğu bu bilgilerin çok büyük bir kısmı finansal tablolar aracılığıyla finansal raporlama kapsamında kamuoyuna sunulmaktadır (Arı, 2015).

Menfaat grupları, işletmelerin sundukları finansal

tabloların gerçek durumları yansıttığını düşünüyorsa işletme ile aralarında bir güven bağı var demektir. Eğer bu güven tesis edilemezse menfaat grupları işletmelere, işletmelerin ihtiyaç duyduğu fonu aktarmazlar ve işletmeler faaliyetleri ve gelişmeleri için gerekli fonları elde etmede sorunlarla karşılaşır.

Finansal bilgilerin güvenilir olmaması finansal piyasaların gelişmesini engeller. Menfaat sahiplerinin kendilerine sunulan finansal tabloları denetleme imkânları bulunmadığından bu denetimlerin bağımsız ve tarafsız kişi ya da kuruluşlar tarafından yapılması gerekmektedir.

Bağımsız denetim, işletmenin finansal tablolarının ve diğer finansal bilgilerinin finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, gerekli bağımsız denetim teknikleri uygulanarak denetlenmesi ve değerlendirilerek bir rapora bağlanmasıdır (Bağımsız Denetim Yönetmeliği, 2012).

Finansal tabloların güvenilirliğini sağlayacak, bağımsız denetim mesleğinin tümünü kapsayacak, ancak bağımsız denetim mesleğinden de önemli ölçüde bağımsız olacak; denetimin kalitesini yükseltecek, kamuoyuna güvence sağlayacak ve kamu yararını gözetecek bir sisteme ihtiyaç duyulmuş, ABD başta olmak üzere birçok ülkede olduğu gibi denetimin gözetiminden sorumlu kurumlar oluşturulmuştur. Ülkemizde de bağımsız denetime ilişkin düzenleyici ve denetleyici otorite çokluğu, muhasebe denetimi mesleğinin daha çok vergi mevzuatı çerçevesinde şekillenmesi gibi hususlar dolayısıyla, bağımsız denetim sisteminde bir reform yapılarak bağımsız denetimle ilgili kamu otoritesi tek çatı altında toplanarak Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGGK) kurulmuş ve bağımsız denetimin düzenlenmesiyle ilgili yetki ve sorumluluklar KGGK'ya devredilmiştir (Polat & Demirkan, 2014).

Bu çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren ve Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşların (KAYİK) denetimini yapmış olmaları nedeniyle şeffaflık raporu düzenleme zorunluluğu olan denetim kuruluşlarının 2014 yılı şeffaflık raporları incelenmiştir. İnceleme sonucunda, raporların ne düzeyde kullanıcı ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olduğu ortaya konulmuştur. Bu sonuçlardan hareketle, söz konusu raporların kullanıcı ihtiyaçlarını tam olarak karşılar hale getirilebilmelerine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

2. ŞEFFAFLIK

Şeffaflık, ticari sır niteliğindeki ve henüz kamuya açıklanmamış bilgiler hariç olmak üzere, şirket ile ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilerin, zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir, düşük maliyetle kolay erişilebilir bir şekilde kamuya duyurulması yaklaşımıdır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında yaşanan Enron, WorldCom ve diğer muhasebe skandalları, muhasebe, denetim ve kurumsal yönetim alanlarında şeffaflık çağrılarının artmasına neden olmuştur (Arya, Glover, & Sunder, 2003).

Şirketlerin ekonomik faaliyetlerinin sonuçları anlaşılabilir, ilişkili, şeffaf, güvenilir, tam bir şekilde ve zamanında açıklanarak birlikte yatırımcılara şirketin gerçeğe uygun ve dürüst bir görünümü yansıtılmaktadır. Bu bağlamda iyi bir şeffaflık mekanizması, şirkette hâkim ortakların ve yöneticilerin kendilerine menfaat sağlamalarını önleyerek, azınlık ortakların ve alacaklıların haklarını korumak için uygulanır. Böylece bilgi asimetrisinin azalması, sermaye maliyetinin düşmesi ve şirket değerinin yükselmesi beklenmektedir. Ayrıca sağlıklı şeffaflık uygulamaları şirket hakkındaki bilgileri artırarak yatırımcı farkındalığını ve firmaya olan güveni artıracaktır (Pirgaip, 2008).

Bağımsız denetim açısından şeffaflık ise bağımsız

denetim kuruluşlarının yapmış oldukları faaliyetlere ilişkin, ticari sır niteliğinde ve henüz kamuya açıklanmamış bilgiler hariç olmak üzere şirket ile ilgili bir takım finansal ve finansal olmayan bilgilerin, zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir, düşük maliyetle kolay erişilebilir bir şekilde kamuya duyurulması yaklaşımıdır (Tokgöz, Kurumsal Yönetim Uyum Raporu, 2005).

Denetim kuruluşlarının daha şeffaf bir yapıda faaliyetlerini yürütmesi ve hesap verebilirliğinin sağlanması amacıyla, Avrupa Birliğinin 2006/43/EC sayılı direktifi ile uyumlu olarak, bağımsız denetim yönetmeliği, bağımsız denetim kuruluşlarından yıllık şeffaflık raporu hazırlamasını ve internet sitesinden ilan etmesini zorunlu tutmuştur. Financial Reporting Council (FRC) tarafından 2008 yılında yayımlanan Denetim Kalite Çerçevesi’nde, hazırlanacak şeffaflık raporlarının, denetimlerde kaliteye ulaşmak için attığı adımlar ile farklılaşan denetim şirketleri için, büyük bir fırsat sunacağı ifade edilmiştir.

3. TÜRKİYE’DE BAĞIMSIZ DENETİM KURULUŞLARININ HAZIRLADIKLARI ŞEFFAFLIK RAPORLARININ HUKUKİ DAYANAĞI

KGK bir takvim yılında KAYİK (Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar) denetimi yapmış denetim kuruluşlarının, ilgili takvim yılını müteakip, özel hesap dönemi kullanan denetim kuruluşlarının ise özel hesap dönemi kapanışını müteakip, dördüncü ayın sonuna kadar yıllık şeffaflık raporunu Kamu Gözetim Kurumu’na bildirmesini ve kendi internet sitesinde yayınlamasını zorunlu tutmuştur (Bağımsız Denetim Yönetmeliği, 2012).

Bağımsız Denetim Yönetmeliğinde denetim kuruluşlarının yönetim organı başkanı tarafından imzalanması gerektiği vurgulanan şeffaflık raporunda denetim kuruluşu hakkında bulunması gereken asgari bilgiler şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Hukuki yapısı ve ortakları hakkında açıklama,
- b) Kilit yöneticileri ve sorumlu denetçileri hakkında açıklama,
- c) İçinde yer aldığı denetim ağının hukuki ve yapısal özelliklerine ilişkin açıklama,
- ç) İlişkili denetim kuruluşları ve diğer işletmelere ve bu ilişkilerin mahiyetine ilişkin açıklama,
- d) Organizasyon yapısı hakkında açıklama,
- e) Kalite güvence sistemi incelemesinin en son ne zaman yapıldığına dair bilgi,
- f) Bir önceki yılda denetim hizmeti verdiği KAYİK'lerin listesi,
- g) Denetçilerin sürekli eğitimine yönelik izlenen politikalar hakkında açıklama,
- ğ) Bağımsızlıkla ilgili uygulamalarına ilişkin, bağımsızlık ilkesine uyumun gözden geçirilmiş olduğunu da teyit eden açıklama,
- h) Toplam gelirlerin finansal tablo denetimi, diğer denetimler ve denetim dışı hizmetler itibarıyla dağılımı gibi denetim faaliyetlerinin ağırlığını gösteren finansal bilgiler,
- ı) Sorumlu denetçileri ücretlendirilme esaslarına ilişkin bilgi,
- i) Kalite kontrol sisteminin tanıtımı ve bu sistemin etkin olarak çalıştığına dair denetim kuruluşu yönetiminin beyanı,
- j) Kurum tarafından istenen diğer bilgiler

4. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

İngiltere'de bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyetlerini düzenleyen kuruluş olan FRC, 2014 yılında KAYİK'ler nezdinde bağımsız denetim faaliyeti yürüten bağımsız denetim kuruluşlarının hazırladığı şeffaflık raporlarını inceleyerek, in-

celeme sonuçlarını Mart 2015 tarihinde yayınlamıştır (Transparency Reporting by Auditors of Public Interest Entities: Review of Mandatory Reports, 2015).

Bu çalışmada, İngiltere'de yapılan söz konusu çalışma referans alınarak Türkiye'de KGK'nın, şeffaflık raporlarını internet sayfası üzerinden kamuoyu ile paylaştığı 80 bağımsız denetim kuruluşunun şeffaflık raporları incelenmiştir. 2014 yılında bağımsız denetim kuruluşlarından birinin KAYİK denetleme yetkisi, inin bağımsız denetim yetkisi bulunmadığından, ikisinin denetleme hizmeti verdiği KAYİK müşterileri olmadığından, birinin ise internet sayfasında yaşanan sorun nedeni ile şeffaflık raporuna ulaşılammıştır. Bu sebeple şeffaflık raporu incelenen bağımsız denetim kuruluşu sayısı 75'tir.

İncelenen 75 şeffaflık raporunda Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nin 36'ncı maddesi gereği, bağımsız denetim firmalarının şeffaflık raporlarında açıklamaları gereken asgari bilgiler tek tek incelenmiştir. Bu bilgilere raporda yer verilip verilmediği, yer verilmiş ise bu bilginin ne şekilde verildiği, kullanıcı ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olup olmadıkları incelenerek araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır.

5. BULGULAR

Bulgular bölümünde, Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nde sıralanan asgari bilgiler başlık olarak verilerek bunlarla ilgili ulaşılan sonuçlar aktarılmıştır.

5.1. Hukuki Yapı ve Ortaklar Hakkında Bilgi

KGK bünyesinde 2013 yılı şeffaflık raporları incelenerek hazırlanan "Türkiye'de ve Bazı Ülkelerde Uygulanan Şeffaflık Raporlarına İlişkin Bilgiler" başlıklı raporda, Hukuki Yapı ve Ortaklar Hakkında Bilgi bölümünde, şirketin ortaklık yapısı ve ortaklarına, ilişkili şirketlerine, ofis sayılarına ve yurtdışında şubesi/temsilciliği varsa

bunlara dair bilgilere yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu ifadeden hareketle 2014 yılı şeffaflık raporlarını incelediğimizde şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 1. Hukuki Yapı ve Ortaklar Hakkında Bilgi Bölümünde Yer alan Bilgiler

Şeffaflık raporunda ortaklık yapısı hakkında bilgi sunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	74
Şeffaflık raporunda ilişkili şirketleri hakkında bilgi sunan bağımsız denetim raporu sayısı	68
Şeffaflık raporunda ofis sayısı hakkında bilgi sunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	41
Şeffaflık raporunda yurtdışı şubeleri hakkında bilgi sunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	37

Tablo 1'e bakıldığında ulaşılan 75 şeffaflık raporundan 74'ünde bağımsız denetim şirketinin hukuki yapısı ve ortakları hakkında bilgiye verdiği görülmektedir. Bu kısımda bilgi veren şirketler, hukuki yapılarını ve ortaklık yapılarını tam olarak açıklamakla birlikte ortaklıkları hakkında bilgiyi sadece ortağın adını belirterek tamamlamışlardır. Sadece 3 şirket ortakların kısa özgeçmişlerine de şeffaflık raporlarında yer vermiştir.

Şeffaflık raporunda ilişkili olduğu şirketleri hakkında bilgi sunan ya da ilişkili şirketi bulunma-

dığını belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı 68'dir. 41 bağımsız denetim kuruluşu ofis sayısı ya da ilişkili olduğu şirketin ofis sayısını belirlerken, 37 kuruluş yurtdışı şube sayılarına da şeffaflık raporunda yer vermiştir.

5.2. Kilit Yöneticiler ve Sorumlu Denetçiler Hakkında Bilgi

İncelenen şeffaflık raporlarında kilit yöneticiler ve sorumlu denetçiler hakkında yer verilen bilgiler şu şekildedir:

Tablo 2. Kilit Yöneticiler ve Sorumlu Denetçiler Hakkında Bilgi

Şeffaflık raporunda kilit yönetici ve sorumlu denetçi bilgisi sunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	74
Şeffaflık raporunda kilit yönetici ve sorumlu denetçi özgeçmiş bilgisi sunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	3

Tablo 2'ye bakıldığında 74 şeffaflık raporunda bağımsız denetim kuruluşunun kilit yönetici ve sorumlu denetçiler belirtilmiş bulunmakla beraber 3 şeffaflık raporunda bu kişilerin kısa özgeçmişlerine de yer verdiği görülmüştür. Söz konusu özgeçmişlerde ortakların mesleki tecrübeleri de paylaşılmıştır.

5.3. İçinde Bulunulan Denetim Ağının Hukuki ve Yapısal Özellikleri

İncelenen şeffaflık raporlarından, 71 kuruluşun raporunda söz konusu bilgilere yer verdiği, 4 kuruluşun bu bilgiye yer vermediği görülmüştür. KGK bünyesinde 2013 yılı şeffaflık raporları incelenerek hazırlanan “Türkiye’de ve Bazı Ülkelerde Uygulanan Şeffaflık Raporlarına İlişkin Bilgiler” başlıklı raporda bu bölümde denetim ağı anlaşması yapılan şirketlere karşı sahip olunan hakların ve yükümlülüklerin detaylı açıklanmasının kamuoyunu aydınlatma adına yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda uluslararası denetim ağına dâhil bağımsız denetim kuruluşlarından hiçbiri, söz konusu bağ nedeni ile sahip oldukları haklara ya da sorumlu oldukları yükümlülüklerle dair bilgiye yer vermemişlerdir. “Türkiye’de ve Bazı Ülkelerde Uygulanan Şeffaflık Raporlarına

İlişkin Bilgiler” başlıklı raporda bu bölümle ilgili olarak açıklanacak bilgiler şu şekilde sıralanmıştır:

- Dâhil olunan denetim ağının ismi,
- Bağlı bulunulan merkezi yapının ismi ve hukuki yapısı,
- Gelir, ofis sayısı, bulunduğu ülkeler ve çalışan sayısı belirtilerek söz konusu ağın büyüklüğü,
- Merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurullara atanma usulleri,
- Merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurulların görevleri,
- Merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurulların toplanma sıklığı,
- Kâr paylaşımını kapsayan düzenlemeler de dâhil olmak üzere üye firmaların denetim ağı ile yapmış olduğu antlaşmaların temel özellikleri.

Bu maddeler kapsamında şeffaflık raporlarının ilgili bölümleri incelendiğinde şu sonuçlarla karşılaşılmaktadır:

Tablo 3. Bağımsız denetim kuruluşunun içinde bulunduğu denetim ağı hakkında raporlarda yer alan bilgiler

Şeffaflık raporunda içinde bulunulan denetim ağının hukuki ve yapısal özellikleri hakkında bilgi sunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	48
Şeffaflık raporunda bağlı bulunduğu merkezi yapının ismi ve hukuki yapısı hakkında bilgi sunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	48
Şeffaflık raporunda ağın geliri hakkında bilgi sunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	0
Şeffaflık raporunda ağın bulunduğu ülkeler hakkında bilgi sunan denetim kuruluşu sayısı	0
Şeffaflık raporunda ağın ofis sayısı ve çalışan sayısı hakkında bilgi sunan denetim kuruluşu sayısı	12
Şeffaflık raporunda ağın merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurullara atanma usulleri hakkında bilgi sunan denetim kuruluşu sayısı	0
Şeffaflık raporunda merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurulların görevleri hakkında bilgi sunan denetim kuruluşu sayısı	0
Şeffaflık raporunda merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurulların toplanma sıklığı hakkında bilgi sunan denetim kuruluşu sayısı	0
Şeffaflık raporunda ağın kâr paylaşımını da kapsayan düzenlemeler de dâhil olmak üzere üye firmaların denetim ağı ile yapmış oldukları anlaşmaların temel özellikleri hakkında bilgi sunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	0

İncelenen şeffaflık raporlarında 48 bağımsız denetim kuruluşu yurtdışında merkezi bulunan bir denetim ağı ile ilişkisi bulunduğu bilgisine yer vermiştir. Bu bilgilerin yer aldığı tüm raporlarda bağlı bulunulan ağın adı, hukuki yapısı belirtilirken, 12 bağımsız denetim kuruluşu ağın ofis sayısı ve çalışan sayısı hakkında bilgi sunmuştur. Ağın faaliyette bulunduğu ülkeler hiçbir raporda sıralanmamıştır. Ağın merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurullarının atanma usulleri, görevleri, toplanma sıklıkları hiçbir raporda belirtilmemiştir. Ayrıca bağımsız denetim kuruluşlarının bu ağlara katılmak üzere yaptıkları sözleşmelerden kaynaklı

hak ve yükümlülüklerinin neler olduğu konusunda hiçbir şeffaflık raporunda bilgi bulunmamaktadır.

5.4. İlişkili Denetim Kuruluşları ve Diğer İşletmeler İle Bu İlişkilerin Mahiyetleri

İncelenen 75 şeffaflık raporunda 64 bağımsız denetim kuruluşunun ilişkili denetim kuruluşları ve diğer işletmeler ile bu ilişkilerin mahiyetleri üzerine açıklama yaptığı, 11 kuruluşun ise bu alana ilişkin açıklama yapmadığı görülmüştür. Söz konusu 64 kuruluştan 29'u ise bu alana ilişkin yaptığı açıklamada ilişkili denetim kuruluşlarını ve/veya diğer işletmelerini listelemiştir.

Tablo 4. Şeffaflık raporlarında ilişkili denetim kuruluşları ve diğer işletmeler hakkında sunulan bilgiler

Şeffaflık Raporu İncelenen Kuruluş Sayısı	75
Bu Alana İlişkin Hiçbir Açıklamada Bulunmayan veya Yaptığı Açıklama Bu Alanla İlgili Olmayan Kuruluş Sayısı	11
İlişkili Denetim Kuruluşları ve Diğer İşletmelere ve Bu İlişkilerin Mahiyetine İlişkin Açıklamada Bulunan Kuruluş Sayısı	64
İlişkili Denetim Kuruluşu veya Diğer İşletmesi Bulunmadığını Açıklayan Kuruluş Sayısı	35
Mevcut İlişkili Denetim Kuruluşlarını ve/veya Diğer İşletmelerini Açıklayan Kuruluş Sayısı	29
Mevcut İlişkili Denetim Kuruluşlarını ve/veya Diğer İşletmelerini Açıklayan Kuruluş Sayısı	29
Yalnızca İlişkili Denetim Kuruluşları Bulunduğu Bilgisini Açıklayan Kuruluş Sayısı	5
Yalnızca İlişkili Diğer İşletmeleri Bulunduğu Bilgisini Açıklayan Kuruluş Sayısı	18
İlişkili Denetim Kuruluşları ve Diğer İşletmeleri Bulunduğu Bilgisini Açıklayan Kuruluş Sayısı	6
İlişkilerin Mahiyetini Açıklayan Kuruluş Sayısı	16

Bu kuruluşlardan 5'inin yalnızca ilişkili denetim kuruluşlarının, 18'inin yalnızca ilişkili diğer işletmesinin ve 6'sının ise hem ilişkili denetim kuruluşlarının hem de ilişkili diğer işletmelerinin bulunduğu görülmüştür. İlişkili diğer işletmelerini listeleyen söz konusu 24 kuruluş ise ortaklarının pay sahibi olduğu veya aynı denetim ağı içerisinde faaliyet gösteren 3568 sayılı Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu kapsamında kurulan işletmeleri açıklamıştır. Ayrıca, bu kapsamda açıklama yapan işletmelerden bazıları danışmanlık, kurumsal yönetim gibi muhasebe ile ilgili faaliyetlerde bulunan ilişkili diğer işletmelerini listelerken örneğin bir denetim kuruluşunun denetim ve muhasebe ala-

nyla ilgisi bulunmayan bir sektör olan turizm sektöründe faaliyet gösteren ilişkili diğer işletmesinin bulunduğunu açıklamıştır. İlişkili denetim kuruluşları ve diğer işletmeleri hakkında açıklamada bulunan 29 kuruluştan 13'ü bu ilişkilerin mahiyeti hakkında hiçbir açıklamada bulunmamıştır. Açıklamada bulunan kuruluşların ise genel olarak ilişkilerin mahiyeti hakkında yeterli bilgi vermediği görülmektedir.

5.5. Organizasyon Yapısı

İncelenen şeffaflık raporlarında, 64 denetim şirketi organizasyon yapısına ilişkin bilgi verdiği görülmüştür. 2 denetim şirketinin bu konuda bilgi vermediği görülmüştür.

Tablo 5. Şeffaflık raporlarında organizasyon yapısı hakkında sunulan bilgiler

Organizasyon yapısı hakkında bilgi içeren şeffaflık raporu sayısı	68
Organizasyon yapısının, yapıda görevli kişiler belirtilerek aktarıldığı şeffaflık raporu sayısı	37

Tablo 5’de sunulduğu gibi 64 raporda verilen bilgiler incelendiğinde, 37 denetim şirketinin organizasyon yapılarını, bir şema halinde ve bu şema üzerinde görevli kişilerin isim ve unvanlarını belirterek raporladıkları sunmuştur. Bu denetim şirketlerinin raporlarında, birimlerde çalışan kişiler ve birbirleri ile olan ilişkileri görülebilmektedir. “Türkiye’de ve Bazı Ülkelerde Uygulanan Şeffaflık Raporlarına İlişkin Bilgiler” başlıklı raporda bu bölümde bu bilgilere ek olarak, idari bilimlerin tanıtımı, yönetim kurulu

ve diğer kurullara üye atama esas ve ilkelerinin belirtilmesi gerektiği vurgulanmış olmasına karşın bu iki konu hakkında hiçbir raporda açıklama yer almamaktadır.

5.6. Kalite güvence sistemi incelemesinin en son ne zaman yapıldığına dair bilgi

Şeffaflık raporlarında, kalite güvence sistemi incelemesinin en son ne zaman yapıldığına dair bilgi ile ilgili yapılan incelemeler sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 6. Bağımsız denetim kuruluşlarının hazırladıkları şeffaflık raporlarının kalite güvence sistemi ile ilgili denetim verileri

Şeffaflık raporunda kalite güvence sistemi incelemesinin en son ne zaman yapıldığını belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	69
Daha önce kalite güvence sisteminin SPK denetiminden geçtiğini belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	26
Daha önce Kalite Güvence Sisteminin BDDK denetiminden geçtiğini belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	3
2014 Yılında KGK tarafından kalite güvence sistemi üzerinde inceleme yapıldığını belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	53
2014 Yılında kalite güvence sisteminin hem KGK hem SPK tarafından incelendiğini belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	7

İncelenen şeffaflık raporlarından 69’unda kalite güvence sistemi incelemeleri hakkında bilginin yer aldığı görülmüştür. 29 bağımsız denetim kuruluşu daha önce Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), 3 bağımsız denetim kuruluşu ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) tarafından kalite güvence sistemlerinin incelendiğini belirtmişlerdir. 2014 yılında kalite güvence sistemlerinin KGK tarafından denetlendiğini belirten kuruluş sayısı 53, yine aynı yıl hem KGK hem de SPK tarafından denetlendiklerini belirten kuruluş sayısı 7’dir.

Bağımsız denetim kuruluşlarından hiç biri KGK, SPK ya da BDDK tarafından yapılan incelemelerde tespit edilen eksiklikler ve bunlara ilişkin oluşturdukları eylem planları hakkında bilgi vermemiştir.

5.7. Bir önceki yılda denetim hizmeti verdiği KAYİK’lerin listesi

Şeffaflık raporu incelenen 75 bağımsız denetim kuruluşundan 74’ü denetim hizmeti verdiği KAYİK’lerle ilgili açıklama yapmışlardır.

netim hizmeti vereceği işletmeyi açıklamıştır. Yapılan incelemede şeffaflık raporu hazırlayan bağımsız denetim kuruluşları tarafından 1032 işletmeye bağımsız denetim hizmeti verildiği görülmüştür. 3 bağımsız denetim kuruluşu bağımsız denetim hizmeti sunduğu tüm işletmeleri listelemiştir.

Ayrıca, bir bağımsız denetim kuruluşu hizmet sunduğu kuruluşları sektörlerine göre gruplama yöntemini seçerken daha az sayıda müşterisi bulunan diğer denetim kuruluşları böyle bir gruplamaya gitmemiştir. Ayrıca bazı bağımsız denetim kuruluşları bağımsız denetim hizmeti verdikleri KAYİK’lerin “Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı”nın hangi maddesi kapsamına (Sermaye Piyasası Kanunu, Bankacılık Kanunu gibi) girdiği bilgisine yer vermiştir. Bu sektör ve işletmenin tabi olduğu denetleyici ve düzenleyici kurumun bilgisi şeffaflık raporunun kullanıcılarına bağımsız denetim kuruluşunun tecrübe sahibi olduğu alanlar hakkında bilgi sağlamıştır. Bu konuda en çok bilginin sunulduğu şeffaflık raporunda, her bir KAYİK denetiminde görev alan denetim ekibinin

Tablo 7. Şeffaflık raporlarında denetim hizmeti verilen KAYİK’lerle ilgili bilgi paylaşan bağımsız denetim kuruluşları

Şeffaflık raporunda denetim hizmeti verilen KAYİK’lerle ilgili bilgi bulunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	74
Şeffaflık raporunda 2014 yılında KAYİK denetimi yapmadığını belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	2

72 bağımsız denetim kuruluşu hizmet verdiği KAYİK’lerin listesini paylaşırken, 2 bağımsız denetim kuruluşu 2014 yılında hiçbir KAYİK’e bağımsız denetim hizmeti vermediğini açıklamıştır. Bu kuruluşlardan biri 2015 yılında bağımsız de-

listesi sunulmuştur. Bu uygulama ile bağımsız denetim kuruluşunun tecrübesi hakkında bilgi sunmanın ötesinde sorumlu denetçi ve diğer denetçilerin tecrübeleri hakkında bilgi sunulduğu görülmektedir.

5.8. Sürekli Eğitim Politikası

Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nin 25'inci maddesinde sürekli eğitim başlığı altında şu bilgilere yer verilmiştir:

- (1) Denetçiler, teorik bilgilerinin ve mesleki becerilerinin yeterli bir seviyede tutulmasını, mesleki ve etik ilkelere uyulmasını, mesleki alandaki değişikliklerin takip edilmesini ve mesleki gelişimlerini temine yönelik olarak sürekli eğitime tabi tutulurlar.
- (2) Sürekli eğitim zorunluluğu denetçilerin sicile tescilinden itibaren başlar ve KGK tarafından belirlenen şekilde yürütülür.
- (3) Sicile tescilinden itibaren denetçilerin her beş yılda bir sürekli eğitime ilişkin şartları karşılamaları gerekir.
- (4) Denetim kuruluşları, denetçilerin sürekli eğitim programlarını tamamlamaları için gerekli tedbirleri alır.
- (5) Sürekli eğitime ilişkin hususlar, gerektiğinde ilgili kurumların görüşleri de alınarak KGK tarafından düzenlenir.
- (6) KGK, denetimin bağımsızlığının ve tarafsızlığının sağlanması, denetime olan güven ile denetimin kalitesinin artırılması amacıyla sürekli eğitime ilave olarak yönetmelik çerçevesinde denetçilerin ve meslek mensuplarının eğitilmesi veya eğitim seviyelerinin yükseltilmesi hususunda gerekli tedbirleri alır.

Yukarıdaki maddelerden hareketle incelenen şeffaflık raporlarının “denetçilerin sürekli eğitime yönelik izlenen politikalar hakkında açıklama” bölümünde 70 bağımsız denetim kuruluşunun şeffaflık raporunda yer verilmiştir. 5 bağımsız denetim kuruluşunun şeffaflık raporunda bu konu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Az sayıda denetim şirketi eğitime katılan çalışanlarının adlarını şeffaflık raporlarında paylaşmışlardır.

Tablo 8. Şeffaflık raporlarında sürekli eğitim politikaları ile ilgili olarak bağımsız denetim kuruluşlarınca paylaşılan bilgiler

Şeffaflık raporunda eğitim politikası hakkında bilgi veren bağımsız denetim kuruluş sayısı	70
Şeffaflık raporunda 2014 yılında çalışanlara verilen eğitimlerin neler olduğunu belirten bağımsız denetim kuruluş sayısı	53
Şeffaflık raporunda 2014 yılında çalışanlara verilen eğitimleri katılımcıları ile belirten bağımsız denetim kuruluş sayısı	5

5.9. Bağımsızlıkla ilgili uygulamalarına ilişkin, bağımsızlık ilkesine uyumun gözden geçirilmiş olduğunu da teyit eden açıklama

Bağımsız denetim kuruluşlarının tamamı bağımsızlık uygulamaları ile ilgili bilgi sunmuştur. Sunulan bilgilerin kalitesi oldukça farklılık göstermektedir. En fazla sayıda KAYİK' e denetim hizmeti veren dört bağımsız denetim kuruluşundan ikisi bağımsızlık prosedürleri hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler sunmuştur.

5.10. Toplam gelirlerin finansal tablo denetimi, diğer denetimler ve denetim dışı hizmetler itibarıyla dağılımı gibi denetim faaliyetlerinin ağırlığını gösteren finansal bilgiler

Bağımsız denetim kuruluşlarının finansal bilgilerinin sunulmasındaki temel amaç bağımsız denetim kuruluşlarının bağımsız denetim faaliyetlerinin diğer faaliyetlerine göre ağırlığının anlaşılmasını sağlamaktır. Yapılan incelemede kuruluşların çoğunluğunun finansal bilgilerini finansal

Tablo 9. Şeffaflık raporlarında bağımsızlık uygulamaları ile ilgili paylaşılan bilgiler

Şeffaflık raporunda, bağımsızlıkla ilgili uygulamaları hakkında bilgi veren kuruluş sayısı	70
Şeffaflık raporunda, bağımsızlık ilkesine uyumun gözden geçirilmiş olduğunu da teyit eden kuruluş sayısı	70

Diğer bağımsız denetim kuruluşları ise bağımsızlık prosedürleri hakkında yalnızca genel bilgiler vermekle yetinmişlerdir. Oldukça genel ifadelerle sunulan bu bilgilerden bağımsız denetim kuruluşlarının bağımsızlık uygulamaları hakkında bir anlayış elde edilmesi mümkün olmamaktadır. Ayrıca bağımsız denetim kuruluşlarının 70'i her yıl alınan ve her bir denetimden önce alınan bağımsızlık beyanları ile bağımsızlık ilkesine uyumun gözden geçirilmiş olduğunu teyit etmiştir.

tablo denetimi, diğer denetimler ve denetim dışı hizmetler grupları altında sınıflandırmayarak farklı adlar ve gruplandırmalar altında sunduğu görülmüştür. Kuruluşların bu alana ilişkin sunduğu bilgiler farklılık gösterdiğinden karşılaştırılabilir olmaktan oldukça uzaktır. Yapılan incelemede 67 kuruluşun finansal bilgilerine ilişkin açıklamalarında denetim faaliyetlerinin ağırlığının anlaşılması için yeterli bilginin sunulduğu görülmüştür.

Tablo 10. Şeffaflık raporlarında bağımsız denetim kuruluşlarının gelirleri hakkında açıklanan bilgiler

Şeffaflık raporunda finansal tablo denetimi gelirleri başlığını kullanan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	64
Şeffaflık raporunda diğer denetim gelirleri başlığını kullanan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	29
Denetim dışı hizmet gelirleri başlığını kullanan kuruluş sayısı	42

Tablo 10’da her bir başlık altında anlaşılır açıklama yapan bağımsız denetim kuruluşlarının sayıları verilmiştir. Şeffaflık raporlarında yapılan açıklamalardan bağımsız denetim kuruluşları arasında en çok “diğer denetimler” başlığı altında sunulan gelirlerin açıklanmasında tutarsızlık bulunduğu görülmektedir. Bu tutarsızlığın nedeni Yeminli Mali Müşavir (YMM) unvanı taşıyan bağımsız denetim kuruluşlarının YMM faaliyetlerinden elde ettiği gelirleri hangi başlık altında sunacağına ilişkin bir düzenlemenin bulunmamasıdır. Buna göre YMM unvanı taşıyan 45 kuruluştan YMM gelirleri hakkında bir açıklama 26’sı YMM gelirlerini sunmuştur fakat bu kuruluşların söz konusu gelirlerini açıkladığı başlıklar birbirinden farklılık göstermektedir. Ülkemizde bağımsız denetim kuruluşları tarafından bağımsız denetim hizmetleri yanında YMM hizmetleri de sunulduğundan bu faaliyetlere ilişkin gelirlerin kuruluşlar tarafından ayrı bir şekilde açıklanması önem arz etmektedir. Bu nedenle bu tür gelirler diğer denetimler başlığı altında sunulurken daha fazla açıklama yapılması anlaşılabilirliği arttıracaktır. Ayrıca söz konusu YMM’lik faaliyetlerine ilişkin gelirlerin açıklanmasına ilişkin bir düzenleme yapılması yararlı olacaktır.

Bu alana ilişkin iyi uygulama örnekleri diğer denetim kuruluşlarına yol gösterici niteliktedir. Kuruluşlardan biri gelirlerini iki yıl karşılaştırmalı olarak sunmuştur. Ayrıca 9 denetim kuruluşu SPK, EPDK ve BDDK mevzuatına tabi işletmelere sunduğu denetim hizmetlerinden elde ettiği gelirleri ayrı ayrı gösterme yoluna gitmiştir. Bu uygulama ile bu denetim kuruluşları söz konusu mevzuata tabi işletmelerin denetimlerindeki tecrübelerini de göstererek diğer denetim kuruluşlarından ayrılmışlardır.

Diğer taraftan Avrupa Birliğinin 2014 yılında

yayımladığı KAYİK’lerin bağımsız denetimine ilişkin özel hükümlerin belirlendiği 537/2014 sayılı düzenlemesi ile bağımsız denetim kuruluşlarının finansal bilgileri ile ilgili olarak yapacağı açıklamalara ilişkin değişiklik yapmıştır. Bu değişikliğe göre bağımsız denetim kuruluşlarının finansal bilgilerini aşağıdaki şekilde gruplandırarak sunması öngörülmüştür:

- KAYİK denetimlerinden elde edilen gelirler (ana ortaklığı KAYİK olan işletmelerden elde edilen gelirler dahil)
- Diğer işletmelerin bağımsız denetiminden elde edilen gelirler,
- Bağımsız denetim kuruluşu tarafından denetlenen işletmelere sunulan izin verilmiş denetim dışı hizmetlerden elde edilen gelirler,
- Diğer işletmelere sunulan denetim dışı hizmetlerden elde edilen gelirler.

Bu değişiklikle öncelikle KAYİK ve KAYİK olmayan kuruluşlara sunulan bağımsız denetim hizmetlerinden elde edilen gelirler ayrımı yapılmıştır. Denetim hizmeti sunulan (KAYİK ve KAYİK olmayan) işletmelere verilen denetim dışı diğer hizmetlerden elde edilen gelirler tek bir kalemde toplanmıştır. Bu kapsamda bağımsız denetim kuruluşları şeffaflık raporlarını hazırlarken bu değişikliği dikkate alarak mevcut uygulamaya ilave olarak ayrıca açıklama yapmayı tercih edebilirler.

5.11. Sorumlu denetçilerin ücretlendirilme esaslarına ilişkin bilgi

İncelenen 75 şeffaflık raporundan 73’ünde sorumlu denetçilerin ücretlendirilmeleri konusunda bilgi olduğu görülmüştür. 2 şeffaflık raporunda bu konuda bilgiye rastlanılmamıştır.

Tablo 11. Şeffaflık raporlarında sorumlu denetçilerin ücretlendirilmeleri hakkında verilen bilgiler

Şeffaflık raporunda sorumlu denetçinin ücretlendirilmesine ilişkin bilgi veren bağımsız denetim kuruluşu sayısı	73
Şeffaflık raporunda sorumlu denetçiye performans dayalı ücret ödendiğini belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	20
Şeffaflık raporunda sorumlu denetçiye ücret ödemesi yapıldığını belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	12
Şeffaflık raporunda sorumlu denetçiye kâr payı ödemesi yapıldığını belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	13
Şeffaflık raporunda sorumlu denetçiye ücret ve ek olarak kâr payı ödemesi yapıldığını belirten bağımsız denetim kuruluşu sayısı	28

FRC tarafından hazırlanan raporda da ele alındığı gibi ücretlendirme politikasının anlaşılabilir olması için bu politikanın bileşenleri ve bunların ağırlıkları hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. İçerisinde bu konuda bilgi yer alan raporların hiçbirinde ücretlendirme politikasının bileşenleri ve ağırlıkları hakkında bilgiye rastlanılmamıştır.

5.12. Kalite kontrol sisteminin tanıtımı ve bu sistemin etkin olarak çalıştığına dair denetim kuruluşu yönetiminin beyanı

Bağımsız denetim kuruluşlarının tamamı şeffaflık raporunda kalite kontrol sistemlerinin ayrıntılı bir şekilde tanıtımına yer vermiştir. Bu tanıtımlarda kalite kontrol sisteminin her bir unsuruna ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almıştır.

Tablo 12. Şeffaflık raporlarında yer alan kalite kontrol sistemine uyum beyanı

Şeffaflık raporunda kalite güvence sisteminin etkin çalıştığına dair beyanı bulunan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	4
Şeffaflık raporunda kalite güvence sisteminin etkin çalıştığına dair beyanı bulunmayan bağımsız denetim kuruluşu sayısı	71

Tablo 12’ de görüleceği gibi yalnızca 4 bağımsız denetim kuruluşu kalite kontrol sisteminin etkin olarak çalıştığına dair yönetimin beyanına yer vermiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYİK denetimi faaliyetinde bulunmuş bağımsız denetim kuruluşlarının 2014 yılı şeffaflık raporları incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Şeffaflık raporlarına şirketlerin hukuki yapıları ve ortaklık yapıları hakkında bilgiler bulunmakla beraber birçok bağımsız denetim firmasının ofis adres ve sayılarına, yurt dışı temsilcilik varsa bunlarla ilgili bilgilere şeffaflık raporunda yer vermediği görülmüştür. Çok sayıda şeffaflık raporunun kilit yöneticiler ve sorumlu ortaklar hakkında bilgi bölümünde bu pozisyonlardaki kişilerin ayrıca belirtilmedikleri görülmüştür. Bu bilgilerin şeffaflık raporlarında ayrıntıları ile paylaşılması şeffaflık raporu kullanıcılarının şirket hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını sağlayacaktır. Bu nedenle önümüzdeki yıllarda hazırlanacak şeffaflık raporlarında bağımsız denetim kuruluşlarının kilit yöneticilerin ve sorumlu ortakların mesleki tecrübelerini de içeren özgeçmişlerini, tüm ofis ve temsilciliklerinin bilgilerinin yer alması gerekmektedir.

Şeffaflık raporlarının içinde bulunulan denetim ağının hukuki ve yapısal özellikleri bölümünde raporlarda gelir, ofis sayısı, bulunduğu ülkeler ve çalışan sayısı belirtilerek söz konusu ağın büyüklüğü, merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurullara atanma usulleri, merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurulların görevleri, merkezi yönetim kurulu ve bağlı kurulların toplanma sıklığı, kâr paylaşımını kapsayan düzenlemeler de dâhil olmak üzere üye firmaların denetim ağı ile yapmış olduğu anlaşmaların temel özellikleri hakkında bilgi verilmediği görülmüştür. Şeffaflık raporu kullanıcıları için bu bölümünün daha aydınlatıcı olması için tüm bu bilgilerin raporda bulunması gerekmektedir.

Şeffaflık raporlarının ilişkili denetim kuruluşları ve diğer işletmeler ile bu ilişkilerin mahiyetleri ile ilgili bölümlerinde bağımsız denetim kuru-

luşlarının, ilişkili oldukları kuruluşların isimlerini belirttikleri ancak bu ilişkiden dolayı sahip oldukları hakları ve sorumlu oldukları yükümlülükleri belirtmedikleri görülmüştür. İlişkilerin mahiyeti hakkında açıklamada bulunurken, öncelikle ilişkili denetim kuruluşlarının ve diğer işletmelerin müşteri kabul süreçlerinde kuruluşun denetim müşterileri için bağımsızlıkla ilgili gerekli prosedürleri oluşturup oluşturmadığını belirtmesi önem arz etmektedir. Kuruluşlar bu konuda uygulamaya koyduğu prosedürler hakkında açıklamada bulunmalıdırlar.

Raporların organizasyon yapısı ile ilgili bölümlerinde, bağımsız denetim kuruluşlarının idari birimlerin tanıtımı, yönetim kurulu ve diğer kurullara üye atama esas ve ilkeleri, yönetim kurulu ve diğer kurulların görevleri hususlarında bilgi vermedikleri görülmüştür. Bu bölümde organizasyon şemasında ilgili birimlerin yöneticilerinin kim olduklarının, birimlerinin birbirleri ile ilişkilerinin açık olarak belirtmeleri önem arz etmektedir.

İncelenen şeffaflık raporlarının kalite güvence sistemi incelemeleri ile ilgili bölümlerinde incelemelerin yapıldığı tarihleri çoğunlukla açıklanmamıştır. Bunun yanı sıra tüm kuruluşlar, yürütülen incelemelerin sonuçları hakkında bağımsız denetim kuruluşlarının detay bilgi paylaşmadıkları görülmüştür. Financial Reporting Council (FRC) tarafından yapılan değerlendirmede açıklandığı gibi şeffaflık raporlarında kalite güvence sistemi incelemelerinin sonuçları hakkında resmin tamamının görülmesini sağlayacak nitelikte bilgi verilmesi faydalı olacaktır. Bu tür bilgiler sunulurken inceleme raporlarının yalnızca olumlu kısımlarından alıntı yapılmaması gerekmektedir. İncelemeyi gerçekleştiren kuruluş tarafından sadece olumlu kısımlardan alıntı yapılması raporun içeriğini olduğundan farklı gösterebilir. Böyle bir durum kuruluş açısından pazarlama amacına hizmet edebilir fakat şeffaflık raporunun amaçları açısından bu durum uygun bir yaklaşım olmaz.

Denetim hizmeti verilen KAYİK'lerin listelendiği bölümde tüm bağımsız denetim kuruluşları denetim hizmeti verdikleri firmaları şeffaflık raporlarında belirtmişlerdir. FRC tarafından yapılan çalışmada açıklandığı gibi bağımsız denetim hizmeti sunulan KAYİK dışındaki işletmelere yer verilirken listedeki işletmelerin hangilerinin KAYİK olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Bir bağımsız denetim kuruluşu, diğer bağımsız denetim kuruluşlarından farklı olarak, denetim ekiplerinde görev alan denetçilerin listesini ve denetim hizmetinin geçmişte hangi yıllarda sunulduğu bilgisini şeffaflık raporunda paylaşmıştır. Bu bilginin şeffaflık raporlarında sunulması, kuruluşların rotasyon hükümlerine uyumunun izlenmesi konusunda bilgi elde edilmesine olanak sağladığından iyi uygulama örneği olarak öne çıkmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği tarafından yayımlanan 537/2014 sayılı düzenleme (537/2014 Sayılı Düzenleme, 2014) ile kilit sorumlu denetçilerin ve çalışanların rotasyonuna ilişkin politikaların açıklanması zorunluluğu getirilmiştir. Bu kapsamda bağımsız denetim kuruluşları sonraki yıllarda şeffaflık raporlarında rotasyon politikalarını ve uygulamalarını açıklamaları gerekecektir.

Sürekli eğitim politikası ile ilgili bölümlerde eğitim politikaları hakkında bilgiyi az sayıda kuruluşun verdiği görülmüştür. Raporlarda genel politikalarından bahsedilirken bazı bağımsız denetim kuruluşları yıl içerisinde çalışanların aldıkları eğitimleri katılımcıları ile belirtmişlerdir. Bu bölümde eğitim politikalarının açıklanması denetçilerin yıl içerisinde ortalama kaç saat ve hangi konular ağırlıklı olmak üzere eğitim aldıklarının belirtilmesi rapor kullanıcılarına bu konuda daha fazla bilgi sağlayacaktır.

Bağımsız denetim kuruluşlarının şeffaflık raporlarının bağımsızlık ilkesine uyum bölümlerinde

yapmış olduğu açıklamaların kalitesinin düşük seviyeli olduğu görülmüştür. Bu sebeple bağımsız denetim kuruluşları bağımsızlıkla ilgili prosedürlerini detaylı bir şekilde açıklamaları ve bu uyumun nasıl gözden geçirildiğini açıklamalarına dâhil etmeleri gerekmektedir. Ayrıca, kuruluşların bağımsızlık prosedürleri kapsamında tespit edilen aykırılıkların ele alan prosedürlerini de açıklamaları gerekmektedir.

Şeffaflık raporlarının gelirlerin dağılımı ile ilgili bölümünde bir grup bağımsız denetim kuruluşunun, Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nde öngörülen başlıkları dikkate almayarak farklı adlar ve gruplandırmalar altında finansal bilgilerini sundukları görülmüştür. Bu nedenle bağımsız denetim kuruluşlarının sunduğu bilgiler karşılaştırılabilir olmaktan uzaklaşmıştır. Bu bölümde yapılacak açıklamaların yönetmeliğin önerdiği şekilde yapılması gerekmektedir.

Sorumlu denetçilerin ücretlendirilmesi ile ilgili bölümde yüzeysel bilgiler verildiği görülmektedir. FRC tarafından hazırlanan raporda da belirtildiği gibi ücretlendirme politikasının anlaşılabilir olması için bu politikanın bileşenleri ve bunların ağırlıkları hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Bununla beraber, sorumlu denetçilerin ücretlendirme politikasının denetim dışı faaliyetlerden elde edilen gelirleri dikkate almadığı hakkında bir beyanın bulunması şeffaflık raporunun amaçları açısından önem arz etmektedir.

Şeffaflık raporlarının kalite kontrol sistemine ilişkin bölümleri incelendiğinde az sayıda bağımsız denetim kuruluşunun kalite kontrol sisteminin etkin çalıştığına dair yönetim beyanına yer verdiği görülmüştür. Önümüzdeki yıllarda hazırlanacak raporlarda bağımsız denetim kuruluşlarının bu beyanın açık olarak ifade etmeleri önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

(2014). *537/2014 Sayılı Düzenleme*. Avrupa Birliği.

Arı, M. (2015). Finansal Raporlama Skandalları ve Mali Tabloların Güvenilirliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* .

Arya, A., Glover, J. C., & Sunder, S. (2003). Are Unmanaged Earnings Always Better For Shareholders? *Accounting Horizons* , 111-116.

Bağımsız Denetim Yönetmeliği. (2012, Aralık 26). Ankara, Türkiye: Resmi Gazete.

Kamu Gözetim Kurumu. (2015). *Kamu Gözetim Kurumu Broşür*. Ağustos 20, 2015 tarihinde Kamu Gözetim Kurumu: http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/KGK_Brosur.pdf adresinden alındı

Pamukçu, F. (2011). Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , 133-148.

Pirgaip, B. (2008). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Türk Sermaye Piyasasının Şeffaflık Seviyesine Etkisi ve Amprik Bir Çalışma*. Ankara.

Polat, Y., & Demirkan, A. (2014). *Bağımsız Denetim Kuruluşlarında Şeffaflık Raporları*. Ankara: KGK.

Tokgöz, İ. B. (tarih yok). Kurumsal Yönetim Uyum Raporu. Ankara: SPK.

Tokgöz, İ. B. (2005, Nisan 2). Kurumsal Yönetim Uyum Raporu. Ankara: SPK.

(2015). *Transparency Reporting by Auditors of Public Interest Entities: Review of Mandatory Reports*. Financial Reporting Council.

Yakar, S. (2015). Denetim Kalitesinde Denetim Komitesinin Etkinliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* , 251-263.

TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI 3: İŞLETME BİRLEŞMELERİ

SMMM Ümmühan ERDEM

Makale Gönderim Tarihi : 22.08.2015 / Kabul Tarihi : 02.12.2015

ÖZ

Ulusal ve uluslararası piyasalarda başarılı olmayı hedefleyen işletmelerin yeni rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürebilmeleri için yeterli büyüklükte olmaları gerekmektedir. İşletmelerin büyüme şekillerinden birisi işletme birleşmeleridir. İşletme birleşmeleri farklı düzenleyici kurumlar tarafından farklı şekillerde düzenlenmiştir. Türkiye Finansal Raporlama Standartları TFR3 “İşletme Birleşmeleri” Standardı; işletmelerin birleşmesi sürecinde oluşabilecek menfi durumun ortadan kaldırılmasını ve küresel anlamda bir bütünlük sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, işletme birleşmeleri hakkında bilgi vermek, Türkiye Finansal Raporlama Standardı 3 kapsamında uygulanan işletme birleşmeleri yöntemlerini açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: İşletme Birleşmeleri, Birleşme Hukuki Düzenlemeleri, TFRS 3

ABSTRACT

The companies aimed to be successful in the national and international market must be of sufficient size in order to continue its activities in the new competitive environment. The one of growth methods of companies is also business combination. The business combination has been arranged differently by varied regulatory authorities. Turkish Financial Reporting Standard (TFRS) 3, Business Combinations, aims to be eliminated negative case that may occur in the process of business combinations, and to be provided integrity at the global level. The objective of the study is to give information about business combinations and explain the methods of business combinations to be performed in the scope of Turkish Financial Reporting Standard (TFRS) 3.

Keywords: Business Combinations, Legal Arrangement of Business Combinations, TFRS 3

GİRİŞ

Uluslararası piyasalarda başarılı olmayı hedefleyen işletmelerin yeni rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürebilmeleri için yeterli büyüklükte olmaları gerekmektedir. Bundan dolayıdır ki işletmeler küreselleşen dünya ekonomisinin rekabetçi ortamına uyum sağlama, riski azaltma, pazar payını koruma ve pazar payını genişletme gibi amaçlarla büyümeyi temel ilke edinmektedirler.

Büyüme yollarının en önemlisi ve son zamanlarda yaygınlaşanı ise çoğunlukla aynı faaliyet alanındaki işletmelerin birleşmeleridir. İşletmeler büyümenin sağlanması amacı ile teknolojilerini ve güçlerini birleştirerek rekabetçi ortama uyum sağlama yoluna gitmektedirler. Böylece daha kârlı bir yapı oluşturularak, işletmeye daha güçlü finansman sağlanmaktadır.

İşletme birleşmelerinde işletme değerinin tespit edilmesi ve birleşme işlemlerinin muhasebeleştirilmesi önem taşımaktadır. Birleşmeye konu olan işletmelerin özellikle ayrı ülkelerde faaliyet göstermesi ve farklı muhasebe politikaları, farklı raporlama sistemleri uygulaması, finansal tablo kullanıcıları açısından bir takım sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları IFR3 “İşletme Birleşmeleri” Standardı; işletmelerin birleşmesi sürecinde oluşabilecek menfi durumun ortadan kaldırılmasını ve küresel anlamda bir bütünlük sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu standarda uyumlu olarak Kamu Gözetim Kurumu Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu tarafından yayınlanan TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardı aynı işlevi yerine getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, günümüzde önemi gittikçe artan işletme birleşmeleri hakkında bilgi vermek, işletme birleşmelerinin gelişimini anlatarak Türkiye Finansal Raporlama Standardı 3 kapsamında uygulanan yöntemlere ve muhasebe işlemlerine değinerek işletme birleşmelerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktır.

1. İŞLETME BİRLEŞMELERİ

1.1. İşletme Birleşmeleri Kavramı ve Kapsamı

Canlı organizmalar olarak gördüğümüz işletmelerin büyümeleri kaçınılmaz bir zorunluluktur. İşletmelerin büyüme şekillerinden birisi işletme birleşmeleridir. İşletme birleşmeleri farklı düzenleyici kurumlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmış ve düzenlenmiştir.

İşletme birleşmelerini kavramsal olarak olarak şu şekilde tanımlayabiliriz: Genel bir tanımlamayla iki ya da daha fazla işletmenin büyüme amacı güderek faaliyetlerini ekonomik ve hukuki olarak bir bütün haline getirmesi, yani işbirliğine gitmesidir¹.

TTK’ ya göre, Ticaret işletmelerinde bir yapı değişikliği türü olan birleşme, birden fazla işletmenin, anlaşarak hazırlanan birleşme sözleşmesine istinaden, birleşmeye katılan bir işletme bünyesinde veya yeni kurulan bir işletme bünyesinde bir araya gelmeleri, yeni kurulan veya bünyesinde birleşilen işletme dışında kalan işletme ya da işletmelerin tasfiyesiz olarak sona ermesi ile sonuçlanan bir hukuki müessesedir².

TFRS 3’e göre ise işletme birleşmesi, edinen işletmenin bir veya birden fazla işletmenin kontrolünü ele aldığı bir işlem veya bir olaydır. Bir-

¹ Naz SAYARI, **UFRS 3R Kapsamında İşletme Birleşmeleri**, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü i, Ankara, 2008,

² Kürşat GÖKTÜRK, **Türk Ticaret Kanununa Göre Ticaret Şirketlerinin Birleşme Süreci ve Bazı Sorunlar**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVII, Y.2013, Sa. 1-2,

leşme sonucunda, farklı işletmeler tek bir işletme çatısı altında tek bir finansal raporlama seti düzenlerler.

1.2. İşletme Birleşmelerinin Nedenleri

Büyümek zorunda olan işletmelerin birleşme yolunu seçmeleri konusunda birçok neden sayılabilir. Bu nedenlerin çeşitliliği ülkelerin sosyal ve ekonomik durumlarına, toplumun özelliklerine, işletmelerin özelliklerine ve zamana göre değişmektedir. İşletmeleri birleşmeye iten nedenleri tek bir cümleyle özetleyecek olursak, bu da işletmelerin mevcut değerini tek bir işletme çatısı altında artırma düşüncesidir.

Birleşme sonucunda ulaşılan ekonomik güç, birleşen işletmelerin ekonomik varlıklarının tek toplamından daha yüksektir. Sinerji etkisi ile açıklanan bu durum, işletme birleşmelerinde birleşilen işletmelerin değerinin, birleşmeden önce ayrı ayrı işletmelerinin değerlerinin toplamından daha büyük olması şeklinde de tanımlanabilir.

Birleşmeye karar veren işletmelerin, birleşme görüşmelerinden önce, sinerji etkisini belirleyebilmeleri, yapılacak olan görüşmelerin başarı ile sonuçlanma olasılığını artırmaktadır. Bu durum işletmelere, birleşme görüşmelerinde daha avantajlı konumda bulunma olanağını sağlamaktadır³.

İşletmeleri birleşmeye iten başlıca nedenler şunlardır⁴:

- Ölçek Ekonomisinden Faydalanmak

- Yetenekli Yönetime Sahip Olma Arzusu
- İçsel Büyümeye Göre Avantajları
- Finansman Kolaylığı
- Vergi Avantajı
- İşletmelerdeki Serbest Nakit Akımları
- Çeşitlendirme
- Pazar Gücü

1.3. İşletme Birleşmelerinin Türleri

İşletmelerin faaliyet konularına ve hukuki yapılarına göre farklılık gösteren işletme birleşme türleri vardır. Literatürde en yaygın olan işletme birleşme türleri “işletmelerin ekonomik faaliyet konularına” ve “hukuki yapılarına göre” sınıflandırılarak gruplanmaktadır.

Bu işletme birleşmelerinin ana başlıklarına göre türleri şöyledir:⁵

A – Ekonomik Faaliyet Konularına Göre İşletme Birleşme Türleri:

- a- Yatay Birleşmeler
- b- Dikey Birleşmeler
  - Geriye Doğru Dikey Birleşme
  - İleriye Doğru Dikey Birleşme
- c- Dairesel Birleşmeler
- d- Karma Birleşme

³ Orhan ÇELİK, **Şirket Birleşmeleri**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999,

⁴ ÇELİKİ, a.g.e, Fatma ÖZTÜRK, **Şirket Birleşmelerinde Belge Yönetiminin Entegrasyonu: Banka Birleşmeleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, 2008, Hüseyin AKAY, **İşletme Birleşmeleri ve Muhasebesi**, Yayımlı Matbaası, İstanbul, 1997, s. 14 vd., İbrahim AKGÖBEK, **Büyüme Stratejisi olarak Şirket Birleşme ve Satınalmaları Türk Perakende Sektöründe Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tezi, Karaman, 2011

⁵ Bu konuda geniş bilgi için bakınız: AKAY, a.g.e., ÇELİK, a.g.e., NAS a.g.e., Melike SERÇE, **Şirket Birleşmelerinin Finansal Değerlemesi ve Türkiye’de Şirket Birleşmeleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2009, **Gülden KILIÇ, İşletme Birleşmeleri ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları UFRS) III.**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2011

e- Çok Yönlü Dağılma ve Birleşme

B – Hukuki Yapılarına Göre İşletme Birleşme Türleri

a- Biçimsel Birleşmeler

- i- Tröst
- ii- Holding
- iii- Konsorsiyum
- iv- Combination (Birleşme)
  - Devralma (Merger)
  - Satın Alma
  - Konsolidasyon

v- Ele Geçirme

vi- İş Ortaklıkları

b- Biçimsel Olmayan Birleşmeler

- i- Centilmenlik Anlaşması
- ii- Kartel
- iii- Çıkar Grupları
- iv- Yönetim Kuruluşlarının Aynı Kişilerden Oluşması Nedeni İle İşbirliği İçinde Çalışan İşletmeler

2. TÜRKİYE'DE İŞLETME BİRLEŞMELE- Rİ

2.1. Tarihsel Süreç

Ülkemizde, en eski birleşme 1874 yılında Avusturya sermayeli Avusturya – Osmanlı Bankası ile Fransız – İngiliz sermayeli Bank-ı Osman-i Şahane' nin birleşmesi olarak bilinir. Türkiye'de işletme birleşmeleri daha çok 1950'li yıllardan sonra, özellikle kamu ve bankacılık sektöründe

görülmeye başlanmıştır. 1959'da Muha Bank ve Tümsu Bank, Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası adı altında, ardından 1962 ve 1963 yıllarında Türk Ekspres Bankası ve Buğday Bankası, Anadolu Bankası adı altında birleştirilmiş, Ankara, İstanbul, İzmir Halk Sandıkları ise Halk Bankası'na devredilmiştir⁶.

1990'lı yılların başına kadar birleşme ve devralmalar Türkiye ekonomisinde istenen ölçüde gelişmemiştir. Bu yıllarda sınırlı olarak görülen devralmalar da aslında alacaklı bankaların zor durumda olan işletmeleri devralması şeklinde tanımlanabilir⁷.

1990'lı yılların başından itibaren özel sektörde ise birleşmeler iki temel amaç için yapılmaktadır. Bunların birincisi, holdinglerin grup işletmelerini birleştirmeleri şeklindedir. Bu tarz birleşmelere en güzel örnek Koç Grubu'nun yapmış olduğu beyaz eşya sektöründeki işletmelerini birleştirmesidir. İkinci olarak da holdinglerin genişlemesi için yapılan birleşme ve devralmalardır. Bu tarz genişlemelerde özellikle iki önemli sektör göze çarpmaktadır. Bu sektörler bankacılık ve medyadır. 2001 yılında banka birleşmelerini özendirici nitelikteki düzenlemelerin tamamlanmasının ardından özel sektör bankalarının da birleşme çalışmalarını başlamıştır. Önce Osmanlı Bankası ile Körfezbank birleşme süreci tamamlanmış; ardından

T. Garanti Bankası A.Ş. ile Osmanlı Bankası T.A.Ş.'nin birleşmesi doğrultusunda karar alınmıştır. Özellikle 2004 yılından itibaren birleşme ve satın alma rakamları incelendiğinde gerek işlem sayısı, gerekse işlem değeri olarak önemli ölçüde artışlar yaşandığı görülmektedir⁸.

⁶ NAZ, a.g.e., Fatma ÖZTÜRK, **Şirket Birleşmelerinde Belge Yönetiminin Entegrasyonu: Banka Birleşmeleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Ana-bilim Dalı, İstanbul, 2008; AKAY, a.g.e.

⁷ NAZ, a.g.e., ÖZTÜRK, a.g.e., AKAY, a.g.e.,

⁸ NAZ, a.g.e., ÖZTÜRK, a.g.e., AKAY, a.g.e.,

2.2. Türkiye’de İşletme Birleşmelerinin Hukusal Düzenlemeleri

Ülkemizde işletme birleşmeleri birçok kanunda düzenlenmiştir. Bunların başında 6102 sayılı Kanunla ihdas edilen Yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) gelmektedir. Vergi kanunlarında da birleşme ile ilgili bazı düzenlemeler bulunmaktadır. Diğer taraftan Sermaye Piyasası Kurulunun (S.P.K) düzenlemelerinde de halka açık işletmeleri ilgilendiren işletme birleşme ve devralmalarına ilişkin hükümler yer almaktadır. Bunların dışında Rekabetin Korunması Hakkında Kanun da rekabeti azaltma etkisinin olup olmaması bakımından işletme birleşmeleri ile ilgilenebilmektedir.

Aşağıda, işletme birleşme ve devralmaları konusunda ülkemiz kanunlarındaki düzenlemeler incelenmektedir.

2.2.1. Türk Ticaret Kanunu Açısından İşletme Birleşmeleri

6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 136. maddesine göre işletmelerinin birleşmeleri, “devralma“ veya “yeni kuruluş“ şeklinde gerçekleşebilmektedir.

Birleşme, mevcut işletmelerden biri bünyesinde gerçekleşiyorsa, burada bir işletmenin diğer işletmeyi devralması şeklinde gerçekleşen birleşme söz konusudur. Devralma şeklindeki birleşmede; devralan yani bünyesinde birleşilen işletme devrolunan başka bir deyişle birleşen işletmeyi bütün malvarlığı ile devralır ve birleşme ile devrolunan (birleşen) işletme infisah olur ve ticaret sicilinden silinir (6102 TTK, m.136/4). Devrolunan işletme sona ererken, devralan işletmenin tüzel kişiliği devam eder.

Birleşme devralma şeklinde yapılmış ise devrolunan işletmenin malvarlığı karşılığında bir değişim oranına göre devralan işletmenin payları belirlenmektedir. Bu paylar devrolunan işletmenin

ortakları tarafından kendiliğinden iktisap edilmesi suretiyle de birleşme gerçekleşmektedir. Bunun yanında birleşme sözleşmesinde ayrılma akçesi de öngörülebilmektedir. (6102 Sayılı TTK, m. 136/3).

Diğer taraftan, birleşme mevcut işletmeler dışında kurulan yeni bir işletme bünyesinde gerçekleşiyorsa, yeni kuruluş şeklinde birleşme söz konusu olmaktadır. Yeni kuruluş şeklindeki birleşme kanununun 136/1-b maddesinde açıklanmaktadır.

Bu madde uyarınca işletmelerin yeni bir işletme içinde bir araya gelmeleri yeni kuruluş şeklinde birleşmedir. Birleşme yeni kuruluş şeklinde olacaksa bu 6102 sayılı kanun ile 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun, aynı sermaye konulmasına ilişkin düzenlemeleri ve asgari ortak sayısına ilişkin hükümleri dışındaki hükümleri uygulanarak yapılacaktır (6102 sayılı TTK, m.143)⁹.

Sermaye işletmelerinin, şahıs işletmelerinin ve kooperatiflerin hangi işletmelerle birleşebilecekleri 6102 sayılı kanununun 137. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre,

- Sermaye işletmeleri, sermaye işletmeleri ve kooperatifler ile devralan işletme olmaları koşulu ile kolektif ve komandit işletmeler ile birleşebilirler.
- Şahıs işletmeleri, şahıs işletmeleri ve devrolunan işletme olmaları koşulu ile sermaye işletmeleri ile devrolunan işletme olmaları koşulu ile kooperatifler ile birleşebilirler.
- Kooperatifler, kooperatifler ve sermaye işletmeleri ile devralan işletme olmaları koşulu ile şahıs işletmeleri ile birleşebilirler.

6102 sayılı TTK’ da işletme birleşmeleri açısından işletme türüne ilişkin bütün sınırlamalar ortadan

⁹ KILIÇ, a.g.e..

kaldırılmış olmakla birlikte devralma yoluyla birleşmelerde işletmelerin devralan işletme mi yoksa devrolan işletme mi olduğu açısından sınırlamalar getirilmektedir.

6102 sayılı kanundaki bu düzenleme ile şahıs işletmelerinin sermaye işletmeleri ile birleşmesine olanak tanınması, şahıs işletmelerinin günümüzün rekabet koşullarında pazarda pay edinmesi ve varlıklarını devam ettirebilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu düzenleme ile kanun koyucunun, asıl olarak sorumluluğun sermaye ile sınırlı olduğu işletmelerde, sermayenin alacaklılar açısından teminat oluşturmasını göz önünde bulundurarak, bu teminatın ortadan kalkmasına sebebiyet verebilecek bir birleşmeye izin vermediği düşüncesini mevcuttur. Kanun gerekçesinde bu düzenlemenin sebebi “*Şirket borçlarından kişisel olarak sorumlu olan ortakların, şirket borçlarından sorumlu tutulmayan ortaklara dönüşmeleri uygun görülmesi, tersi reddedilmiştir. Çünkü şirket borçlarından ortakların kişisel olarak sorumlu oldukları bir şahıs şirketinin anonim şirkete itihak etmesiyle, sermaye şirketinin ortaklarının şirket borçlarından sorumlu tutulmayacakları bir konuma gelmeleri, şahıs şirketinin alacaklılarının korunmasını gerektirir, fakat anonim şirket pay sahiplerinin kolektif şirket ortağı sıfatıyla sınırsız sorumlu olmaları halinde alacaklıların korunmasına gerek yoktur.*” ifadeleriyle açıklanmaktadır¹⁰.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, tasfiye sürecine girmiş işletmelerin de birleşmeye katılabileceği düzenlenmiştir. Birleşmeye devrolunan işletme olarak katılması ve mal varlığının dağıtımına başlanılmamış olması durumlarında tasfiye halindeki işletmede birleşmeye taraf olarak katılabilmektedir. (TTK m. 138/1) Tasfiyeye girmiş

olan işletmenin, hangi sebeple bu sürece girdiği, birleşmeye ilişkin hükmün uygulanması bakımından önem taşımaktadır¹¹.

Tasfiye sürecine girmiş işletmelerin yanı sıra, sermayesiyle kanuni yedek akçeleri toplamının en az yarısı zararlar kaybolan ya da borca batık durumda bulunan bir işletmenin de birleşmeye katılabileceği Türk Ticaret Kanunu’nda düzenlenmiştir. (TTK m. 139/1) İşletmenin mali durumunun düzeltilmesine hizmet eden bu yöntem, iyileştirici birleşme olarak tanımlanmaktadır.

İşletmelerin Birleşmelerinde Ortaklık Payları Ve Ortaklık Haklarının Korunması

Birleşmenin ortaklık payları ve haklarına etkileri ile ilgili olarak yapılan düzenlemeler, TTK’ın 140. ve 141. maddeleri kapsamındadır. Kanun’un 140. maddesinde ortaklık payının ve haklarının korunması, 141. maddesinde ise ayrılma akçesine ilişkin düzenlemelere yer verilmektedir.

Birleşme hukukunda varolan üyeliğin devamlılığı ilkesi, birleşme sebebiyle devrolunan işletmede sona eren pay ve ortaklık haklarının, eş değerdeki katılım haklarıyla devralan işletmede devam etmesini ifade etmektedir. Bu ilke, TTK’ın 140. maddesinin ilk fıkrasında; “*devrolunan şirketin ortaklarının, mevcut ortaklık paylarını ve haklarını karşılayacak değerde, devralan şirketin payları ve hakları üzerinde istemde bulunma hakları vardır. Bu istem hakkı, birleşmeye katılan şirketlerin malvarlıklarının değeri, oy haklarının dağılımı ve önem taşıyan diğer hususlar dikkate alınarak hesaplanır*” hükmüyle düzenlenmektedir.

Birleşmeye katılan işletmelerin malvarlıkları, değişim ilişkisinin tespitinde asıl unsurdur. Burada “birleşen işletmelerin malvarlığı” ile işletmenin gerçeğe uygun değeri ifade edilmektedir.¹²

¹⁰ GÖKTÜRK, a.g.e.

¹¹ GÖKTÜRK, a.g.e.

¹² Mehmet Onur ÇELİK, *Yeni Türk Ticaret Kanunu’nda Şirket birleşmeleri*, <http://www.vergidegundem.com/tr>

Bununla birlikte TTK' da ortaklık payının ve haklarının korunması veya devamlılığı ilkesine üç önemli istisna getirilmiştir. Bunlar; TTK' nın 140. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen “denkleştirme ödemesi”, 141. maddenin birinci fıkrasında tanımlanan “ayrılma akçesi” ve 140. maddenin 5. fıkrasında belirtilen, “intifa senetlerinin satın alınması” na ilişkindir¹³.

Devir yoluyla birleşmelerle ilgili olarak 6102 sayılı TTK, m.140/3 de “*Devrolunan şirketten oydan yoksun paylarına sahip ortaklarına aynı değerde, oydan yoksun veya oy hakkını haiz paylar verilir.*” denilmektedir. Devrolan işletmenin ortakları imtiyazlı haklara sahip ortaklarsa bu ortaklara devralan işletme tarafından birleşmeden önceki imtiyaz haklarına eşdeğer olan imtiyaz hakları veya imtiyaz hakkı yerine uygun bir karşılık da verilebilmesi mümkündür. (6102 sayılı TTK, m.140/4)¹⁴. Devrolan işletmenin özsermayesi devralan işletme açısından aynı sermaye niteliğinde olduğundan aynı sermaye konulmasına ilişkin hükümlerin işletilmesi gerekmektedir¹⁵.

TTK' da, ayrıca birleşme sözleşmesi ve birleşme raporunun bir işlem denetçisi tarafından denetlenmesi öngörülmüştü. (TTK m. 148) Ancak İşlem denetçiliği 6335 sayılı Yasa ile kaldırılmıştır. Buna rağmen, «Şirketlerde Yapı Değişikliği ve Aynı Sermaye Konulmasında Siciller Arası İşbirliğine İlişkin Tebliğ» in 5/b maddesi uyarınca birleşmede mülkiyet değişikliğine konu olan mal ve hakların YMM veya SMMM tarafından değerinin tespit edilmiş olması gerekmektedir. Denetime tabi işletmelerde bu tespiti denetçi yapabilmektedir. Ayrıca denetleme yapılmasının tek istisnası vardır. O da küçük ölçekli işletmelerin

tüm ortaklarının denetlemeden vazgeçebilmesini oylamasıdır. Böyle bir durum söz konusu ise denetlemeden vazgeçilebilmektedir. (TTK, m.148)¹⁶

Birleşme işlemi, birleşmenin ticaret siciline tescili ile geçerlilik kazanmaktadır. Tescil anında, devrolan yani birleşen işletmenin bütün aktif ve pasifi kendiliğinden devralan yani birleşilen işletmeye geçmektedir. Devrolan işletmenin ortakları birleşmeden sonra devralan işletmenin ortağı olmaktadır. Ancak bu sonuç, devralan başka bir ifadeyle birleşilen işletmenin kendi adına fakat bu işletme hesabına hareket eden kişinin elinde bulunan paylar ile devrolan işletmenin kendi adına fakat bu işletme hesabına hareket eden kişinin elinde bulunan paylar için doğmamaktadır. (TTK, m.153)

TTK' ya göre, birleşmede alacaklıların korunması birleşme işleminin tamamlanmasından sonra başlamaktadır. Alacaklıların korunmasına yönelik olarak düzenlenmiş olan TTK' nın 157. maddesinde, alacaklılara sadece teminat talep etme hakkı tanınmaktadır¹⁷.

Devrolunan sermaye işletmesinin oy hakkı veren bütün paylarına sahip olunması halinde, içeriği daha dar kapsamlı bir birleşme sözleşmesi hazırlanması ile birleşme raporu, birleşmenin denetlenmesi ve inceleme hakkına ilişkin hükümlerin bu durumda uygulanmaması ile birleşme sözleşmesinin genel kurulun onayına sunulmasına gerek bulunmaması sağlanan kolaylıklardır. Diğer taraftan devrolunan sermaye işletmesinin oy hakkı veren paylarının yüzde doksanına sahip olunması durumunda, yukarıda belirtilen kolaylıklardan yalnızca azınlık pay sahiplerinin korunması amacıyla birleşmenin denetlenmesi ve

¹³ ÇELİKER, a.g.websitesi

¹⁴ ÇELİKER, a.g.websitesi

¹⁵ Olcay KOLOTOĞLU, A li Haydar YILDIRIM, **Soru ve Cevaplarla Kobi Birleşmeleri**, TÜRMOB Yayınları No 371, Ankara, 2009

¹⁶ İsrail ZOR., Yusuf DİNÇ, Selim CENGİZ, **İşletme Birleşmelerinin Mevzuat Boyutu ve Muhasebe Uygulamaları: UFRS/UMS ve VUK Kapsamında İncelenmesi** Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt:18. Sayı:1. Haziran 2014

¹⁷ KILIÇ, a.g.e.

inceleme hakkına ilişkin hükümler uygulanmaktadır¹⁸.

2.2.2. Sermaye Piyasası Kanunu Açısından İşletme Birleşmeleri

Halka açık anonim şirketlerin veya halka açık anonim şirket ile halka açık olmayan anonim şirketlerin birleşmesi; TTK'nu ve vergi kanunları yanı sıra esas itibarıyla Sermaye Piyasası Kanununda düzenlenmiştir.

Ortaklık devralma veya yeni ortaklık kurulması yoluyla birleşme işlemlerinde taraflardan en az birinin halka açık anonim ortaklık olması durumunda, birleşme işlemlerinde uyulacak esaslar Seri: I, No: 31 “Birleşme İşlemlerine İlişkin Esaslar Tebliği”nde düzenlenmiştir.

Söz konusu tebliğ kapsamında birleşme prosedürü ve birleşme işlemlerinde uyulacak esaslar aşağıda özetlenmektedir.

- Birleşmeye katılan işletmelerin yönetim kurulları tarafından birleşme sözleşmesi ve birleşme raporu hazırlanır,
- Birleşmeye katılan işletmeler finansal tablolarını Sermaye Piyasası Kanunu'nun mevzuatı çerçevesinde düzenleyerek yetkili bağımsız denetim işletmelerine denettirilecektir
- Birleşmeye taraf olan işletmelerin özkaynakları bilirkişi incelemesinden geçirilerek tespit edilir,
- İşletmelerde özkaynak yönteminin kullanılması halinde birleşme ve değiştirme oranları hesaplanır. Eğer özkaynak yönteminin dışında bir yöntem kullanılıyorsa hem özkaynak yöntemine hem de diğer yönteme göre oranlar ayrı ayrı hesaplanır,

- Ortaklığın devralınması yoluyla gerçekleşen birleşmelerde sermaye artırım tutarı ve hesaplanma esasları tespit edilirken yeni kuruluşta sermaye tutarı ve hesaplanma esasları dikkate alınır,
- Bilirkişi incelemesinin yanı sıra Sermaye Piyasası Kurulu tarafından belirlenen farklı bir kuruluş tarafından da uzman kuruluş incelemesi gerçekleştirilir.

Ortaklık payları sermaye artırım yoluyla yapıldığı durumda Sermaye Piyasası Kurulu uzman kuruluşun bu konuda yapılan hesaplamaları incelemesini ister. Birleşme oranı yapılan hesaplamaların başında gelir. Bu oran şöyle ifade edilir:

Birleşme oranı ile devralan işletmenin arttırması gerekli olan sermaye tutarı hesaplanır. Daha sonra devralan işletmenin birleşme öncesi sermaye tutarının yukarıdaki işlemde elde edilen birleşme oranına bölünmesiyle ulaşılabilecek sermaye tutarı tespit edilir.

Birleşmeye katılan her işletmenin pay tutarı hesaplandıktan sonra ise değiştirme oranı tespit edilir. Burada, birleşmeye katılan işletmelerin birleşme oranı dâhilinde mevcut bir paya karşılık alacakları payın ne kadar olacağını ifade etmektedir.

2.2.3. Kurumlar Vergisi Kanunu Açısından İşletme Birleşmeleri

Kurumlar Vergisi Kanununda, işletme birleşmelerinin vergiye tabi olanları “birleşme”, vergisiz birleşmeleri ise “devir” olarak adlandırılmıştır. Kurumlar Vergisi Kanunu'nda da Türk Ticaret Kanunu'nda olduğu gibi birleşme türleri, iki veya daha fazla işletmenin bir araya gelmesiyle yeni bir işletme kurması ve bir ya da birden fazla işletmenin mevcut bir işletme altında bir-

¹⁸ Önder YÜCEBAŞ, **Şirket Birleşmeleri ve Türkiye Uygulaması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, , Ankara, 2005

leşmesi olarak ikiye ayrılmıştır. Ancak Türk Ticaret Kanunu'ndan farklı olarak Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 18. maddesinde “*Bir veya birkaç kurumun diğer bir kurumla birleşmesi, birleşme sebebiyle infisah eden kurumlar bakımından tasfiye hükmündedir. Ancak birleşmede tasfiye kârı yerine birleşme kârı vergiye matrah olur*” denmektedir. Bunun nedeni, birleşen işletmenin bilançosunda var olan gizli yedeklerin, tasfiye şeklinde yapılan birleşme işlemi ile vergi dışı bırakılmasını engellemektir¹⁹.

Kurumlar Vergisi Kanununun 18. Maddesinde yer alan birleşme kârından kısaca bahsedecek olursak; işletmelerin birleşme öncesi servet değeri (birleşme dolayısı ile infisah eden işletmenin birleşmeden önceki mali bilânçosuna göre tespit edilen özsermayesi) ile işletmelerin birleşmede esas alınan servet değeri (birleşilen işletmeye intikal edecek varlıkların, Vergi Usul Kanunu'nun iktisadi işletmelere dâhil kıymetlerin değerlendirilmesi ile ilgili hükümlerine göre değerlendirilmesi sonucu belirlenen değer) arasındaki olumlu fark birleşme kârıdır.

Birleşme kârı su üç kaynaktan elde edilen kârlar değerlendirilmektedir²⁰:

- İnfisah eden işletmenin, tüzel kişiliğinin sona erdiği tarihe kadar devam eden ticari faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkan kâr,
- İnfisah eden işletmenin varlıklarına biçilen yeni değerler nedeniyle oluşacak kâr,
- İnfisah eden işletmenin kayıtlarında bulunmasa da, işletmenin şerefîyesinin belirlenmesinden doğacak kârdan, meydana gelmektedir.

Bunun yanında, müfesihi işletmenin veya işletmelerin ortaklarına veya sahiplerine birleşilen

işletme tarafından verilen değerler, işletmenin tasfiyesi halinde ortaklara dağıtılan değerler olarak kabul edildiğinden, ortaklara veya sahiplere verilen bu değerlerin birleşme kârının hesaplanması sırasında birleşme kârına ayrıca ilave edilmesi gerekmektedir. Söz konusu kârlar, birleşme dönemi sonundaki servet değerinden, birleşme dönemi başındaki servet değerinin çıkarılması suretiyle saptanarak kurumlar vergisi matrahını oluşturmaktadır.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 19'uncu maddesi uyarınca aşağıda sayılan koşulların birlikte mevcudiyeti halinde birleşme işlemleri Kurumlar Vergisi Kanunu kapsamında devir hükmünde olmaktadır.

- *Birleşme sonucunda infisah eden kurum ile birleşilen kurumun kanunî veya iş merkezlerinin Türkiye'de bulunması.*
- *Münfesihi kurumun devir tarihindeki bilânço değerlerinin, birleşilen kurum tarafından bir bütün halinde devralınması ve aynen bilânçosuna geçirilmesi.*

Devrolan işletme ile devralan işletme arasında iştirak ilişkisi olması durumunda, devralan işletme bünyesinde yapılacak sermaye artışının söz konusu iştirak paylarına isabet eden tutardan daha az gerçekleşmesi kanunda belirtilen şartların ihlali anlamına gelmemektedir.

Devralma şeklinde yapılan birleşmelerde, devralan işletmenin devrolan işletmede iştiraki varsa, devralan işletmenin hisse senetlerinin devrolan işletme hisse senetlerine oranla daha fazla değer kazanması halinde, devralan işletme lehine bir kâr ortaya çıkmaktadır. Bu kâr uygulamada emisyon primi olarak değerlendirilmektedir.²¹

19 İsmail BARINIR,, **İşletme Birleşmelerinin Kurumlar Vergisi Kanunu Karşısındaki Durumu ve Özellik Arz Eden Konular** <http://www.ozdogrular.com/content/view/19283/>, Erişim tarihi 13.12.

20 BARINIR, **a.g.websitesi**

21 BARINIR, **a.g.websitesi**

2.2.4. Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Açısından İşletme Birleşmeleri

4054 sayılı Rekabet Kanunu' nun 7. , 10. , ve 11. , maddelerinde işletme birleşmeleri ve devralmalarıyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, Rekabet Kurulu'ndan izin alınması gereken birleşme ve devralmalar hakkında 12 Ağustos 1997 tarihli 1997/1 no' lu tebliğ yayınlamıştır.

4054 sayılı kanunun 7. maddesine göre; *“bir ya da birden fazla teşebbüsün hâkim durum yaratmaya veya hâkim durumlarını daha da güçlendirmeye yönelik olarak, ülkenin bütününi yahut bir kısmında herhangi bir mal veya hizmet piyasasındaki rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğuracak şekilde birleşmeleri veya herhangi bir teşebbüsün ya da kişinin diğer bir teşebbüsün mal varlığını yahut ortaklık paylarının tümünü veya bir kısmını ya da kendisine yönetimde hak sahibi olma yetkisi veren araçları, miras yoluyla iktisap durumu hariç olmak üzere, devralması hukuka aykırı ve yasaktır.”*

Bu maddenin uygulamasına yönelik olarak çıkarılan 1997/1 sayılı Tebliğ' in “Birleşme ve Devralmaların Değerlendirilmesi” başlıklı 6. maddesine göre birleşme ve Devralmalar değerlendirilirken özellikle;

- Birleşmeye katılan işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörlerin yapısı ve ülke içinde ve dışında yerleşmiş olan teşebbüslerin fiili ve potansiyel rekabeti bakımından ülkedeki etkin rekabetin korunması ve geliştirilmesi ihtiyacı,
- Birleşme işlemine taraf olan işletmelerin, pazardaki durumu, ekonomik ve mali güçleri, sağlayıcı ve kullanıcı bulabilme alternatifleri, arz kaynaklarına ulaşılabilme veya pazarlara giriş olanakları; pazara girişte herhangi bir yasal veya diğer giriş engelleri, ilgili mal ve hizmetlere olan arz-talep eğilimleri, aracı ve

son tüketicilerin menfaatleri, rekabet engeli şeklinde olmayan ve tüketiciye avantajlar sağlayan teknik ve ekonomik süreçteki gelişmeler ve diğer hususlar göz önünde tutulur ifadeleri yer almaktadır.

İlgili Kanunun 10. maddesinde; Kanunu' un 7. maddesi kapsamına giren birleşme ve devralma anlaşmalarının Kurul' a bildirildiği tarihten itibaren Kurul' un 15 gün içinde ön inceleme yaparak birleşme veya devralma işlemine ya izin vermek ya da nihai inceleme yapmak üzere nihai karara dek askıya almak kararlarından birini vereceği, Kurul' un süresi içinde herhangi bir cevap vermemesi halinde birleşme veya devralma anlaşmalarının bildirim tarihinden itibaren 30 gün sonra yürürlüğe girerek hukuki geçerlilik kazanacağı ifadelerine yer verilmektedir.

Kurula bildirilmesi zorunlu olan birleşme ve devralma işleminin bildirilmemiş olması ve Kurul' un da herhangi bir şekilde işlemde haberdar olması durumunda birleşme veya devralmayı resen incelemeye almaktadır. Kurul, inceleme sonucunda birleşme veya devralmanın 7. maddenin son fıkrasına göre yasaklanan işlemlerden olmadığı sonucuna varırsa, izin vermektedir. Ancak, ilgililerin bildirimde bulunmaması nedeniyle 16/c maddesi gereğince para cezası uygulanmaktadır.

Kurul, inceleme sonucunda birleşme veya devralmanın 7. maddenin son fıkrasına göre yasaklanan işlemlerden olduğu sonucuna varırsa para cezası ile birlikte,

- Birleşme veya devralma işleminin sona erdirilmesine,
- Hukuka aykırı olarak gerçekleştirilmiş tüm fiili durumların ortadan kaldırılmasına,
- Ele geçirilen her türlü payın veya mal varlığının, şartları ve süresi Kurul tarafından be-

lirlenecek şekilde, mümkün olması durumunda eski maliklerine iadesine, bu mümkün olmadığı takdirde üçüncü kişilere temlikine ve devrine,

- Bunların eski malik veya üçüncü kişilere temlik edilmesine kadar geçen süre içinde devralan kişilerin devralınan teşebbüslerin yönetimine hiçbir şekilde katılamayacağına ve gerekli gördüğü diğer tedbirlere karar vermektedir.

2.2.5. Diğer Vergi Kanunlarına Göre İşletme Birleşmeleri

2.2.5.1. Gelir Vergisi Kanunu

Kurumsallaşmaya çalışan şahıs işletmelerinin bünyesindeki iktisadi kıymetlerin devrolunması sırasında değerlemeye tabi tutulacak olması, şahıs işletmeleri açısından büyük bir mali yük oluşturacaktır. Bu yükün giderilmesi ve işletmelerin kurumsallaşmalarının teşvik edilmesi Vergisi Kanunu'nun 81. maddesinin 2. fıkrası düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; kazancı bilanço esasına göre tespit edilen şahıs işletmelerinin bilançosunun bir sermaye işletmesine aktif ve pasifiyle bütün halinde aynen devrolunması ve devredilen bir şahıs işletmesinin sahip veya sahiplerinin işletmeden devir bilançosuna göre hesaplanan özsermayesi tutarında ortaklık payı alması şartlarıyla, bu devir işlemi nedeniyle değer artış kazancı hesaplanmamakta ve vergiden muaf tutulmaktadır.

2.2.5.2. Katma Değer Vergisi Kanunu

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 1. maddesi uyarınca vergili birleşmeler nedeniyle birleşen ortaklığa ait mallar emsal bedeli üzerinden KDV'ye tabidir.

Vergisiz birleşmelerde ise Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 17/4-c maddesi uyarınca birleşilen işletmeye birleşen işletmeden intikal eden değerler

KDV'ye tabi değildir. Bununla birlikte aynı kanunun 30/a maddesinde vergiden istisna edilmiş bulunan malların teslimi ve hizmetlerin ifası ile ilgili alış vesikalarında gösterilen veya bu mal ve hizmetlerin maliyetleri içinde yer alan KDV'nin indirilemeyeceği belirtilmektedir.

2.2.5.3. Vergi Usul Kanunu

Birleşilen kurumdan alınan değerler Vergi Usul Kanununda yer alan esaslara göre değerlendirilir. Sermaye işletmelerinin Vergi Usul Kanunu'nun 328 ve 329. Maddelerine göre ayırdıkları yenileme fonunun, işletmenin feshinden dolayı kullanım amacının ortadan kalkması üzerine, birleşme tarihi itibarıyla kâra eklenmektedir. Ayrıca, devralınan sabit kıymetlerin amortismanı devralan işletme tarafından yeniden belirlenerek ayrılmaktadır.

Devralan kurumun, devir dolayısı ile yaptığı giderler, faaliyetin devamlı bir surette genişletilmesi ile ilgilidir. Faaliyetin devamlı bir suretle genişletilmesi için yapılan giderler ise, karşılığında maddi bir kıymet iktisap edildiğinde, maliyet unsurudur. Aksi halde gider sayılır (VUK, Mad. 282). Vergi Usul Kanunu'nun 282. Maddesinde peştamallıklar olarak ifade edilen şerefiye kayıtlı değer ile değerlendirilmekte ve beş yıl içinde itfa edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, VUK 313. maddesine göre de değeri 800 TL'yi aşmayan peştamallıklar istenirse doğrudan gider yazılabilmektedir. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinde de şerefiyenin maddi olmayan duran varlıklar grubunda gösterilerek 5 yıl içinde itfa edileceği hükmüne yer verilmiştir.

2.2.5.4. Damga Vergisi Kanunu

488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun, Damga Vergisinden İstisna Edilen Kağıtlar' a ilişkin 2 sayılı tablonun IV/17 bendi uyarınca, birleşme, devir, bölünme nedeniyle düzenlenen kağıtlar damga vergisinden istisnadır. Dolayısıyla devir işlemleri sırasında düzenlenen birleşme sözleş-

meleri ve ana sözleşme değişikliklerinde damga vergisi tahakkuk ettirilmeyecektir.

3- TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTI 3 İŞLETME BİRLEŞMELE- Rİ

Ülkelerin muhasebe politikaları ve standartları ile bunların belirlenmesine ilişkin yapılanmaları bazı farklılıklar taşımaktadır. Bu farklılıklar, hukuki ve mali sistemin yapısı, işletmelerin yapısı ve finansman yöntemleri, muhasebe mesleğinin gelişim düzeyi, gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Ancak, son yıllarda, ülkeler arasındaki muhasebe standardı farklılıklarını ülkelerin kendi uygulamalarında yapacakları değişikliklerle uluslararası muhasebe standartları ile uyumlandırarak azaltmak yönünde çalışmalar yapılmaktadır.

Bu bölümde, Türkiye Finansal Raporlama Standardı 3; İşletme Birleşmelerinin oluşum süreci, amacı, kapsamı ve muhasebeleştirme ilkeleri hakkında bilgi verilmektedir.

3.1. TFRS 3 Standardı ve oluşum süreci

İşletme birleşmeleri standardı Uluslararası Muhasebe Standartları arasında, dünya ve ülke ekonomilerinin büyüme oranlarına olan katkısından dolayı oldukça önemlidir. Bu nedenle finansal tablo kullanıcılarının birleşmelerin sonuçlarıyla ilgili doğru bilgilendirilmenin sağlanabilmesi için işletme birleşmeleri standardına günümüze kadar pek çok değişiklik getirilmiştir.

3.2. Standardın Amacı

Bu standardın amacı, bir işletme birleşmesine ilişkin işlemlerin raporlayan işletmenin finansal tablolarında nasıl raporlanacağına dair esasları belirlemektir. Edinen işletmenin;

(a) Edinilen işletmenin tanımlanabilir varlıklarını, tanımlanabilir borçlarını ve kontrol gücü olmayan paylarını (*azınlık paylarını*) finansal tablolarında nasıl ölçeceği ve muhasebeleştireceği,

(b) İşletme birleşmesinde şerefiyeyi veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşabilecek kazancı nasıl ölçeceği ve muhasebeleştireceği,

(c) Finansal tablo kullanıcılarının birleşmenin niteliğini ve etkilerini değerlendirebilmeleri için hangi bilgileri açıklayacağını yer almaktadır.²²

3.3. Standardın Kapsamı

Bu standart, işletme birleşmesi tanımına uyan işlemlere veya diğer olaylara uygulanır.

TFRS 3'e göre işletme birleşmesi, edinen işletmenin bir veya daha fazla işletmenin kontrolünü ele aldığı bir işlem veya bir olaydır.²³ Kontrol ise "bir işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlamak için o işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını idare etme gücü" olarak tanımlanmaktadır.

İşletme birleşmelerinin bir tarafında edinilen, diğer tarafında bir veya birden fazla işletmenin kontrolünü ele alan edinen olarak tanımlanan işletme bulunmaktadır.

Edinen işletme diğer işletmeler üzerindeki kontrolünü çeşitli şekillerde sağlayabilmektedir. Edinen işletme;

- Nakit ve nakit benzeri varlıkları veya diğer varlıkları transfer ederek,
- Borç yükümlülüğü altına girerek,
- Özkaynak paylarını ihraç ederek,
- Değişik şekilde bedel transferiyle veya

²² www.kgk.gov.tr

²³ İşletme Birleşmelerine İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS 3) Hakkında Tebliğ Sıra No: 67

- Bedel transferi olmadan, yalnızca sözleşme yolu ile kontrolü sağlayabilmektedir.
- İşletme birleşmeleri hukuki, vergisel veya ekonomik diğer başka nedenlerle çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir.
- Bunlara örnek olarak verilen bazı yapılandırma şekilleri şunlardır:
- Edinen işletme bir veya birden fazla bağlı ortaklığın kontrolünü ele geçirebilir ya da bir veya birden fazla işletmeye ait net varlıklar yasal olarak edinen işletmeye geçer.
- Birleşen işletmelerden biri net varlıklarını veya bu işletmelerin pay sahipleri kendi öz kaynak paylarını diğer işletmeye veya onun sahiplerine transfer edebilir.
- Birleşen işletmeler net varlıklarını veya söz konusu işletmelerin pay sahipleri kendi öz kaynak paylarını yeni kurulan işletmeye devredebilir.
- Birleşmeye katılan işletmelerden birinin önceki sahiplerinin bir araya gelerek oluşturduğu grup, birleşen işletmenin kontrolünü ele alabilir.

Standardın kapsamı dışında kalan durumlar ise şunlardır:

- İş ortaklığı kurmak amacıyla farklı işletmelerin bir araya geldiği işletme birleşmeleri,
- Ortak kontrole tabi teşebbüs veya işletmelerin birleşmesi,
- İşletme tanımına uymayan bir varlığın veya varlık grubunun satın alınması durumunda edinen işletme, edindiği varlıkları ve üstlendiği borçları ayrı ayrı tanımlayarak muhasebeleştirir. Varlık grubunun maliyeti, birleşme tarihinde

gerçeğe uygun değerlerine bağlı olarak grup içerisindeki tanımlanabilir varlıklara ve borçlara dağıtılır. Bu tür bir işlem ya da olay şerefiyeye yol açmamaktadır.

3.4. TFRS 3 Standardına Göre İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

TFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardına göre, bütün işletme birleşmelerinin satın alma yöntemine göre muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Satın alma yöntemine göre, birleşme sürecindeki işlemlerde esas alınan edinen işletmedir.

Satın alma yönteminde; birleşme tarihi itibarıyla edinilen işletmenin tanımlanabilir varlıkları, tanımlanabilir borçları ve koşullu borçları gerçeğe uygun değerleri ile değerlendirilip finansal tablolarda raporlanmaktadır. Bu yöntemde şerefiye veya ucuz satın alma ortaya çıkabilmektedir.

Satın alma yöntemi uygulanırken aşağıdaki tespitler ve ölçümlerin yapılması gerekmektedir. Bunlar;

- Edinen işletmenin belirlenmesi,
- Birleşme tarihinin belirlenmesi,
- Edinilen tanımlanabilir varlıkların ve tanımlanabilir yükümlülüklerin, azınlık paylarının finansal tablolara yansıtılması ve ölçülmesi,
- Pazarlıklı satın alma süreci sonucunda oluşabilecek şerefiye veya kazancın muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesidir.

3.4.1 Edinen İşletmenin Belirlenmesi

İşletme birleşmelerinde edinilen bir veya birden fazla işletme ile bu işletmelerin kontrolünü ele geçiren edinen bir işletme bulunmaktadır.

Edinen işletme, birleşme sonucunda birleşmeye taraf olan edinilen işletme veya işletmeler üzerinde kontrolü ele almaktadır. Edinen işletme belirle-

nirken ‘‘TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolar’’ da ki hükümler dikkate alınmaktadır. Buna göre edinilen işletme üzerinde g c sağlayan haklara bakmak gerekmektedir. (TFRS 10 md. 14-18)

Ancak TFRS 10 standardı hükümlerine göre edinilen işletme belirlenemiyorsa aşağıdaki hususlar dikkate alınarak edinilen işletme belirlenebilmektedir.

a. Nakit veya başka varlıkların transferi veya borç altına girilmesi yoluyla gerçekleşen işletme birleşmelerinde edinilen işletme, nakit veya başka varlıkları transfer eden veya borç altına giren işletmedir.

b.  zkaynak paylarının deėiŐimine dayanan işletme birleşmelerinde, kendi  zkaynak paylarını ihraç eden işletme edinilen işletmedir. Bununla birlikte, Ters birleşmelerde kendi paylarını ihraç eden işletme, muhasebe açısından edinilen işletmedir.  zkaynak paylarının deėiŐimine dayanan işletme birleşmelerinde edinilen işletme belirlenirken aşağıdaki faktörler de dikkate alınması gerekmektedir.

- IŐletme birleşmesi sonrası genellikle birleŐilmiŐ işletmedeki oy haklarının en büyük kısmını elinde bulunduran işletme edinilen işletme olmaktadır. Oy kullanma hakkının en büyük kısmını elde tutan işletme belirlenirken, olaėandıŐı veya özel oy kullanma anlaşmasının ve opsiyonunun, garantisinin veya dönüŐtürülebilir menkul kıymetlerin var olup olmadığı dikkate alınmaktadır.
- Edinilen işletme; birleşen işletmeler arasında, birleŐilmiŐ işletmenin yönetim kurulu veya eş değer organı üyelerinin çoğunluğunu seçme veya görevden alma yetkisine sahip olan işletmedir.
- Birleşen işletmeler arasında, birleŐilmiŐ işletmenin yönetimine hâkim olan işletme genellikle edinilen işletmedir.

- Birleşen işletmeler arasında, birleşme öncesi gerçeğe uygun değer üzerinden diğer işletme veya işletmelere ödeme yapan edinilen işletme olmaktadır.

c. Birleşen işletmeler arasında hasılat, varlıklar veya k r gibi unsurları önemli derecede daha büyük olan işletme edinilen işletmedir.

d. IŐletme birleşmesinde edinilen işletme belirlenirken, birleşen işletmelerden hangisinin birleŐmeyi baŐlattıėı da dikkate alınmaktadır.

e. IŐletme birleşmesini gerçekleştirmek üzere kurulan yeni bir işletme edinilen işletme olmayabilir. Eğer bir işletme birleşmesini gerçekleştirmek üzere  zkaynak payı ihraç edecek yeni bir işletme kurulmuş ise, birleşmeye katılan işletmelerden biri edinilen işletme olarak belirlenebilmektedir.

3.4. Birleşme Tarihinin Belirlenmesi

TFRS 3 uygulamasında edinilen işletmenin, edinilen işletmenin kontrolünü ele geçirdiği tarih birleşme tarihi olarak belirlenmektedir. Birleşme tarihi, genellikle edinilen işletmenin bedeli transfer ettiği, edinilen işletmenin varlıklarını edindiği ve borçlarını üstlendiği tarihtir.

Buna göre birleşme tarihinin belirlenmesinde işlemin hukuki olarak sona ermiŐ veya ermemiŐ olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Edinilen işletme, edinilen işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını elde etme gücünü işlemin hukuki olarak tamamlanmasından önce elde etmiŐse birleşme tarihi olarak hukuki olarak tamamlanma tarihinden önceki bu tarihin esas alınması gerekmektedir.

3.4.3 Edinilen Tanımlanabilir Varlıkların, Üstlenilen Tanımlanabilir Borçların ve Kontrol Gücü Olmayan Payların Muhasebeleştirilmesi ve Ölçülmesi

3.4.3.1. Muhasebeleştirme Koşulları

TFRS 3 kapsamında edinen işletme birleşme tarihi itibarıyla, edinilen tanımlanabilir varlıkları, üstlenilen tanımlanabilir borçları ve edinilen işletmenin kontrol gücü olmayan paylarını muhasebeleştirmeye konu edecektir.

Edinilen işletmenin muhasebeleştirmeye konu edeceği varlık ve borçların belirlenmesinde “tanımlanabilir” olmasının yanı sıra “Finansal Tabloların Düzenlenmesi ve Sunumuna İlişkin Kavramsal Çerçeve” deki varlık ve borç tanımlarına da uyması gerekmektedir.

Bu doğrultuda birleşme tarihi itibarıyla muhasebeleştirmeye konu edilecek olan edinilen tanımlanabilir varlıkların gelecekte ekonomik fayda sağlaması olasılığının muhtemel olması ve bu varlıkların gerçeğe uygun değerinin güvenilir şekilde ölçülebilmesi gerekmektedir. Yine üstlenilen tanımlanabilir bir borçtan söz edebilmek için de işletmeden söz konusu yükümlülüğün yerine getirilmesi için bir kaynak çıkışı olasılığının olması ve bu yükümlülüğün gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi gerekmektedir. Maddi olmayan duran varlıkların muhasebeleştirmeye konu edilmesi ise bunların gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülmesine bağlıdır.

Ayrıca edinilen işletmenin varlık ya da borç olarak muhasebeleştirmedeği kalemlerin edinilen işletme tarafından birleşme işlemi sonucunda edinilen bir varlık veya borç olarak muhasebeleştirmeye konu edilmesi mümkündür, bir varlık veya borcun edinilen işletmenin finansal tablolarında birleşme işleminden önce de bulunuyor olması gerekmemektedir. Örneğin edinilen işletme, edinilen işletmenin finansal tablolarında varlık

olarak muhasebeleştirmedeği marka ismi, patent veya müşteri ilişkileri gibi tanımlanabilir maddi olmayan duran varlıkları birleşme işlemi sonucunda kendi finansal tablolarında muhasebeleştirmeye konu edebilecektir.

Bunların yanında, satın alma yönteminin uygulamasının bir parçası olan muhasebeleştirme şartlarının oluşabilmesi için; edinilen varlıklar ve üstlenilen borçlar, ayrı işlemlerin sonucu değil, edinen işletme ile edinilen işletme arasında işletme birleşmesi sırasında el değiştiren unsurların bir parçası olmalıdır.

Edinen işletme, birleşme tarihinde üstlenilen koşullu bir borcu muhasebeleştirebilmesi için söz konusu borcun geçmişteki olaylardan kaynaklanan cari bir yükümlülük olması ve gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi gerekmektedir.

Edinen işletme, edinilen tanımlanabilir varlıkları ve üstlenilen tanımlanabilir borçları sonradan diğer TFRS'leri uygulamak üzere gereken şekilde sınıflandırmalı veya belirlemelidir. Bu sınıflandırmayla ilgili olarak iki istisna söz konusudur. Bunlar;

(a) Bir kiralama sözleşmesinin “TMS 17 Kiralama Sözleşmeleri” Standardı uyarınca faaliyet kiralaması veya finansal kiralama olarak sınıflandırılması ve

(b) Bir sözleşmenin “TFRS 4 Sigorta Sözleşmeleri” Standardı uyarınca sigorta sözleşmesi olarak sınıflandırılması.

Edinen işletme, bu sözleşmeleri sözleşme hükümleri ve sözleşmenin geçerli olduğu tarihteki diğer unsurlar çerçevesinde sınıflandırmalıdır.

3.4.3.2. Ölçüm Esasları

Edinen işletme, edinilen tanımlanabilir varlıkları ve üstlendiği tanımlanabilir borçları birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile ölçer.

TFRS 3 İşletme Birleşmeleri Standardına göre, edinilen işletmedeki kontrol gücü olmayan payları (*azınlık paylarını*) ya gerçeğe uygun değeri ile ya da edinilen işletmenin net tanımlanabilir varlıklarının orantılı payı ile ölçülmektedir.

Bununla birlikte standardın ekinde bazı kalemlerin ölçülmesi ile ilgili olarak özellikle ilave açıklamalara yer verilmiştir. Bunlar:

- İşletme birleşmesinde edinilen varlıklar gerçeğe uygun değeriyle ölçüldükleri için bu varlıklarla ilgili olarak elde etme tarihinde gelecekte doğması muhtemel değer düşüklükleri için karşılık ayrılmaz. Çünkü bu belirsizlik zaten gerçeğe uygun değer belirlenmesinde dikkate alınmakta olup, bu değer içinde yer almaktadır.
- Edinilen işletmenin faaliyet kiralaması yoluyla kiracı konumunda olması ve kiralama şartlarının piyasa şartlarından avantajlı veya dezavantajlı olması durumunda, edinen işletme bu durumu ilave bir varlık veya borç olarak muhasebeleştirmez
- Edinen işletmenin rekabet ya da başka nedenlerden dolayı kullanma niyeti olmasa dahi, edindiği maddi olmayan duran varlığı gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçmesi gerekmektedir.

3.4.3.3. Muhasebeleştirme ve Ölçüm İlkelerine İlişkin İstisnalar

TFRS 3 de bazı varlık ve borçların muhasebeleştirme ve ölçüm ilkelerine ilişkin olarak birtakım istisnalar getirilmektedir. Muhasebeleştirme ve ölçüm ilkelerinin her ikisini de kapsayan kalemlere ilişkin istisnalar aşağıda açıklanmaktadır.

Gelir Vergileri

Edinen işletme, bir işletme birleşmesinde edindiği varlıklardan ve üstlendiği borçların gerçeğe uygun

değer ile değerlemesinden kaynaklanan ertelenmiş bir vergi varlığını ya da borcunu “TMS 12 Gelir Vergileri” Standardı na göre muhasebeleştirir.

Edinen işletme, edinilen işletmenin birleşme tarihinde var olan veya birleşme sırasında varlık veya borçların gerçeğe uygun değer ile değerlemesi nedeniyle ortaya çıkan geçici farkların vergi etkilerini ve gelecek dönemlere devretmiş vergiyi ilişkin unsurlarını, TMS 12 uyarınca muhasebeleştirilmektedir.

Çalışanlara Sağlanan Faydalar

Edinen işletme, edinilen işletmenin çalışanlarına sağladığı fayda ile ilgili düzenlemelerine ilişkin borçları veya varlıkları “ TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar” Standardı uyarınca ölçerek ve muhasebeleştirilmektedir.

Tazminat Varlıkları

Bir işletme birleşmesinde edinilen işletme, edinen işletmeyi, sözleşmeye istinaden, bir varlığın veya borcun tamamına veya bir kısmına ait bir koşula veya bir belirsizliğe karşılık tazmin taahhüdünde bulunabilmektedir. Örneğin, edinilen işletme edinen işletmeyi bir borç üzerindeki bir koşuldan kaynaklanan belirli bir tutarın üzerindeki kayıplara karşı tazmin taahhüdünde bulunabilmekte; diğer bir deyişle, edinilen işletme edinen işletmenin borcunun belirli bir tutarı geçmeyeceğini garanti edebilmektedir.

Sonuçta, edinen işletme bir tazminat varlığı elde etmektedir. Tazminat varlığı, ilişkili kalem muhasebeleştirildiği andaki ölçüm şekliyle ölçülmekte, dolayısıyla bu varlık için bir karşılık ayırmak gerekebilmektedir. Ancak eğer, ilişkili kalem gerçeğe uygun değeri ile ölçülerek kayıtlara alınmış ise tazminat varlığı da gerçeğe uygun değeri ile ölçülerek muhasebeleştirilmektedir.

3.4.4. Şerefiye veya Pazarlıklı Satın Alma Sonucunda Oluşabilecek Kazancın Muhasebeleştirilmesi ve Ölçülmesi

Şerefiye kavramı, bir işletme birleşmesi sonucunda tek olarak tanımlanamayan ve ayrı olarak kaydedilemeyen edinilmiş olan diğer varlıklardan kaynaklanan gelecekteki ekonomik fayda şeklinde tanımlanmaktadır. Şerefiye gelecekte ekonomik fayda sağlamak amacıyla yapılan ödemeyi ifade etmektedir.

İşletme birleşmelerinde, satın alınan tanımlanabilir net varlıklarının gerçeğe uygun değerinin üzerinde yapılan ödemeler şerefiyedir. Satın alınan net varlıkların gerçeğe uygun değerinin altında ödeme söz konusu olduğunda ise aradaki fark birleşmenin gerçekleştiği dönem gelir tablosunda gelir kalemi olarak raporlanmaktadır.

İşletme birleşmeleri muhasebeleştirilirken varsa şerefiye de finansal tablolara yansıtılmaktadır.

Edinen işletme, satın aldığı şerefiyeyi birleşme tarihi itibarıyla aşağıdaki şekilde hesaplamaktadır.

- a. Birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülerek transfer edilen bedel.
- b. Edinilen işletmede, gerçeğe uygun değer üzerinden veya edinilen işletmenin net tanımlanabilir varlıklarının orantılı payı üzerinden hesaplanan azınlık payı tutarı.
- c. Aşamalı olarak gerçekleşen işletme birleşmelerinde edinilen işletmenin daha önceden elinde tuttuğu edinilen işletmedeki özkaynak payının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri.
- d. Edinilen tanımlanabilir varlıkların ve üstlenilen tanımlanabilir borçların birleşme tarihindeki net tutarları.

Şerefiyenin İlk Ölçümü = (a + b + c) – d

Şerefiyenin ölçülmesinde öncelikle transfer edilen

bedelin gerçeğe uygun değeri dikkate alınmaktadır. Transfer edilen bedel, edinilen işletme için ödenen tutarı ifade etmektedir. Bu bedel nakit, işletmenin diğer varlıkları, özkaynağa dayalı finansal araçlar, edinen işletmenin bir işletmesi veya iştiraki, opsiyonlar, garantiler koşullu bedeller ve ortak faydalı işletmelerin üye hakları şeklinde olabilmektedir. Transfer edilen bedel, edinilen işletmenin, birleşme tarihindeki defter değerleri gerçeğe uygun değerlerinden farklı olan varlık veya borçlarını da içerebilmektedir. (örneğin parasal olmayan varlıklar veya edinilen işletmenin bir işkolu) Bu durumda, edinilen işletme, aktarılan varlık ya da borçların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerini yeniden ölçerek, ortaya çıkan kazanç veya kayıpları, kar veya zararda muhasebelemektedir. Ancak bazen aktarılan varlık veya borçlar işletme birleşmesinden sonra birleşilen işletmede kalmakta, (örneğin varlık veya borçlar edinilen işletmenin eski sahipleri yerine edinilen işletmeye transfer edildiyse) dolayısıyla edinilen işletme söz konusu varlık veya borçların kontrolüne sahip olmaya devam etmektedir. Bu durumda, edinilen işletme, birleşme öncesinde ve sonrasında kontrolünde bulunan bu varlık veya borçları, birleşme tarihindeki defter değeri ile ölçer ve kar veya zararda bir kazanç veya zarar muhasebeleştirmez.

3.4.5. Satın Almaya İlişkin Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi

Satın almaya ilişkin maliyetler, edinilen işletmenin bir işletme birleşmesini gerçekleştirmek için katlandığı maliyetlerdir. Bu maliyetlere aracılık ücretleri, yasal ücretler, danışmanlık ücretleri, müşavirlik ücretleri, muhasebe ve değerlemeye ilişkin ücretler, diğer profesyonel ücretler, genel yönetim giderleri; borçlanma araçları ile hisse senetlerinin ihraç edilmesi ve kaydının maliyetleri dâhildir. Edinen İşletme, satın almaya ait bu maliyetleri, maliyetlerin gerçekleştiği ve hizmetlerin alındığı dönemlerde gider olarak muhasebelemektedir.

Ancak birleşme sonucunda, borçlanma araçlarının ya da hisse senetlerinin ihraç edilmesi ve kaydının maliyetleri, TMS 32 ve TMS 39 uyarınca muhasebeleştirilmektedir.

3.4.6. Özkaynak Paylarının Değişimi

Edinen ve edinilen işletmelerin yalnızca özkaynak paylarını değiştirmek suretiyle gerçekleştirdikleri bir işletme birleşmesinde, edinilen işletmenin özkaynak paylarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri, edinen işletmenin özkaynak paylarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerinden daha güvenilir bir şekilde ölçülebilmektedir. Böyle bir durum da, edinen işletme şerefiyeyi, edinilen işletmenin özkaynak paylarının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerini kullanarak belirlemektedir. Bedel transferi olmaksızın gerçekleşen işletme birleşmelerinde, şerefiyenin tutarını belirlemek için edinen işletme, bir değerlendirme tekniği kullanılarak belirlenmiş edinilen işletmedeki payının birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerini kullanmaktadır.

3.4.7. Aşamalı Olarak Gerçekleşen İşletme Birleşmeleri

TFRS 3 kapsamında aşamalı olarak gerçekleşen işletme birleşmelerine de rastlanmaktadır. Bazen edinen işletme, birleşme tarihi öncesinde özkaynak payının bir kısmına sahip olduğu bir işletmenin kontrolünü daha sonraki işlemlerle ele geçirebilmektedir. Örneğin, 31 Aralık 20X1'de İşletme X' in işletme Y'de yüzde 35 kontrol gücü olmayan azınlık payına sahiptir. Başka bir tarihte İşletme X, İşletme Y'den yüzde 40 daha özkaynak payı satın aldığı anda, işletme Y'nin kontrolünü elde etmektedir.

Aşamalı olarak gerçekleşen bir işletme birleşmesinde edinen işletme, daha önceden elinde bulundurduğu edinilen işletmeye ait özkaynak payını, birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değeri ile yeniden ölçer ve sonuç olarak ortaya çıkan

bir kazanç ya da kayıp varsa bunu da kâr veya zarar hesaplarında ya da uygun görülürse diğer kapsamlı gelir tablosu içerisinde muhasebeleştirilmektedir. Daha önceki raporlama dönemlerinde edinilen işletme, edinilen işletmedeki özkaynak payının değerindeki değişiklikleri diğer kapsamlı gelir tablosu içerisinde muhasebeleştirilmiş olabilir.

3.4.8. Bedel Olmaksızın Yapılan İşletme Birleşmeleri

İşletme birleşmeleri bazen herhangi bir bedel transferi olmadan gerçekleşebilmektedir. Satın alma yöntemi bu tür işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde de uygulanmaktadır. Bu tür durumlar aşağıdaki unsurları içermektedir:

(a) Edinilen işletme, edinen işletmenin kontrolü ele geçirebilmesini sağlayacak ölçüde kendi hissesini geri satın almaktadır.

(b) Daha önceden oy haklarının çoğunluğunu elinde bulunduran edinen işletmenin, edinilen işletmeyi kontrol etmesini engelleyen azınlık veto hakları geçersiz hale getirilmektedir.

(c) Edinen ve edinilen işletmeler, herhangi bir bedel transferi olmadan yalnızca sözleşme ile işletmelerini birleştirme konusunda anlaşırlar. Edinen işletme birleşme tarihinde veya daha öncesinde edinilen işletmede özkaynak payına sahip değildir. Bu duruma örnek olarak, iki işletmenin birlikte özkaynağa dayalı menkul kıymet ihraç etmek üzere anlaşması ya da birden fazla borsada işlem gören bir anonim şirket oluşturmak için bir araya gelmesi gösterilebilir. Yalnızca sözleşme ile gerçekleşen bir işletme birleşmesinde edinen işletme, edinilen işletmenin TFRS 3 uyarınca muhasebeleştirilmiş olduğu net varlıklarının tutarını edinilen işletmenin sahiplerine isnat eder. Diğer bir deyişle, edinen işletme dışındaki taraflar tarafından elde bulunduran edinilen işletmedeki özkaynak payları, edinilen işletmedeki özkaynak paylarının tamamı kontrol gücü olmayan paylara

isnat edilmiş olsa dahi, edinen işletmenin birleşme sonrası finansal tablolarında kontrol gücü olmayan pay niteliğindedir.

3.4.9. Ters Birleşmeler

Menkul kıymet ihraç eden işletme (yasal edinen), muhasebe açısından edinilen işletme olarak belirlendiği durumda ters işletme birleşmesi meydana gelmektedir. İşlemin bir ters birleşme sayılması için, özkaynak payları edinilen işletmenin muhasebe açısından edinen işletme olması gerekmektedir. Örneğin ters birleşmeler, halka açık olmayan bir işletmenin, halka açık hale gelmeyi isteyip kendi hisse senetlerini ihraç etmek istememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için halka açık olmayan işletme özkaynak paylarını, halka açık bir işletmenin kendi özkaynak payları karşılığında almasını sağlamaktadır. Bu örnekte, halka açık işletme yasal edinendir çünkü kendi özkaynak paylarını ihraç etmiştir; halka açık olmayan işletme de yasal edinilendir çünkü kendisinin özkaynak payları edinilmiştir.

a) Halka açık işletmenin muhasebe amaçları açısından edinilen,

b) Halka açık olmayan işletmenin muhasebe amaçları açısından edinen,

olarak belirlenmesi gerekmektedir.

İşlemin bir ters işletme birleşmesi olarak muhasebeleştirilmesi için, muhasebe

edinileninin, işletme tanımına uyması ve TFRS 3 deki, şerefiyenin muhasebeleştirilmesine ilişkin hüküm de dâhil olmak üzere tüm ölçme ve muhasebeleştirme ilkelerinin uygulanması gerekmektedir.

Ters işletme birleşmesinde her ne kadar transfer edilen bir bedel olmasa da, satın alma yönteminin uygulanabilmesi için bir ölçümün kullanılması gerekmektedir. Bir ters birleşmede, muhasebe

edinileni genellikle muhasebe edineninin sahiplerine kendi özkaynak paylarını ihraç etmektedir. Dolayısıyla muhasebe edineninin muhasebe edini- lenindeki payı için transfer ettiği bedelin edinme tarihli gerçeğe uygun değeri yasal ana ortaklığın ortaklarına bu ters birleşme sonucunda oluşan birleşmiş işletmede sahip olabilecekleri aynı yüzdelerde hisse sağlayabilmek için ne kadar özkaynağa dayalı aracı ihraç etmesi gerektiğine dayanmaktadır. Özkaynak paylarının bu şekilde hesaplanan gerçeğe uygun değeri, edinilen işletme karşılığında transfer edilen bedelin gerçeğe uygun değeri olarak kullanılabilir.

Bir ters birleşme işlemi sonucunda hazırlanan konsolide finansal tablolar yasal ana ortaklık (muhasebe edinileni) adı altında sunulmaktadır.

3.4.10. Sonraki Dönemlerde Ölçüm

Genellikle edinen işletme, bir işletme birleşmesinde edindiği varlıklarının, üstlendiği borçlarının ve ihraç ettiği özkaynağa dayalı finansal araçlarının sonradan ölçüm ve muhasebeleştirilmesini, söz konusu kalemlerin niteliklerine bağlı olarak ilgili diğer TFRS' ler uyarınca gerçekleştirmektedir.

Bir işletme birleşmesi sonucunda ortaya çıkan şerefiyenin sonraki dönemlerde TMS 36 uyarınca her yıl düzenli olarak değer düşüklüğü testine tabi tutulması gerekmektedir. Değer düşüklüğü testinin yapılabilmesi için nakit yaratan birimin tespit edilmesi gerekmektedir. Örneğin bir işletmenin bölümü, şubesi veya bir üretim işletmesinin tesis, makine ve cihazları nakit yaratan birim olarak değerlendirilebilir. Nakit yaratan birimin değer düşüklüğüne uğradığı tespit edilirse ve şerefiye mevcut ise, bu değer düşüklüğü öncelikle şerefiyeden düşülüp, kalan kısım ise nakit yaratan birime dağıtılmamaktadır. İzleyen dönemlerde değer düşüklüğünün ortadan kalkması halinde, şerefiye hesabında herhangi bir düzeltme yapılmamaktadır.

Bu TFRS, bir işletme birleşmesinde edinilmiş aşağıda belirtilen varlıkların, üstlenilmiş borçların ve ihraç edilmiş özkaynağa dayalı finansal araçların sonradan ölçülmesi ve muhasebeleştirilmesi için rehberlik sağlamaktadır:

- (a) Yeniden edinilen haklar,
- (b) Koşullu borçlar,
- (c) Tazminat varlıkları ve
- (d) Koşullu bedel.

Yeniden Edinilen Haklar

Birleşme işleminde maddi olmayan bir duran varlık olarak muhasebeleştirilmiş olan yeniden edinilen bir hak, daha sonra hakkın sağlandığı sözleşmenin kalan süresi boyunca itfa edilmektedir. Yeniden edinilen hakkı ilk muhasebeleştirmeden sonradan üçüncü bir kişiye satan edinen işletme, satış sonucu oluşan kazancı veya zararı belirlerken maddi olmayan duran varlığın defter değerini de hesaba katmaktadır.

3.5. Dipnotlarda Açıklanacak Bilgiler

Bir işletme birleşmesinde, edinen işletme finansal tablo kullanıcılarının birleşmenin niteliği ve finansal etkilerini değerlendirebilmelerini sağlayacak bilgileri dipnotlarda açıklar. Bu bilgiler aşağıdaki gibidir:

- Edinilen işletmenin ünvanı ve tanımı
- Birleşme tarihi
- Edinilen işletmedeki oy hakkına sahip özkaynak payı yüzdesi
- İşletme birleşmesinin nedenleri ve kontrolü nasıl elde ettiğinin açıklaması
- Şerefiyenin ortaya çıkmasını sağlayan etken-

lerin tanımlanması (örneğin, muhasebeleştirilmeyen maddi olmayan duran varlıklar, beklenen sinerjiler gibi)

- Transfer edilen bedelin birleşme tarihindeki toplam gerçeğe uygun değeri ve detayı
- Koşullu bedel ve tazminat varlıklarına ilişkin açıklamalar
- Edinilen alacakların gerçeğe uygun değeri, sözleşmeye dayalı alacakların brüt tutarları
- Birleşme tarihinde edinilen varlık ve borçlara ilişkin muhasebeleştirilen tutarlar
- Pazarlıklı satın almada ortaya çıkan kazancın tutarı ve nedenleri
- Kontrol gücü olmayan payların tutarı ve ölçüm esasları
- Aşamalı işletme birleşmesinde edinilen işletmedeki özkaynak paylarının gerçeğe uygun değeri
- Raporlama dönemi öncesi, edinilen işletmenin hasılat ve kar veya zarar tutarları,

Şerefiyenin raporlama dönemi başındaki ve sonundaki defter değerinde meydana gelen değişikliklerin bir detayı açıklanır.²⁴

SONUÇ

Günümüzde işletmeler birleşme ve devralma yoluyla hızla büyümekte ve uluslararası piyasalarda rekabet etmektedirler. Bu doğrultuda genel olarak ülkeler tarafından kurumsallaşmayı ve mevcut işletmelerin sermaye yapılarını güçlendirmeyi sağlamak bakımından, işletme birleşmeleri özendirmeye çalışılmakta ve çoğunlukla hukuksal açıdan düzenlemelere gidilmektedir.

²⁴ Yıldız ÖZERHAN, Serap, YANIK, Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları, T2. Baskı, TÜRMÖB Yayınları, Ankara, 2012

Ülkemizde de işletme birleşmeleri hukuksal açıdan Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ve Vergi Kanunlarında düzenlenmektedir. Özellikle 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun yapılan önemli değişikliklerle uluslararası mevzuatlarla uyum sağlanmıştır.

Birleşme sürecinde işletmelerin en sık karşılaştıkları sorunların başında birleşme işlemlerinin muhasebeleştirilmesi gelmektedir. Birleşmelerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konusundaki belirsizlikler ve farklılıklar paydaşlar açısından birleşme hakkında tam, açık, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgiye ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu açıdan işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesine yönelik olarak küresel anlamda bir bütünlük sağlanması amacıyla çıkartılan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın doğru anlaşılması ve uygulanması oldukça önemlidir.

Ancak Standartların zaten teknik ve karmaşık olan yapısının yanı sıra bunların ulusal dillere çevrilmesinde karşılaşılan zorluklar, standartların

ilk uygulamasına rehberlik edecek örneklemelerin yetersiz olması, işletme muhasebe düzenlerinin yasal kaygılardan dolayı vergisel temelli olması, Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının uygulanmasında aksaklıklar yaşanmasına neden olmaktadır.

İşletmelerin birleşmesi ile ilgili yapılan düzenlemelerin en önemlileri, birleşmelerin muhasebeleştirilmesinde çıkarların birleştirilmesi yönteminin kaldırılarak sadece satınalma yönteminin benimsenmiş olması, satın alınan işletmenin gerçeğe uygun değerle değerlendirilmesi, azınlık paylarının farklı iki seçenekle hesaplanabilmesi, şerefiye de amortisman uygulamasının yerine her yıl değer düşüklüğüne tabi tutulması, negatif şerefiye kaydının negatif şerefiye olarak değil, kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilmesi, koşullu tazminat varlıklarının tanımlanabilir net varlıklar arasında gösterilmesi ve satınalma maliyetinin dağıtılmasında kullanılan temel yöntemlerde yapılan değişikliklerdir. Yapılan tüm düzenlemeler ile finansal tabloların tutarlılığı ve karşılaştırılabilirliği arttırılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKAY Hüseyin, İşletme Birleşmeleri ve Muhasebesi, Yayılım Matbaası, İstanbul,1997
- AKGÖBEK, İbrahim, Büyüme Stratejisi olarak Şirket Birleşme ve Satınalmaları Türk Perakende Sektöründe Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, 2011
- ÇELİK, Orhan, Şirket Birleşmeleri, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999
- GÖKTÜRK, Kürşat, Türk Ticaret Kanununa Göre Ticaret Şirketlerinin Birleşme Süreci ve Bazı Sorunlar, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVII,, 2013
- KILIÇ, Güldan, İşletme Birleşmeleri ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) III, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , İzmir, 2011
- KOLOTOĞLU Olcay, YILDIRIM A li Haydar, Soru ve Cevaplarla Kobi Birleşmeleri, TÜRMOB Yayınları No 371, Ankara, 2009
- ÖZERHAN, Yıldız, YANIK, Serap, Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları, TÜRMOB Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2012
- ÖZTÜRK, Fatma, Şirket Birleşmelerinde Belge Yönetiminin Entegrasyonu: Banka Birleşmeleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008,
- SAYARI Naz, UFRS 3R Kapsamında İşletme Birleşmeleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008
- SERÇE, Melike, Şirket Birleşmelerinin Finansal Değerlemesi ve Türkiye’de Şirket Birleşmeleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009
- YÜCEBAŞ, Önder, Şirket Birleşmeleri ve Türkiye Uygulaması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005
- ZOR, İsrail, DİNÇ, Yusuf , CENGİZ, Selim, İşletme Birleşmelerinin Mevzuat Boyutu ve Muhasebe Uygulamaları: UFRS/UMS ve VUK Kapsamında İncelenmesi Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt:18. Sayı:1. Haziran 2014
- 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
- 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu
- 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
- 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu
- 3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu
- 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu
- BARINIR, İsmail, İşletme Birleşmelerinin Kurumlar Vergisi Kanunu Karşısındaki Durumu ve Özellik Arz Eden Konular, www.ozdogrular.com/content/view/19283/, Erişim tarihi 13.12.2014
- İşletme Birleşmelerine İlişkin Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS 3) Hakkında Tebliğ Sıra No: 67 www.kgk.gov.tr/content_detail-178-744-.html, Erişim tarihi 02.11.2014
- ÇELİKER Mehmet Onur, Yeni Türk Ticaret Kanunu’nda Şirket Birleşmeleri, www.vergidegundem.com/tr

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

YAYIN KOŞULLARI

- 1- Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2- Dergide basılması önerilecek yazılar, derginin biçim kurallarına kesinlikle özen gösterilerek hazırlanmalı ve değerlendirme sürecine girmek üzere Yayın Kurulu'nun yazışma adresine gönderilmelidir. Dergide yayınlanacak yazıların yazım ve dilbilgisi kurallarına uygun olması şarttır. Bu kurallara uygun olan yazılar, Yayın Kurul'nca ilk değerlendirilmesi yapıldıktan sonra hakeme / hakemlere gönderilecek, hakemden / hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Yayınlanmayan yazılar yazara geri gönderilmeyecektir.
- 3- Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.

YAZIM KURALLARI

- 1- Yazılar, Microsoft Windows Word veya Mac OS programla yazılmalı ve CD - DVD veya Flash diske kaydedilerek yada e-mail ile dergiye gönderilmelidir.
- 2- Yazılar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne 1.5 aralıkla, Times karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
- 3- Yazının ilk sayfasında aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:
  - i. Yazının başlığı, büyük harf, 16 punto ve bold yazılmalıdır.
  - ii. Başlığın sağ alt tarafında yazarın ünvanı ve adı gösterilmelidir.
  - iii. Yazarın bağlı bulunduğu kuruluş, varsa yazarın e-posta adresi sayfanın dipnotunda gösterilmelidir.
  - iv. İlk sayfada, makelenin en az 100 en çok 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce (başlık da dahil olmak üzere) Öz'leri yer almalıdır.
  - v. Öz'lerin altında anahtar sözcükler (keywords) bulunmalıdır.

- 4- Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır.
- 5- Tablo içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, grafik, vb.) “şekil” olarak adlandırılmalıdır. Tablo ve şekillere başlık (sıra numarası ve ad) verilmelidir. Tablolarda başlıklar üstte, şekillerde ise altta yazılmalı, varsa bunlara ilişkin kaynak bilgileri de altta yer almalıdır.
- 6- Dipnotlar, metin içerisinde numaralandırılmalı ve kaynakça bilgileri sayfanın altında yer almalıdır.
- 7- Kaynakça gösterilmesinde, yayın bilgileri metninin sonunda, **KAYNAKÇA** başlığı altında aşağıdaki örneklerde olduğu gibi düzenlenmelidir.

Lucey, Terry, Costing, 4th Edition, DP Publications Ltd. London, 1993.

Gavens, John J. ve Robert W. Gibson, “An Australian Attempt to Internationalize Accounting Professional Organizations”, The Accounting Historians Journal, December 1992, Volume19, Number 2, s. 79-103.

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Kanun No: 3568, 13 Haziran 1989 tarih ve 20194 sayılı Resmi Gazete.
- 8- Yazılar, kaynakça ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.
- 9- Makale başlangıç sayfasında gönderim tarihi gün-ay-yıl olarak yazılmalıdır.
- 10- Dergiye gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın yazı için “basıla” verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması, yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.
- 11- Çalışma bir dilekçe ile birlikte gönderilmelidir. Dilekçe de iletişim adresi, T.C.Kimlik no, telefon bilgileride yer almalıdır.

Yazışma Adresi

Ali E. DOĞANOĞLU

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi

Şehit Gönenc Sk. No:28/3 06570 **Anıttepe/ANKARA**

Tel : (0.312) 230 04 51 - 52

Faks : (0.312) 230 04 97

e-posta : alid@turmob.org.tr